

«ΜΑΣΟΝΙΑ»

ΔΑΙΜΟΝΙΩΔΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΜΑ ΚΑΙ ΑΡΝΗΣΗ
ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ ΘΕΟΥ.

ΟΡΟΘΟΔΟΞΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

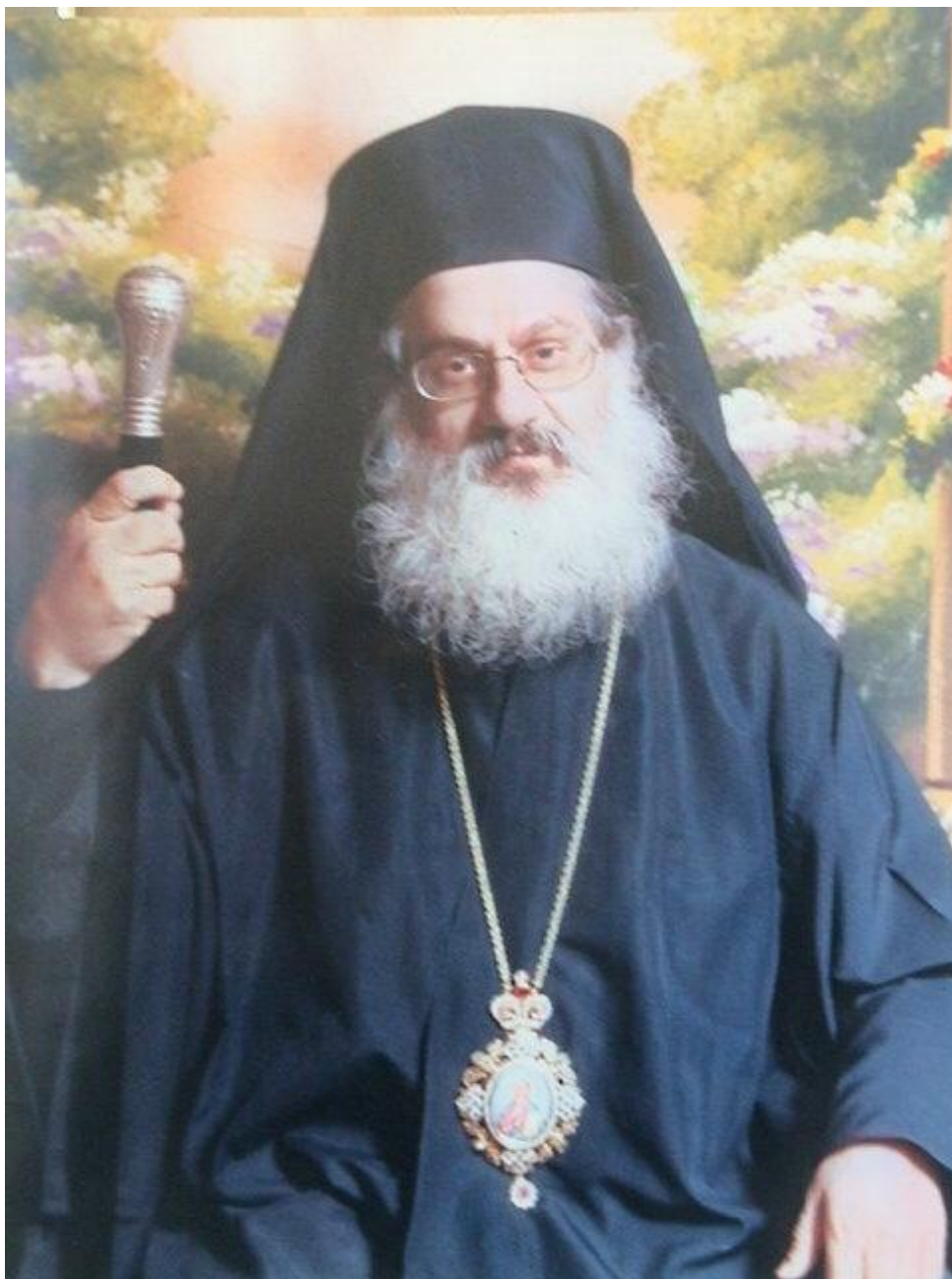
ΥΠΟ
ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΑΝΤΙΝΟΗΣ
κ.κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΟΥ,
ΤΟΥ ΚΑΛΥΜΝΙΟΥ.
ΛΑΝΧΑΜ, ΜΑΡΥΛΑΝΤ, Η.Π.Α.

2014

© : 2014, ΜΑΣΟΝΙΑ ΔΑΙΜΟΝΙΩΔΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΜΑ ΚΑΙ ΑΡΝΗΣΗ ΤΟΥ
ΕΝΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.

Δημοσιευθέν υπό:

Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Αντινός κ.κ. Παντελεήμονος (Λαμπαδαρίου), του
Καλυμνίου. (Εφησυχάζοντος Μητροπολίτου του Ελληνορθοδόξου Πατριαρχείου
Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής).

Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Αντινόης κ.κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ
(Εφesusάζων Μητροπολίτης του Ελληνορθοδόξου Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, του Ενός και Μόνου Αληθινού Θεού.

Υπεραγία Δέσποινα, Αειπάρθενη Κόρη και Θεοτόκε Μαρία, Μητέρα του ενσαρκωθέντος Υιού και Λόγου του Θεού.

Τίμιε Προφήτα Ιωάννη, Βαπτιστά και Πρόδρομε του Σωτήρος.

Άγιοι Απόστολοι,

Άγιοι Προφήτες,

Άγιοι Πατέρες και Οικουμενικοί Διδάσκαλοι,

Άγιοι Μάρτυρες,

Όσοι Πατέρες και Μητέρες της Ορθοδόξου μας Εκκλησίας,

Πρεσβεύσατε υπέρ υμών των αμαρτωλών και αναξίων δούλων του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, όπως εύρωμεν έλεος και κληρονομήσουμε την Ουράνιον Βασιλείαν του Θεού.

Ευχαριστώ τον Άγιον Τριαδικόν Θεόν μας, τον Πατέρα και τον Υιόν και το Άγιο Πνεύμα για την δυνατότητα της οπτικής επικοινωνίας μας μέσον αυτής της μικρής και συνοπτικής αναφοράς.

Το θέμα που θα παρακολουθήσετε είναι μία εργασία που διευκρινίζει το σοβαρό πρόβλημα της κοσμικής και αντιχριστιανικής οργάνωσης που ονομάζεται Μασονία. Η ομιλία συνοδεύεται από τεκμηριωμένα μασονικά κείμενα, σύμβολα και φωτογραφίες, ώστε κανένας να μη βρεθεί και μας κατηγορήσει, ότι μιλάμε χωρίς στοιχεία. Οι φωτογραφίες αποσκοπούν να επιβεβαιώσουν τα όσα θα παρουσιαστούν, ότι δηλαδή η Μασονία είναι πράγματι μία θρησκευτική οργάνωση, ξένη προς την Ορθόδοξο Χριστιανική Διδασκαλία και Παράδοση. Μία

άρνηση του Ενός και Μόνου Αληθινού Τριαδικού Θεού, του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.

Σκοπός της εργασίας και των επιχειρημάτων μας δεν είναι να προσβάλουμε κανένα συνάνθρωπό μας, αλλά να υποδείξουμε ότι για ένα πιστό Ορθόδοξο Χριστιανό, δεν είναι ανάγκη να προσέλθει στη μυστική αυτή αντιχριστιανική οργάνωση, δήθεν και με το πρόσχημα, «για να κάνει καλά έργα» ή «να γίνει καλλίτερος άνθρωπος». Διότι, σκοπός ενός Ορθόδοξου Χριστιανού δεν είναι να γίνει καλλίτερος άνθρωπος, διότι, σ' όλες τις θρησκείες και εθνότητες βρίσκει κανείς «καλούς ανθρώπους».

Ο Ορθόδοξος Χριστιανός επιδιώκει να γίνει ένας «άγιος» άνθρωπος, και αυτό το επιτυγχάνει μόνον και εφ' όσον μένει ενωμένος με το κανονικό Σώμα του Χριστού που είναι η Ορθόδοξος Εκκλησία.

Επίσης, με τις πολλές φωτογραφίες θέλουμε να δείξουμε στους πιστούς, ότι η Μασονία είναι μία ανθρώπινη θρησκεία και ότι ο υπ' αυτής ομολογούμενος και λατρευόμενος θεός, ο «Μέγας Αρχιτέκτων του Σύμπαντος» ή «Μπαθωμέτ», όπως τον ονομάζουν, δεν είναι ο Ένας και Μόνος Αληθινός Θεός, η Αγία Τριάδα, αλλά ένα ανθρώπινο κατασκεύασμα, ένα νέο είδωλο, ένας ψευδής θεός.

Ο Μέγας Αρχιτέκτων του Σύμπαντος ή Μπαθωμέτ είναι μία αόριστος δύναμη της φύσεως. Σε αντίθεση με αυτό το νέο είδωλο ο Ένας Αληθινός Θεός, η Αγία Τριάδα, είναι προσωπικός Θεός που είναι ο Πατήρ και ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα. Εκτός απ' αυτόν τον Αληθινόν Θεόν, δεν υπάρχει άλλος.

Ο πιο σοβαρός λόγος για αυτήν την εργασία είναι να υποδείξουμε με πολλή πατρική αγάπη, ότι έξω από την Ορθόδοξο Εκκλησία, δεν υπάρχει ούτε αγιασμός, ούτε και σωτηρία. Διότι, ο Κύριός μας Ιησούς Χριστός ίδρυσε Μία, Αγία, Καθολική και Αποστολική Εκκλησία, ως την μόνη νέα Κιβωτό, για να αγιάζεται και να σώζεται ο κάθε άνθρωπος που θα εισέρχεται σ' αυτήν μέσον του Αγίου Βαπτίσματος. Δεν ίδρυσε σωματεία, οργανισμούς, αδελφότητες ή κοινωνικά ή πολιτικά συστήματα, όπως είναι π.χ. η Μασονία, τα Λάϊονς, οι Ρόταρυ, Γκουρού, ή οι ξένες προς τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό μονοθεϊστικές θρησκείες, όπως το

Ισλάμ, ο Ιουδαϊσμός, ή κάποιες ανατολίτικες μονοθεϊστικές θρησκείες ή φιλοσοφικά συστήματα.

Ας μην πλανούν τον εαυτόν τους. Ο Θεός είναι Ένας, ένας ο Μεσσίας, ένας ο Σωτήρας, ένας ο Μεσίτης του κόσμου. Όλοι οι άλλοι, που οι άνθρωποι κατασκευάζουν και αποκαλούν με γενικούς και αόριστους τίτλους ως «θεούς» είναι κατασκευάσματα της ανθρώπινης διανόησης και φιλοσοφικής σκέψης και επομένως ψευδείς θεοί, και όπως κηρύττει ο Προφητάναξ Δαβίδ στο βιβλίο των Ψαλμών, «τα είδωλα των εθνών, δαιμόνια εισύ».

Γι' αυτό, θα ήθελα να παρακαλέσω όλους όσους θα μελετήσουν αυτήν την εργασία, κληρικούς και λαϊκούς, άνδρες και γυναίκες, να δώσουν κάποια προσοχή και πολύ σοβαρότητα. Εάν δε κανείς από άγνοια, ή για κάποια υλιστικά συμφέροντα και πλουτισμού, ή για την άνωδο σε κοσμική ή εκκλησιαστική εξουσία προσήλθε και έγινε μέλος της Μασονίας, τους προτρέπουμε με πατρική αγάπη και με ευγένεια ψυχής, να υποβάλλουν γραπτώς και αμέσως την παραίτησή τους. Διότι, δεν μπορούν να υπηρετούν δύο κυρίους.

Ταπεινά προσεύχομαι, όπως η Χάρis του Ενός και Μόνου Αληθινού Θεού μας, του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, να φωτίσει όλους μας για να κάμουμε το σωστό, ώστε μέσα από την Ορθόδοξο Χριστιανική μας ζωή και πολιτεία να δοξάζεται στους απεράντους αιώνες.

Διάπυρος προς Κύριον ευχέτης.

+Ο Μητροπλίτης Αττινίνης ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

(Εφησυχάζων Μητροπολίτης Ελληνορθόδοξου Πατριαρχείου Αλεξανδρείας και πάσης Αφρικής)

Εν τω Ιερώ Ναώ Αγίου Θεοδώρου του Στρατηλάτου, Λάνχαμ-Μάρυλαντ-Η.Π.Α., 3 Ιανουαρίου, 2014

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ελευθεροτεκτονισμός

Ο Ελευθεροτεκτονισμός (γνωστός και ως **Μασονία** ή **Τεκτονισμός**) είναι ένα παγκόσμιο σύστημα αδελφοτήτων, που ξεκίνησε κατά τα τέλη του 16ου / αρχές του 17ου αιώνα και αριθμεί γύρω στα 5 εκατομμύρια μέλη. Οι επιμέρους αδελφότητες, των οποίων η σχέση και μεταξύ τους σύνδεση κυμαίνεται, έχουν ως κοινά στοιχεία κάποιες εθιμοτυπικές διαδικασίες (όπως τη χρήση ιεραρχίας και συγκεκριμένα σύμβολα) και την αναγκαιότητα κάθε μέλος να πιστεύει σε κάποια *ανώτερη δύναμη* ή Θεό.

Προσδιορίζεται, επίσης, ως το σώμα των διδασκαλιών και πρακτικών της μυστικής αδελφότητας των *«Ελεύθερων και Αποδεδειγμένων Τεκτόνων»*,¹ ένα «ιδιότυπο σύστημα ηθικής κεκαλυμμένο δια αλληγοριών και εικονιζόμενο δια συμβόλων».^{2,3} Άλλοι όροι που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή της αδελφότητας, αλλά είναι ευρύτερη η έννοια τους, είναι *Μασονία* και *Τεκτονισμός*.

1. *Brittanica Online: Freemasonry.*

² Gruber Hermann Remy Lafort, *The Catholic encyclopedia: μία διεθνής εργασία αναφορικά με το σύνταγμα, δόγμα, πειθαρχία και ιστορία της Καθολικής Εκκλησίας*, τόμος ΙΧ Τεκτονισμός (Ελευθεροτεκτονισμός) <http://www.newadvent.org/cathen/09771a.htm>, 2007-05-08, 1910-10-01, Robert Appleton Company, New York.

³ *Masonic Service Association - Short Talk Bulletin* όπως επαναδιατυπώθηκε στον ιστοχώρο της Μεγάλης Στοάς της Λουιζιάνα (Η.Π.Α.).

Σύμφωνα με τη μυθολογία των Ελευθεροτεκτόνων, οι ρίζες της αδελφότητας τους ανάγονται στην εποχή της ανέγερσης του Ναού του Σολομώντος. Ουσιαστικά υφίσταται από τότε που ο άνθρωπος αναζητούσε απαντήσεις στα προαιώνια ερωτήματα: *"ΠΟΙΟΣ ΕΙΜΑΙ, ΑΠΟ ΠΟΥ ΕΡΧΟΜΑΙ, ΠΟΥ ΠΗΓΑΙΝΩ"*.

Ο Ελευθεροτεκτονισμός στη σύγχρονη εποχή υφίσταται ως παγκόσμια αδελφότητα με περίπου 5 εκατομμύρια μέλη ανά την υφήλιο.^{4,5} Μέλη της αδελφότητας μπορούν να γίνουν άνδρες ενήλικοι, με ορθή κρίση, έντιμοι και ελεύθεροι, υπό την προϋπόθεση ότι πιστεύουν σε ένα Υπέρτατο Όν και την αθανασία της ψυχής.^[6] Ο Ελευθεροτεκτονισμός στις διάφορες μορφές του διατηρεί σταθερές τις θεμελιώδεις αξίες του και την πίστη Σε κάποιο Υπέρτατο Όν,^{[7][8]} που κατασκεύασαν.

Η συντεχνία είναι οργανωμένη σε Μεγάλες Στοές -που σε κάποιες περιπτώσεις ονομάζονται και «Μεγάλες Ανατολές»-, με διοικητική αυτοτέλεια και επιμεριζόμενες σε «Επαρχιακές Μεγάλες Στοές», η κάθε μία από τις οποίες με τη σειρά της χωρίζεται σε «Σεπτές Στοές». Οι Μεγάλες Στοές αναγνωρίζουν η μία την άλλη ως Κανονικές ή μη και αντίστοιχα τα μέλη τους αναγνωρίζονται μεταξύ τους ως «αποδεδεγμένα» ή όχι. Τα παράλληλα Τεκτονικά Σώματα είναι ανεξάρτητα από τη Μεγάλη Στοά, αλλά μέλη τους γίνονται μόνο Διδάσκαλοι Ελευθεροτέκτονες.

⁴ Christopher Hodapp, "Freemasonry for Dummies", Wiley Publishing, Inc. p.52

⁵ UGLE <http://www.ugle.org.uk/masonry/what-is-freemasonry.htm>

⁶ "Freemasonry", Encyclopædia Britannica 2004 Reference Suit DVD.

⁷ Griffin, Mark (2002). [Freemasonry and Religion](http://www.ugle.org.uk/masonry/freemasonry-and-religion.htm). United Grand Lodge of England. <http://www.ugle.org.uk/masonry/freemasonry-and-religion.htm>. Ανακτήθηκε στις 2007-05-08.

⁸ <http://www.nglgreece.org/Default.aspx?id=150> Συχνά εμφανιζόμενες ερωτήσεις.

Υπάρχουν, βεβαίως και Τεκτονικές Οργανώσεις οι οποίες έχουν διατηρήσει ακέραια την παραδοσιακότητα του αρχαίου Τεκτονισμού, λειτουργούν με αυθεντικά Τυπικά, και ενδιαφέρονται μόνον για την βελτίωση του ανθρώπου και διαμέσου αυτής για την βελτίωση της κοινωνίας. Αυτές οι Τεκτονικές οργανώσεις, συνήθως λειτουργούν αθόρυβα, χωρίς τυμπανοκρουσίες, δεν εμπλέκονται σε διαμάχες αφού ασχολούνται μόνον με την ονομαζόμενη "λείανση του ακατέργαστου λίθου της ύπαρξής μας".

Goose and Gridiron, Έδρα μίας εκ των
ιδρυτικών Στοών της Μεγάλης Στοάς της Αγγλίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ

Η πιο πιθανή και ρεαλιστική θεωρία είναι ότι ο Ελευθεροτεκτονισμός ως αδελφότητα αντιπροσωπεύει την εξέλιξη των Επαγγελματικών Στοών (**Operative Lodges**) των αρχι-"τεκτόνων" του Μεσαίωνα.

Σύμφωνα με ημερολόγια μεσαιωνικών κτισμάτων σκώτων λιθοξόων (**stonemasons**), ήδη από τα τέλη του 14ου αιώνα οι αρχιμάστοροι χτίστες αυτοί μαζεύονταν σε καλύβες, που ως χώροι συγκέντρωσης αποτελούσαν Στοές, για να τραφούν και να αναπαυτούν. Τον 15ο αιώνα τα αρχεία των ως άνω λιθοξόων αναφέρονται σε φατρίες κτιστών (**masons**). Στα τέλη του 15ου αιώνα η έννοια της Στοάς υπερέβη τον χώρο συγκέντρωσης και άρχισε να ορίζει την ομάδα λιθοξόων που μαζεύονταν σε αυτόν τον χώρο για να ρυθμίζει τα της τέχνης της. Εν καιρώ, οι Στοές άρχισαν να αναπτύσσουν πρώιμες τελετές μύησης μαθητών και εισήγαγαν τη μυστική λέξη αναγνώρισης ως μέσο απόδειξης της ιδιότητας του μέλους Στοάς και ως διαπιστευτήριο της επαρκούς εκπαίδευσης στην τέχνη του λιθοξόου.

Α΄. Ιστορία του Παγκόσμιου Ελευθεροτεκτονισμού

Στις αρχές του 16ου αιώνα οι Στοές, λόγω της φθίνουσας πορείας τους, άρχισαν να δέχονται στους κόλπους τους και άνδρες οι οποίοι δεν ήταν λιθοξόοι, αλλά μέλη βασιλικών Οίκων και ευγενείς ή απλώς ανθρώπους που ήθελαν να ξεφύγουν από τον θρησκευτικό φανατισμό της εποχής και να δομήσουν μια καλύτερη κοινωνία βασισμένη στην ανεκτικότητα και την ειρηνική συνύπαρξη.^[9]

Στα μέσα του 17ου αιώνα υπάρχουν σαφείς ενδείξεις της παρουσίας μυστικής οργάνωσης των Ελευθεροτεκτόνων με τρεις συμβολικούς βαθμούς στην Αγγλία.^[10] Το *The Regius Manuscript* είναι ένα ποίημα που χρονολογείται περί το 1390 και αποτελεί το παλαιότερο γνωστό Τεκτονικό Χειρόγραφο.^[11]

Η πρώτη Τεκτονική Μεγάλη Στοά στην ιστορία, η Μεγάλη Στοά της Αγγλίας, ιδρύθηκε προς τιμή του Γεωργίου του Α' (1660-1727), πρώτου προτεστάντη βασιλέα της Μεγάλης Βρετανίας, που ανέβηκε στον θρόνο την 1η Αυγούστου 1714. Επίσημα η Μεγάλη Στοά της Αγγλίας ιδρύθηκε ως η «Μεγάλη Στοά του Λονδίνου και του Γουεστμίνστερ» την ημέρα του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή, 24 Ιουνίου 1717.

Την ημέρα αυτή συγκεντρώθηκαν τέσσερις Στοές της Τέχνης στο *Apple Tree Tavern* του Λονδίνου και σχημάτισαν μία κανονική Μεγάλη Στοά. Η νέα Μεγάλη Στοά ως βάση είχε την "αλληλεγγύη" και την "αγάπη" μεταξύ των Ελευθεροτεκτόνων μελών της και ως πεποίθηση την ελευθερία σκέψης πέρα από πολιτικές και θρησκευτικές διχόνοιες.

⁹ Stevenson, David (November 1988). *The Origins of Freemasonry: Scotland's Century 1590-1710*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-35326-7. OCLC 17546610.

¹⁰ Coil Henry Wilson, William M. Brown, William L. Cummings, Harold Van Buren Voorhes , 1961” Coil’s Masonic Encyclopedia”, Revised and Updated by Allen E. Roberts, 1995, Richmond, Va, Macoy Pub. & Masonic Supply Co, ISBN 978-0-88053-054-5.

¹¹ The Regius Poem (HALLIWELL MS) <http://www.freemasons-freemasonry.com/regius.html>

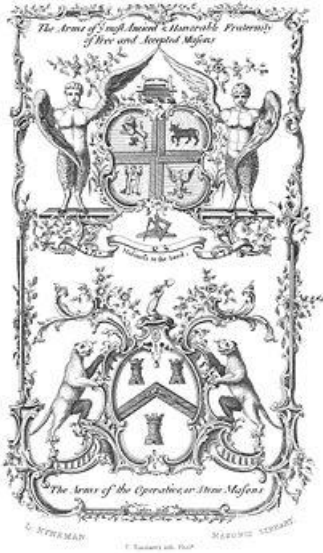
Ο χαρακτήρας της Μεγάλης Στοάς της Αγγλίας έπαψε να είναι αυστηρά επαγγελματικός και τα εργαλεία, που παλαιότερα χρησίμευαν για τις οικοδομικές εργασίες, πήραν τον ρόλο των συμβόλων για την εξαγωγή ηθικών συμπερασμάτων. Οι τέσσερις προϋπάρχουσες Στοές συνέρχονταν ως εξής:

1. Η πρώτη, σήμερα ονόματι "**Antiquity No 2**", στο *Goose and Gridiron Ale-house* στην πλατεία της εκκλησίας του Αγ. Παύλου,
2. η δεύτερη στο *Crown Ale-house*,
3. η τρίτη, σήμερα ονόματι "**Lodge of Fortitude and Old Cumberland No 12**", στο *Apple Tree Tavern* στο Κόβεντ Γκάρντεν και
4. η τέταρτη, σήμερα ονόματι "**Westminster Royal Somerset House and Inverness Lodge No 4**", στο καπηλειό *Rummer and Grapes*.

Η τελευταία ήταν Στοά θεωρητικών Τεκτόνων, ενώ οι τρεις πρώτες ήταν κατά κύριο λόγο επαγγελματικές Στοές Τεκτόνων.

Το 1723 ο James Anderson έγραψε και εξέδωσε τα «*Συντάγματα των Ελευθεροτεκτόνων για τη Χρήση των Στοών του Λονδίνου και του Γουεστμίνστερ*». Στο έργο αυτό παρατέθηκαν οι κανόνες διακυβέρνησης της αδελφότητας και εξιστορήθηκε η "*Ιστορία του Ελευθεροτεκτονισμού*", σύμφωνα με την οποία η αδελφότητα καταγόταν από τις μεσαιωνικές φατρίες κτιστών, που προέρχονταν από αρχαίους Ρωμαίους και Έλληνες αρχιτέκτονες και μαθηματικούς. Οι τελευταίες είχαν με τη σειρά τους τις αρχαίες ρίζες τους στην βιβλική περιγραφή της ανέγερσης του Ναού του Σολωμόντα. Το έργο αυτό ανατυπώθηκε το 1734 στην Φιλαδέλφια των Η.Π.Α. από τον Βενιαμίν Φραγκλίνο, ο οποίος εκείνο το έτος είχε εκλεγεί Μέγας Διδάσκαλος των Ελευθεροτεκτόνων της Πενσυλβανίας των Η.Π.Α.

Παράλληλα, άρχισαν να οργανώνονται και κάποιες άλλες «Μυστικές Εταιρείες», που ισχυρίζονταν πως προέρχονταν από τα Ιπποτικά Τάγματα. Αυτά από το 1721 άρχισαν να διαμορφώνουν ένα σύστημα που συνέπλεε με τον Ελευθεροτεκτονισμό. Αποτέλεσμα της διαδικασίας ήταν ο σχηματισμός του «*Σκωτικού Τύπου*», ο οποίος άρχισε από το 1730 να εξαπλώνεται στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Στις 17 Ιουλίου, 1751, εκπρόσωποι πέντε Στοών, στο καπηλειό του **Turk's Head** στο Σόχο του Λονδίνου, ιδρύουν την «**Αρχαία Μεγάλη Στοά της Αγγλίας**», ή αλλιώς ονομαζόμενη «**Μεγάλη Στοά των Ελευθέρων και Αποδεκτών Τεκτόνων της Αγγλίας**». Ο νέος σχηματισμός αποτελούνταν κυρίως από Σκωτσέζους Ελεύθερους Τέκτονες, που ήταν δυσαρεστημένοι από τον τρόπο με τον οποίο οι Ελευθεροτέκτονες της Premier Μεγάλης Στοάς της Αγγλίας είχαν αλλάξει τον Ελευθεροτεκτονισμό. Για αυτό τους αποκαλούσαν μοντέρνους και τους κατηγορούσαν πως δεν ακολουθούσαν τα παλαιά έθιμα του Ελευθεροτεκτονισμού.

Ο Θυρεός της "Αρχαίας" Μεγάλης Στοάς της Αγγλίας

Στην ίδρυση της Αρχαίας Μεγάλης Στοάς της Αγγλίας θα έπρεπε, όμως, να αναγνωρίσουμε και πολιτικά αίτια, εφόσον θεωρηθεί ως προέκταση της μη αποδοχής από μεγάλη μερίδα Σκωτσέζων της **Πράξης Διευθέτησης** του 1701 (η

τελευταία απαγόρευε σε ρωμαιοκαθολικούς να ανέβουν στον θρόνο και καθιέρωνε τον οίκο του Ανοβέρου), των εκτεταμένων αντιδράσεων στα διάφορα μέτρα που θεσμοθετούσε από το 1704 το Αγγλικό Κοινοβούλιο, για να καταποντίσει την οικονομία της Σκωτίας και τέλος της διαφωνίας τους με την Πράξη της Ένωσης της Αγγλίας με τη Σκωτία, υπό την πολιτική οντότητα της Μεγάλης Βρετανίας το 1707.

Ο Τζωρτζ Ουάσινγκτων με Τεκτονικό Περίζωμα.

Οι δύο αντίπαλες Μεγάλες Στοές για 63 χρόνια συνυπήρχαν δίχως να αναγνωρίζουν η μία την άλλη ως κανονική και δίχως να αναγνωρίζουν η μία τα μέλη της άλλης ως κανονικούς Ελεύθερους Τέκτονες.

Στη δεκαετία του 1750 παρατηρείται ένα χάος του Σκωτικού Δόγματος που είχε εν τω μεταξύ συγχωνευθεί με το Δόγμα της Βασιλικής Αψίδας (*Royal Arch*) με καθιέρωση τριών κυρίως συστημάτων:

1. Των "**Ροδοσταύρων**" (**1745**),
2. της "**Τελειοποίησης**" (**1754**) και
3. της "**Αυστηράς Τήρησης**" (**1762**).

Επικεφαλής του Δόγματος της Τελειοποίησης ανέλαβε ο Φρειδερίκος ο Μέγας της Πρωσίας.

Το 1813 ο πρίγκιπας Αύγουστος Φρειδερίκος (1773-1843), Δούκας του Σάσεξ και έκτος γιος του βασιλέα Γεωργίου του 3ου, έγινε Μέγας Διδάσκαλος της **Premier Μεγάλης Στοάς** της Αγγλίας και ο αδερφός του ο πρίγκιπας Εδουάρδος Αύγουστος (1767-1820), Δούκας του Κεντ και τέταρτος γιος του Βασιλέα Γεωργίου του 3ου, έγινε Μέγας Διδάσκαλος της **Αρχαίας Μεγάλης Στοάς της Αγγλίας**.

Την εποχή αυτή πραγματοποιήθηκαν τα πιο σοβαρά βήματα για την επανένωση. Σε διάστημα περίπου έξι εβδομάδων είχαν συνταχθεί και ψηφιστεί τα **21 "Άρθρα της Ένωσης"** των δύο Μεγάλων Στοών, και στις **27 Δεκεμβρίου 1813**, την ημέρα του Αγίου Ιωάννη του Ευαγγελιστή, η Premier Μεγάλη Στοά της Αγγλίας και η Αρχαία Μεγάλη Στοά της Αγγλίας σχημάτισαν την **Ενωμένη Μεγάλη Στοά της Αγγλίας (UGLE)**.^[12]

Ο "Γνώμων και Διαβήτη"

στο Εθνικό Τεκτονικό Μνημείο του Τζωρτζ Ουάσινγκτων.

Η Μεγάλη Στοά της Σκωτίας^[13] ιδρύθηκε το 1736 και η Μεγάλη Στοά της Ιρλανδίας^[14] το 1725. Τη δεκαετία του 1730 ο Ελευθεροτεκτονισμός διαδόθηκε

¹² Ενωμένη Μεγάλη Στοά της Αγγλίας <http://www.grandlodge-england.org>

¹³ Μεγάλη Στοά της Σκωτίας <http://www.grandlodgescotland.com>

¹⁴ Μεγάλη Στοά της Ιρλανδίας <http://www.irish-freemasons.org>

στις βρετανικές αποικίες της Αμερικής. Μετά την ανεξαρτησία της Αμερικής, σε κάθε πολιτεία των Ηνωμένων Πολιτειών σχηματίστηκε και μία ανεξάρτητη Μεγάλη Στοά. Διάφορες σκέψεις για ίδρυση μιας "Μεγάλης Στοάς των Ηνωμένων Πολιτειών", με τον Τζωρτζ Ουάσινγκτων να έχει τον ρόλο του πρώτου Μεγάλου Διδασκάλου, εγκαταλείφθηκαν πρόωρα.^[15] Στις ΗΠΑ είναι γνωστό ότι 14 πρόεδροι ήταν τέκτονες.^[16]

Η Μεγάλη Ανατολή της Γαλλίας (GOdF)^[17] ιδρύθηκε το 1728. Το 1877 η Μεγάλη Ανατολή της Γαλλίας αφαίρεσε την προϋπόθεση τα μέλη της να πιστεύουν σε Υπέρτατο Ον, με άλλα λόγια κήρυξαν τον «γαλλικόν αθεϊσμό», οπότε και οι περισσότερες Αγγλόφωνες Μεγάλες Στοές σταμάτησαν να την αναγνωρίζουν ως "κανονική" και διέκοψαν τις επίσημες σχέσεις τους μαζί της.

Η Εθνική Μεγάλη Στοά της Γαλλίας (GLNF)^[18] είναι μέχρι σήμερα η μόνη Τεκτονική δύναμη στη Γαλλία που αναγνωρίζεται από την **Ενωμένη Μεγάλη Στοά της Αγγλίας (UGLE)**.

Λόγω των ανωτέρω, συχνά αναφέρεται πως ο Ελευθεροτεκτονισμός αποτελείται από δύο παράλληλα παρακλάδια που το ένα δεν αναγνωρίζει την "κανονικότητα" του άλλου:

- την **Ενωμένη Μεγάλη Στοά της Αγγλίας (UGLE)** με όσες Μεγάλες Στοές έχουν καθεστώς αμοιβαίας αναγνώρισης με αυτήν, και
- τη **Μεγάλη Ανατολή της Γαλλίας (GOdF)** με όσες Μεγάλες Ανατολές συντάσσονται με την πολιτική της.

¹⁵ Bullock, Steven C.; Institute of Early American History and Culture (Williamsburg, Va.) (1996). *Revolutionary brotherhood: Freemasonry and the transformation of the American social order, 1730-1840*. Chapel Hill: University of North Carolina Press. ISBN 9780807847503. OCLC 33334015.

¹⁶ Little Known Facts. Ενημερώθηκε στις 21 Απριλίου 2009

¹⁷ Μεγάλη Ανατολή της Γαλλίας http://www.godf.org/foreign/uk/index_uk.html

¹⁸ Εθνική Μεγάλη Στοά της Γαλλίας <http://www.glnf.asso.fr>

Το 1945 ο **Marco Egidio Allegri**, ως Υπάτη Αρχή του Τύπου Μισραΐμ και του Τύπου Μέμφις, ένωσε αυτούς τους δύο Τύπους και δημιούργησε τον **Αρχαίο και Αρχέγονο Ανατολικό Τύπο Μισραΐμ και Μέμφις**, ο οποίος λειτουργεί με αμιγείς ανδρικές και αμιγείς γυναικείες Στοές με διαφορετικά ανά φύλο, Τυπικά.

Β΄. Ιστορία του Ελευθεροτεκτονισμού στην Ελλάδα

Ο Τεκτονισμός εισήλθε στον ελληνικό χώρο από τα Επτάνησα, την εποχή που ήταν υπό γαλλική και αγγλική κατοχή, και συγκεκριμένα από τις νήσους Κέρκυρα και Ζάκυνθο τις οποίες οι πολέμιοι της οργάνωσης αποκαλούν έως σήμερα «**κερκόπορτες**» του Μασονισμού.

Όπως ήταν φυσικό, ο λαός των νήσων αυτών δε συμμετείχε εκδηλώνοντας άλλοτε επιφύλαξη και άλλοτε φόβο με συνεπακόλουθες καταστάσεις. Οι εκδηλώσεις αυτές ήταν προϊόντα της άσχημης εικόνας που είχε δημιουργηθεί βλέποντας ν΄ αναμιγνύονται πρώτιστα γνωστά φιλόδοξα πρόσωπα των μικρών τους κοινωνιών με πολιτικές βλέψεις και οικονομικές διεκδικήσεις, μεταξύ των οποίων και επιφανείς Κερκυραίοι και Ζακυνθινοί, δημιουργώντας ιδιαίτερες φιλίες με τους «**Φράγκους**» (**Ιταλο-Ενετούς**), όταν οι ίδιοι οι κάτοικοι στέναζαν υπό τη δεσποτεία των κατακτητών. Μάλιστα συμπεριφέρονταν ως απελευθερωμένοι, επιδεικνύοντας καλοπέραση αυτοαποκαλούμενοι «**Φραμασόνοι**». Βέβαια μεγάλη επιρροή άσκησαν και οι Άγγλοι μέσω της δικής τους Στοάς, στην οποία μαθήτευσαν επίσης ντόπιες προσωπικότητες.

Στις μασονικές εκείνες επιρροές δύο δυνάμεις αντέδρασαν κυρίως, ο ελληνικός λαός, με τις παραπάνω επιφυλάξεις και η Εκκλησία. Βέβαια, τα ηχηρά ονόματα των πρώτων Ελλήνων συνεργατών, που είτε είχαν γεννηθεί και ανατραφεί στην τότε "**πεφωτισμένη**" Δύση, είτε είχαν διανύσει μεγάλο χρονικό διάστημα σε αυτήν, δημιούργησαν τον τεκτονικό θρύλο που στα μάτια των λαϊκών φάνταζε ως μέσο κοινωνικής καταξίωσης και οικονομικής δύναμης. Έτσι τα "**τάγματα**" αυτά όπως αποκαλείτο τότε κάθε είδους τέτοια οργάνωση, δε βρήκαν άμεση ανταπόκριση στον Ελλαδικό Ορθόδοξο Χριστιανικό χώρο για να καρποφορήσουν.

Στη διάρκεια της Βασιλείας του **Όθωνος** δε φέρεται να υπήρξε καμία τέτοια οργάνωση στο νεοσύστατο κράτος. Περί το τέλος όμως της βασιλείας του, το 1855, φέρονται ήδη κάποιες Στοές να λειτουργούν ανεπίσημα υπό τη σκέπη της

"Γκράντε Οριέντε" (Μεγάλης Ανατολής) της Ιταλίας,^[19] αποτελούμενες από Ελευθεροτέκτονες μνημένους στην Κέρκυρα και ασφαλώς στη Γαλλία και την Ιταλία.

Μετά τον ερχομό του **Γεωργίου του Α΄ (1863)** και την "αμαχητί" κατ' απαίτησή του ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, φέρονται ήδη το **1867** επτά τεκτονικές στοές να εργάζονται (ανεπίσημα) στην Αθήνα, τον Πειραιά, τη Χαλκίδα, την Πάτρα, τη Σύρο, τη Λαμία και το Άργος, εκτός εκείνων της Επτανήσου. Στις 16 Φεβρουαρίου του ίδιου έτους οι ελληνικές Στοές ζήτησαν την ανεξαρτησία τους από την "Γκράντε Οριέντε" της Ιταλίας. Αυτή τους δόθηκε δύο μήνες μετά, στις 10 Απριλίου, 1867, και η νέα **"Μεγάλη Ανατολή της Ελλάδας"** άρχισε να οργανώνεται, κατ' αρχήν τον Ιούλιο του 1872, εκλέγοντας τον **Δημήτριο Ροδοκανάκη (1840-1902)** ως Μέγα Διδάσκαλο και αμέσως μετά σχηματίζοντας το **Ύπατο Μέγα Συμβούλιο του 33ου** για την Ελλάδα. Βέβαια όλα αυτά μέχρι τότε χωρίς καμία επίσημη αναγνώριση από το Ελληνικό κράτος.

Το 1928 η Μεγάλη Ανατολή της Ελλάδας κατάφερε να αναγνωριστεί ως **«ίδρυμα»**, ενώ το Ύπατο Μέγα Συμβούλιο σχημάτισε μία κοινωνία του Αστικού Κώδικα. Το 1936, με την αναθεώρηση του Τεκτονικού Συντάγματος της, η Μεγάλη Ανατολή μετονομάστηκε σε **«Μεγάλη Στοά της Ελλάδας»**.^[20] Το 1976 ορισμένοι έλληνες Ελευθεροτέκτονες αποφάσισαν να εισαγάγουν τον **Τύπο της Υόρκης (York Rite)**, ενώ έως τότε υπήρχε μόνον ο **Σκωτικός Τύπος (Scottish Rite)**.^[21]

¹⁹ Μεγάλη Ανατολή της Ιταλίας <http://www.grandeoriente.it/>

²⁰ Μεγάλη Στοά της Ελλάδας <http://www.grandlodge.gr>

²¹ Μεγάλη Στοά της Ελλάδος του Αρχαίου και Αποδεδεγμένου Σκωτικού Τύπου <http://www.aasr.gr>

Όταν η Μεγάλη Στοά της Ελλάδας ανακάλυψε πως το νέο σώμα δε θα δεχόταν τις δικές της παρεμβάσεις στη διοίκησή του, απείλησε με διαγραφή τα μέλη του. Αυτή η συμπεριφορά τελικά οδήγησε το Μάιο του 1986 στην ίδρυση της «*Εθνικής Μεγάλης Στοάς της Ελλάδας*».^{[22][23][24]}

Το 1989, ξεκίνησε την λειτουργία του και στην Ελλάδα ο «*Αρχαίος και Αρχέγονος Ανατολικός Τύπος Μισραϊμ και Μέμφις*».

²² Εθνική Μεγάλη Στοά της Ελλάδας <http://www.nlgreece.org>

²³ Ιστορία του Ελευθεροτεκτονισμού στην Ελλάδα <http://www.nlgreece.org/Default.aspx?id=101>

²⁴ Ιστορία του Ελευθεροτεκτονισμού στην Ελλάδα http://www.aasr.gr/grandLodge/gr/aasr_history.html

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΔΟΜΗ

Οι Μεγάλες Στοές και οι Μεγάλες Ανατολές είναι ανεξάρτητα και κυρίαρχα σώματα που κυβερνούν το Τεκτονισμό σε μία ορισμένη επικράτεια ή αλλιώς “δικαιοδοσία”.^[25] Δεν υπάρχει κάποιο παγκόσμιο Τεκτονικό σώμα που να προΐσταται των Μεγάλων Στοών και των Μεγάλων Ανατολών, ή που να τους υπαγορεύει τον τρόπο λήψης των αποφάσεών τους, ή που να τους επιβάλλει μία κοινή πολιτική. Ο μόνος σύνδεσμος μεταξύ των επί μέρους δικαιοδοσιών είναι η αμοιβαία αναγνώριση.^[26]

Το Ελευθεροτεκτονικό Μέγαρο της Μεγάλης Στοάς της Ελλάδας, επί της οδού «Αχαρνών» στην Αθήνα.

Κανονικότητα

«**Κανονικότητα**» είναι ένας μηχανισμός σύμφωνα με τον οποίο οι Μεγάλες Στοές ή Μεγάλες Ανατολές αναγνωρίζουν η μία την άλλη. Ο μηχανισμός αυτός αποτελείται από μία σειρά κριτηρίων που η εκάστοτε Μεγάλη Στοά έχει ορίσει

²⁵ Constitution. Grand Lodge of North Carolina. 2007. <http://www.grandlodge-nc.org/education/code/000.html>. Ανακτήθηκε στις 2007-04-09. See Preamble.

²⁶ Form letter to request mutual recognition. Grand Lodge FAAM (Free And Accepted Masons) of Washington, D.C. (the District of Columbia), Committee on Masonic Recognition. <http://bessel.org/dcrecreq.htm>. Ανακτήθηκε στις 2007-04-09. Example letter to request recognition.

στα Συντάγματά της. Τα κριτήρια αυτά ποικίλουν, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις έχουν σχέση με την τήρηση ή μη των «**Τεκτονικών Οροθεσιών**». Η αναγνώριση αυτή επιτρέπει τις επίσημες σχέσεις σε επίπεδο Μεγάλης Στοάς και την ανταλλαγή επισκέψεων μεταξύ των μελών τους. Ένας Τέκτων που επισκέπτεται μία μη κανονική Στοά κινδυνεύει με διαγραφή από τη Στοά του.^[27]

Καθένα από τα δύο παράλληλα παρακλάδια του Ελευθεροτεκτονισμού, αποδέχεται μόνο τις Μεγάλες Στοές που ανήκουν σε αυτό ως «κανονικές». Μπορεί οι περισσότερες Μεγάλες Στοές να ανήκουν στο παρακλάδι που συμπλέει με την Ενωμένη Μεγάλη Στοά της Αγγλίας και οι περισσότερες Μεγάλες Ανατολές να ανήκουν στο παρακλάδι που συμπλέει με τη Μεγάλη Ανατολή της Γαλλίας, πάντως η διάκριση μεταξύ Στοάς ή Ανατολής δεν αποτελεί από μόνη της κριτήριο κανονικότητας. Επιπροσθέτως, ως μη κανονικές θεωρούνται σε παγκόσμιο επίπεδο και όσες οργανώσεις ιδρύονται από μόνες τους και αυτοχαρακτηρίζονται ως Τεκτονικές, δίχως όμως να αναγνωρίζονται από κάποιο από τα δύο παρακλάδια. Τέλος, ως μη κανονικές χαρακτηρίζονται και οι Στοές που δέχονται ως μέλη τους ταυτόχρονα και άνδρες και γυναίκες, οι αποκαλούμενες "μεικτές".

ΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΟΑ

Η **Τεκτονική Στοά** αποτελεί τον «**πυρήνα**» της οργάνωσης του αντιχριστιανικού **Ελευθεροτεκτονισμού**. Κάθε νέα Στοά πρέπει να υπόκειται σε μία κανονική Μεγάλη Στοά ή Μεγάλη Ανατολή. Η Στοά είναι υποχρεωμένη να ακολουθεί τις οδηγίες της Μεγάλης Στοάς στην οποία υπόκειται όσον αφορά την εφαρμογή των **Συνταγμάτων**,^[28] όμως κατά τα άλλα είναι ανεξάρτητη διοικητική μονάδα.

Μία Στοά πρέπει να έχει Τακτικές και προγραμματισμένες συνεδριάσεις, όπου θα λαμβάνουν χώρα οι τεκτονικές εργασίες των μελών της, και πρέπει να

²⁷ Report From The United Grand Lodge of England: Prince Hall Masonry and the Prince Hall Grand Lodge of Massachusetts (Annex A: Regularity). Joseph A. Walkes Jr. Commission on Bogus Masonic Practices, Phylaxis Society. 2006-10-03. <http://www.phylaxis.org/bogusmasonry/regularitypha.htm>. Ανακτήθηκε στις 2007-04-07.

²⁸ Συντάγματα και Διακυρήξεις της Ε.Μ.Σ.τ.Ε. <http://www.nglgreece.org/Default.aspx?id=8>

συνέρχεται μόνο στην έδρα της (εκτός εκτάκτων περιπτώσεων). Αρμοδιότητα της Στοάς είναι η μύηση και προαγωγή των μελών της, η εγκατάσταση του Σεβασμίου Διδασκάλου και των Αξιωματικών της, η απόκτηση και διατήρηση των κοσμημάτων και κειμηλίων της, η ενδυνάμωση των δεσμών ανάμεσα στις οικογένειες μέσω των διαφόρων εκδηλώσεων που οργανώνει και διάφορα άλλα θέματα σε επίπεδο βάσης (μη περιοριστικά).

Η **Στοά** είναι η μόνη Αρχή που μπορεί να μυήσει κάποιον στον Ελευθεροτεκτονισμό και όταν γίνεται κάτι τέτοιο ο νέος Ελευθεροτέκτων αποκαλεί αυτή την Στοά ως «μητρική» του, ισοβίως.

Ένας **Διδάσκαλος Ελευθεροτέκτων** έχει το δικαίωμα να επισκέπτεται όποια Στοά υποκείμενη στη Μεγάλη Στοά του επιθυμεί. Επίσης, μπορεί να επισκεφθεί και οποιαδήποτε άλλη Στοά επιθυμεί, αρκεί αυτή να υπόκειται σε κάποια Μεγάλη Στοά που να είναι αμοιβαία αναγνωριζόμενη με τη δική του. Εκτός της συνδρομής του και της συμμετοχής του στη «μητρική» του Στοά, ένας Διδάσκαλος Ελευθεροτέκτων μπορεί καταβάλλοντας επιπλέον συνδρομή να είναι μέλος και άλλων Στοών, που όμως πρέπει να υπόκεινται στην ίδια Μεγάλη Στοά με τη δική του.-

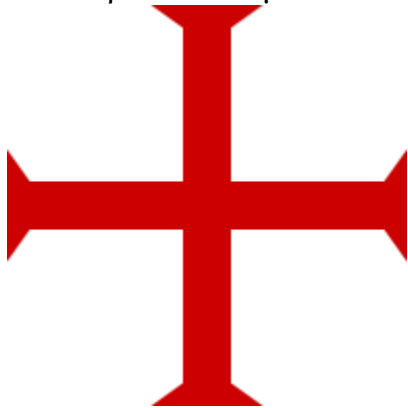
Συνηθίζεται ο όρος «Στοά» να αναφέρεται στο χώρο που συνεδριάζουν οι Ελευθεροτέκτονες, όμως ο όρος πιο πολύ αναφέρεται στους ίδιους τους Ελευθεροτέκτονες που συνεδριάζουν. Έτσι «Στοά» στην πραγματικότητα είναι οι συνεδριάζοντες Ελευθεροτέκτονες. Οι Στοές, ως κτίρια, αναφέρονται ανά περιπτώσεις ως «**Ναοί**». (Καμία σχέση με τους Ορθοδόξους Χριστιανικούς Ναούς). Διαφορετικές Στοές συνεδριάζοντων Τεκτόνων, μπορεί να χρησιμοποιούν σε διαφορετικές στιγμές ή ημέρες τον ίδιο χώρο της Στοάς.

Οι πρώτες Στοές συνεδρίαζαν όπου μπορούσαν και πολλές φορές οι Τεκτονικές εργασίες γίνονταν σε καπηλειά. Οι περισσότερες Στοές απαρτίζονται από Ελευθεροτέκτονες που ζουν σε κάποια συγκεκριμένη περιοχή. Σε κάποιες Στοές η συμμετοχή απαιτεί πλήρωση ιδιαίτερων κριτηρίων, που έχουν κυρίως σχέση με το κοινωνικό υπόβαθρο ή την καταγωγή. Επίσης υπάρχουν «**Ερευνητικές Στοές**», οι οποίες κάνουν μέλη τους μόνο Διδασκάλους Ελευθεροτέκτονες και ασχολούνται με τη **Φιλοσοφία του Ελευθεροτεκτονισμού και την Ιστορία του**.

Παράλληλα Σώματα

Στον Ελευθεροτεκτονισμό δεν υπάρχει βαθμός ανώτερος του Διδασκάλου Ελευθεροτέκτονος.^[29] Όμως υπάρχουν «**Σώματα**» που δέχονται ως μέλη τους μόνο Διδασκάλους Ελευθεροτέκτονες.^[30]

Τα Σώματα αυτά είναι ανεξάρτητα από τη «**Συμβολική Στοά**».^[31] Μπορούν να περιγραφούν ως συμπληρωματικά ή «**παράλληλα**» και συνήθως παρέχουν περαιτέρω οπτικές σε κάποια αλληγορικά, ηθικά ή και φιλοσοφικά στοιχεία του Ελευθεροτεκτονισμού.^[32]

Αν και ανεξάρτητα, τα «**παράλληλα Σώματα**», χαρακτηρίζονται Ελευθεροτεκτονικά, αφού για να γίνει κάποιος μέλος τους πρέπει να είναι ήδη Ελευθεροτέκτονας.

Ο σταυρός του τάγματος των Ναϊτών Ιπποτών.

Τα άρθρα της «**Ένωσης**» της «**Premier Μεγάλης Στοάς της Αγγλίας**» με την «**Αρχαία Μεγάλη Στοά της Αγγλίας**» (σε «**Ενωμένη Μεγάλη Στοά της Αγγλίας**» το 1813) περιόρισαν την αναγνώριση σε συγκεκριμένα Σώματα, όπως αυτά που εντάσσονται στο Σκωτικό Τυπικό και στο Τυπικό της Υόρκης. Κάποια «**παράλληλα Σώματα**», όπως για παράδειγμα αυτό των Ναϊτών Ιπποτών, έχουν επιπλέον απαιτήσεις λόγω της φύσης τους.

²⁹ United Grand Lodge of England (2007) [1815]. [Aims and Relationships of the Craft](#) (pdf). *Constitutions of the Antient Fraternity of Free and Accepted Masons*. London: Freemason's Hall. σελ. pp. x–xiii. [OCLC 18976592](#). <http://www.ugle.org.uk/pdf/190308-cr-rule-2007.pdf>.

³⁰ Jackson, Keith B. (1980). *Beyond the Craft*. London: Lewis Masonic. [ISBN 9780853181187](#). [OCLC 16542250](#).

³¹ Παράλληλα Ελευθεροτεκτονικά Σώματα <http://www.nglgreece.org/Default.aspx?id=149>

³² [Freemasonry Revealed: The Secrets of Freemasonry](#). Grand Lodge of North Carolina. 1997. <http://www.grandlodge-nc.org/freemasonryrevealed/secrets.htm>. Ανακτήθηκε στις 2006-06-12.

Τέλος, υπάρχουν σώματα στα οποία συμμετέχουν μόνο Ελευθεροτέκτονες, αλλά δεν έχουν σχέση με τη διδασκαλία του Ελευθεροτεκτονισμού, οπότε τυπικά δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως «παράλληλα Σώματα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αρχές και δραστηριότητα

Ενώ ο Ελευθεροτεκτονισμός συχνά χαρακτηρίζεται ως «**μυστική οργάνωση**» ή «**μυστική κοινωνία**», οι ίδιοι οι Ελευθεροτέκτονες διαφωνούν και ισχυρίζονται πως είναι απλά μία «**συντεχνία**» που τηρεί μυστικές κάποιες συγκεκριμένες πτυχές της.^[33]

Ο Ελευθεροτεκτονισμός κατά τον 21ο αιώνα έπαψε να είναι τόσο «**λαοφιλής**» όσο και «**μυστική κοινωνία**». Πιο ορθό θα ήταν να χαρακτηριστεί ως «**μία κοινωνία που κρατάει μυστικά**».^[34] Ένα εκ των μυστικών αυτών και το μόνο πραγματικά ουσιαστικό που έχει απομείνει στον Ελευθεροτεκτονισμό, είναι ο ιδιαίτερος τρόπος αναγνώρισης ανάμεσα στα μέλη του.^[35]

Παρά τις επιμέρους διαφορές, η βασική φροντίδα του Ελευθεροτεκτονισμού είναι η φιλανθρωπική εργασία^[36] σε κάποια συγκεκριμένη περιοχή ή γενικότερα, η προώθηση της ηθικής ακεραιότητας μέσω της συμπεριφοράς των μελών του στο κοινωνικό σύνολο και η ανάπτυξη και διατήρηση της «**Αδελφικής αγάπης**». Αυτή η κοινωνική και αδελφική αγάπη

³³ Freemasons. Emulation Lodge of Improvement (London, England) (1991). *Emulation Ritual*. London: Lewis Masonic. ISBN 9780853181873. OCLC 40357899

³⁴ Μέγα Αγαθοεργό Σώμα <http://www.nglgreece.org/Default.aspx?id=161>

³⁵ Gilkes, Peter (July 2004). "Masonic ritual: Spoilt for choice". *Masonic Quarterly Magazine* (10). <http://www.mqmagazine.co.uk/issue-10/p-61.php>. Ανακτήθηκε στις 2007-05-07.

³⁶ King, Edward L. (2007). *Top Leader speaks*. <http://www.masonicinfo.com/leader.htm>. Ανακτήθηκε στις 2007-04-09.

προσφέρεται μόνον σε «αδελφούς μασόνους» και όχι στον όποιο πάσχοντα συνάνθρωπό μας!

Σε αντίθεση με τον Ελευθεροτεκτονισμό, η Ορθόδοξος Χριστιανική Ηθική ζητά να προσφέρει την ειλικρινή και ανιδιοτελή αγάπη προς τον κάθε πάσχοντα, χωρίς σκοπιμότητα. Ο Ορθόδοξος Χριστιανός βλέπει τον συνάνθρωπό του ως την ζωντανή εικόνα του Αληθινού Θεού. Ακολουθεί την Διδασκαλία του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, του Υιού του Θεού, «αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν».

Τυπικό, συμβολισμός και ηθική

Οι Ελευθεροτέκτονες χρησιμοποιούν κάποιο τυπικό εργασιών κατά τις συναντήσεις τους. Δεν υπάρχει ένα μοναδικό τυπικό και κάθε μεγάλη Στοά είναι ελεύθερη να ακολουθεί το δικό της. Εντούτοις, υπάρχουν ομοιότητες ανάμεσα στα διάφορα τυπικά εργασιών που χρησιμοποιούν οι Μεγάλες Στοές.

Για παράδειγμα, όλα τα Ελευθεροτεκτονικά τυπικά εργασιών κάνουν χρήση του αρχιτεκτονικού συμβολισμού των εργαλείων των «πρακτικών» λιθοξόων του μεσαίωνα.

Οι Ελευθεροτέκτονες, ως «θεωρητικοί» τέκτονες (που χτίζουν, δηλαδή, με τη φιλοσοφική έννοια και όχι την κυριολεκτική), χρησιμοποιούν αυτόν τον συμβολισμό για να διδάξουν ηθικά μαθήματα των αρχών της *«Αδελφικής Αγάπης, Αρωγής και Αλήθειας»*, ή όπως συνηθίζεται να αναφέρεται στη Μεγάλη ανατολή της Γαλλίας *«Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα»*.

Δύο από τα κύρια σύμβολα που βρίσκονται πάντα σε μια Στοά είναι ο *«Γνώμονας»* και ο *«Διαβήτης»*. Τα δύο αυτά σύμβολα χρησιμοποιούνται από τον Ελευθεροτεκτονισμό για την εξαγωγή ηθικών συμπερασμάτων.^[37]

³⁷ Jacob, Margaret C. (2005). *The origins of freemasonry: facts & fictions*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. ISBN 9780812239010. OCLC 61478025.

King, Edward L. (2007). *GAOTU*. <http://www.masonicinfo.com/gaotu.htm>. Ανακτήθηκε στις 2007-04-09.

Τα ηθικά συμπεράσματα εξάγονται μέσω των αλληγοριών του Ελευθεροτεκτονικού τυπικού. Καθώς ο Ελευθεροτέκτονας εξελίσσεται δια μέσου «βαθμών»,^[38] κερδίζει γνώση και κατανόηση του εαυτού του, της σχέσης του με τους άλλους και του δεσμού του με το «Υπέρτατο Ον» (όπως ο καθένας το αντιλαμβάνεται).

Εδώ θα πρέπει να διευκρινιστεί, ότι το «Υπέρτατο Ον» της Μασονίας δεν είναι ο Ένας Αληθινός Τριαδικός Θεός της Χριστιανικής Πίστεως, αλλά κάποιο ανθρώπινο κατασκεύασμα που αποκαλούν «θεό» ή «ανωτέρα δύναμη». Επομένως, οι «Χριστιανοί Μασόνοι» αρνούνται ουσιαστικά τον Κύριον μας Ιησούν Χριστόν, τον Θεό Πατέρα και το Πανάγιο Πνεύμα. Εφ' όσον δεν ομολογούν, καθώς έπρεπε τον Υιόν του Θεού, ως τον Μόνον Σωτήρα του κόσμου, δεν έχουν ούτε και τον Πατέρα. Καθώς μας διαβεβαιώνει ο Κύριος λέγοντας, ότι «ο μη δεχόμενος τον Υιόν, ουδέ τον Πατέρα έχει».

Ενώ η διερεύνηση και ανάπτυξη των φιλοσοφικών απόψεων και πεποιθήσεων του Ελευθεροτεκτονισμού είναι έργο των ειδικών Ερευνητικών και Καθοδηγητικών Στοών, παρόλα αυτά μεμονωμένοι Ελευθεροτέκτονες συχνά εκδίδουν μελέτες για αυτές.

Κάθε Ελευθεροτέκτονας μπορεί να στοχάζεται για τα σύμβολα και τον σκοπό του Ελευθεροτεκτονισμού και μάλιστα ως κάποιο βαθμό αναμένεται απ' αυτόν, καθώς εξελίσσεται δια μέσου των «βαθμών», να ερευνά το νόημα του Ελευθεροτεκτονισμού.^[39]

Η «*Βίβλος του Ιερού Νόμου*» πάντα εκτίθεται σε μια ανοικτή Στοά. Σε κάποιες από τις Στοές της Μεγάλης Ανατολής της Γαλλίας, αντί της «*Βίβλου*» χρησιμοποιούνται τα Ελευθεροτεκτονικά «*Συντάγματα*».

³⁸ King, Edward L. (2007). *GAOTU*. <http://www.masonicinfo.com/gaotu.htm>. Ανακτήθηκε στις 2007-04-09.

³⁹ Mackey, Albert G. (October 1858). "*Landmarks of Freemasonry*". *American Quarterly Review of Freemasonry and its kindred sciences* **ii**: 230. Πρότυπο:Oclc. ISSN 0741-790X. <http://freemasonry.bcy.ca/grandlodge/landmarks.html>. Ανακτήθηκε στις 2007-04-09. (Μεταγραμμένο από τον Eugene Goldman, 10 Σεπτεμβρίου 1998.)

Επιπλέον, ο κάθε υποψήφιος επιλέγει, ανάλογα με τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, ενώπιον ποιού «*Ιερού Κώδικα*» θα ορκιστεί να τηρεί τις υποχρεώσεις του.^[40] Σε Στοές που απαρτίζονται από μέλη διαφόρων θρησκειών είναι συνηθισμένο να εκτίθενται άνω του ενός «*Ιεροί Κώδικές*».

Στον Ελευθεροτεκτονισμό το Υπέρτατο Ον αναφέρεται ως «*Μέγας Γεωμέτρης του Σύμπαντος*» ή "*Υπέρτατος Κτίστης των Κόσμων*", για να γίνει σαφές πως η αναφορά είναι γενική και όχι συνδεδεμένη με κάποια συγκεκριμένη θρησκευτική αντίληψη για τον Θεό.^[41]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΒΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΜΑΣΟΝΙΣΜΟΥ

Οι τρεις βαθμοί της «Συμβολικής Στοάς» του Ελευθεροτεκτονισμού είναι:

1. «**Μαθητής**», ο βαθμός του νεοεισελθόντα Ελευθεροτέκτονα,
2. «**Εταίρος**», ο βαθμός του διελθόντα Ελευθεροτέκτονα, και
3. «**Διδάσκαλος**», ο βαθμός του εγερθέντα Ελευθεροτέκτονα.

Οι βαθμοί αντιπροσωπεύουν φάσεις προσωπικής πνευματικής ανάπτυξης. Οι αλληγορικές έννοιες του Ελευθεροτεκτονισμού προσλαμβάνονται διαφορετικά από κάθε Ελευθεροτέκτονα, ανάλογα με το επίπεδό του, αλλά πάντα στα πλαίσια του Συντάγματος στο οποίο εργάζεται. Η κοινή συμβολική διάρθρωση και τα

⁴⁰ "Ill. Ernest Borgnine, 33°, G.C., Receives 50-Year Pin". *The Scottish Rite Journal*. January 2001. ISSN 1076-8572. <http://www.srmason-sj.org/council/journal/jan01/cijan.html>. Ανακτήθηκε στις 2006-07-12. «*Illustrious Borgnine also told of the difficulties he had in becoming a Mason. He did not know that, at the time, it was necessary to ask three times.*».

⁴¹ Robinson, John J. (1989). *Born in Blood: The Lost Secrets of Freemasonry*. New York: Evans. σελ. p. 56. ISBN 9780871316028. OCLC 20419501. «...απο τα τέλη του 15ου αιώνα ουσιαστικά κάθε άνδρας στην Αγγλία ήταν ελεύθερος.» Ο Robinson δηλώνει πως η παρουσία αυτής της απαίτησης σήμαινε πως ο Ελευθεροτεκτονισμός ήταν οργανωτικά πολύ παλαιότερος της ίδρυσης της Premier Μεγάλης Στοάς της Αγγλίας το 1717.

κοινά «*Αρχέτυπα*», ανά την υφήλιο, παρέχουν στον κάθε Ελευθεροτέκτονα τα μέσα για να δώσει τις δικές του απαντήσεις στα φιλοσοφικά ερωτήματα της ζωής.

Ο Τεκτονισμός διακρίνεται σε "**συμβολικό**" όπου οι βαθμοί είναι "**Μαθητής**", "**Εταίρος**" και "**Διδάσκαλος**". Πέραν αυτών υπάρχουν 10 λεγόμενοι "**Φιλοσοφικοί**" βαθμοί, και σε μερικές Οργανώσεις (Μισραϊμ-Μέμφις) υπάρχουν και "**Ιλλουμινιστικοί**" βαθμοί.

Ετσι, υπάρχει:

1. ο **Σκωτικός Τύπος με 33 βαθμούς που αποδίδονται σε 11 μνήσεις,**
2. ο **Τύπος Μισραϊμ-Μέμφις με 95 βαθμούς,**

επίσης αποδιδόμενους σε 11 μνήσεις,

3. ο **Τύπος της Υόρκης με 3 ομάδες βαθμών,**
4. ο **Αδωνιραμικός με 11,**
5. ο **Τύπος του SWEDEMBORG με 3 σειρές βαθμών,**
6. ο **Εθνικός Ισπανικός Τύπος,**
7. ο **Γαλλικός παραδοσιακός Τύπος,**
8. ο **Αναθεωρημένος Σκωτικός κ.ο.κ.**

Πέραν αυτών υπάρχει και μία σειρά πολύ υψηλών βαθμών, τα ονομαζόμενα «**Arcana Arcanorum**», τα οποία λειτουργούν μόνον σε πολύ λίγες Οργανώσεις στον κόσμο (π.χ. Μισραϊμ-Μέμφις), και επιφυλάσσονται για πολύ υψηλόβαθμους Τέκτονες.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΣΟΝΩΝ

Κάθε υποψήφιος αναλαμβάνει κάποιες υποχρεώσεις βάσει του όρκου που δίνει κατά τη μύησή του στην Αδελφότητα. Οι υποχρεώσεις αυτές είναι να παραμένει πιστός στους κανόνες της αδελφότητας και να τηρεί τα «μυστικά του Ελευθεροτεκτονισμού», που είναι τα διάφορα σημεία, τεκμήρια και λέξεις αναγνώρισης σε κάθε βαθμό.^[42]

Στις «κανονικές» Στοές αυτός ο όρκος δίνεται οικεία βουλήσει, στη *«Βίβλο του Ιερού Νόμου»* του Υπέρτατου Όντος που ο κάθε υποψήφιος πιστεύει.

Ο Μασόνος δεν μπορεί να ομολογήσει την πίστη του στον Τριαδικό Θεό, παρά μόνον τον ψευδή θεό της Μασονίας, ούτε ακολουθεί την Ηθική Διδασκαλία της Χριστιανικής Πίστεως. Πάνω απ' όλα έχει την Μασονία και την τήρηση των «μυστικών του Ελευθεροτεκτονισμού».

ΟΡΟΘΕΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΕΚΤΟΝΙΣΜΟΥ

Τα Οροθέσια του Ελευθεροτεκτονισμού ορίζονται ως *αρχαίες και αμετάβλητες αρχές και κριτήρια* με τα οποία κρίνεται η «κανονικότητα» των Στοών και των Μεγάλων Στοών. Κάθε Μεγάλη Στοά είναι αυτοδιοικούμενη και δεν υπάρχει κάποιο μοναδικό σώμα που να άρχει στο σύνολο του

⁴² Falconer, Dan (2003-04-16). Freemasonry: The Lewis. Pietre-Stones Review of Freemasonry. <http://www.freemasons-freemasonry.com/falclewis.html>. Ανακτήθηκε στις 2007-04-22.

Είναι ο Ελευθεροτεκτονισμός Θρησκεία. Ενωμένη Μεγάλη Στοά της Αγγλίας. 2002. <http://www.ugle.org.uk/masonry/freemasonry-and-religion.htm>. Ανακτήθηκε στις 2007-05-08.

Ελευθεροτεκτονισμού, γι' αυτόν τον λόγο η μετάφραση των Οροθεσιών ποικίλλει ανάμεσα στις Μεγάλες Στοές.

Η σκέψη για Οροθέσια εμφανίζεται σε Ελευθεροτεκτονικούς κανονισμούς από το 1723, και μάλλον προέρχονται από τους κανονισμούς των μεσαιωνικών συντεχνιών λιθοξόων. Το 1858, ο **Albert G. Mackey** επιχείρησε να θεσπίσει **25 Οροθέσια**.^[43]

ΑΓΑΘΟΕΡΓΙΑ

Η αδελφότητα ασχολείται ευρέως με τη μεταξύ μόνον των μελών των Στοών φιλανθρωπία και την κοινωνική εργασία. Στη σύγχρονη εποχή συλλέγονται χρήματα μόνο από τις συνδρομές των μελών και διατίθενται για φιλανθρωπικούς σκοπούς που βοηθούν τα μέλη τους. Παγκοσμίως ο Ελευθεροτεκτονισμός **δεν δαπανά το παραμικρό ποσό** σε μη Τεκτονικές φιλανθρωπίες!

ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ

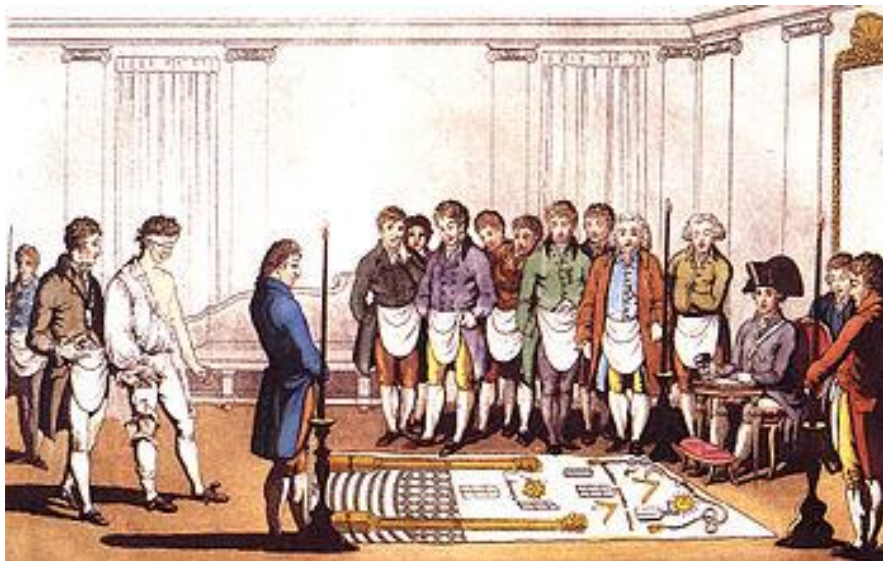
Διαδικασία εισόδου στον Ελευθεροτεκτονισμό

Για να εισχωρήσει κάποιος στον Ελευθεροτεκτονισμό πρέπει να αποταθεί αυτοβούλως σε κάποιο ήδη μέλος, που θα τον συστήσει και θα τον προτείνει και να κάνει από μόνος του αίτηση εισδοχής στη Στοά της κοινότητάς του. Πιο σπάνια είναι στις μέρες μας η περίπτωση όπου αυτός που επιθυμεί να εισέλθει στον Ελευθεροτεκτονισμό πρέπει να το ζητήσει τρεις φορές και όχι μόνο μία.^[44]

⁴³ Mackey, Albert G. (October 1858). "Landmarks of Freemasonry". *American Quarterly Review of Freemasonry and its kindred sciences* **ii**: 230. Πρότυπο:Oclc. ISSN 0741-790X. <http://freemasonry.bcy.ca/grandlodge/landmarks.html>. Ανακτήθηκε στις 2007-04-09. (Μεταγραμμένο από τον Eugene Goldman, 10 Σεπτεμβρίου 1998.)

⁴⁴ Smart, Earnest (April 2005). "Faith and Freemasonry". *Masonic Quarterly Magazine* (13). <http://www.mqmagazine.co.uk/issue-13/p-46.php>. Ανακτήθηκε στις 2007-05-07.

Κάποιες Στοές είναι πιο δεκτικές σε νέα μέλη ενώ άλλες περισσότερο επιλεκτικές. Ασχέτως με τον τρόπο που μια Στοά δέχεται υποψηφίους, ένας υποψήφιος για να γίνει δεκτός ως μέλος της και να μνηθεί από αυτή στον Ελευθεροτεκτονισμό, πρέπει να υπερψηφισθεί από τα μέλη της ενόσω αυτή είναι «ανοιχτή», δηλαδή ενόσω η Στοά εργάζεται. Το εάν ο υποψήφιος γίνεται αποδεκτός με σχετική ή απόλυτη πλειοψηφία, διαφέρει ανά περίπτωση και εξαρτάται από τον εσωτερικό κανονισμό της εκάστοτε Στοάς.

Μύηση στον Ελευθεροτεκτονισμό. 18ος αιώνας

Γενικές απαιτήσεις

Γενικότερα, για να γίνει Ελευθεροτέκτονας στον αμιγή Τεκτονισμό, κάποιος υποψήφιος πρέπει.^[45]

- Να είναι άνδρας ή γυναίκα που προσέρχεται αυτοβούλως.
- Να πιστεύει σε κάποιο Υπέρτατο Ον, όποια υπόσταση και εάν έχει αυτό για τον καθένα. (Αθεοί δεν γίνονται δεκτοί)
- Να έχει τουλάχιστον το ελάχιστο της αποδεκτής ηλικίας. Αυτό κυμαίνεται από 18 έως 25 έτη αναλόγως της Μεγάλης Στοάς (Στην Ελλάδα είναι τα 21 έτη).
- Να είναι άνθρωπος καλών ηθικών αρχών, καλού χαρακτήρα και καλής φήμης.
- Να είναι ψυχικά, διανοητικά και σωματικά υγιής. Δηλαδή, ο υποψήφιος πρέπει να μην πάσχει από κάτι και να μην είναι σε τέτοια κατάσταση που να τον εμποδίζει να εκτελεί τα καθήκοντά του.
- Να είναι ελεύθερος από γέννησης.^[41] Η απαίτηση αυτή διατηρείται στην σύγχρονη εποχή ως ιστορικό αξίωμα.
- Να έχει προταθεί από δύο ήδη μέλη της Στοάς, οι οποίοι και εγγυώνται (κατά το δυνατόν) για αυτόν.

Οι παραπάνω απαιτήσεις, γενικότερα, οριοθετούν την ελευθεροτεκτονική «κανονικότητα» ή μη του Τεκτονισμού. Μια αποδεκτή απόκλιση από αυτές είναι να επιτρέπεται σε έναν «*Λυκιδέα*» (δηλ. «*λύκο*» που είναι ο υιός ενός Ελευθεροτέκτονα),^[46] να μυείται προ του ελάχιστου ορίου ηλικίας, ποτέ όμως πριν τα 18 του έτη.

⁴⁵ Morris, S. Brent (2006). *The Complete Idiot's Guide to Freemasonry*. New York: Alpha Books. σελ. p. 85 (also discussed in chapters 13 and 16). [ISBN 978-1-59257-490-2](#). [OCLC 68042376](#).

⁴⁶ Robinson, John J. (1993). *A Pilgrim's Path*. New York: M. Evans. σελ. p. 129. [ISBN 978-0-87131-732-2](#). [OCLC 27381296](#).

Zierer, Otto (1976). *Concise History of Great Nations: History of Germany*. New York: Leon Amiel Publisher. σελ. p. 104. [ISBN 978-0-8148-0673-9](#). [OCLC 3250405](#).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Τεκτονισμός και Θρησκεία

Ο Ελευθεροτεκτονισμός δηλώνει ρητά και ανοικτά πως δεν είναι ούτε θρησκεία ούτε υποκατάστατο θρησκείας.^{[47][48]} Αλλωστε εάν ήταν Θρησκεία, τότε θα υποχρέωνε τα μέλη του να απαρνηθούν την θρησκεία που είχαν πριν γίνουν μέλη, και να αποδεχθούν την θρησκεία του Τεκτονισμού. Αντίθετα κάθε υποψήφιος ΟΦΕΙΛΕΙ να πιστεύει στον Θεό (της θρησκείας που εκείνος επιθυμεί) Επειδή ΔΕΝ δέχεται αθέους, έχει η παρεξήγηση ότι λειτουργεί ως Θρησκεία. Ο Τζέιμς Άντερσον (James Anderson) (1679-1739) στα *Συντάγματα των Ελευθέρων Τεκτόνων* του 1723 εισάγει την ιδέα της φυσικής θρησκείας, δηλαδή της πίστης στον μοναδικό Θεό που ο καθένας λατρεύει. Ο «κανονικός»

Ελευθεροτεκτονισμός αξιώνει οι υποψήφιοι του να πιστεύουν σε ένα «Υπέρτατο Ον», όποιο και αν είναι αυτό για τον καθένα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα άνδρες από μία ευρεία κλίμακα πίστεων να μπορούν να γίνουν Ελευθεροτέκτονες.

Ο οφθαλμός της Θείας Πρόνοιας

Από τις αρχές του 19ου αιώνα, η Μεγάλη Ανατολή της Γαλλίας έδωσε μια γενικότερη και μη δογματική έννοια στο «Υπέρτατο Ον», με αποτέλεσμα να δέχεται ως μέλη της και άθεους υποψηφίους. Αυτό

⁴⁷ de Hoyos, Arturo (2002-08-18). [Leo Taxil Hoax - Bibliography](http://freemasonry.bcy.ca/anti-masonry/taxilhoax.html). Grand Lodge of British Columbia and Yukon. <http://freemasonry.bcy.ca/anti-masonry/taxilhoax.html>. Ανακτήθηκε στις 2007-07-07. Lists many books which perpetuate Masonic ritual hoaxes.

⁴⁸ "The New Catholic Encyclopedia (1967) Soviet Russia outlawed Masonry in 1922. Freemasonry does not exist today in the Soviet Union, China, or other Communist states. Postwar revivals of Freemasonry in Czechoslovakia and Hungary were suppressed in 1950.

το γεγονός οδήγησε σε ρήξη τις σχέσεις της με την Ενωμένη Μεγάλη Στοά της Αγγλίας.

Κριτική και αντιδράσεις

«*Αντιτεκτονισμός*» είναι η «*ομολογημένη αντίδραση στον Ελευθεροτεκτονισμό*». Δεν υπάρχει κάποια ομοιογενής κίνηση αντιδρώντων. Τον Αντιτεκτονισμό αποτελούν κριτικές θεμελιωδώς ασύμβατες, προερχόμενες από ομάδες ανθρώπων, κυρίως πολιτικής και θρησκευτικής φύσεως, που αντιτίθενται στον Ελευθεροτεκτονισμό η καθεμιά για τους δικούς της λόγους.

Από τον 18ο αιώνα υπήρξαν αρκετές «αποκαλύψεις» για τον Ελευθεροτεκτονισμό. Αυτές, σύμφωνα με τους Ελευθεροτέκτονες, συχνά στερούνταν συνοχής,^[49] ήταν για διάφορους λόγους απαρχαιωμένες,^[50] ή ήταν εμφανείς απάτες.^[51] Αυτές οι «αποκαλύψεις» συχνά έγιναν η βάση για την κριτική στον Ελευθεροτεκτονισμό, κυρίως πολιτικής και θρησκευτικής φύσεως.^[52]

Θρησκευτική Κριτική

Ο Ελευθεροτεκτονισμός προσέλκυσε την κριτική θεοκρατικών καθεστώτων και οργανωμένων θρησκειών με την κατηγορία ότι ανταγωνίζεται τη θρησκεία. Επίσης, κατηγορήθηκε για ετεροδοξία μέσα στους κόλπους του. Τέλος,

⁴⁹ Cardinal Law, Bernard (1985-04-19). Letter of April 19, 1985 to U.S. Bishops Concerning Masonry. *CatholicCulture.org*. <http://www.catholicculture.org/library/view.cfm?recnum=5285>. Ανακτήθηκε στις 2007-07-09.

⁵⁰ Canon 2335, 1917 Code of Canon Law from Canon Law regarding Freemasonry, 1917-1983. Grand Lodge of British Columbia and Yukon. <http://freemasonry.bcy.ca/anti-masonry/canon.html>

⁵¹ Freemasonry: Official Statement of the Church of Greece (1933). Orthodoxinfo.com. 1933-10-12. <http://www.orthodoxinfo.com/ecumenism/masonry.aspx>. Ανακτήθηκε στις 2011-01-15.

⁵² Prescott, Andrew (pdf). *The Study of Freemasonry as a New Academic Discipline*. σελ. pp. 13–14. <http://freemasonry.dept.shef.ac.uk/pdf/ovn.pdf?PHPSESSID=bf5645aae288a112e6c99cadc85a90>. Ανακτήθηκε στις 2006-05-21.

έγινε συχνά στόχος «θεωριών συνωμοσίας», που τον θεωρούν απόκρυφη και διεφθαρμένη δύναμη.

Ελευθεροτεκτονισμός και Χριστιανισμός

Αν και μέλη ποικίλων πίστεων παραθέτουν τις ενστάσεις τους, κάποια χριστιανικά θρησκευτικά δόγματα έχουν ιδιαίτερα αρνητική στάση έναντι του Ελευθεροτεκτονισμού, απαγορεύοντας ή αποθαρρύνοντας τα μέλη τους από το να γίνουν Ελευθεροτέκτονες. **Με ορθοφονία η Ορθόδοξος Χριστιανική Εκκλησία καταδικάζει τον Ελευθεροτεκτονισμό ως αντιχριστιανική θρησκευτική οργάνωση και τα μέλη της ως αρνητές του Ενός και Μόνου Αληθινού Τριαδικού Θεού.**

Το θρησκευτικό δόγμα με την μεγαλύτερη ιστορία εναντίωσης στον Ελευθεροτεκτονισμό είναι η Ορθόδοξος και η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Οι ενστάσεις που προβάλλει η Εκκλησία βασίζονται στον ισχυρισμό πως ο Ελευθεροτεκτονισμός διδάσκει μια νατουραλιστική θεϊστική πίστη που δεν συνάδει με το δόγμα της Εκκλησίας.

Σειρά Παπικών επισήμων αναγγελιών εκδόθηκαν εναντίον του Ελευθεροτεκτονισμού. Η πρώτη από αυτές ήταν η «**In Eminentis**» του Πάπα Κλεμεντίου του 7ου που εκδόθηκε στις 28 Απριλίου του 1738, ενώ η πιο πρόσφατη ήταν η «**Ab Apostolici**» του Πάπα Λεοντίου του 8ου που εκδόθηκε στις 15 Οκτωβρίου του 1890. Ο Κώδικας Εκκλησιαστικού Δικαίου του 1917 δήλωνε ρητά πως **η συμμετοχή στον Ελευθεροτεκτονισμό αυτομάτως συνεπάγεται τον αφορισμό.** Ο Κώδικας Εκκλησιαστικού Δικαίου του 1917 επίσης απαγόρευε βιβλία φιλικά στον Ελευθεροτεκτονισμό.

Από την πλευρά της, η Ορθόδοξη Εκκλησία καταδικάζει το τεκτονισμό. Το 1933 η Εκκλησία της Ελλάδος δήλωσε επισήμως πως **όταν γίνεται κανείς μασόνος (μέλος του Τεκτονισμού) αποτελεί πράξης αποστασίας από την Εκκλησία** και ως εκ τούτου, μέχρι να μετανοεί, το πρόσωπο που εμπλέκεται στο Τεκτονισμό δεν μπορεί να μετέχει της Θείας Ευχαριστίας ή όποιου Ιερού Μυστηρίου.

Από την πλευρά του, ο Ελευθεροτεκτονισμός ποτέ δεν εναντιώθηκε στο να εισέρχονται στην αδελφότητα Ορθόδοξοι και Ρωμαιοκαθολικοί Χριστιανοί. Οι

φίλιες Μεγάλες Στοές της «Ενωμένης Μεγάλης Στοάς της Αγγλίας» διαφεύδουν τις αξιώσεις της Εκκλησίας και δηλώνουν πως εμμένουν σαφώς στην αρχή τους ότι «ο *Ελευθεροτεκτονισμός δεν είναι θρησκεία, ούτε υποκατάστατο για την θρησκεία.*»

Ελευθεροτεκτονισμός και Ισλάμ

Πολλά Ισλαμικά αντιτεκτονικά επιχειρήματα είναι στενά συνδεδεμένα με τον **αντισημιτισμό** και τον **αντισιωνισμό**.^{[53][54]} Ορθόδοξοι, Ρωμαιοκαθολικοί και Μουσουλμάνοι συμφωνούν και ισχυρίζονται ότι ο **Ελευθεροτεκτονισμός προάγει τα συμφέροντα των Εβραίων παγκοσμίως και πως ένας εκ των στόχων του είναι η αναδόμηση του Ναού του Σολομώντα στην Ιερουσαλήμ**.^[53] Αρκετές χώρες με σημαντικό Μουσουλμανικό στοιχείο απαγορεύουν τον Ελευθεροτεκτονισμό εντός της επικρατείας τους. Πάντως, σε χώρες όπως η Τουρκία, το Μαρόκο και η Αίγυπτος έχουν ιδρυθεί Μεγάλες Στοές.^[55]

Πολιτικές αντιδράσεις

Το γεγονός ότι Τέκτονες υπήρξαν άνθρωποι εντελώς διαφορετικών πολιτικών πεποιθήσεων αποδεικνύει με τον πλέον περίτρανο τρόπο, ότι ο Τεκτονισμός δεν έχει συγκεκριμένη πολιτική κατεύθυνση. Π.χ. ο **Σπύρος Νάγος**, επιφανής Τέκτων, ήταν από τους πρωτεργάτες έκδοσης του "**Ριζοσπάστη**" και από τους πρώτους ενεργούς και ένθερμους διεκδικητές εργατικών δικαιωμάτων. Από την άλλη ο **I. Μεταξάς** υπήρξε Τέκτων, και ήταν εντελώς αντίθετης πολιτικής κατεύθυνσης.

⁵³ [Can a Muslim be a freemason? \(asp\). Islamonline.com. http://www.islamonline.net/servlet/Satellite?cid=1119503547288&pagename=IslamOnline-English-Ask_Scholar%2FFatwaE%2FFatwaEAskTheScholar](http://www.islamonline.net/servlet/Satellite?cid=1119503547288&pagename=IslamOnline-English-Ask_Scholar%2FFatwaE%2FFatwaEAskTheScholar). Ανακτήθηκε στις 2007-05-08.

⁵⁴ Leyiktez, Celil. "[Freemasonry in the Islamic World](#)". Accessed 2 October 2007.

⁵⁵ Wilkenson, James; H. Stuart Hughes (1995). *Contemporary Europe: A History*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall. σελ. p. 237. ISBN 978-0-13-291840-4. OCLC 31009810.

Πολλές θεωρίες έχουν συνδέσει τον Ελευθεροτεκτονισμό με τη «*Νέα Παγκόσμια Τάξη*», και δηλώνουν πως ο Ελευθεροτεκτονισμός ως οργάνωση είτε **τείνει στην παγκόσμια κυριαρχία ή ήδη μυστικά έχει τον έλεγχο της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής.**

Ιστορικά ο Ελευθεροτεκτονισμός προσέλκυσε τις επικρίσεις και τις διώξεις της πολιτικά ακροδεξιάς (π.χ. της Ναζιστικής Γερμανίας)^{[55][56]} και της ακροαριστεράς (π.χ. των πρώην Κομμουνιστικών καθεστώτων στην ανατολική Ευρώπη).^[56]

Σε κάποιες χώρες ο αντιτεκτονισμός είναι συχνά συνδεδεμένος με τον αντισημιτισμό και τον αντισιωνισμό. Για παράδειγμα, το 1980 ο **Σαντάμ Χουσεΐν** άλλαξε τον Ιρακινό ποινικό κώδικα καθιστώντας κακούργημα την «*προαγωγή και επευφημία Σιωνιστικών αρχών, συμπεριλαμβανομένου του Ελευθεροτεκτονισμού, ή όποιων συνδέονται με Σιωνιστικές οργανώσεις.*»^[57]

Το 1799 ο Ελευθεροτεκτονισμός στην Αγγλία σχεδόν σταμάτησε, λόγω Κοινοβουλευτικής αναγγελίας. Ως επακόλουθο της Γαλλικής Επανάστασης, η «*Νομοθετική Πράξη περί Παρανόμων Εταιρειών*» του 1799 απαγόρευε κάθε συγκέντρωση ομάδων που απαιτούσαν τα μέλη τους να αναλάβουν με όρκο κάποια υποχρέωση.^[58] Οι Μεγάλοι Διδάσκαλοι αμφοτέρων των «*Μοντέρνων*» και των «*Αρχαίων*» Ελευθεροτεκτόνων, εξήγησαν στον **Πρωθυπουργό Γουίλιαμ Πιτ (William Pitt)** που δεν ήταν Ελευθεροτέκτων, πως η αδελφότητα υποστήριζε τον νόμο και την νομίμως εκλεγμένη εξουσία και ότι συμμετείχε ενεργά σε φιλανθρωπικές εργασίες. Ως αποτέλεσμα ο Ελευθεροτεκτονισμός εξαιρέθηκε από τους όρους αυτής της Νομοθετικής Πράξεως.^[58] Η «*Νομοθετική Πράξη περί Παρανόμων Εταιρειών*» καταργήθηκε από το Κοινοβούλιο το 1967.^[58]

Το 1826 ο Ελευθεροτεκτονισμός στις Ηνωμένες Πολιτείες αντίκρισε πολιτική πίεση μετά την εξαφάνιση του **Γουίλιαμ Μόργκαν (William Morgan)**.

⁵⁶ Zierer, Otto (1976). *Concise History of Great Nations: History of Germany*. New York: Leon Amiel Publisher. σελ. p. 104. ISBN 978-0-8148-0673-9. OCLC 3250405.

⁵⁷ Sands, David R (2004-07-01). "Saddam to be formally charged". *The Washington Times*. <http://washingtontimes.com/world/20040701-120129-6565r.htm>. Ανακτήθηκε στις 2006-06-18.

⁵⁸ The United Grand Lodge of England - Two Grand Lodges. United Grand Lodge of England. 2002. <http://www.grandlodge-england.org/ugle/the-history-of-grand-lodge-1.htm>. Ανακτήθηκε στις 2006-03-08.

Η «Υπόθεση Μόργκαν» τροφοδότησε ένα αντιτεκτονικό κίνημα, που μεσουράνησε κατά τον σχηματισμό ενός βραχύβιου αντιτεκτονικού κόμματος, το οποίο έθεσε υποψηφίους για τις Προεδρικές εκλογές του 1828 και του 1832.

Ακόμη και στις σύγχρονες δημοκρατίες ο Ελευθεροτεκτονισμός εξακολουθεί ενίοτε να κατηγορείται ότι είναι ένα δίκτυο στο οποίο άτομα απασχολούνται με τη ρουσφετολογία, χρησιμοποιώντας τις διασυνδέσεις τους στην αδελφότητα για πολιτική επιρροή και επιχειρηματικές συναλλαγές. Ο Ελευθεροτεκτονισμός επισήμως και ρητώς διαψεύδει αυτούς τους ισχυρισμούς.

Ολοκαύτωμα

Τα διατηρημένα αρχεία του «*Reichssicherheitshauptamt*» (*Κεντρικό Γραφείο Ασφαλείας του Ράιχ*) δείχνουν την δίωξη των Ελευθεροτεκτόνων.^[59] Αν και ο αριθμός δεν είναι γνωστός επακριβώς, εκτιμάται πως 80 με 200 χιλιάδες Ελευθεροτέκτονες εκτελέστηκαν από το Ναζιστικό καθεστώς. Οι Ελευθεροτέκτονες τρόφιμοι των στρατοπέδων συγκέντρωσης θεωρούνταν πολιτικοί κρατούμενοι και έφεραν ένα αντιστραμμένο κόκκινο τρίγωνο.^[59]

Κατά την διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου οι Ελευθεροτέκτονες φορούσαν **το σήμα με το μικρό μπλε λουλούδι** («μη-με-λησμένοι») ως μυστικό σημάδι αναγνώρισης μεταξύ τους.^{[60][61][62]} Στις μέρες μας, Ελευθεροτέκτονες ανά την υφήλιο φέρουν το σήμα «μη-με-λησμένοι» στο πέτο

⁵⁹ World War II Documents showing the persecution of Freemasonry. Mill Valley Lodge #356. <http://mill-valley.freemasonry.biz/persecution.htm>. Ανακτήθηκε στις 2006-05-21.

⁶⁰ Israel Gutman «Η Εγκυκλοπαίδεια του Ολοκαυτώματος», τόμος 2, σελίδα 531, Jews and Freemasons in Europe, New York Macmillan Pub. Co., 1990, ISBN 978-0-02-897166-7.

⁶¹ Das Vergeßmeinnicht-Abzeichen und die Freimaurerei, Die wahre Geschichte (στα German). Internetloge.de. <http://www.internetloge.de/arst/forgetd.htm>. Ανακτήθηκε στις 2006-07-08.

⁶² Bernheim, Alain (2004-09-10). The Blue Forget-Me-Not": Another Side Of The Story. *Pietre-Stones Review of Freemasonry*. <http://www.freemasons-freemasonry.com/bernheim3.html>. Ανακτήθηκε στις 2006-07-08.

τους για να θυμούνται όλους αυτούς που υπέφεραν στο όνομα του Ελευθεροτεκτονισμού, κυρίως κατά την Ναζιστική περίοδο.^[63]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Γυναίκες και Ελευθεροτεκτονισμός

Ο αμιγής Ελευθεροτεκτονισμός συχνά επικρίνεται για το γεγονός πως δεν δέχεται γυναίκες ως μέλη. Από υιοθέτησης των «Συνταγμάτων των Ελευθέρων Τεκτόνων» του Τζέιμς Αντερσον (1679-1739) το 1723, έχει γίνει δεκτό ως αξίωμα από τους «κανονικούς» Ελευθεροτέκτονες πως μόνο άνδρες μπορούν να γίνουν Ελευθεροτέκτονες. Έτσι πολλές Μεγάλες Στοές δεν δέχονται γυναίκες, διότι

πιστεύουν πως αυτό θα παραβίαζε τα «αρχαία Οροθέσια».

Η Γυναίκα ως ον, δικαιούται την μνητική διαδικασία, και γι' αυτό εκτός των μικτών Ταγμάτων υπάρχουν και Τάγματα τα οποία αφιερώνουν Γυναικεία τμήματα στους κόλπους τους, εφαρμόζοντας όμως αποκλειστικά Γυναικεία "Τυπικά", πιστεύοντας ότι οι Γυναίκες δεν πρέπει να αντιγράφουν τους άνδρες, αλλά να λειτουργούν με την δική τους θηλυκή ιδιοσυγκρασία.

⁶³ Francke, Karl Heinz; Ernst-Günther Geppert (1974) (στα German). *Die Freimaurer-Logen Deutschlands und deren Grosslogen 1737-1972* (Second rev. ed. έκδοση). Bayreuth: Quatuor Coronati. Also in: Francke, Karl Heinz; Ernst-Günther Geppert (1988) (στα German). *Die Freimaurer-Logen Deutschlands und deren Grosslogen 1737 - 1985 : Matrikel und Stammbuch; Nachschlagewerk über 248 Jahre Geschichte der Freimaurerei in Deutschland*. Bayreuth: Quatuor Coronati. ISBN 978-3-925749-05-6. OCLC 75446479.

Ετσι αποδίδουν σεβασμό την γυναικεία μνητική συμπεριφορά και αντίληψη. Τέτοιο **Τάγμα στην Ελλάδα είναι ο Αρχαίος και Αρχέγονος Ανατολικός Τύπος Misraim και Memphis.**

Σ' άλλες χώρες, ενώ οι γυναίκες δεν επιτρέπεται να συμμετέχουν σε αμιγείς Στοές, υπάρχουν πολλές γυναικείες αδελφότητες (κυρίως στις Η.Π.Α.) οι οποίες σχετίζονται με τον «κανονικό» Ελευθεροτεκτονισμό και τα «παράλληλα» του Σώματα, όπως οι «**Θυγατέρες του Νείλου**», η «**Αδελφότητα του Αμάρανθου**», οι «**Θυγατέρες του Ιώβ**», η «**Αδελφότητα του Ανατολικού Αστέρου**», οι «**Κορασίδες του Ουράνιου Τόξου**».

Αυτές έχουν τα δικά τους τυπικά και παραδόσεις, αλλά ακολουθούν το Ελευθεροτεκτονικό μοντέλο. Από το 1882 μικτές Στοές συναντώνται στη Γαλλία. Ο «**Μεικτός Τεκτονισμός**» δέχεται συνάμα άνδρες και γυναίκες.^{[64][65]} Στην Ελλάδα υπάρχουν στοές που δέχονταν γυναίκες ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα.

Η ιστορία της Μεγάλης Στοάς της Ελλάδος

Στην Ελλάδα, η πρώτη κανονική Τεκτονική Στοά, ιδρύθηκε στη Βενετοκρατούμενη τότε Κέρκυρα, το έτος 1782, με όνομα «**Beneficenza**» (Αγαθοεργία), η οποία υπαγόταν στη Μεγάλη Στοά της Βερόνας, που έδρευε στην Παδούη της Ιταλίας. Εν τω μεταξύ την ίδια περίοδο, άρχισαν, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, από Έλληνες της διασποράς, να ιδρύονται Ελληνόφωνες Στοές, ενώ το 1780 μια παραπλήσια προς τον Τεκτονισμό Οργάνωση είχε ιδρυθεί στη Βιέννη, με το όνομα «**Καλοί Εξάδελφοι**». Αυτή ακολουθούσε τους τεκτονικούς τύπους και είχε σκοπό τη συνένωση όλων των Χριστιανών, που βρισκόνταν σε Βαλκανικές χώρες και αγωνίζονταν για την απελευθέρωσή τους

⁶⁴ About the... Forget-Me-Not. Monitor Lousbury Lodge, No. 522. <http://www.mastermason.com/monlou522/forget-me-not.html>. Ανακτήθηκε στις 2006-03-04.

⁶⁵ Μεικτό Τεκτονικό Τάγμα "Δελφοί" <http://www.delphiorder.org>

απ' τον Τουρκικό ζυγό. Σ' αυτή την οργάνωση ανήκε και ο μεγάλος Έλληνας υμνητής της Ελευθερίας και κατόπιν Εθνομάρτυρας **Ρήγας Φεραίος**.

Αργότερα, το 1810, ο **Διονύσιος Ρώμας** ένωσε τις Στοές της Κέρκυρας «Αγαθοεργία» και «Φιλογένεια» σε μια κοινή Στοά, η οποία απ' το έτος 1811 αποτέλεσε την πρώτη Μεγάλη Στοά στον Ελληνικό χώρο με τίτλο «**Γαληνοτάτη Μεγάλη Ανατολή της Ελλάδος, κατ' Ανατολήν Κερκύρας, 1811**». Η πρώτη αυτή Ελληνική Μεγάλη Στοά, όχι μόνο καλλιέργησε το έδαφος για την απελευθέρωση του αλύτρωτου Ελληνισμού, αλλά με την υπευθυνότητα και πρωτοβουλία του Διονυσίου Ρώμα, έλαβε αποφάσεις, που είχαν ανυπολόγιστο ευνοϊκό αντίκτυπο στην επιτυχία του ιερού Αγώνα. Για την αρχαιότητα αυτή αναγνωρίζεται στη Μεγάλη Στοά της Ελλάδος, η αντίστοιχη ιεραρχική τάξη μεταξύ όλων των Κανονικών Μεγάλων Στοών.

Στα επόμενα χρόνια ανδρώθηκε γρήγορα ο Ελληνικός Τεκτονισμός στα Επτάνησα, πολυσχιδής δε και πολύτιμη υπήρξε η συμβολή του στην Ελληνική Εθνεγερσία. Ιστορική αποβαίνει η Στοά «**Ένωσις**» της Λευκάδας, γιατί εκεί μυήθηκε ο Εμμανουήλ Ξάνθος και εκεί οραματίστηκε την ιδέα για την ίδρυση της «**Φιλικής Εταιρείας**», πάνω σε καθαρά τεκτονικές βάσεις. Τέκτονες που πρωτοστάτησαν στην Επανάσταση του 1821 ήταν, μεταξύ άλλων, ο **Παλαιών Πατρών Γερμανός**, ο Οικουμενικός Πατριάρχης και Εθνομάρτυρας **Γρηγόριος Ε'**, ο **Θεόδωρος Κολοκοτρώνης**, ο **Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος**, ο **Αλέξανδρος Υψηλάντης**, ο **Νικόλαος Υψηλάντης**, ο **Αλέξανδρος Μουρούζης** ο, **Ιωάννης Καποδίστριας** κ.ά.

Με πρωτοβουλία της «Μεγάλης Ανατολής» η οποία, με Μεγάλο Διδάσκαλο τον Διονύσιο Ρώμα, λειτουργούσε στην Κέρκυρα και η οποία πολλά πρόσφερε στον υπέρ της ανεξαρτησίας των Ελλήνων αγώνα, ιδρύθηκε το 1811, στη Μόσχα, η Τεκτονική Στοά «**Φοίνιξ**», με τη συνεργασία του Ιωάννη Καποδίστρια και του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Επίσης ιδρύθηκαν η Στοά «Αθηνά» στο Παρίσι, στη συνέχεια δε η «Εταιρεία των Φιλομούσων» στη Βιέννη

και στην Αθήνα, στις οποίες εργάστηκαν Τέκτονες πατριώτες, που αργότερα εντάχθηκαν και στη «Φιλική Εταιρεία».

Το έτος 1813, με μέριμνα πάλι του Ιωάννη Καποδίστρια, ιδρύθηκε στο Παρίσι Τεκτονικό Κέντρο, με την ονομασία «Ελληνόγλωσσον Ξενοδοχείον», στο οποίο η τεκτονική εργασία συνδυαζόταν στενά με τη μυστική προετοιμασία για την απελευθέρωση της Ελλάδος. Εκεί μνήθηκε ο Αθανάσιος Τσακάλωφ, ο οποίος μετά την επιστροφή του στη Μόσχα, εμπήσε αργότερα και τον **Νικόλαο Σκουφά**. Τον ίδιο χρόνο, οι Αθ. Τσακάλωφ και Ν. Σκουφάς, μαζί με τον Εμμανουήλ Ξάνθο, έθεσαν στην Οδησό της Ρωσίας, τις βάσεις για τη σύσταση «μυστικής εταιρείας», που έταξε ως σκοπό την απελευθέρωση της Ελλάδος απ' τους Τούρκους. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε στις 14 Σεπτεμβρίου 1814 η «Φιλική Εταιρεία», στην οποία μνήθηκαν πολυάριθμοι διακεκριμένοι Έλληνες πατριώτες – Τέκτονες και μη – και οι οποίοι συνέβαλαν ενεργά, με υλικά και ηθικά μέσα, στην επίτευξη της Παλιγγενεσίας του Έθνους, ενώ παράλληλα πολλές Ευρωπαϊκές Τεκτονικές Στοές, πρόσφεραν χρήματα για την επίτευξη του ιερού αυτού σκοπού.

Στο ιστορικό δοκίμιο περί της Φιλικής Εταιρείας ο Ιωάννης Φιλήμων, αναφέρει μεταξύ άλλων: «Οι αυτουργοί εδανείσθησαν κανόνας πολλούς από την Εταιρείαν των Μασόνων και τους εφήρμοσαν επιτηδείως εις το πνεύμα και τα πάθη του Έθνους.»

Το 1843 έπαυε να λειτουργεί η Γαληνοτάτη Μεγάλη Ανατολή. Αλλά μετά είκοσι έτη, το 1863, ιδρύθηκε στην Αθήνα, κανονική Τεκτονική Στοά με το όνομα «Πανελλήνιον», με έγκριση και υπό την αιγίδα της Μεγάλης Ανατολής της Ιταλίας. Στη συνέχεια ιδρύθηκαν κι άλλες κανονικές Στοές: «Ποσειδωνία» στον Πειραιά, «Σκουφάς» στη Χαλκίδα, «Αρχιμήδης» στην Πάτρα, «Παίδες Λεωνίδου» στη Σύρο, «Ρήγας Φεραίος» στη Λαμία, «Πρόοδος» στο Άργος κ.ά.

Οι επτά αυτές Στοές συνενώθηκαν το έτος 1864 και ζήτησαν απ' τη Μεγάλη Ανατολή της Ιταλίας, την άδεια ιδρύσεως ανεξάρτητης Μεγάλης

Ανατολής της Ελλάδος, αλλά η Μεγάλη Ανατολή της Ιταλίας αρνήθηκε, επέτρεψε δε μόνο την ίδρυση Ανωτάτου Τεκτονικού Διευθυντηρίου στην Αθήνα, υπό την αιγίδα της, στο οποίο προΐσταντο οι Αδελφοί Δημήτριος Μαυροκορδάτος Υπουργός, Σπήλιος Αντωνόπουλος Υπουργός και Νικόλαος Δαμασκηνός Καθηγητής του Πανεπιστημίου.

Τέλος, στις 10 Απριλίου του 1867, μετά από νέο αίτημα των Ελλήνων Τεκτόνων, η Μεγάλη Ανατολή της Ιταλίας, κήρυξε αυτόνομο Ελληνικό Τεκτονικό Κέντρο, με την επωνυμία «**Μεγάλη Ανατολή της Ελλάδος**» και με έδρα την Αθήνα, η οποία, με την αναθεώρηση του Τεκτονικού Συντάγματος το έτος 1936, μετονομάστηκε σε «Μεγάλη Στοά της Ελλάδος».

Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και με την αποκατάσταση της ειρήνης, ο Ελληνικός Τεκτονισμός ανασυντάχθηκε και ανέπτυξε βαθμιαία υψηλό πνευματικό έργο. Στο πλαίσιο αυτό συνεχίζει να εκδίδει το Τεκτονικό Δελτίο «**Πυθαγόρας**», που πρωτοκυκλοφόρησε το 1882. Το περιοδικό αυτό περιλαμβάνει άρθρα τεκτονικού και φιλοσοφικού περιεχομένου, νέα απ' τις Τεκτονικές Στοές και ενδιαφέρουσες ειδήσεις απ' τις ξένες Μεγάλες Στοές. Κυκλοφορεί δυο φορές το χρόνο και διανέμεται δωρεάν μόνο στα τακτικά μέλη της Μεγάλης Στοάς της Ελλάδος. Συνάμα, από το 1994, εκδίδεται ετησίως και στην αγγλική γλώσσα και αποστέλλεται σε όλες τις κανονικές Μεγάλες Στοές του κόσμου, με τις οποίες η Μεγάλη Στοά της Ελλάδος διατηρεί φιλικές σχέσεις.

Επίσης διοργανώνονται, Ανοικτές Εκδηλώσεις, με τη μορφή «στρογγυλών τραπεζών», με επιλεγμένους ομιλητές, Τέκτονες και μη, οι οποίοι είναι ειδικοί σε θέματα γενικότερου πολιτιστικού, επιστημονικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος. Αυτές οι εκδηλώσεις πραγματοποιούνται στο Τεκτονικό Μέγαρο Αθηνών και μπορούν να τις παρακολουθήσουν και μη Τέκτονες, κατόπιν προσκλήσεως.

Οι Έλληνες Τέκτονες, υπό την αιγίδα της Μεγάλης Στοάς της Ελλάδος, αναπτύσσουν από πολύ παλιά και αξιόλογη φιλανθρωπική δραστηριότητα, συντελώντας έτσι, αθόρυβα, στην ηθική και πολιτιστική εξύψωση της Κοινωνίας.

Μεταξύ των πιο σημαντικών κοινωνικών προσφορών, εκ μέρους των Ελλήνων Τεκτόνων, κατά τη μεταπολεμική περίοδο, συγκαταλέγονται η ίδρυση και λειτουργία των νυκτερινών Σχολών μέσης Εκπαίδευσεως «Μέλης» και «Φοίνιξ» και η ίδρυση της Παιδοπόλεως «η Θεομήτωρ». Επίσης, πρωταρχική και πολυσήμαντη θεωρείται η συμμετοχή ενεργών και δραστηρίων Τεκτόνων στην ίδρυση και λειτουργία της «**Ελληνικής Αντικαρκινικής Εταιρείας**» το έτος 1958, με την έκτοτε λαμπρή και πανελλήνια γνωστή δραστηριότητά της, εναντίον της νόσου του καρκίνου, μεταγενέστερα δε και του «**Συλλόγου S.O.S.**» για την προστασία και την περιθαλψη πασχόντων Αυτιστικών παιδιών.

Μεγαλειώδες έργο των λαμπρών Τεκτόνων, Αλεξάνδρου Τζαζοπούλου και Γεωργίου Κατσαφάδου, υπήρξε και η δημιουργία και λειτουργία ειδικού Ξενώνα με την ονομασία «Οίκος Ξενίας και Περιθάλψεως Ασθενών» στην Κάτω Κηφισιά, για καρκινοπαθείς που προέρχονταν απ' την Ελληνική Επαρχία και εστερούντο των μέσων διαμονής στην Αθήνα, προκειμένου να υποβάλλονται σε ειδική θεραπευτική αγωγή στα δύο μεγάλα Αντικαρκινικά Νοσηλευτικά Ιδρύματα, »`Αγιος Σάββας» και »Μεταξά». Ο Ξενώνας αυτός επεκτάθηκε συν τω χρόνω σε νέο κτιριακό συγκρότημα, εξοπλίστηκε, επανδρώθηκε με ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό και λειτούργησε ως ενιαίο Αντικαρκινικό Νοσοκομείο με την ονομασία «`Αγιοι Ανάργυροι», μέχρι το 1986. Έκτοτε εντάχθηκε στο Εθνικό Σύστημα Υγείας και λειτούργησε ως Γενικό Νομαρχιακό Ογκολογικό Νοσοκομείο Κ. Κηφισιάς.

Η Μεγάλη Στοά της Ελλάδος, δια του φιλανθρωπικού Τεκτονικού Ιδρύματος αυτής, το οποίο συντηρείται χάρη στην οικονομική αρωγή αποκλειστικά των μελών της, συνεχίζει σταθερά να επιτελεί σημαντικά έργα ευποιίας.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ ΤΡΙΑΔΙΚΟΥ ΘΕΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Η δυνατότητα να γνωρίσει ο άνθρωπος τον Θεό

Σύμφωνα με την Αγία Γραφή και τους αγίους Πατέρες της Ορθοδόξου Εκκλησίας, είναι δυνατόν ο άνθρωπος να γνωρίσει τον Θεό. Οι άγιοι Πατέρες πιστεύουν, παρ' όλο που ο Θεός είναι ακατανόητος, απερίγραπτος και άπειρος, όμως δεν διαφεύγει εντελώς από τη σφαίρα της κατανόησης και γνώσεώς μας. Όσο ζούμε στη Γη, οι πόρτες του Μυστηρίου της Θείας Υπάρξεως δεν είναι εντελώς κλειστές, αλλά ανοίγονται με τέτοιο τρόπο που μπορούμε να απολαύσουμε μία μικρή γνώση περί Θεού⁶⁶. Ο Θεός είναι Εκείνος ο Οποίος φανερώνει τον Εαυτόν Του και δεν μπορεί να γίνει γνωστός χωρίς Θεία Αποκάλυψη⁶⁷. Το να γνωρίσει κανείς τον Θεό είναι η πρώτη αρχή της σοφίας⁶⁸. Αυτή η γνώση περί Θεού είναι δυνατή μόνον εξ αιτίας της Αποκαλύψεως που θέτει άμεσο τέλος σε κάθε λογική μέθοδο που αφορά την ανέκφραστη Ύπαρξη⁶⁹.

⁶⁶ Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ενωμίον*, XII, Migne, P.G., 45, 953. Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις*, VI, 5, Migne, P.G., 33, 545. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 101-105.

⁶⁷ Lossky, *Theology*, σελ. 20.

⁶⁸ Πλάτωνος Μόσχας, *Ορθόδοξος Διδασκαλία*, σελ. 34.

⁶⁹ Ευδοκίμωφ, *Ορθοδοξία*, σελ. 70. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 52-53.

Είναι αναγκαίον να διακρίνουμε μεταξύ της πλήρης γνώσεως του Θεού και εκείνης που αφορά την Ουσία του Θεού. Ο άνθρωπος μπορεί να αποκτήσει γνώση για τον Θεό μέχρις ενός βαθμού⁷⁰, αλλά πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ της πλήρης γνώσεως του Θεού και εκείνης για την Ουσία Του, που παραμένει ανεξιχνίαστη στους Αγγέλους και στον περιορισμένο ανθρώπινο μυαλό. Παρ' όλο αυτά, η γνώση που δεχόμαστε από τη Θεία Αποκάλυψη για το Θεό ικανοποιεί τις θρησκευτικές ανάγκες του ανθρώπου. Ο άνθρωπος μπορεί να γνωρίσει τον Θεό χρησιμοποιώντας τις διανοητικές του ικανότητες, τη λογική και τη συνείδηση. Όπως ο ήλιος μπορεί να γίνει ορατός από το φως που εκπέμπει, με παρόμοιο τρόπο μπορούμε να αποκτήσουμε καθαρή γνώση για το Θεό μέσω της πίστεως, που φωτίζεται από το Φως της Θείας Αποκαλύψεως. Γι' αυτό, η απόδειξη που αφορά την ύπαρξη του Θεού αποδεικνύεται σχετική και όχι απόλυτης αξίας. Μόνον σ' εκείνους που έχουν πίστη ορθή μπορούν να πληροφορηθούν και να στηριχθούν απ' αυτή τη μαρτυρία, διότι σ' εκείνους που είναι αρνητικοί και αμφίβολοι, άπιστοι και άθεοι, δεν αποδεικνύει τίποτε⁷¹.

2. Η Γραφή για τη δυνατότητα του ανθρώπου να γνωρίσει τον Θεό

3.

Ο άγιος Απόστολος Παύλος μας διδάσκει ότι ο άνθρωπος μπορεί να αποκτήσει γνώση για το Θεό με το να παρατηρεί τα έργα της Δημιουργίας, τις φανερώσεις της Θείας Πρόνοιας και τις εσωτερικές κλήσεις του ανθρώπου. Στην προς Ρωμαίους Επιστολή γράφει: «*Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἢ τε ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοῦ ἀναπολογήτους*»⁷². Παρ' όλο που η Δημιουργία δεν έχει φωνή, όταν κανείς παρατηρήσει την ομορφιά της, μιλά για τον Δημιουργό⁷³. Από το μέγεθος και την ομορφιά της Δημιουργίας, κατανοεί κανείς το μεγαλείο του Δημιουργού, διότι «*οι ουρανοί διηγούνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ*

⁷⁰ Συμμέωνος, *Ευρισκόμενα*, Ομιλία XXX, σελ. 150-154.

⁷¹ Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 140-141. Δαμαλά, *Κατήχησις*, σελ. 3-4.

⁷² Ρωμ. 1:20.

⁷³ Οικουμενίου, *Εἰς Ρωμαίους*, Migne, P.G., 118, 340.

στερέωμα»⁷⁴ και «*ἡμέρα τῆ ἡμέρα ἐρεύγεται ρῆμα, καὶ νύξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γινῶσιν. Οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν*»⁷⁵. Ο κόσμος γίνεται διδάσκαλος στις λογικές ψυχές και ἔδαφος εξασκήσεως για τη γνώση του Θεοῦ, διότι προσφέρει βοήθεια στη σκέψη να δει και να κατανοήσει τα αόρατα πράγματα διὰ μέσον των αισθητῶν πραγμάτων. Ἀκόμα, ο ἀγραφος Νόμος της συνειδήσεως που εἶναι γραμμένος στην καρδιά του ἀνθρώπου⁷⁶, σύμφωνα με τον οποίον οι ευσεβεῖς ἀνθρώποι πράττουν καλά ἔργα και γίνονται νομοθέτες, τους οδηγεί να ἀναζητήσουν τον Υπέρτατο Νομοθέτη. Οι προηγούμενες αναφερόμενες τάσεις της ψυχῆς που φέρει τη Θεία Εικόνα ως «γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ»⁷⁷ αὐτόματα προσανατολίζει τον ἀνθρώπο προς το Ἀνώτατο ΩΝ, γιατί εἶναι οικείος μ' Αὐτόν και πλησιέστερος προς Αὐτόν⁷⁸.

Ο ἅγιος Ἀπόστολος Παῦλος ἐπίσης ἀναφέρεται στα ορατά σημεῖα που ο Θεός ἐντυπώνει μέσα στην ἀνθρώπινη ἱστορία, τονίζοντας ὅτι ο Θεός «*ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὀροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτόν και εὔροιεν, καί γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα*»⁷⁹. Ο Θεός «*ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν και τὴν θάλασσαν και πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὃς ἐν ταῖς παρωχημέναις γενεαῖς εἶασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν καίτοι γε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφήκεν ἀγαθοποιῶν, οὐρανόθεν ὑμῖν ἕτεροὺς διδοὺς και καιροὺς καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς και εὐφροσύνης τὰς καρδίας ὑμῶν*»⁸⁰. Ἐτσι, ο Θεός δεν ἔμεινε ἀγνωστος

⁷⁴ Ψαλμ. 19(20):1.

⁷⁵ Ψαλμ. 19(20):4-5. Ρωμ. 10:18.

⁷⁶ Ρωμ. 2:15.

⁷⁷ Πράξεις 17:29.

⁷⁸ Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 141. Sophrony, *His Life*, σελ. 17-23.

⁷⁹ Πράξεις 17: 26-27.

⁸⁰ Πράξεις 14:15-17.

εξ αιτίας της Θείας Προνοίας και Κυριαρχίας Του πάνω σ' όλα τα πράγματα διά των οποίων μπορεί να αναγνωρισθεί⁸¹. Συμπερασματικά, ο άγιος Απόστολος Παύλος τονίζει τρεις απόψεις που βοηθούν τον άνθρωπο στο να γνωρίσει τα περί του Θεού:

α) Η τάξη της φύσεως⁸².

β) Ο εσωτερικός Ηθικός Νόμος και συνείδηση.

γ) Οι φανερώσεις της Θείας Πρόνοιας μέσα στην ιστορία του ανθρώπου.

Παρ' όλο που ο άνθρωπος μπορεί να δεχτεί γνώση για τον Θεό με το να εξετάσει τα πράγματα της φύσεως, αυτή η γνώση είναι ατελής, αμυδρά και αόριστη, και μπορεί εύκολα να ερμηνευτεί με πολλούς τρόπους⁸³. Τα αποτελέσματα είναι οι μονονιστικές, πανθειστικές, πολυθειστικές και πολυμορφικές ιδέες περί του Θεού.

Όμως, μέσα απ' αυτή τη φυσική έρευνα για το Θεό, ο άνθρωπος δεν αφέθηκε μόνος του. Ο άγιος Απόστολος και Ευαγγελιστής Ιωάννης μας διαβεβαιώνει λέγοντας ότι, «*Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον*»⁸⁴. Παράλληλα ο άγιος Απόστολος Παύλος μας διδάσκει ότι για εκείνους που «*οὐκ ἔδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα*»⁸⁵. Σ' άλλο σημείο ο ίδιος Απόστολος λέγει: «*Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων*»⁸⁶.

⁸¹ Ειρηναίου, *Πανάριον*, βιβλίο II, κεφ. VI, Migne, P.G., 7, 724.

⁸² Πρβλ. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 53-106.

⁸³ Φραγκοπούλου, *Χριστιανική Πίστις*, σελ. 38-44.

⁸⁴ Ιωάν. 1:9.

⁸⁵ Ρωμ. 1:28.

⁸⁶ Ρωμ. 1:18.

Σ' αυτά τα λόγια ο Απόστολος μας διαβεβαιώνει ότι η σύλληψη της ειδωλολατρίας από τους ανθρώπους ήταν μία ένοχη πράξη. Η παράδοσή τους σε πράξεις «ἀκαθαρσίας»⁸⁷ και «πάθη ἀτιμίας»⁸⁸ ήσαν τα αποτελέσματα της στροφής τους προς ψευδείς θεούς. Για όσους όμως που ειλικρινά αναζητούσαν τον Θεό, δεν τους άφησε χωρίς βοήθεια και καθοδήγηση.

Από τα πιο πάνω γίνεται κατανοητόν ότι η Αγία Γραφή μας διδάσκει ότι ο άνθρωπος έχει την ικανότητα να γνωρίσει όσα αναφέρονται για τον Θεό και ειδικά, όταν χρησιμοποιεί τη νοημοσύνη του σε συνδιασμό με την πίστη⁸⁹.

3. Η δυνατότητα του ανθρώπου να γνωρίσει τον Θεό σύμφωνα με τους Πατέρες της Εκκλησίας

Σύμφωνα με τους αγίους Πατέρες και Οικουμενικούς Διδασκάλους, ο Θεός είναι ακατανόητος από την Φύση Του και υπάρχει πέραν από όποια ύλη που δημιουργήθηκε⁹⁰. Ως Δημιουργός και υπάρχων μέσα σ' ένα κόσμο που δημιουργήθηκε, πώς είναι δυνατόν εμείς να κατανοήσουμε Εκείνον που είναι πέραν από κάθε ύλη και που δεν μπορεί να συγκριθεί με οποιοδήποτε πράγμα αυτού του κόσμου; Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός διακηρύττει λέγοντας ότι ... *το Θείο είναι άπειρο και ακατανόητο και το μόνον που είναι κατανοητό είναι η απειρία και το ακατανόητό Του*⁹¹. Όλοι οι πιστοί έχουν πιστεί γι' αυτό καθώς ενθυμούνται τα λόγια του αγίου Αποστόλου Παύλου που λέγει ότι, «*ή ειρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*»⁹². Επί πλέον, κάθε τι που έχει ετοιμαστεί για τους δικαίους

⁸⁷ Ρωμ. 1:24.

⁸⁸ Ρωμ. 1:26.

⁸⁹ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή* 233, Migne, P.G., 32, 868. Του ιδίου, *Επιστολή* 235, Migne, P.G., 32, 872.

⁹⁰ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Ελλήνων*, Migne, P.G., 25, 69.

⁹¹ Δαμασκηνού, *Ἐκθεσις, Απόδειξις ότι εἰς ἐστὶν ὁ Θεός*, βιβλίο 1, κεφ. 5, Migne, P.G., 94, 800.

⁹² Φίλιπ. 4:7.

είναι πέραν από οποιαδήποτε κατανόηση, γιατί «ὁ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐδὲ οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»⁹³. Το Θέλημα του Θεού είναι ανεξερεύνητο και οι Μέθοδοί Του ανεξιχνίαστοι, «τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο»⁹⁴;

Εάν η Αγία Γραφή μιλά με τέτοιο τρόπο για τις Ενέργειες και Ιδιότητες του Θεού, που είναι πέραν από τη δική μας περιοσμένη και ατελή κατανόηση, πόσο μάλλον η Θεία Φύση και Ουσία του Θεού υπερέχει τη δική μας νοημοσύνη⁹⁵; «Ὁ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν τὰ πάντα. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν»⁹⁶. Σύμφωνα με την Αγία Γραφή, ο Θεός είναι «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»⁹⁷. Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, ερμηνεύοντας τον όρο «ἀπρόσιτο» παρατηρεῖ ότι το «ἀπρόσιτο» είναι ανώτερο από το «ακατάληπτο», διότι το «ἀπρόσιτο» είναι «ανεξερεύνητο». Εάν ο Θεός κατοικεῖ μέσα σε απρόσιτο φως και η κατοικία Του είναι απρόσιτος, πόσο περισσότερο είναι ο ίδιος ο Θεός που κατοικεῖ μέσα στο απρόσιτο⁹⁸;

Ο Θεός είναι απρόσιτος όχι μόνον σ' εκείνους που δεν έχουν λάβει πείραν της Θείας Αποκαλύψεως, αλλά και σ' εκείνους που είναι σαν τον Μωϋσή ή που έχουν ανέβει μέχρι ' τρίτου ουρανού', όπως ο άγιος Απόστολος Παύλος, και άκουσαν «ἄρρητα ρήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι»⁹⁹. Ακόμα, εάν έχουν

⁹³ Α' Κορινθ. 2:9. Ησ. 52:15• 64:4.

⁹⁴ Ρωμ. 11:34.

⁹⁵ Οικουμενίου, *Προς Ρωμαίους*, Migne, P.G., 118, 560. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Προς Ρωμαίους* κεφ. XI, Migne, P.G., 124, 496.

⁹⁶ Ρωμ. 11:33-36.

⁹⁷ Α' Τιμ. 6:16.

⁹⁸ Χρυσοστόμου, *Ομιλία περί ακαταλήπτου*, στον Montfaucon, τόμ. 1, σελ. 578.

⁹⁹ Β' Κορινθ. 12:4.

ξεπεράσει εκείνους τους αγίους άνδρες και έγιναν άξιοι αγγελικής ή αρχαγγελικής τάξεως, ο Θεός θα παραμείνει πάντοτε απρόσιτος σ' αυτούς, όπως η απόσταση που υπάρχει μεταξύ ουρανού και γης, αγγέλων και ανθρώπων, πνεύματος και ύλης. Η Ουσία του Θεού είναι απρόσιτος ακόμα στους Αρχαγγέλους¹⁰⁰. Διότι, κατά τον Μογίλα, ... *το τί είναι η Ουσία του Θεού, είναι αδύνατο να γίνει γνωστό από οποιοδήποτε δημιούργημα όχι μόνον εκείνων του ορατού κόσμου, αλλά και του αοράτου, δηλαδή του κόσμου των αγγέλων, διότι δεν υπάρχει καμιά σύγκριση μεταξύ του Δημιουργού και των δημιουργημάτων*¹⁰¹.

Στην Αγία Γραφή διαβάζουμε ότι υπάρχουν Άγγελοι που «*διὰ παντός βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατέρα τοῦ ἐν οὐρανοῖς*»¹⁰², ή Σεραφεΐμ που περικυκλώνουν την δόξα του Θεού¹⁰³, αλλά βλέπουν μόνον σύμφωνα με την δυνατότητά τους¹⁰⁴. Ο άγιος Απόστολος και Ευαγγελιστής Ιωάννης τονίζει λέγοντας ότι «*Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε*»¹⁰⁵. και ο άγιος Απόστολος Παύλος προσθέτει, «*ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται*»¹⁰⁶.

Η Αγία Γραφή μιλά για οράματα που οι Προφήτες είδαν στα οποία ο Κύριος καθόταν πάνω σε Θρόνο Δόξας¹⁰⁷. Όμως, εκείνο που είδαν δεν ήταν ο ίδιος ο Θεός, αλλά τη δόξα του Θεού, και ακόμα όχι την ακριβή δόξα στην πραγματική της διάσταση. Ο Προφήτης Ιεζεκιήλ, βλέποντας τη δόξα του Θεού,

¹⁰⁰ Γρηγορίου Θεολόγου, *Θεολογικός ΙΙ*, Ομιλία 28, Migne, P.G., 36, 29. Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματεΐς*, VI, 7, στη **B**, τόμ. 8, σελ. 199.

¹⁰¹ Μογίλα, στον Καρμήρη, *Τα Δογματικά*, τόμ. ΙΙ, σελ. 595.

¹⁰² Ματθ. 18:10.

¹⁰³ Ησ. 6:2-3.

¹⁰⁴ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις*, VI, 4, Migne, P.G., 33, 548.

¹⁰⁵ Ιωάν. 1:18.

¹⁰⁶ Α΄ Τιμ. 6:16.

¹⁰⁷ Ησ. 6:1.

έπεσε κατά πρόσωπο με φόβο¹⁰⁸. Εκείνο που είδαν οι Προφήτες ήταν μία *‘θεία συγκατάβαση’*, διότι κανείς δεν είδε την Ουσία του Θεού. Ο Θεός, παρ’ όλο που είναι απλούς, ασύνθετος και άμορφος, οι Προφήτες είδαν διαφορετικές μορφές της Δόξας Του, όπως είχε αποκαλυφθεί σ’ αυτούς. Εάν έβλεπαν την Ουσία του Θεού, δεν θα έβλεπαν διαφορετικά, εφ’ όσον η Θεία Ουσία είναι απλή, ασχημάτιστη, ασύνθετη και απεριγράπτη¹⁰⁹. Ο Θεός είναι ανώνυμος και ταυτόχρονα έχει πολλά ονόματα¹¹⁰. Επειδή ο Θεός είναι ακατάληπτος¹¹¹, είναι εντελώς ανώνυμος¹¹².

Σύμφωνα με τον άγιο Γρηγόριο Ναζιανζινό, ... *εφ’ όσον κανένας νους είχε συλλάβει εξ ολοκλήρου την Ουσία του Θεού, το Θείο παραμένει ανώνυμο*¹¹³.

Ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος παρατηρεί ότι ... *μπορούμε να ονομάσουμε τον Θεό ως τον ανέκφραστον, ασύλληπτον, αόρατον, απερίγραπτον, Εκείνον που είναι νικηφόρος πάνω από οποιαδήποτε δύναμη ανθρώπινης γλώσσας, Εκείνον που είναι πάνω από οποιαδήποτε διανοητική ηθική σύλληψη, Εκείνον που είναι ανεξιχνίαστος από τους Αγγέλους, Εκείνον που είναι αόρατος από τα Σεραφείμ, Εκείνον που είναι ασύλληπτος από τα Χερουβείμ, Εκείνον που δεν μπορεί να γίνει ορατός από τις Αρχές, Εξουσίες, Δυνάμεις του ουρανού και γενικά από οποιοδήποτε δημιούργημα, αλλά είναι μόνον γνωστός από τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα*¹¹⁴.

¹⁰⁸ Ιεζ. 1:3-28• 2:1.

¹⁰⁹ Χρυσοστόμου, *Ομιλία περί ακαταλήπτου*, στον Montfaucon, τόμ. 1, σελ. 581. Του ιδίου, *Ομιλία 15*, στον Montfaucon, τόμ. 8, σελ. 98.

¹¹⁰ Βουλγάρεως, *Θεολογικόν*, σελ. 71.

¹¹¹ Δαμασκηνού, *Κατήχησις*, I, 12, Migne, P.G., 94, 845.

¹¹² Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματείς*, βιβλίο V, κεφ. 12, στη **B**, τόμ. 8, σελ. 146.

¹¹³ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 30*, Migne, P.G., 36, 125.

¹¹⁴ Χρυσοστόμου, *Ομιλία περί ακαταλήπτου*, στον Montfaucon, τόμ. 1, σελ. 567.

Απευθύνοντας στο Θεό τέτοιους χαρακτηρισμούς, Του αποδίδομε πολλά ονόματα και η Αγία Γραφή ακόμα χαρακτηρίζει τον Θεό με το να χρησιμοποιεί ονόματα, όπως «Κριτής», «Δίκαιος», «Δυνατός», «Υπομένων», «Αληθής», «Ελεήμων», κ.τ.λ. Κατά συνέπεια Εκείνος που είναι Ανώνυμος δέχεται πολλά ονόματα από τους ανθρώπους. Αυτό πρέπει να γίνει κατανοητό στα πλαίσια του ότι ο άνθρωπος είναι ανίκανος να χρησιμοποιήσει ένα και μόνον Όνομα για να εκφράσει την άπειρη τελειότητα του Θεού και να Τον περιγράψει ταυτόχρονα ως «αόρατο» και «απερίγραπτο». Γι' αυτό τον λόγον, αποδίδονται πολλά ονόματα. Εάν χρησιμοποιούσαμε αυτά τα ονόματα ξεχωριστά, είναι ατελή και ανίκανα να μας δώσουν την αόριστη ιδέα του Θεού. Όλα μαζί μας δίδουν μία εικόνα της Παντοδυναμίας του Θεού, παρ' όλο που οποιαδήποτε και αν είναι η γνώση μας για τον Θεό, είναι πολύ περιορισμένη. Ακόμα αυτά τα ονόματα είναι ατελή, διότι οι ιδιότητες του Θεού είναι πολύ μεγαλύτερες¹¹⁵.

Ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων ερωτά: *Εάν η Θεία Υπόσταση είναι ακατάληπτη, τότε, γιατί μιλάμε γι' αυτήν; Και απαντά: Εάν δεν μπορώ να πιώ όλο τον ποταμό, δεν μπορώ να λάβω όσο θα με ξεδιψάσει; Και επειδή τα μάτια μου δεν μπορούν να περιέχουν όλο τον ήλιο, δεν πρέπει να δω σύμφωνα με τις ανάγκες μου; Ή επειδή εισήλθα μέσα σ' ένα κήπο και δεν μπορώ να φάω όλα τα φρούτα, θα πρέπει να φύγω πεινασμένος¹¹⁶;* Σύμφωνα μ' αυτά τα λόγια, ο Θεός είναι ακατάληπτος, απερίγραπτος και ασύλληπτος, αλλά δεν παραμένει εντελώς άγνωστος σε μας. Έχουμε γνώση περί του Θεού σύμφωνα με την περιορισμένη νοημοσύνη, που μπορεί να μας οδηγήσει, μέσον της πίστεως, να γίνουμε «θείας κοινωνοί φύσεως»¹¹⁷.

Η φυσική γνώση για τον Θεό, που δέχεται κανείς από την εξέταση της Δημιουργίας, είναι περιορισμένη, αμυδρά και ατελής. Θα πρέπει να πιστεύει κανείς ότι ο Θεός υπάρχει. Αυτή η αλήθεια για την ύπαρξη του Θεού εμφανίζεται

¹¹⁵ Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 152-153.

¹¹⁶ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις*, VI, 5, Migne, P.G., 33, 545, 548.

¹¹⁷ Β' Πέτρου 1:4.

ως αλήθεια της πίστεως. Η πίστη δεν αποκτάται μέσον λογικής αποδείξεως, όπως στις μαθηματικές αποδείξεις της επιστήμης. **Η πίστη που αποδεικνύεται παύει να είναι πίστη και γίνεται γνώση.** Όμως, απόδειξη στη σφαίρα της γνώσεως του Θεού μπορεί να παρασταθεί για να δυναμώσει την προϋπάρχουσα πίστη. Η πίστη στο Θεό γίνεται όχι το αποτέλεσμα, αλλά η αρχή της αναζητήσεως του ανθρώπου για το Θείο¹¹⁸.

Η ύπαρξη του Θεού δεν μπορεί να αποδειχθεί. Για να αποδείξουμε την ύπαρξη του Θεού πρέπει να παρουσιάσουμε το αίτιο και την αιτία της υπάρξεώς Του. **Επειδή ο Θεός είναι άπειρος και Εκείνος που απόλυτα υπάρχει, έχει την αρχή της υπάρξεώς Του όχι έξω από τον Εαυτόν Του ή πάνω από τον Εαυτόν Του, αλλά απόλυτα και μόνον μέσα στον Ίδιον τον Εαυτόν Του.** Ο Θεός, ως το άπειρο ΩΝ, μπορεί να γίνει γνωστός από τον άνθρωπο μέχρις ένα σημείο μόνον και παρ' όλο που ο Θεός αποκαλύπτει τον Εαυτόν Του, είναι αδύνατο για Εκείνον να αποδειχθεί, όπως στην περίπτωση ενός επιστημονικού πειράματος¹¹⁹.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι εκείνος που πιστεύει στην ύπαρξη του Θεού μπορεί να είναι βέβαιος ότι η πίστη του βασίζεται σε στερεά βάση και δικαιώνεται μέσον της λογικής. Αλλά εκείνος που απαιτεί εκ των προτέρων στερεά απόδειξη πάνω στην οποία βασίζονται οι προσωπικές του αντιλήψεις στα θέματα της πίστεως, αποξενώνεται από την ηθική διορατικότητα, που είναι απαραίτητη για να δει τις θρησκευτικές αλήθειες. Επιμένει στο να φέρει τον Θεό κάτω στο επίπεδο των δημιουργημάτων. Παρά ταύτα, θεός που μπορεί να αποδειχθεί, παύει να είναι θεός, επειδή αυτή η πίστη γίνεται κοινή γνώση και παύει να έχει κάποια αξία¹²⁰.

Αποδείξεις για την ύπαρξη του Θεού¹²¹, που έχουν παρουσιαστεί από τους αγίους Πατέρες της Ορθόδοξης Εκκλησίας, δεν στερούνται του επιστημονικού

¹¹⁸ Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 154.

¹¹⁹ Ένθ' ανωτέρω, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 155.

¹²⁰ Ένθ' ανωτέρω, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 156.

¹²¹ Πρβλ. Κεφαλά, *Κατήχησις*, σελ. 36-40. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 54.

τους χαρακτήρα. Υποβληθείσαι ως σκέψεις, οδηγούν σε στερεά Δόγματα με το να συγκρίνουν τον Θεό και τα Έργα Του, και τότε προσφέρουν την βεβαιότητα της πίστewος στους πιστούς. Αυτό είναι παρόμοιο με τον αστρονόμο που εξετάζει τα βάθη του Σύμπαντος μέσον του τηλεσκοπίου του, έρχεται σε στερεά και επιστημονικά συμπεράσματα σχετικά για τα άστρα. Με παρόμοιο τρόπο, κάθε πιστός χρησιμοποιώντας τα πνευματικά του μάτια και την πίστη αντί κάποιο τηλεσκόπιο, μπορεί να δει εκείνα τα πράγματα που είναι πάνω από την ύλη και να φθάσει σε συμπεράσματα που αναφέρονται στο Θεό¹²².

Οι ενδείξεις των αποδείξεων για την ύπαρξη του Θεού¹²³ δεν πρέπει να αγνοηθούν σαν να μην έχουν κύρος, όπως εκείνες που είναι κάτω από την επηροή του σκεπτικισμού και της απιστίας. Επειδή όχι μόνον για τους πιστούς, αλλά και για εκείνους που αναζητούν την Αλήθεια με καλή πρόθεση, αυτές οι αποδείξεις είναι αξιόπιστες και επαρκώς δυνατές εναντίον οποιασδήποτε αμφιβολίας¹²⁴. Παρουσιάζουν την αμαρτία ως αδικαιολόγητη και αξιοκατάκριτη ανοησία. Οι άπιστοι αντιστέκονται να δεχθούν την παραδοχή της υπάρξεως του Θεού. Αντιθέτως, βασίζονται στη σκληροτράχηλη απιστία τους, που αντιστέκεται στη λάμψη της Αλήθειας και προτιμούν να παραμείνουν στο σκοτάδι της απιστίας¹²⁵.

4. Η αληθινή ιδέα για τον Θεό

Ως Ορθόδοξοι Χριστιανοί, πιστεύουμε ότι η πίστη μας στον Θεό είναι ελεύθερη από κάθε πλάνη. Η Ορθόδοξος Εκκλησία κατέχει την Αλήθεια και δεν αναζητά την Αλήθεια. Επομένως η πίστη μας στον Θεό απαιτεί μία καθαρή ιδέα, ελεύθερη από οποιεσδήποτε ψευδείς διδασκαλίες. Κατά συνέπεια, όταν διακρίνουμε μεταξύ της τέλει γνώσεως για τον Θεό και την αληθή γνώση, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο άπειρος Θεός, σύμφωνα με την Αγία Γραφή, γίνεται

¹²² Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 157.

¹²³ Πρβλ. Φραγκοπούλου, *Χριστιανική Πίστις*, σελ. 32-37.

¹²⁴ Πλάτωνος Μόσχας, *Ορθόδοξος Διδασκαλία*, σελ. 33-35.

¹²⁵ Ένθ' ανωτέρω.

γνωστός μόνον από τον Ίδιον, όπως είναι γραμμένο, «οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι»¹²⁶ και «τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»¹²⁷.

Δεν πρέπει ποτέ να αμφιβάλλουμε ότι παρ' ὅλο που ο ἄνθρωπος ἔχει περιορισμένο μυαλό και εἶναι ἀνίκανος να κατανοήσει την πληρότητα του Θείου, μπορεί να αποκτήσει στερεά και αληθινή γνώση περί του Θεοῦ. Αυτή η γνώση δεν συγκρίνεται με τη Γνώση του ἰδίου του Θεοῦ, ἀλλά εἶναι γνώση για τον Θεό, ὅπως Εκείνος ἀποκαλύπτει τον ἑαυτόν Του στον ἄνθρωπο.

Η Ἀποκάλυψη που βρίσκεται στην Ἀγία Γραφή εἶναι η μόνη ἀσφαλῆς και ἀλάθητη Πηγή ἀπὸ την οποία κάθε ἄνθρωπος μπορεί να ἀντλήσει την ἀληθὴ ἰδέα για τον Θεό. Φωτισθέντες ἀπὸ τα ονόματα που ἀποδίδονται στον Θεό, γνωρίζομε τον Θεό ως το ἀπόλυτο **ΩΝ**, ως το ἀπειρο και υπερφυσικό Πνεῦμα, που διακρίνεται ἀπὸ τη Δημιουργία Του ἀπὸ τη μιά πλευρά ως το ἀπειρο και τέλειο Πρόσωπο, και ἀπὸ την ἄλλη που προνοεῖ και οδηγεῖ τον Κόσμο διὰ μέσον της Θείας Πρόνοιᾶς Του.

Χωρὶς να ἀγνοοῦμε την υπερβατικότητα του Θεοῦ, δεν Τον συγχίζομε με τον κόσμο, ὅπως γίνεται στον Πανθεϊσμό· οὔτε ἔχομε ἀποξένωση της Δημιουργίας ἀπὸ την φροντίδα του Θεοῦ, ὅπως στο Δεϊσμό. Ο Θεός εἶναι υπερβατικός ὅπως και ἔμμονος, εἶναι το ἀπειρο και τέλειο Πεύμα, ο προσωπικός Θεός και μοναδικός, ἀδιαίρετος στην Ουσία Του και το μόνον ἀποκλειστικό και ἀπόλυτο **ΩΝ**, Ἐνα και Θείο.

5. Η ἀπόλυτος Μονάς

Ἐξετάζοντας την ἔννοια περί Θεοῦ, συνειδητοποιοῦμε την ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχει Ἐνας και Μοναδικός Θεός. Σ' ὅλη την Ἀγία Γραφή τονίζεται ὅτι ο Ζων

¹²⁶ Ματθ. 11:27.

¹²⁷ Α' Κορινθ. 2:11.

Θεός είναι Ένας, ο Οποίος αντιτίθεται σ' όλους τους ψευδείς θεούς της ειδωλολατρίας. *«Τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσιν, ὀφθαλμοὺς ἔχουσι καὶ οὐκ ὄψονται, ὦτα ἔχουσι καὶ οὐκ ἐνωτισθήσονται, οὐδὲ γάρ ἐστι πνεῦμα ἐν τῷ στόματι αὐτῶν»*¹²⁸.

Στην Παλαιά Διαθήκη είναι γραμμένο: *«Ἄκουε, Ἰσραήλ· Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν Κύριος εἷς ἐστι»*¹²⁹ και *«Κύριος ὁ Θεός σου, οὗτος Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν ἕτι πλὴν αὐτοῦ»*¹³⁰. Στην Καινή Διαθήκη ο ἅγιος Απόστολος Παῦλος, παρ' ὄλο που τονίζει την Θεότητα του Υιού και του Ἁγίου Πνεύματος, διακηρύττει ὅτι ο Θεός είναι Ένας και αρνεῖται τα εἰδῶλα του κόσμου. Βεβαιεῖ ὅτι *«οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς»*¹³¹, ο Οποῖος επιθυμεῖ την σωτηρία ὅλων των ἀνθρώπων. *«Εἷς γὰρ Θεός, εἷς καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ δὸς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων»*¹³².

Ο ἅγιος Απόστολος και Ευαγγελιστὴς Ἰωάννης αναφέρει στο Ευαγγέλιό του τη λέξη «Θεός» με το ελληνικό του ἄρθρο (αρσενικού γένους), *«ο Θεός»*, 64 φορές. Ὄταν ο Κύριος μας Ἰησοῦς Χριστὸς προσευχήθηκε, προσευχήθηκε για ὅλους ἐκεῖνους που θα πίστευαν σ' Αὐτόν *«ἵνα ὧσι τετελειωμένοι εἰς ἕν»*, *«ἵνα ὧσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν ἕσμεν»*¹³³. Με το να τονίσει ὅτι *«αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν»*¹³⁴, τόνισε την μοναδικότητα του Ἐνός και Μόνου Ἀληθινοῦ Θεοῦ

¹²⁸ Ψαλμ. 135(136):15-17• 115(116):4-7.

¹²⁹ Δευτ. 6:4.

¹³⁰ Δευτ. 4:35.

¹³¹ Α' Κορινθ. 8:4, 6.

¹³² Α' Τιμ. 2:5-6.

¹³³ Ἰωάν. 17:23, 22.

¹³⁴ Ἰωάν. 16:3.

ενάντια σ' όλους τους ψευδείς θεούς που είναι κατασκευάσματα των ανθρώπων¹³⁵.

Ο άγιος Κλήμης ο Αλεξανδρέως δίδαξε ότι ... ο Θεός είναι Ένας και πέραν από το ένα ... είναι μόνον η Μονάς¹³⁶. Ο Θεός, μ' άλλα λόγια είναι Ένας και δεν υπάρχει άλλος θεός δίπλα Του. Είναι ο μόνος Ένας και Θείο ΩΝ.

Ο άγιος Ειρηναίος Λουγδούνων τόνισε ότι ... ο Θεός μας είναι ο μόνος Αληθινός Θεός¹³⁷.

Παρ' όλο που ο Θεός είναι Ένας στην Ουσία Του, είναι Τρεις στις Υποστάσεις ή Πρόσωπα. Αυτή η ενότητα σχετίζεται με τη Μία Αδιαίρετη Ουσία του Θεού. Εάν δεχθούμε ότι ο Θεός αποτελείται από διάφορα μέρη, όπως το ανθρώπινο σώμα είναι κατασκευασμένο από διάφορα στοιχεία, τότε ο Θεός θα ήταν ως να αποτελείτο από διάφορα στοιχεία αναγκαία για την πληρότητά Του. Αλλά, ο Θεός είναι ασώματος, πνεύμα, απλούς, αόρατος, αμετάβλητος, αψηλάφιστος και Ένας κατά την Φύση Του¹³⁸. Αυτή η υπερφυσική Μονάς του Θεού δεν πρέπει να θεωρηθεί ως μία από τις Θείες Ιδιότητες, όπως η Αγιότητα, η Σοφία, η Αιωνιότητα, η Παντοδυναμία, κ.τ.λ., αλλά, ως την απόλυτη κατάσταση της Θείας Του Υπάρξεως. Γι' αυτό ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας προσδιορίζει ... τον πολυθεισμό να είναι αθεϊσμός¹³⁹ και ο Τερτυλιανός σημειώνει ότι, ... εάν δεν υπάρχει ένας και μοναδικός Θεός, τότε δεν υπάρχει Θεός¹⁴⁰.

Έχουμε τις ακόλουθες αποδείξεις ότι ο Θεός είναι Ένας:

¹³⁵ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εις Ιωάννην*, κεφ. V, Migne, P.G., 74, 485. Βασιλείου του Μεγάλου, *Κατά Ενωμίου*, Ομιλία 4, Migne, P.G., 29, 705. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών*, Ομιλία 3, Migne, P.G., 26, 337.

¹³⁶ Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Παιδαγωγός*, I, VII, 71, στη **B**, τόμ. 7, σελ. 112.

¹³⁷ Ειρηναίου, *Πανάριον*, βιβλίο III, κεφ. 6 – κεφ. 15, στον Χατζηεφραιμίδη, σελ. 196-230.

¹³⁸ Ωριγένους, *Περί Αρχών*, βιβλίο I, κεφ. 1, § 6, Migne, P.G., 11, 123-126.

¹³⁹ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Ελλήνων*, 28, 29, Migne, P.G., 25, 56, 57 και 60.

¹⁴⁰ Τερτυλιανού, *Adversus Marcianem*, I, 3, migne, P.L., 2, 274.

Α. Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός διδάσκει ότι, εάν δεχόμαστε την ύπαρξη πολλών θεών, θα πρέπει να υφίστανται διαφορές μεταξύ τους. Εάν δεν υπάρχουν διαφορές μεταξύ τους, τότε πρέπει να θεωρηθούν ως ένας αντί πολλοί. Αντιθέτως, εάν υπάρχουν διαφορές, τότε, πού είναι η τελειότητα; Και πάλιν, εάν υπάρχει ενότητα, τότε, έχουμε έναν και όχι πολλούς, διότι, πώς μπορούν οι πολλοί θεοί να διατηρούν το απερίγραπτο; Εφ' όσον είναι Ένας Θεός, δεν υπάρχουν άλλοι¹⁴¹.

Β. Ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας διδάσκει ότι η Μονάδα και η Ενότητα του Θεού μπορούν να δικαιολογηθούν από την τάξη και την αρμονία που κυριαρχεί στο Σύμπαν, διότι, εάν υπήρχαν πολλοί θεοί, δεν θα υπήρχε αρμονία, αλλά δισαρμονία και χάος, εφ' όσον ο καθένας θα ήθελε όλα για τον εαυτόν του και θα πολεμούσαν ο ένας τον άλλον. Το πολύπλοκο του Σύμπαντος όμως δεν μπορεί να κυβερνηθεί παρά μόνον από Ένα Κυβερνήτη, ο Οποίος το οδηγεί αρμονικά¹⁴². Αλλά, εάν κάποιος έλεγε ότι υπάρχουν πολλοί που κυβερνούν το Σύμπαν, τότε η ερώτηση: *Ποίος τους έδωσε την εξουσία να κυβερνούν; Αυτός είναι Θεός*¹⁴³.

Γ. Άλλη απόδειξη ότι ο Θεός είναι Ένας είναι η μοναδικότητα του Σύμπαντος. Στη Δημιουργία δεν υπάρχουν ανεξάρτητοι κόσμοι. Τα αναρίθμητα ουράνια σώματα συνθέτουν τον ένα Κόσμο. Εάν υπήρχαν πολλοί θεοί, θα είχαμε πολλούς κόσμους, διότι, γιατί να δημιουργήσουν μόνον ένα; Επειδή είναι αδύνατοι; Αυτό όμως θα αποδείκνυε την ατέλειά τους και το να πει κανείς ότι υπάρχει ατέλεια στο Θείο είναι όχι μόνον ασέβεια, αλλά με βεβαιότητα **βλασφημία!** Θα ήταν ανόητο να επιμείνουμε ότι κάθε θεός που κατασκευάζεται από τους ανθρώπους είναι σε θέση να δημιουργήσει τον δικό του κόσμο, ακόμα

¹⁴¹ Δαμασκηνού, *Εκθσεις, Περί του Λόγου και Υιού του Θεού*, βιβλίο I, κεφ. VI, Migne, P.G., 94, 801.

¹⁴² Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Ελλήνων*, Migne, P.G., 25, 80.

¹⁴³ Δαμασκηνού, *Εκθσεις, Περί του Λόγου και Υιού του Θεού*, βιβλίο I, κεφ. VI, Migne, P.G., 94, 801.

και εάν δούλευαν όλοι μαζί, διότι ο καθένας θα επεδίωκε να αυτοδοξαστεί. Επομένως, η ματαιοδοξία των ψευδών θεών θα ήταν εντελώς ακατάλληλη¹⁴⁴.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

1. Οι ιδιότητες του Θεού

Το Φως της απόλυτης και άπειρης Τελειότητας του Θεού γίνεται γνωστό σε μας μέσον των πνευματικών μας ματιών. Επειδή η ανθρώπινη λογική είναι αδύνατη και περιορισμένη, είναι αδύνατο να κατανοήσει την Ουσία του Θεού. Για να εκτιμήσει ο άνθρωπος τις Θείες Ιδιότητες, χρειάζεται να τις εξετάσει ξεχωριστά. Χρησιμοποιώντας το παράδειγμα της διασπάσεως του φωτός που, όταν διαπερνά μέσον ενός πρίσματος, διαιρείται σε διάφορα όμορφα χρώματα, που γίνονται ευδιάκριτα. Παρομοίως, οι Θείες Ιδιότητες διαπερνούν μέσον των πνευματικών μας ματιών, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η αδύναμη και περιορισμένη διάνοιά μας να είναι ικανή να τις κατανοήσει.

Πρέπει πάντοτε να έχουμε υπ' όψη μας ότι η Φύση και η Ουσία του Θεού είναι πέραν και πάνω από κάθε λογική αντίληψη. Μόνον οι εξωτερικές εκδηλώσεις των Θείων Ενεργειών του Θεού σε σχέση προς τον κόσμο μπορούν να κατανοηθούν, όταν αποκαλύπτονται από τον ίδιον τον Θεό για τον σκοπό της κατά Χριστό σωτηρίας μας.

Όμως, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι, επειδή η ανθρώπινη δυνατότητα είναι αδύναμη και περιορισμένη για να γνωρίσει τον Θεό, πρέπει να χρησιμοποιήσουμε ανθρώπινες εκφράσεις, ιδέες, τύπους και εικόνες αυτού του κόσμου. Μπορούμε να αναζητήσουμε τις Θείες Ενέργειες που έχουν εκδηλωθεί μέσα σ' όλη τη Δημιουργία και αποδίδουν όλα όσα είναι καλά στο Θεό. Ο Θεός, ο Οποίος είναι πέραν απ' όλα όσα Τον αποκαλύπτουν, είναι επίσης Εκείνος ο Οποίος

¹⁴⁴ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Ελλήνων*, Migne, P.G., 25, 77.

αποκαλύπτει τον Εαυτόν Του¹⁴⁵ (Καταφατική Θεολογία). Αρνητικοί όροι μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να περιγράψουν το τί ο Θεός δεν είναι¹⁴⁶ (Αποφατική Θεολογία). Τελικά, περιγράφουμε τον Θεό ως το Υπέρτατον ΩΝ, που είναι πάνω απ' όλα τα πράγματα, ορατά και αόρατα.

2. Τι εννοούμε με τον όρο «Ιδιότητες του Θεού»

Με το να χρησιμοποιούμε τους όρους «ων» και «ύπαρξη» αναφερόμαστε σε εκείνα τα χαρακτηριστικά κάθε όντος, σύμφωνα με τα οποία διακρίνεται από τα άλλα πλάσματα. Είναι εκείνο που είναι. Οι όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τον Θεό καλούνται «ιδιότητες», «αρετές» ή «τελειότητες» της Θείας Φύσεως, διά των οποίων η απλή, αλλά μη συνθετική Ουσία του Θεού διακρίνεται από τον κόσμο και αποκαλύπτεται σε μας ως το απόλυτο και άπειρο «ΩΝ».

Όπως αναφέραμε πιο πάνω, η Ουσία του Θεού είναι απρόσιτη και ασύλληπτη. Επομένως, όταν μιλάμε για τις ιδιότητες του Θεού δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι καμιά λέξη δεν μπορεί να περιγράψει την Θεία Φύση, ούτε μπορούμε να αποκτήσουμε πλήρη γνώση για την Ουσία Θεού. Ακόμα όλα τα ονόματα μέσα στην Αγία Γραφή δεν περιέχουν την σημασία της Θείας Ουσίας, αλλά το καθένα ερμηνεύουν τα περί και τις εξωτερικές Ενέργειες της Φύσεώς του Θεού.

Πολλά απ' αυτά τα ονόματα χρησιμοποιούνται με αρνητικό τρόπο για να περιγράψουν τον Θεό ως προς το τί δεν είναι¹⁴⁷. Παράδειγμα, οι όροι: *αβλαβής, αθάνατος, αόρατος, αόργητος, απαθής, αναμάρτητος, ασώματος, αγέννητος, άναρχος, αμετάβλητος, άθικτος, άφθαρτος, αιώνιος, απερίγραπτος, ασύλληπτος, απεριόριστος, αναμβίβολος, άρρητος, άπεραντος, άδιάφθορος, αχώριστος, άχρονος, απρόσιτος*. Ονόματα που περιγράφουν με θετικό τρόπο είναι: *καλός, δίκαιος, φως, ζωή, κ.τ.λ.* Όμως, αυτά τα ονόματα δεν περιγράφουν με ακρίβεια την Φύση του

¹⁴⁵ Lossky, *Theology*, σελ. 32.

¹⁴⁶ Ένθ' ανωτέρω.

¹⁴⁷ Κεφαλά, *Κατήχησις*, σελ. 44-45, 46.

Θεού. Αποδίδονται σ' Αυτόν σύμφωνα με τη δική μας περιορισμένη και αδύναμη φύση.

Ο Μέγας Βασίλειος μας διδάσκει ότι τα δημιουργήματα του Θεού είναι ... *οι ενδείξεις της δυνάμεως, της Σοφίας και της Τεχνικής Του ...*, αλλά δεν περιγράφουν ούτε την Ουσία Του ούτε την πλήρη Δύναμή Του¹⁴⁸.

Αυτές οι πολλές Ιδιότητες μας προσφέρουν μία περιορισμένη γνώση για τον Θεόν, επειδή είναι ανίκανες να περιγράψουν με πληρότητα την άορατη και ακατανόητη Ουσία του Θεού. Κατά συνέπεια, γνωρίζουμε ότι ο Θεός είναι Σοφός, αλλά αγνοούμε το πόσο Σοφός είναι. Γνωρίζουμε ότι ο Θεός είναι Μεγαλοπρεπής, αλλά αγνοούμε το μέγεθος της Μεγαλοπρέπειάς Του. Γνωρίζουμε ότι είναι πανταχού παρών, αλλά δεν γνωρίζουμε το πώς. Γι' αυτό, ο άγιος Απόστολος Παύλος έγραψε: *«έκ μέρους δὲ γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν»*¹⁴⁹.

3. Οι Θείες Ιδιότητες σε σχέση με την απλότητα της Θείας Ουσίας

Όταν αποδίδουμε διάφορες ιδιότητες στο Θεό, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Ουσία του Θεού είναι *απλή*. Το πώς αυτές οι ιδιότητες εκφράζονται θα πρέπει να κατανοηθούν με τέτοιο τρόπο, ώστε να μη θιγεί η απλότητα της Ουσίας του Θεού, ούτε να πούμε ότι η Ουσία του Θεού αποτελείται από πολλά στοιχεία.

Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός τονίζει ότι, ... *το αδημιούργητο και άχρονο και ασώματο και αιώνιο και αθάνατο και αγαθό και δημιουργικό και ιδιότητες παρόμοιες με εκείνες που αποδίδονται στο Θεό, σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να ληφθούν ως ουσιαστικές διαφορές, επειδή η Θεία Ουσία δεν θα ήταν απλή, αλλά συνθετική*. Η Ουσία του Θεού είναι απλή, επειδή δεν υπάρχει κάποιο χαρακτηριστικό ή οποιαδήποτε αλλαγή.

Θα αποτελούσε βλασφημία το να σκεφθεί κανείς ότι ο Θεός είναι συνθετικός ή ότι υπάρχουν πράγματα που υπάρχουν γύρω από την Ουσία Του που Τον

¹⁴⁸ Βασιλείου του Μεγάλου, *Κατά Ενωμίον*, II, 32, Migne, P.G., 29, 648. Κεφαλά, *Κατήχησις*, σελ. 45.

¹⁴⁹ Α' Κορινθ. 13:9.

πληρούν. Η σύνθεση είναι η αιτία της διαιρέσεως και διαλύσεως, που είναι ξένα για τον Θεό. Εάν η Πρώτη Αιτία αποτελείτο από διάφορα στοιχεία, τότε δεν είναι η Πρώτη Αιτία, αλλά εκείνη η Πηγή που έφερε μαζί όλα τα στοιχεία μαζί¹⁵⁰. Τα πολλά ονόματα που αποδίδονται στις αναρίθμητες Ιδιότητες του Θεού πρέπει να κατανοηθούν ως να περιγράφουν την μία, απλή και ακατανόητη Ουσία του Θεού. Η απόλυτη απλότητα της Θείας Ουσίας παραμένει άμορφη και αμετάβλητη και γίνεται γνωστή σε μας μέσω των διαφόρων σχέσεων και ενεργειών του Θεού προς τον Κόσμο.

Ο Μέγας Βασίλειος παρατήρησε ότι ... οι ενέργειες του Θεού είναι πολλές, αλλά η Ουσία Του είναι μία και απλή. Τον γνωρίζουμε από τις ενέργειές Του, αλλά είναι αδύνατο να πλησιάσουμε την Ουσία Του. Οι ενέργειές Του αποστέλλονται σε μας· η Ουσία Του παραμένει απρόσιτη¹⁵¹.

4. Ανθρωπομορφιστικές και ανθρώπινες εκφράσεις

Οι Ιδιότητες που έχουν αποδοθεί στο Θεό είναι ατελείς και ανίκανες να περιγράψουν ουσιαστικά την πληρότητα της Θείας Ουσίας, εφ' όσον χρησιμοποιούμε εικόνες και παραδείγματα από την ιδίαν την περιορισμένη κατανόησή μας. Επομένως, είναι φυσικό αυτές οι εικόνες να έχουν πάντοτε τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Αυτό εξηγεί γιατί στην Αγία Γραφή βρίσκουμε ανθρωπομορφιστικές και ανθρώπινες εκφράσεις που αποδίδονται στο Θεό. Ο Θεός παριστάνεται σαν να έχει χέρια, μάτια και αυτιά· αποστρέφει το Πρόσωπό Του από τους αμαρτωλούς με δυσαρέσκεια ή επιβλέπει πάνω στους δικαίους· εγείρεται με οργή, επιβλέπει πάνω στη γη και την κάμνει να τρέμει· είναι χαρούμενος ή λυπημένος, ξεχνά ή ενθυμείται, κ.τ.λ.¹⁵².

¹⁵⁰ Βουλγάρεως, *Θεολογικόν*, σελ. 89.

¹⁵¹ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή* 234, Migne, P.G., 32, 869.

¹⁵² Ψαλμ. 118(119):15-16• 119(120):73• 11(12):4• 34(35):16• 38(39):17• 67(68):2• 68(69): 2-3• 77(78):65• 86(87):1• 80(81):20• 104(105):29, 32• 143(144):7. Ησ. 37:17. Γεν. 3:10• 6:6• 8:21• 11:5• 11:5.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία πιστεύει ότι το Υπέρτατο ΩΝ είναι ο Θεός και όχι ο άνθρωπος. Ο Θεός δημιούργησε εκ του μηδενός τους ουρανούς και την γη και όλα όσα υπάρχουν, ορατά και αόρατα. Ο Θεός ποτέ δεν θα πεινάσει ή κουραστεί, ούτε μπορούν οι σκέψεις Του να εξεταστούν.

Η χρήση ανθρωπίνων εκφράσεων στην Αγία Γραφή περιορίζονται μόνον σε ζωτικά μέλη και λειτουργίες του ανθρωπίνου σώματος διά των οποίων εκφράζεται το Έλεος, η Αγάπη, η Σοφία, η Παντοδυναμία, κ.τ.λ. του Αγίου Θεού. Εκφράσεις για γεύσεις, ώμους, φαντασία, κ.τ.λ. ποτέ δεν χρησιμοποιούνται.

Συμπερασματικά, όταν χρησιμοποιούμε ανθρωπομορφιστικές εκφράσεις για τον Θεό, πρέπει πάντοτε να αναζητάμε τις βαθύτερες, τις πιο κρυφές και πλέον πνευματικές αλήθειες που περιέχουν. Δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι ο Θεός από αγάπη προς τον άνθρωπο επιτρέπει την χρήση αυτών των εκφράσεων, επειδή «*ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν*»¹⁵³. Ο Λόγος έγινε άνθρωπος χωρίς να παύσει να είναι τέλειος Θεός: αυτό είναι το Μυστήριο του ενσαρκωθέντος Θεού! Αυτός ανέλαβε όλη την ανθρώπινη φύση, φυσικό σώμα και λογική ψυχή – όλα όσα είμαστε – εκτός από την αμαρτία. Ως Θεός και άνθρωπος είναι σ' ένα Πρόσωπο, τον Χριστό, που πραγματοποιεί την Απολύτρωση που θεραπεύει πλήρως και σώζει εξ ολοκλήρου την πεσμένη ανθρωπότητα. Ο Λόγος με τη Θεία Δόξα Του έρχεται για να κατοικήσει ανάμεσα στην ανθρωπότητα με την Ενσάρκωσή Του.

5. Πηγές και μέθοδοι διδασκαλίας των Θείων Ιδιοτήτων

Δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι η Θεία Αποκάλυψη στην Αγία Γραφή είναι η μόνη αλήθητη Πηγή από την οποία λαμβάνουμε τις γνώσεις μας που αφορούν τις Ιδιότητες του Θεού. Εφ' όσον και εμείς ερχόμαστε στη γνώση αυτών των Θείων Ιδιοτήτων με τη χρήση της διανοήσεώς μας (της λογικής), που φωτίζεται από το Φως της Θείας Αποκαλύψεως, έχουμε δύο μεθόδους που μας βοηθούν για να καταλάβουμε και να διακρίνουμε τις Θείες Ιδιότητες.

¹⁵³ Ιωάν. 1:14.

Η πρώτη είναι η «*απαγωγική*» μέθοδος, σύμφωνα με την οποία διαλέγει κανείς μία από τις βασικές Ιδιότητες του Θεού – για παράδειγμα την Αυθυπαρξία ή την Αυτοουσία – και πάνω σ’ αυτή ερχόμαστε προοδευτικά στη γνώση των λοιπών.

Η δεύτερη είναι η «*επαγωγική*» μέθοδος, σύμφωνα με την οποία αναζητεί κανείς πάντοτε τις Θείες Ιδιότητες μία προς μία διά μέσον του ορατού κόσμου. Αυτό κατορθώνεται με τρεις μεθόδους που αναπτύχθηκαν από τη Σχολαστική Θεολογία¹⁵⁴: “*Via affirmationis*” ή “*causalitatis*”, “*via negationis*” και “*via eminentiae*”¹⁵⁵.

Αποδίδομε κάθε τι που είναι καλό στον Θεό, επειδή η αιτία δεν μπορεί να είναι λιγότερο ή ασθενέστερο του αιτίου (“*via affirmationis*” ή “*causalitatis*”).

Διά της αρνητικής οδού (“*via negationis*”), ο Θεός δεν είναι ‘κάτι’ αυτού του κόσμου, όχι ότι δεν υπάρχει, αλλά επειδή είναι πέραν οποιασδήποτε γνώσεως ή ουσίας του κόσμου αυτού. Επομένως, διά της αρνητικής μεθόδου αποκλείομε από τον Θεό οποιαδήποτε ατέλεια που υπάρχει στον Κόσμο. Αναγνωρίζομε τον Θεό να είναι *άναρχος, άφθαρτος, αθάνατος, αιώνιος, αόρατος, ασώματος, ασχημάτιστος, απερίγραπτος, απεριόριστος, κ.τ.λ.* Ο άγιος Διονύσιος σύγκρινε αυτή την μέθοδο προς το παράδειγμα του γλύπτη που σμιλεύει τα μέλη του μαρμάρου για να αποκαλύψει την ομορφιά που κρύβεται μέσα σ’ αυτό¹⁵⁶.

Τελικά, η “*via eminentiae*” ενώνεται με τις δύο άλλες μεθόδους και αρνουμένη κάθε περιορισμούς ή οριοθετήσεις, μας βεβαιεί ότι ο Θεός είναι

¹⁵⁴ Τρεμπέλα, *Εγκυκλοπαίδεια*, σελ. 72-79.

¹⁵⁵ Του ιδίου, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 186. Διονυσίου, *Περί θείων ονομάτων*, κεφ. VII, Migne, P.G., 3, 869.

¹⁵⁶ Διονυσίου, *Περί Μυστικής Θεολογίας*, κεφ. II, Migne, P.G., 3, 1025. Πρβλ.: Δαμασκηνού, *Έκθεσις, Απόδειξις ότι εἰς ἐστὶν ὁ Θεός*, βιβλίο 1, κεφ. 5, Migne, P.G., 94, 800. Θεοδωρήτου Κύρου, *Ευαγγελική Αλήθεια. Περί Αρχής*, Ομιλία II, Migne, P.G., 83, 856. Βασιλείου του Μεγάλου, *Κατά Ενωμίου*, I, 10, Migne, P.G., 29, 533.

Αιώνιος και Τέλειος¹⁵⁷. Αυτές οι τρεις τρόποι ή μέθοδοι ενώνονται μαζί σε συγκεκριμένο σημείο με μία άλλη¹⁵⁸.

6. Κατηγορίες και διαιρέσεις των Θείων Ιδιοτήτων

Παρ' όλο που η Θεία Ουσία είναι ακατάληπτη στη δική μας περιορισμένη γνώση, πρέπει να βάλουμε σε κατηγορίες και να διαιρέσουμε τις ιδιότητες του Θεού. Αυτή η διαίρεση είναι αναγκαία από τη μία πλευρά, για τις πάμπολλες φανερώσεις τους στο κόσμο· από την άλλη πάλιν, όχι γιατί διακρίνονται σε ανώτερες ή κατώτερες βαθμού σημασίας, ουσιαστικές ή όχι, αλλά επειδή η διάνοησή μας είναι περιορισμένη, είμαστε ανίκανοι να κατανοήσουμε πλήρως το βάθος τους.

A) Θετικές και Αρνητικές. Θετικές Ιδιότητες είναι εκείνες που περιγράφουν τον Θεό ως το απόλυτο, Τέλειο και Αιώνιο ΩΝ. Για παράδειγμα: *Καλός, Δίκαιος, Φως, Ζωή, κ.τ.λ.* Αρνητικές Ιδιότητες είναι εκείνες που αρνούνται όποιες ατέλειες του Θεού. Παράδειγμα: *άκακος, αόργητος, αναμάρτητος, ανεξιχνίαστος, μακρόθυμος, ανερμήνευτος, ανεξερεύνητος, απεριόριστος, κ.τ.λ.*¹⁵⁹.

B) Μεταβάσιμες, Αμετάβατες Ιδιότητες. Αμετάβατες Ιδιότητες είναι εκείνες που μπορούν να αποδοθούν στο Θείο ΩΝ. Για παράδειγμα: *απλότητα, αιωνιότητα, ακτακάληπτος, αυθυπάρχων, κ.τ.λ.* Οι Μεταβάσιμες αντιστοιχούν στις θετικές Ιδιότητες. Για παράδειγμα: *αγιότητα, καλωσύνη, αλήθεια, αγάπη, κ.τ.λ.,* που μπορούν να μεταδοθούν στα λογικά όντα, αγγέλους και ανθρώπους, αλλά μόνον σε περιορισμένο βαθμό¹⁶⁰.

¹⁵⁷ Δαμασκηνού, *Εκθεις*, βιβλίο I, κεφ. XII, Migne, P.G., 94, 845.

¹⁵⁸ Αυτόθι. Πρβλ.: Oosterzee, *Dogmatics*, σελ. 254. Rhosse, *Σύστημα*, σελ. 139.

¹⁵⁹ Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ενωμίου*, XII, Migne, P.G., 45, 953, 957. Βασιλείου του Μεγάλου, *Κατά Ενωμίου*, I, 10, Migne, P.G., 29, 533.

¹⁶⁰ Βουλγάρεως, *Θεολογικόν*, σελ. 83.

Γ) Φυσικές και Ενεργητικές Ιδιότητες. Οι Φυσικές Ιδιότητες παρουσιάζουν τον Θεό ως το Απόλυτο και Ευλογημένο ΩΝ. Οι Ενεργητικές Ιδιότητες προσδιορίζουν τις Ενέργειες και τις Φανερώσεις της Ζωής Του μέσα στη Δημιουργία. Αυτές οι Θείες Ενέργειες διαιρούνται σε ηθικές και λογικές Ενέργειες.

Δ) Σχετικές και Απόλυτες Ιδιότητες. Οι Σχετικές Ιδιότητες δηλώνουν ότι υπάρχει κάποια σχέση μεταξύ του Θεού και της Δημιουργίας Του, ενώ οι Απόλυτες Ιδιότητες μπορούν να προσδιοριστούν ως υπερφυσικές. Όμως, οι Σχετικές Ιδιότητες (δημιουργητικότητα) είναι αιώνιες και υπάρχουν στην Ουσία του Θεού, ακόμα και αν υποθέσουμε ότι ο Θεός δεν ήθελε να δημιουργήσει τον κόσμο.

Ε) Εσωτερικές και Υποστατικές Ιδιότητες. Οι Εσωτερικές και Υποστατικές Ιδιότητες του Θεού είναι η Πατρότητα του Θεού Πατέρα, η Υιότητα του Υιού και η Εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος μόνον από τον Πατέρα.

Ζ) Προσωπικές και Ουσιαστικές Ιδιότητες. Οι Προσωπικές Ιδιότητες είναι εκείνες που αναφέρονται στα τρία Πρόσωπα της Μιάς Θεότητας. Ο Θεός Πατέρας ως Πρόσωπο δεν μπορεί να είναι ο Υιός, ούτε το Άγιο Πνεύμα ως Πρόσωπο μπορεί να είναι ο Πατέρας ή ο Υιός. Κάθε Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος διαφέρει από τα άλλα δύο σύμφωνα προς τις Υποστάσεις Τους¹⁶¹. Οι Ουσιαστικές Ιδιότητες είναι εκείνες που αναφέρονται στο κάθε Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος ως ο Ένας Αληθινός Θεός. Για παράδειγμα: *άναρχος, ατελεύτητος, καλός, καλωσύνη, παντοδύναμος, δημιουργός, προνοών, παντογνώστης, πανταχού παρών, απερίγραπτος, κ.τ.λ.*¹⁶².

¹⁶¹ Καρμήρη, *Τα Δογματικά*, τόμ. Ι, σελ. 364-365.

¹⁶² Του ιδίου, τόμ. ΙΙ, σελ. 598-599. Κεφαλά, *Κατήχησις*, σελ. 47-48.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΘΕΙΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

1. Το Άπειρο και Αιώνιο του Θεού

Ο Θεός είναι άπειρος, διότι δεν μπορεί να περιοριστεί από κανένα όριο. Είναι ελεύθερος από κάθε περιορισμούς και ανάγκη και, έχοντας την Απόλυτη Τελειότητα, η Ουσία Του είναι άπειρη και αιώνια¹⁶³. Η Ουσία του Θεού κατανοήται ως άπειρη, αλλά όχι απροσδιόριστη. Ο Θεός είναι για τον Εαυτόν Του άπειρος και το απόλυτο ΩΝ που διακρίνει τον Εαυτόν Του από τον Εαυτόν Του διά μέσον των φυσικών, λογικών και ηθικών αιωνίων Ενεργειών Του¹⁶⁴.

Η Αγία Γραφή δηλώνει, *«μέγας Κύριος και αίνετός σφόδρα, και τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας»*¹⁶⁵. *«Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, και μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ, και τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός»*¹⁶⁶. *«Ἴδου ὁ Ἰσχυρὸς πολὺς, και οὐ γνωσόμεθα· ἀριθμὸς ἐτῶν αὐτοῦ, και ἀπέραντος»*¹⁶⁷.

Οι άγιοι Πατέρες της Ορθοδόξου Εκκλησίας χαρακτηρίζουν τον Θεόν ως το απόλυτο αιώνιο ΩΝ που είναι αδύνατο να θεωρηθεί ή να κατανοηθεί. Η αντίληψη γι' Αυτόν είναι η αιωνιότητα και το ακατανόητο, επειδή ως Θεός είναι άπειρος κατά την Φύση, δεν μπορεί να οριστεί ή περιοριστεί από όρια. Είναι ασχημάτιστος, απεριόριστος και αχανής πέραν από κάθε λογική σύλληψη ή γνώση. Επειδή ο Θεός είναι αιώνιος, δεν μπορεί να ονομαστεί. Είναι το απόλυτο

¹⁶³ Πλάτωνος Μόσχας, *Ορθόδοξος Διδασκαλία*, σελ. 40-41.

¹⁶⁴ Ρώση, *Σύστημα*, σελ. 305-306. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 115-116.

¹⁶⁵ Ψαλμ. 145(146):3.

¹⁶⁶ Ψαλμ. 147(148):5.

¹⁶⁷ Ιώβ 36:26.

Καλό. Είναι το πλήρωμα όλων των καλών πραγμάτων και ως Τέλειος, είναι υπεράνω από κάθε τελειότητα¹⁶⁸.

Οι αιώνιες Ιδιότητες του Θεού αποκαλύπτουν την άπειρη Τελειότητά Του. Ο Θεός είναι αιωνίως Τέλειος σ' όλα τα πράγματα και είναι η Πηγή όλων των αρετών. Είναι Τέλειος στο να βλέπει, Τέλειος στο να δημιουργεί, Τέλειος στη μεγαλειότητα, Τέλειος στην Πρόγνωση, Τέλειος στη καλωσύνη, Τέλειος στη δικαιοσύνη, Τέλειος στη φιλανθρωπία. Ο Θεός είναι Τέλειος σ' όλες τις Ιδιότητές Του και δεν υπάρχει μέρος της Θείας Ουσίας όπου μία Ιδιότητα είναι ελαχιστότερη της άλλης, αλλά όλες είναι ίσες και απόλυτα τέλειες. Ο Θεός δεν είναι μέγιστος στη Φιλανθρωπία και λιγότερος στη Σοφία, ούτε μέγιστος στην Πρόγνωση και λιγότερος στη Δικαιοσύνη, αλλά όλες οι Ιδιότητές Του είναι ίσες¹⁶⁹.

2. Το Αυθύπαρκτον του Θεού

Η αυθυπαρξία είναι Ιδιότητα του Θεού που σχετίζεται με την αιωνιότητα του Θεού και δεν μπορεί να αποδοθεί σε καμιά άλλη παρά μόνον στην αιωνιότητα του Θεού, που είναι Πηγή της Ζωής, που «ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ»¹⁷⁰ και δεν την λαμβάνει από άλλη πηγή, αλλά μάλλον «αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα»¹⁷¹.

Ο άγιος Κλήμης ο Αλεξανδρεύς μίλησε για τον Θεό που είναι ο μόνος ο Οποῖος ἦταν, είναι και πάντοτε θα είναι¹⁷².

¹⁶⁸ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 38*, Migne, P.G., 36, 317. Γρηγορίου Νύσσης, *Οτι ουκ εισι τρεις θεοί*, Migne, P.G., 45, 129. Του ιδίου, *Κατά Ενωμίον*, Ομιλία III, κεφ. 7, Migne, P.G., 45, 601. Του ιδίου, *Κατά Ενωμίον*, Ομιλία IX, κεφ. 1, Migne, P.G., 45, 808. Δαμασκηνού, *Ἐκθεσις. Περί του Λόγου και Υιού του Θεού*, βιβλίο I, κεφ. VI, Migne, P.G., 94, 801.

¹⁶⁹ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις*, VI, 8, 5, 10, Migne, P.G., 33, 552, 542, 553.

¹⁷⁰ Ιωάν. 5:26.

¹⁷¹ Πράξεις 17:25.

¹⁷² Κλήμεντος Αλεξανδρέως, στη *B*, τόμ. 7, σελ. 117.

Ο άγιος Διονύσιος παρατήρησε ότι, επειδή ο Θεός είναι το απόλυτο ΩΝ είναι Εκείνος που χορηγεί τη Ζωή στα άλλα όντα, έχοντας μέσα στον Εαυτό Του την απόλυτη ύπαρξη¹⁷³.

Ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας αποδίδει στον Θεό τους τίτλους: «αυταλήθεια», «αυτοφώς», «αυταρετή», «αυτοδύναμη», «αυτοδικαιοσύνη»¹⁷⁴, ενώ ο άγιος Διονύσιος πρόσθεσε και: «αυτοζωή», «αυτοκαλωσύνη» και «αυτοσοφία»¹⁷⁵.

Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός εκτός από τους πιο πάνω τίτλους αποδίδει στον Θεό και τον όρο «αυτοουσία»¹⁷⁶.

3. Η Αυτάρκεια του Θεού

Αχώριστα από τις πιο πάνω Θείες Ιδιότητες είναι η Αυτάρκεια του Θεού. Σύμφωνα με την Αγία Γραφή ο Κύριος είναι Αυτάρκης και δεν έχει καμιά ανάγκη από κακένα και από κάτι. «Οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενος τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα»¹⁷⁷. Ο Θεός δεν έχει ανάγκη να Του προσφέρονται κάποια λατρεία ή δόξα. «Ἐμὴ γὰρ ἐστὶν ἡ οἰκουμένη καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς»¹⁷⁸. Εμείς προσφέρομε αυτά γιατί εμείς έχουμε την ανάγκη. Μ' αυτό τον τρόπον επικοινωνίας μετέχομε στη Θεία Του Χάρι και Δωρεές¹⁷⁹.

Η Αυτάρκεια του Θεού είναι μία ατελεύτητη Πηγή Ζωής που τρέχει με αγάπη προς όλα τα δημιουργήματα χωρίς να απαιτεί καμιά συμπλήρωση ή

¹⁷³ Διονυσίου, *Περί θείων ονομάτων*, κεφ. V, Migne, P.G., 3, 818.

¹⁷⁴ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Ελλήνων*, 46-47, Migne, P.G., 25, 93.

¹⁷⁵ Διονυσίου, *Περί θείων ονομάτων*, κεφ. II και V, Migne, P.G., 3, 636, 645 και 820.

¹⁷⁶ Δαμασκηνού, *Ἐκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, βιβλίο I, κεφ. VIII, Migne, P.G., 94, 808.

¹⁷⁷ Πράξεις 17:25.

¹⁷⁸ Ψαλμ. 49:12.

¹⁷⁹ Β' Μακκαβαίων 14:35.

ανανέωση. Ο Θεός είναι αυτάρκης και δίδει σ' όλα τα αναγκαία, ως ο Δημιουργός των όλων¹⁸⁰, «έν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν»¹⁸¹. Παρ' ὄλο που ο Θεός κατοικεῖ στους ουρανοὺς, εἶναι «ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ, ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνυψῶν πένητα»¹⁸² καὶ στους «ὀλιγοψύχοις διδοὺς μακροθυμίαν καὶ διδοὺς ζωὴν τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν»¹⁸³.

4. Το Ἄναρχο καὶ Αἰώνιο τοῦ Θεοῦ

Το ἀπόλυτα Αὐθύπαρκτο καὶ Αὐτάρκη ΩΝ δεν μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ πλήρως παρά στο ὅτι εἶναι πέραν ἀπὸ κάθε ἐννοια χρόνου καὶ χώρου μέσα στα οποία τὰ δημιουργήματα ὑπάρχουν. Ο Θεός εἶναι χωρὶς ἀρχὴ καὶ χωρὶς τέλος, δεν δημιουργήθηκε ἀπὸ ἄλλη ὑπαρξή, οὔτε ἀρχισε τὴ ζωὴ Του μέσα σε συγκεκριμένο χρόνο. Δεν ἐρχεται σε τέλος, οὔτε ἔχει διάδοχο¹⁸⁴. «Πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ»¹⁸⁵. Ο Κύριος «εἰς τὸν αἰῶνα μένει» καὶ τὸ Ὄνομά Του θα μνημονεύεται «ἐν γενεᾷ γενεῶν» καὶ «αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις» καὶ «τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν»¹⁸⁶. Αὐτός εἶναι «ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπόροιστον»¹⁸⁷. Ο χρόνος αὐτοῦ τοῦ κόσμου εἶναι σαν δευτερόλεπτα γιὰ τον Θεό,

¹⁸⁰ Χρυσοστόμου, *Κατὰ Ελλήνων*, Migne, P.G., 25, 56.

¹⁸¹ Πράξεις 17:28.

¹⁸² Ψαλμ. 112:6-7.

¹⁸³ Ησ. 57:15.

¹⁸⁴ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, *Κατήχησις*, IV, § 4, Migne, P.G., 33, 457. Φραγκοπούλου, *Χριστιανικὴ Πίστις*, σελ. 49-50. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 113-114.

¹⁸⁵ Ψαλμ. 89:2.

¹⁸⁶ Ψαλμ. 102(103):12, 26, 27.

¹⁸⁷ Α' Τιμ. 6:16.

όταν συγκρίνονται προς την αιωνιότητα. «Μία ημέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία»¹⁸⁸.

Επειδὴ εἴμαστε περιορισμένες υπάρξεις που κινούμεθα μέσα στο χρόνο, δεν μπορούμε να ἔχουμε μία τέλεια αντίληψη για την αιωνιότητα. Ο Θεός, ως το ἀπόλυτο ΩΝ, δεν περιορίζεται οὔτε μέσα στο χρόνο, οὔτε σε μέρος αὐτοῦ. Γι' αὐτό δεν θα πρέπει να λέμε ὅτι ο Θεός «*ἦταν πάντοτε και εἶναι και θα εἶναι*», ἀλλὰ μάλλον να λέμε ὅτι «*εἶναι πάντοτε*»¹⁸⁹.

Οι ὅροι «*αιώνας*», «*αιωνιότητα*», «*χωρὶς ἀρχή*» και «*αθανασία*» εκφράζουν μεγάλες χρονικές περιόδους και διαμορφώθηκαν ἀπὸ τη δική μας αντίληψη για το χρόνο. Κατὰ συνέπεια, δεν μπορούν να να εκφράσουν την ουσιαστική σημασία του «*αιωνίου*», «*χωρὶς ἀρχή*» και «*χωρὶς τέλος*» που αποδίδονται στο Θεό. Ο Θεός εἶναι ο «*αιώνιος Βασιλέας*»¹⁹⁰ και παραμένει ἀπόλυτα ανεξάρτητος ἀπὸ το χρόνο, διότι μένει «*εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*»¹⁹¹, ὅπως και ἐκεῖνοι που θα κληρονομήσουν την Βασιλεία των Ουρανῶν θα ζήσουν και ἐκεῖνοι χωρὶς κανένα περιορισμό του χρόνου.

Παρ' ὅλο που ο Θεός εἶναι πέραν του χρόνου και κάθε ἀλλαγὴ, δεν θα πρέπει να κατανοηθεῖ ὡς μία ὑπαρξὴ ἀδρανῆς τη στιγμή που ἀναπαύεται ἐπιβλέποντας τη Δημιουργία Του¹⁹². Ο Κύριος και Σωτήρας μας Ἰησοῦς Χριστός, ο Υἱός του Θεοῦ, μας διαβεβαίωσε ὅτι «*ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὼ ἐργάζομαι*»¹⁹³.

¹⁸⁸ Β' Πέτρου 3:8. Ψαλμός 90(91):4.

¹⁸⁹ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία* 38, κεφ. 7 και 8, Migne, P.G., 36, 317, 320.

¹⁹⁰ Α' Τιμ. 1:17

¹⁹¹ Αποκ. 10:6.

¹⁹² Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματεῖς*, II, 6, στη **B**, τόμ. 7, σελ. 309.

¹⁹³ Ιωάν. 5:17.

Ο χρόνος άρχισε, όταν ο Θεός δημιούργησε από την ανυπαρξία τον ορατό κόσμο¹⁹⁴. Ο χρόνος δεν προϋπήρχε της Δημιουργίας και είναι το αποτέλεσμα της κινήσεως της ύλης και των συνεχών αλλαγών γεγονότων μέσα στη Δημιουργία. Γι' αυτό ο Θεός, ο Οποίος επιβλέπει πάνω στη Δημιουργία Του με αγάπη και συμπάθεια, είναι ο Αίτιος όλων των χρόνων και Αυτός που κατευθύνει όλα τα γεγονότα προς τον τελικό τους προορισμό που είναι η εν Χριστώ σωτηρία του ανθρώπου.

5. Το αμετάβλητο του Θεού

Αχώριστα από την Αιωνιότητα είναι το Αμετάβλητο του Θεού¹⁹⁵, που αποκλείει οποιαδήποτε αλλαγή ή μεταβολή και «*παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγή ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα*»¹⁹⁶ της Ουσίας Του, ο Θεός είναι αμετάβλητος, με άλλα λόγια ούτε ελλατώνεται, ούτε αυξάνεται, αλλά παραμένει πάντοτε αυτό που Είναι¹⁹⁷. «*Εγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι*»¹⁹⁸.

Το Αμετάβλητο Ιδίωμα σχετίζεται αχώριστα με το Αιώνιο του Θεού, επειδή όποια αλλαγή ή διαδοχή γεγονότων θα υπέθετει την ύπαρξη χρόνου μέσα στην Ὑπαρξή Του. Επειδή αποδεχόμαστε τον Θεό ως Αιώνιον, ανάλογα πρέπει να Τον δεχθούμε και ως Αμετάβλητον.

Το Θείο ΩΝ είναι εντελώς απαλλαγμένο από οποιαδήποτε αλλαγή, επειδή αυτό θα υπέθετει μία ποικιλία καταστάσεων, είτε σε μεγαλύτερο ή ολιγότερο βαθμό¹⁹⁹. Στο Θεό δεν μπορεί να υπάρχει αύξηση ή μείωση, επειδή ο Θεός δεν

¹⁹⁴ Γεν. 1:1.

¹⁹⁵ Φραγκοπούλου, *Χριστιανική Πίστις*, σελ. 50-52. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 114-115. Βρυενίου, *Παραλειπόμενα*, κεφ. XVIII, τόμ. III, σελ. 86.

¹⁹⁶ Ιακ. 1:17.

¹⁹⁷ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις*, IV, §§ 4, 5, Migne, P.G., 33, 457, 460. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ευνομίου*, I, Migne, P.G., 45, 435.

¹⁹⁸ Μαλ. 3:6.

¹⁹⁹ Τερτυλιανού, *Adversus Praxeam*, XXVII, migne, P.L., 2, 214.

χρειάζεται να προσθέσει στην ή να αφαιρέσει από την Θεία Ουσία Του, ειδημή, δεν θα ήταν Άπειρος²⁰⁰.

Οι Θείες Ενέργειες του Θεού, ειδικά η Θεία Οικονομία (η Ενσάρκωση του Λόγου και Υιού του Θεού), σχετίζονται προς τον κόσμο, επειδή λαμβάνουν χώρα μέσα στο χρόνο της Δημιουργίας, ενώ ο ίδιος ο Θεός παραμένει Αμετάβλητος²⁰¹.

Βέβαια, το Αμετάβλητο του Θεού σε σχέση προς τις Θείες Ενέργειες, που φανερώνονται μέσα στο χρόνο, παραμένουν ένα ανεξιχνίαστο Μυστήριο. Είναι αδύνατο να κατανοήσουμε το πώς οι Θείες Ενέργειες ενεργούν μέσα στο χρόνο και την ίδια στιγμή να παραμένουν ενωμένες αδιαίρετα και αχώριστα με τη Θεία Ουσία. Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το παράδειγμα του ηλίου, της ακτίνας και το φως που λάμπουν πάνω στον κόσμο, αλλά όλα τα πλάσματα ανάλογα με τις δυνατότητες και καταστάσεις τους, είτε ωφελούνται ή υποφέρουν από τις επιδράσεις του ιδίου φωτός – μερικά δέχονται ζωή και αυξάνουν, ενώ άλλα μπορεί να ζημιώνονται και να αποθνήσκουν. Για παράδειγμα, όταν το φως του ηλίου λάμπει πάνω σ' ένα κερύ προκαλεί την καταστροφή του, διότι θα λειώσει, ενώ η επίδραση του ιδίου φωτός σε υγιή μάτια φέρνει χαρά, γιατί μπορούν να δουν την ομορφιά της Δημιουργίας. Όμως το φως μπορεί να προκαλέσει πόνο στα μάτια που είναι άρρωστα ή έχουν υποστεί κάποια βλάβη²⁰².

Η Θεία Οικονομία (η Ενσάρκωση του Υιού και Λόγου του Θεού), υπήρχε μέσα στο αιώνιο σχέδιο του Θεού πριν από κάθε χρόνο. Στην Ενσάρκωση δεν συνέβη καμιά αλλαγή μέσα στο Λόγο με την ανάληψη όλης της ανθρώπινης φύσεως και γενόμενος τέλειος άνθρωπος. Φυσιολογικές αλλαγές πραγματοποιήθηκαν μόνον στην ανθρώπινη φύση του Χριστού, στη ψυχή και στο σώμα, όπως μεγάλωνε και μετέβαινε από την κατάσταση του βρέφους σε παιδί, και από την κατάσταση της εφηβίας στην ενηλικίωση. «Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε

²⁰⁰ Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ενωμίον*, XII, Migne, P.G., 45, 933.

²⁰¹ Ωριγένους, *Κατά Κέλσου*, IV, 14, στη **B**, τόμ. 9, σελ. 242. Πρβλ.: Owen, *Theology*, σελ. 85.

²⁰² Αυγουστίνου, *migne, P.L.*, 36, 918.

σοφία και ήλικία και χάριτι παρά Θεῷ και ἀνθρώποις»²⁰³.

Η αγάπη του Θεού προς τον άνθρωπο παραμένει ανεξήγητη, διότι η Σωτηρία που προσφέρθηκε πάνω στο Σταυρό από τον Υιό του Θεού, τον Κύριό μας Ιησού Χριστό, υπήρχε προ των αιώνων στη Θέληση του Θεού και δεν ήταν αποτέλεσμα κάποιας πρόσθετης ενέργειας ή αποφάσεως του Θεού. Ο Θεός δεν άρχισε να μας αγαπά μετά από την Σταύρωση του Χριστού, γιατί πάντοτε μας αγαπούσε, ακόμα και πριν από την δημιουργία του Κόσμου. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον ο άγιος Απόστολος Παύλος διακηρύττει λέγοντας: «*Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, ὅτι ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. Πολλῶ οὖν μᾶλλον δικαιοθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν*»²⁰⁴.

Όταν μελετάμε στην Αγία Γραφή ότι ο Θεός εμφανίζεται οργισμένος²⁰⁵ ή μετανιωμένος²⁰⁶, δεν είναι καταστάσεις αλλαγής που αναφέρονται στη Θεία Ουσία, αλλά μάλλον καταστάσεις που αναφέρονται στις σχέσεις μας με το Θεό. Οι Θείες Ενέργειες προσφέρουν Ζωή στον άνθρωπο, εφ' όσον εκείνος τις αποδέχεται με ευλάβεια και φόβο Θεού, ενώ οι ίδιες Θείες Ενέργειες εμφανίζονται να τιμωρούν τον άνθρωπο, όταν εκείνος παραμένει στην κατάσταση της αμαρτίας²⁰⁷. Για παράδειγμα, η σχέση του Θεού διαφέρει με εκείνη προς τον ενάρτεον απ' εκείνη μ' ένα αμαρτωλό και απ' εκείνη με εκείνον που μετανοεί²⁰⁸.

²⁰³ Λουκ. 2:52.

²⁰⁴ Ρωμ. 5:8-11.

²⁰⁵ Έξ. 4:14. Αριθμ. 11:10• 22:22. Δευτ. 6:15• 29:23. Ιησού 7:1. Κριταί 2:20• 10:7. Γ' Βασιλειών 15:30. Ιώβ 9:13• 21:17. Ψαλμ. 6:1• 7:6. Ησ. 1:4• 5:25. Ιερ. 4:26• 23:20. Ναούμ 1:3. Ζαχ. 2:2-3.

²⁰⁶ Ψαλμ. 110(111):4. Ιωνά 3:9-10. Γ' Βασιλειών 15:35. Ιερ. 26:19. Αμώς 7:3, 6. Ζαχ. 8:14.

²⁰⁷ Ησ. 1:16-20.

²⁰⁸ Ρώση, *Σύστημα*, σελ. 315.

Γι' αυτό, αυτές οι αλλαγές λαμβάνουν χώρα μέσα στον άνθρωπο και όχι μέσα στο Θεό, γιατί ο Θεός παραμένει πάντοτε αμετάβλητος²⁰⁹.

6. Η Πανταχού Παρουσία του Θεού

Ο Θεός είναι πέρα από κάθε περιορισμό χρόνου και χώρου. Δεν είναι απλά και μόνον άναρχος, αιώνιος και αμετάβλητος, αλλά το Απόλυτο, Άπειρο και Απεριόριστο Πνεύμα είναι Πανταχού Παρών. Αυτή η Θεία Ιδιότητα κατατάσσεται μ' εκείνες που σχετίζονται με τον τρόπο της υπάρξεως του Θεού. Το Άπειρο και Απεριόριστο είναι απόλυτες Ιδιότητες του Θεού. Η Πανταχού Παρουσία είναι μία σχετική Ιδιότητα και μπορεί κανείς να αναφερθεί σ' αυτή βασικά από την εκ του μηδενός εμφάνιση της Δημιουργίας. Σχετίζεται με το Απεριόριστο του Θεού και μπορούμε να πούμε ότι η Πανταχού Παρουσία είναι ένα χαρακτηριστικό του Απεριόριστου της Θείας Ουσίας σε σχέση με τον περιορισμένο Κόσμο.

Ο Θεός, που είναι Άπειρος και Απεριόριστος, πρέπει να κατανοηθεί ως ο Υιός μέσα στον Πατέρα και στο Άγιο Πνεύμα, και ως ο Πατέρας και το Άγιο Πνεύμα μέσα στον Υιό, και ως το Άγιο Πνεύμα μέσα στον Υιό και στον Πατέρα. Δεν πρέπει να κατανοήσουμε τα Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος σαν να συμπληρώνουν το ένα το άλλο, ωσάν ο Υιός να συμπληρώνει κάποιο κενό του Πατέρα, ή ο Πατέρας να συμπληρώνει κάποιο κενό του Υιού και στο εξής, γιατί αυτή η σκέψη μπορεί να εφαρμοστεί μόνον για τη Δημιουργία. Διότι, σύμφωνα με τον άγιο Αθανάσιο Αλεξανδρείας, ... *ο Πατέρας είναι τέλειος και το πλήρωμα της Θεότητας είναι ο Υιός, όπως επίσης και το Άγιο Πνεύμα*²¹⁰.

²⁰⁹ Δαμασκηνού, *Κατά Μανιχαίων*, Migne, P.G., 94, 1580.

²¹⁰ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Ομιλία 3*, § 1, Migne, P.G., 26, 324.

Ο Θεός σε σχέση με τη Δημιουργία είναι Απεριχώρητος. Δεν περιορίζεται μόνον από φυσικούς χώρους, αλλ' ούτε περιέχεται από κάποιους, διότι είναι πέραν και πάνω από κάθε χώρο²¹¹.

Η Αγία Γραφή μιλά για την Πανταχού Παρουσία του Θεού και συγκεκριμένα στο Βιβλίο του Προφήτη Ησαΐα διαβάζουμε: «*Ούτως λέγει Κύριος· ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; Καὶ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; Πάντα γὰρ ταῦτα ἐποίησεν ἡ χεὶρ μου, καὶ ἔστιν ἐμὰ πάντα ταῦτα, λέγει Κύριος*»²¹². Επίσης στο Βιβλίο του Προφήτη Ιερεμία διαβάζουμε: «*Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἶμι, λέγει Κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. εἰ κρυβήσεται τις ἐν κρυφαίσις, καὶ ἐγὼ οὐκ ὄψομαι αὐτόν; Μὴ οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος*»²¹³. Στο Ψαλμό 139 διαβάζουμε: «*Κύριε, σὺ ἔγνωσ πάντα, τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα· σὺ ἔπλασάς με καὶ ἔθηκας ἐπ' ἐμὲ τὴν χειρὰ σου. Ἐθαυμαστώθη ἡ γυνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ· ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύνωμαι πρὸς αὐτήν. Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω; Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ, ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὁδηγήσει με, καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου*»²¹⁴. Ο ίδιος ο Κύριος διαβεβαίωσε την Σαμαρείτιδα ότι «*ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρὶ ... ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἔστιν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν. Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν*»²¹⁵.

²¹¹ Κλήμεντος Αλεξανδρέως, στη **B**, τόμ. 8, σελ. 261. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Επιστολή περί της εν Νικαίας Συνόδου*, Migne, P.G., 25, 433. Δαμασκηνού, *Ἐκθεσις. Περί του χώρου του Θεού και ότι μόνον το θεῖον είναι απεριγράφτον*, βιβλίο I, κεφ. XIII, Migne, P.G., 94, 852.

²¹² Ησ. 66:1-2.

²¹³ Ιερ. 23:23-24.

²¹⁴ Ψαλμ. 139:5-10.

²¹⁵ Ιωάν. 4:21, 23-24.

Η Πανταχού Παρουσία του Θεού δεν πρέπει να κατανοηθεί ωςάν η Θεία Ύπαρξη να συγχέεται ή αναμιγνύεται με τον Κόσμο. Ο Θεός είναι παρών παντού και αδιαιρέτως. Δεν είναι ωςάν ένα μέρος Του θα βρίσκεται εδώ και άλλο μέρος Του θα βρίσκεται κάπου αλλού. Ο Θεός ενεργεί παντού ταυτόχρονα μέσον της μίας απλής Ενέργειάς Του, αλλά με διαφορετικούς τρόπους, διότι είναι Πανταχού Παρών²¹⁶. Ο Θεός είναι Πανταχού Παρών σ' όλο το Σύμπαν, αλλά είναι πάνω και πέραν απ' αυτό και δεν μπορεί να περιχωρηθεί απ' αυτό. Είναι πάντοτε Πανταχού Παρών σ' όλο τον Κόσμο, αλλά δεν μπορεί να περιοριστεί από οποιοδήποτε χώρο. Ο Θεός, σύμφωνα με τον άγιο Ιωάννη τον Δαμασκηνό, ... *είναι ως προς την Ουσία Του η πληρότητα όλου του Κόσμου, αλλά σύμφωνα με την δύναμή Του δεν μπορεί να περιχωρηθεί από τον Κόσμο*²¹⁷.

Ο Θεός δεν πρέπει να θεωρηθεί ως η ψυχή του Κόσμου, όπως ακριβώς είναι η ψυχή μέσα στο ανθρώπινο σώμα. Ο Θεός είναι Πνεύμα που εισδύει μέσα σ' όλα τα πράγματα και περιέχει τα πάντα, αλλά δεν μπορεί να περιχωρηθεί ή να περιορισθεί από κάποιον. Ο Θεός δεν επεκτείνεται μέσα στο Σύμπαν, διότι, εάν συνέβαινε θα σήμαινε ότι ο Θεός είναι ύλη. Στην πραγματικότητα, ο Θεός είναι πάνω και πέραν απ' αυτόν τον ορατό και αόρατο Κόσμο²¹⁸.

Παρ' όλο που ο Θεός είναι Πανταχού Παρών από την Ύπαρξή Του, από την Φύση Του παραμένει αγνός και ασύγχυτος με τα πράγματα του Κόσμου²¹⁹ και παρ' όλο που δεν απέχει μακράν από τον καθένα, τα πάντα από την φύση τους είναι μακράν απ' Αυτόν²²⁰. Κατά συνέπεια, είμαστε αδύνατοι να αποδώσουμε

²¹⁶ Δαμασκηνού, *Εκθesis. Περί του χώρου του Θεού και ότι μόνον το θεϊόν είναι απερίγραπτον*, βιβλίο I, κεφ. XIII, Migne, P.G., 94, 852. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών*, III, § 22, Migne, P.G., 26, 369.

²¹⁷ Δαμασκηνού, *Εκθesis. Περί του χώρου του Θεού και ότι μόνον το θεϊόν είναι απερίγραπτον*, βιβλίο I, κεφ. XIII, Migne, P.G., 94, 856.

²¹⁸ Ωριγένης, *Κατά Κέλσον*, VI, 71, στη **B**, τόμ. 10, σελ. 114. Αυγουστίνου, *Επιστολή 187*, c. IV, § 11, Migne, P.L., 33, 836.

²¹⁹ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Περί Αγίας Τριάδος*, Ομιλία 6, Migne, P.G., 75, 73.

²²⁰ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών*, III, § 22, Migne, P.G., 26, 369.

όποια διάσταση στο Θεό, διότι αυτό θα Τον περιόριζε σε χώρο. Αντιθέτως κηρύσσομε το μεγαλείο της Φύσεώς Του ότι είναι πέραν και πάνω απ' όλα.

Σύμφωνα με τον Ευγένιο Βουλγάρεως²²¹ ο Θεός είναι Πανταχού παρών σύμφωνα με:

1. Την Παγγνωσία Του, διότι τίποτε δεν μπορεί να κρυφτεί απ' Αυτόν.
2. Την Παντοδυναμία Του, διότι μέσα σ' Αυτόν ζούμε, κινούμεθα και υπάρχομε.
3. Την Ουσία Του, διότι δεν μπορεί να περιγραφεί ή περιοριστεί.

Ο Θεός είναι Πανταχού Παρών, επειδή η Ουσία Του είναι απόλυτα Απλή, που σημαίνει ότι δεν είναι ούτε συνθετική, ούτε φτιαγμένη από τις Θείες Ιδιότητες Του. Επομένως, όταν λέγουμε ότι, όπου είναι η Παντοδυναμία Του, εκεί αναγκαστικά θα είναι και η Ουσία Του. Αλλά και πάλιν, εάν λέγουμε ότι ο Θεός είναι Πανταχού Παρών μέσα στην Ουσία Του, αντιμετωπίζομε τον κίνδυνο να πέσουμε στον Πανθεισμό, ως και να παραπλανήσομε τον εαυτόν μας στο να πιστέψομε ότι η Πανταχού Παρουσία του Θεού πραγματοποιείται με την επέκταση της Θείας Ουσίας²²². Κατά συνέπεια, αντιμετωπίζομε τον κίνδυνο να αποδίδομε την έννοια της ποσότητας στο Θεό. Ο άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας τονίζει λέγοντας, ... *το Θείο δεν είναι σε χώρο, ούτε σε ποσότητα, ούτε έχει σώμα*²²³.

Επειδή η διάνοια του ανθρώπου είναι περιορισμένη, γι' αυτό αδυνατούμε να κατανοήσομε την Πανταχού Παρουσία του Θεού. Γι' αυτό λέγομε ότι «κατοικεί» στον Ουρανό και έχει εκεί τον Θρόνον Του. Ο Θεός όμως δεν μπορεί να περιχωρηθεί μέσα στον Ουρανό, ειδικά, θα πρέπει να Τον περιγράψομε κατώτερο σε σύγκριση με τους Ουρανούς. Είναι σίγουρα πέραν από κάθε Ουρανό

²²¹ Βουλγάρεως, *Θεολογικόν*, σελ. 103.

²²² Owen, *Theology*, σελ. 90.

²²³ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εις Αββακούμ*, κεφ. III, Migne, P.G., 71, 897.

και γη και όλα που περιέχονται σ' αυτά. Επομένως, όταν η Αγία Γραφή δηλώνει ότι ο Θεός «κατοικεί» στον Ουρανό, δηλώνει την στενή σχέση μεταξύ του Θεού και του κόσμου, όπου ενεργεί, διαβεβαιώνοντας στον καθένα και σ' όλα την Πανταχού Παρουσία και Παντοδυναμία Του. Κατ' ακολουθία, όταν λέγομε τον «χώρο» του Θεού, εννοούμε τον χώρο όπου οι πιστοί, ενάρετοι και δίκαιοι κατοικούν και απολαμβάνουν τις υποσχέσεις του Θεού μαζί με τους αγίους Αγγέλους και αγίους, δοξάζοντάς Τον πάντοτε και σ' όλους τους αιώνες²²⁴.

7. Το Αόρατο και Ακατάληπτο του Θεού

Ο Θεός ως το απόλυτο πνευματικό ΩΝ είναι Αόρατος και Ακατάληπτος. Η αορασία του Θεού είναι η φυσική συνέπεια της πνευματικότητας του Θείου. Ο Θεός είναι ασώματος, αόρατος και ανεξερεύνητος ως προς την Φύση Του. Ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας μας διδάσκει λέγοντας ότι ο Θεός ... *δεν έχει σώμα, που μπορεί να ψηλαφιστεί και ως το απόλυτο Πνεύμα, είναι άπειρος και αόριστος και ασχημάτιστος και ανεξερεύνητος και αόρατος*²²⁵. Η Θεία Φύση ... *δεν είναι σαν το χρυσάφι ή το ασήμι ή την πέτρα, κάτι που σχηματίζεται με την τέχνη και τα τεχνάσματα του ανθρώπου*²²⁶. Στην Παλαιά Διαθήκη ο Θεός απαγόρευε τους Ισραηλίτες να κατασκευάζουν οποιαδήποτε λατρευτικά είδωλα²²⁷.

Ο ίδιος ο Κύριος μας διαβεβαίωσε ότι «*Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατέρα, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο*»²²⁸. Ὅποιος θα τολμούσε να ισχυρισθεῖ ότι ο Θεός έχει Σώμα, έχει ἤδη παραπλανηθεῖ ἀπὸ τὴν

²²⁴ Δαμασκηνού, *Εκθσεις. Περί του χώρου του Θεού και ότι μόνον το θεῖον εἶναι ἀπερίγραπτον*, βιβλίο I, κεφ. XIII., Migne, P.G., 94, 852. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατὰ Ἑλλήνων*, § 42, Migne, P.G., 25, 84. Καρμύρη, *Τα Δογματικά*, τόμ. II, σελ. 600.

²²⁵ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατὰ Ἑλλήνων*, § 26, Migne, P.G., 25, 56. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία* 28, § 7, Migne, P.G., 36, 33.

²²⁶ Πράξεις. 17:29.

²²⁷ Ἐξ. 20:3-5.

²²⁸ Ιωάν. 1:18.

δική του φαντασία²²⁹. Γι' αυτό ο άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος δηλώνει ότι, ... *εάν κάποιος λέγει ότι 'Εγώ είδα τον Θεό', είναι εκείνος που ιδιαίτερα δεν Τον γνωρίζει, εφ' όσον διακηρύττει τον αόρατο Θεό να είναι ορατός*²³⁰. Όποτε αναφέρεται στην Αγία Γραφή ότι οι άγιοι άνθρωποι είδαν τον Θεό ή εμφανίστηκε σ' αυτούς, πρέπει να καταλάβουμε ότι δεν είδαν τον Θεό, όπως είναι στη Φύση Του, αλλά ότι είδαν μόνον ένα ελάχιστο μέρος της δόξας Του, που αποκαλύφθηκε σ' αυτούς ανάλογα με την δύναμη της δεκτηκότητάς τους²³¹. Γι' αυτό, η χρήση των εκφράσεων «ως» ή «σαν» είναι πολύ συχνή²³².

Σύμφωνα με τα πιο πάνω, ο Αβραάμ δεν είδε τον Θεό όπως είναι, αλλά σαν «*τρεις άνδρας*»²³³, ενώ ο Ιακώβ είδε στο όνειρό του τον Θεό να στέκεται στην κορυφή της κλίμακας με την μορφή ανθρώπου²³⁴. Αλλού αναφέρεται ότι πάλεψε μαζί με τον Θεό μέχρι το πρωί²³⁵. Στον Προφήτη Ηλία ο Θεός αποκάλυψε τον Εαυτόν Του όχι κατά την Ουσία Του, αλλά ως «*απαλή αύρα*»²³⁶ και είδε τον Θεό «*ως ομοίωμα ανθρώπου άνωθεν*»²³⁷. Κανένας από τους αγίους Προφήτες είδαν την αληθινή Φύση του Θεού, ούτε μίλησαν ποτέ γι' αυτήν, επειδή είναι αδύνατο να δει κανείς Εκείνον που είναι απόλυτα Ασώματος. Γι' αυτό, οι Προφήτες δεν

²²⁹ Τερτυλιανού, *migne, P.L.*, 2, 289.

²³⁰ Χρυσοστόμου, *Εις Ψαλμόν 143(144)*, § 2, στον Montfaucon, τόμ. 5, σελ. 555.

²³¹ Ζιγαβηνού, *Εις Ιωάννην*, *Migne, P.G.*, 129, 1128. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Εις Ιωάννην 1:18*, *Migne, P.G.*, 123, 1164D-1165A.

²³² Έξ. 24:17. Γ' Βασιλειών 2:2. Ψαλμ. 36(37):6. Ιεζ. 1:13, 24. Δανιήλ 7:9-10. Ματθ. 3:16. Μάρκ. 1:10. Λουκ. 3:22. Ιωάν. 1:32. Αποκ. 1:13-16• 2:18• 4:3• 14:14.

²³³ Γεν. 18:1-2.

²³⁴ Γεν. 28:11-15

²³⁵ Γεν. 32:24-31.

²³⁶ Δ' Βασιλειών 19:12.

²³⁷ Ιεζ. 1:26.

είδαν τον ίδιον τον Κύριο, παρά μόνον εκείνο που ο Θεός αποκάλυψε σ' αυτούς, που ήταν μία μικρή ακτίνα της Θείας Του Δόξας²³⁸.

Ο άνθρωπος είναι ανίκανος να δει την πληρότητα της Θείας Δόξας, όπως ακριβώς είναι ανήμπορος να δει απ' ευθείας την λάμψη του ηλίου. Ακόμα, ο Θεός είπε «οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται»²³⁹. Ακόμα τα πνευματικά ουράνια Σώματα – Ἄγγελοι, Αρχάγγελοι, Θρόνοι, Αρχές, Δυνάμεις, Κυριότητες, Εξουσίες, Χερουβίμ και Σεραφίμ – δεν μπορούν να δουν τον Θεό όπως είναι, αλλά μόνον όπως Εκείνος αποκαλύπτεται σ' αυτούς. Γι' αυτό, στο όραμα του Προφήτη Ησαΐα τα Σεραφείμ καλύπτουν τα πρόσωπα και τα πόδια τους²⁴⁰, επειδή ακριβώς είναι ανήμπορα να δουν την πληρότητα του Θείου Φωτός.

Ο Θεός δεν εμφανίζεται όπως είναι, αλλά όπως θέλει. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο Θεός είπε: «Οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται»²⁴¹. Ο Θεός κάμνει γνωστό τον Εαυτόν Του σε όποιον θέλει²⁴². Εμφανίζεται ως φλόγα φωτιάς από την βάτο²⁴³, ως στήλη φωτιάς ή συνέφου²⁴⁴, ή ως απαλή αύρα αέρος²⁴⁵. Μόνον ο Υιός του Θεού μαζί με το Άγιο Πνεύμα μπορούν να δουν και να γνωρίσουν την πληρότητα του Θεού Πατέρα²⁴⁶. Εκείνος που γνωρίζει τον Υιό γνωρίζει τον Πατέρα, γιατί εκείνος που είδε τον Υιό είδε και τον Πατέρα, διότι ο Υιός είναι μέσα στον Πατέρα και ο Πατέρας είναι μέσα στον

²³⁸ Ησ. 6:1-3. Ιεζ. 1:4-28• 2:10• 44:1-3. Δανιήλ 7:9-10. Αμώς 9:1. Ζαχ. 3:1• 4:1-3.

²³⁹ Ήξ. 33:20.

²⁴⁰ Ησ. 6:2.

²⁴¹ Ήξ. 33:20.

²⁴² Ήξ. 25:22.

²⁴³ Ήξ. 3:2.

²⁴⁴ Ήξ. 14:19• 24.

²⁴⁵ Δ' Βασιλειών 19:12.

²⁴⁶ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις*, VI, § 7, Migne, P.G., 33, 545.

Υιό²⁴⁷ και «οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα εἰ μὴ διὰ»²⁴⁸ του Ἰησοῦ Χριστοῦ, του Υἱοῦ του Θεοῦ, «καὶ οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὃ ἂν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλῶσαι»²⁴⁹.

8. Η Μακαριότητα του Θεοῦ

Τελικά, ὅσο μπορέσαμε προσπαθήσαμε να ἐξηγήσουμε τις Θείες Ἰδιότητες, σύμφωνα πάντοτε προς την περιορισμένη δυνατότητα που διαθέτουμε, διότι παραμένει ἀδύνατο να κατανοήσουμε με κάθε πληρότητα και να περιγράψουμε τον Απερίγραπτον. Το ἀπόλυτο ΩΝ, στον Οποῖον υπάρχουν ὅλες οι τελειότητες, εἶναι ὁ μόνος «Μακάριος»²⁵⁰. Ὁ Κύριος ὁ Θεός μας που εἶναι ανενδεής και αυτοπληρούμενος, ἀμετάλλακτος και ἀμετάβλητος, εἶναι ἡ πληρότητα της «εὐφροσύνης»²⁵¹ «καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»²⁵². Εἶναι ὁ ἀπόλυτος Μακάριος και ὁ μόνος Ευλογημένος και κατά συνέπεια ὁ μόνος Αυτομακάριος.

²⁴⁷ Ἰωάν. 14:7, 9-11.

²⁴⁸ Ἰωάν. 14:6.

²⁴⁹ Ματθ. 11:27.

²⁵⁰ Α΄ Τιμ. 6:15.

²⁵¹ Ψαλμ. 16(17):11.

²⁵² Φιλ. 4:7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Η Θεία Παγγνωσία

Προτού εξετάσουμε λεπτομερώς την Ιδιότητα της Θείας Διανοίας, δεν πρέπει να διαφεύγει την προσοχή μας ότι οι διαφορές που αποδίδονται στη Θεία Ουσία είναι αποτέλεσμα της ανθρώπινης αδυναμίας να κατανοήσει την άπειρη απλότητα του Θεού. Η πρώτη Ιδιότητα που αποδίδεται στη Θεία Διανόηση είναι εκείνη της *Παγγνωσίας*²⁵³. Ο Θεός γνωρίζει τον Εαυτόν Του και όλα που υπάρχουν έξω απ' Αυτόν μέσον της απόλυτης Γνώσεως²⁵⁴. Αυτή η Αλήθεια μαρτυρείται όχι μόνον από την Αγία Γραφή, αλλά και από το γεγονός ότι το Ανώτατο ΩΝ είναι προσωπικός Θεός και ως το απόλυτο Πνεύμα έχει αυτοσυνειδησία. Αυτή η προσωπική Γνώση του Θεού δεν Τον περιορίζει, ούτε αντιπαραθέτει το άπειρον ή απεριόριστον του Θεού, διότι, επειδή η Ουσία και η Ύπαρξή Του είναι άπειρη, έτσι και η Γνώση Του είναι άπειρη.

Ο Κύριος μας Ιησούς Χριστός, ο Υιός του Θεού, μας διαβεβαίωσε ότι *«οὐδείς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὃ ἔαν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι»*²⁵⁵. Ο άγιος Απόστολος Παύλος μας διδάσκει, κάτω από την καθοδήγηση του Παναγίου Πνεύματος, λέγοντας: *«Τίς γάρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδείς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»*²⁵⁶. Το Άγιο Πνεύμα δεν είναι ξένο προς την Θεότητα και την Ουσία του Θεού. Διότι το Άγιο

²⁵³ Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 118.

²⁵⁴ Πλάτωνος Μόσχας, *Ορθόδοξος Διδασκαλία*, σελ. 38.

²⁵⁵ Ματθ. 11:27.

²⁵⁶ Α΄ Κορινθ. 2:11.

Πνεύμα είναι ανώτερο και απεριόριστο, και στη σχέση Του προς τον Πατέρα και τον Υιό είναι αυτό που ερευνά τα πάντα, «τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»²⁵⁷.

Ο Θεός γνωρίζει όλα όσα υπάρχουν έξω από τον Εαυτόν Του, όχι μόνον τα λογικά πλάσματα, Αγγέλους και ανθρώπους, αλλά ακόμα όλα όσα συμβαίνουν στον ορατό και αόρατο Κόσμο. Γνωρίζει πριν από κάθε χρόνο τις πράξεις όλων των λογικών όντων, τί θέλει και τί θα πράξει το καθένα, ακόμα και τί θα μπορούσαν να είχαν πράξει. Γνωρίζει ακριβώς την κάθε λεπτομέρεια ακόμα πριν από την δημιουργία του χρόνου, χωρίς να έχει αποκτήσει αυτή την γνώση μετά²⁵⁸. Η Παγγνωσία του Θεού δεν είναι αποτέλεσμα μίας προοδευτικής γνώσεως, όπως αυτό συμβαίνει με τους ανθρώπους, αλλά επειδή η Ουσία Του είναι απλή, γνωρίζει τα πάντα και βλέπει τα πάντα· το παρελθόν και το μέλλον είναι πάντοτε παρόν μπροστά Του, ακόμα προτού πραγματοποιηθούν²⁵⁹.

Στην Αγία Γραφή διαβάζουμε: «*Εγὼ Κύριος ἐτάζων καρδίας καὶ δοκιμάζων νεφροὺς τοῦ δοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ κατὰ τοὺς καρποὺς τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ*»²⁶⁰. «*Οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ, πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος*»²⁶¹. «*Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, λέγει Κύριος, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. εἰ κρυβήσεται τις ἐν κρυφαίοις, καὶ ἐγὼ οὐκ ὄψομαι αὐτόν; μὴ οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει Κύριος*»²⁶².

Στη Θεότητα δεν υπάρχει χρόνος, γιατί όλα είναι φανερά στο Θεό. Συνεπώς, η χρήση του όρου «*Πρόγνωση*» πρέπει να θεωρηθεί ως ανακριβής, παρ’

²⁵⁷ Α΄ Κορινθ. 2:10.

²⁵⁸ Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματεῖς*, VI, 17, στη **B**, τόμ.8, σελ. 238.

²⁵⁹ Δαμασκηνού, *Κατήχησις*, I, 14, Migne, P.G., 94, 860.

²⁶⁰ Ιερ. 17:10.

²⁶¹ Εβρ. 4:13. Ψαλμ. 33(34):13-15• 90(91):8. Ιώβ 26:6.

²⁶² Ιερ. 23:23-24.

όλο που στην Αγία Γραφή χρησιμοποιείται για να βοηθήσει την αδύναμή μας διάνοια. Για τον Θεό όλα είναι πάντοτε παρόντα.

Είναι ακατανόητο το πώς ο Θεός μπορεί να γνωρίζει τα πάντα πριν από κάθε χρόνο²⁶³. Γνωρίζει όλες τις σκέψεις των ανθρώπων και των Αγγέλων, ακόμα τα πιο κρυφά πράγματα της καρδιάς, όχι μόνον όσα συμβαίνουν στο παρόν, αλλά ακόμα πριν από την αρχή του χρόνου²⁶⁴.

Η Θεία Ιδιότητα της Παγγνωσίας διαφοροποιείται σε «*φυσική γνώση*», σύμφωνα με την οποίαν ο Θεός γνωρίζει τον Εαυτόν Του, και «*ελεύθερη γνώση*», σύμφωνα με την οποίαν ο Θεός γνωρίζει τα πάντα έξω από την Ύπαρξή Του. Μερικοί προσθέτουν και την «*μέση ή υποθετική γνώση*», σύμφωνα με την οποίαν ο Θεός δεν γνωρίζει μόνον εκείνα τα πράγματα που θα συμβούν, αλλά ακόμα και εκείνα που κάτω από υποθετικές περιστάσεις θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν, όπως στην περίπτωση των πόλεων Τύρου, Σιδώνος και Σοδόμων που θα μπορούσαν να είχαν μετανοήσει, εάν έβλεπαν τα θαύματα που πραγματοποιήθηκαν στις πόλεις Χοραζίν, Βηθσαιδά και Καπερναούμ. «*Τότε ήρξατο όνειδίζειν τὰς πόλεις ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλειῖσται δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν· οὐαὶ σοι, Χοραζίν, οὐαὶ σοι, Βηθσαιδά· ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγενήθησαν αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν ὑμῖν, πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῶ καθήμεναι μετενόησαν. Πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ Κρίσεως ἢ ὑμῖν. Καὶ σὺ Καπερναοῦμ, ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθείσα, ἕως ἄδου καταβιβασθήσῃ· ὅτι εἰ ἐν Σοδόμοις ἐγενήθησαν αἱ δυνάμεις αἱ γενόμεναι ἐν σοί, ἔμειναν ἂν μέχρι τῆς σήμερον. πλὴν λέγω ὑμῖν ὅτι γῆ Σοδόμων ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ Κρίσεως ἢ σοί»²⁶⁵.*

Παρ' όλο που ο Θεός προγνωρίζει τις πράξεις των ανθρώπων ότι ενεργούνται από την ελευθέρα βούλησή τους, δεν είναι υπεύθυνος για οποιοδήποτε κακό που διαπράττει ο άνθρωπος. Όπως ο γιατρός που προβλέπει για

²⁶³ Αυγουστίνου, *migne, P.L.*, 36, 576.

²⁶⁴ Καρμήρη, *Τα Δογματικά*, τόμ. II, σελ. 601.

²⁶⁵ Ματθ. 11:20-24.

την επερχόμενη αρρώστια των ασθενών του, αλλά δεν είναι υπεύθυνος γι' αυτήν, έτσι και ο Θεός δεν είναι υπεύθυνος για τις πράξεις των ανθρώπων²⁶⁶.

Ακόμα οι προσευχές που απευθύνουμε στο Θεό ζητώντας την αλλαγή της πορείας της ζωής μας βρίσκονται κάτω από την Παγγνωσία του Θεού, γιατί Εκείνος προγνωρίζει ποίων τις προσευχές θα εισακούσει (επειδή είναι ειλικρινείς) και ποίων θα τις απορρίψει (επειδή δεν προσκομίσθηκαν σωστά)²⁶⁷.

Συμπερασματικά, ο Θεός γνωρίζει την Δημιουργία Του: τα άλογα και τα λογικά όχι έμμεσα, αλλά άμεσα· όχι ατελώς, αλλά τέλεια και στην πληρότητα· όχι σκιωδώς, αλλά καθαρά και με ακρίβεια· όχι σε ορισμένο βαθμό που να επιδέχεται πρόσθετη γνώση, αλλά απόλυτα και τέλεια. Ο Θεός γνωρίζει τα πάντα, παντού και πάντοτε, ταυτόχρονα και κάτω από οποιαδήποτε χρονική διάρκεια. Τα πάντα είναι εντελώς εκτεθημένα μπροστά Του²⁶⁸. Επομένως, μπορούμε να λέγουμε, «*έν παντι τόπω όφθαλμοί Κυρίου, σκοπεύουσι κακούς τε και άγαθούς*»²⁶⁹. Κατά συνέπεια η Κυριαρχία και η Πρόνοια του Θεού επεκτείνονται σ' όλη τη Δημιουργία.

2. Η Θεία Πανσοφία

Η Ιδιότητα της Παγγνωσίας του Θεού σχετίζεται άμεσα με την *Πανσοφία* Του²⁷⁰. Αυτή είναι η Θεία Ιδιότητα διά της οποίας θέτει τέλειους σκοπούς και χρησιμοποιεί τέλειους τρόπους για να τους επιτύχει. Η Πανσοφία είναι η Παγγνωσία όταν θεωρείται:

1. Σε σχέση προς τους σκοπούς που ο Θεός σχεδίασε δημιουργώντας τον κόσμο και

²⁶⁶ Δαμασκηνού, *Κατά Μανιχαίων*, 79, Migne, P.G., 94, 1577.

²⁶⁷ Ωριγένους, *Περί ευχής*, 6, 4, στη **B**, τόμ. 10, σελ. 244.

²⁶⁸ Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. I, σελ. 211.

²⁶⁹ Παροιμία Σολομώντος 15:3.

²⁷⁰ Φραγκοπούλου, *Χριστιανική Πίστις*, σελ. 54-57. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 121-122.

2. Σε σχέση προς τους τρόπους που χρησιμοποιούνται προς εκπλήρωση των «αιωνίων Σκοπών»²⁷¹.

Ο Θεός είναι η άπειρη Διανόηση που γνωρίζει τα πάντα. Είναι ο μόνος Σοφός. Ο άγιος Απόστολος Παύλος διακηρύσσει τον Θεό ως τον «μόνω σοφῶ Θεῶ»²⁷² και ο Προφητάναξ Δαβίδ δεν δίστασε να αναγνωρίσει ότι «κάγω ἔξουδενωμένος καὶ οὐκ ἔγνων, κτηνώδης ἐγενόμην παρά σοι»²⁷³. Ο Θεός έχοντας και όντας η μόνη Πηγή κάθε Σοφίας, απλά μεταδίδει αυτή σ' εκείνους που την στερούνται ή την ζητούν. Ο άγιος Ιάκωβος ο Αδελφόθεος μας διδάσκει λέγοντας, «Εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτήτω παρά τοῦ δίδόντος Θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς καὶ οὐκ ὀνειδίζοντος, καὶ δοθήσεται αὐτῷ· αἰτείτω δὲ ἐν πίστει, μηδὲν διακρινόμενος· ὁ γὰρ διακρινόμενος ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ριπιζομένῳ»²⁷⁴. Ακόμα εκείνοι που θεωρούνται σοφοί ανάμεσα στους ανθρώπους, χρεωστούν την σοφία τους στο Θεό, «ὅτι Κύριος δίδωσι σοφίαν, καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ γνῶσις καὶ σύνεσις»²⁷⁵. Ακόμα, ποίος δεν θα μπορούσε να διακηρύξει μαζί με τον άγιο Απόστολο Παύλο: «Ὁ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν»²⁷⁶.

Βλέποντας τα θαυμαστά έργα της δημιουργίας, στέκεται κανείς με φόβο μπροστά στο Θεό και θαυμάζοντας τα έργα της Σοφίας Του αναφωνεί: «Ὡς

²⁷¹ Εφεσ. 3:11.

²⁷² Ρωμ. 14:26. Α' Τιμ. 1:17.

²⁷³ Ψαλμ. 72(73):22.

²⁷⁴ Ιακ. 1:5-6. Παροιμία Σολομόντος 2:3-6.

²⁷⁵ Παροιμία Σολομόντος 2:6.

²⁷⁶ Ρωμ. 11:33-36. Ησ. 40:13-14.

ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, ἐπληρώθη ἡ γῆ τῆς κτίσεώς σου. Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ ἔρπετά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων· ἐκεῖ πλοῖα διαπορεύονται, δράκων οὗτος, ὃν ἔπλασας ἐμπαίζειν αὐτῇ. Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι, δοῦναι τὴν τροφήν αὐτῶν εἰς εὐκαιρον. Δόντος σου αὐτοῖς συλλέξουσιν, ἀνοίξαντός σου τὴν χεῖρα, τὰ σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος. Ἀποστρέψαντος δέ σου τὸ πρόσωπον ταραχθήσονται· ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ἦτω ἡ δόξα Κυρίου εἰς τοὺς αἰῶνας, εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ· ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, ὁ ἀπτόμενος τῶν ὀρέων καὶ καπνίζονται.»²⁷⁷.

Ἡ Σοφία του Θεοῦ βρίσκει τρόπους για να καταργήσει το ηθικό κακό που εισέβαλε μέσα στον κόσμο διά του Διαβόλου, τον εφευρέτη κάθε κακού. Αυτό κατορθώθηκε διά μέσον του Ιησού Χριστοῦ με το Σχέδιο που ο Θεός Πατέρας είχε πριν από κάθε χρόνο. Συνεπώς, η ανθρωπότητα έχει αποκατασταθεί στην αρχέγονο κατάσταση στην οποία είχε δημιουργηθεί προ της Πτώσεως και γι' αυτό η Σοφία του Θεοῦ βρίσκει τρόπους για την Σωτηρία ὅλης της ανθρωπότητας.

3. Το Ανεξάρτητο και Ελεύθερο του Θεοῦ

4.

Ο Θεός που είναι ο Τέλειος, το απόλυτο Πνεῦμα και ο Προσωπικός ΩΝ, περιγράφεται ὅτι είναι Ανεξάρτητος και Ελεύθερος. Ο Θεός ενεργεῖ ανεξάρτητα και με την Ελευθέρα Θέλησή Του που είναι ἀπεριόριστη²⁷⁸.

Ο Χριστός μας διαβεβαίωσε ὅτι ο Θεός, ως η ἄκρα και ἀπόλυτη Αγαθότητα²⁷⁹, δεν ενεργεῖ με βία, ἀλλά ενεργεῖ ανεξάρτητα και δίδει ελευθέρα σ' εκείνους που ζητούν. Βοηθά εκείνους που ἀναζητούν και ἀνοίγει τις πόρτες Του

²⁷⁷ Ψαλμ. 103(104):24-33.

²⁷⁸ Δαμασκηνού, *Κατήχησις*, III, 57, Migne, 94, 1033, 1041. Πλάτωνος Μόσχας, *Ορθόδοξος Διδασκαλία*, σελ. 39.

²⁷⁹ Ματθ. 19:17.

σ' εκείνους που κτητούν. *«Αίτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὕρησετε, κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν· πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται»*²⁸⁰. Ο Θεός δεν ενεργεί από συμπάθεια, ούτε από ανάγκη, ούτε από βία. Δεν ενεργεί από τυφλά ένστικτα, όπως αυτό συμβαίνει στα άλογα ζώα, αλλά ενεργεί από αληθινή αγάπη για την Δημιουργία Του. Γι' αυτό και ο άγιος Απόστολος Παύλος δηλώνει ότι ο Θεός ενεργεί *«κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλήν τοῦ θελήματος αὐτοῦ»*²⁸¹, *«ἄρα οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει»*²⁸², παρ' ὅλο που ενεργεί πάντοτε με δικαιοσύνη και χωρίς προσωποληψία²⁸³, διότι *«ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἔπειτα εἰρηνική, ἐπιεικής, εὐπειθής, μεστή ἐλέους καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος»*²⁸⁴.

Η Ιδιότητα της Ελευθερίας του Θεού, ως μία εσωτερική ενέργεια της Θελήσεώς Του, μπορεί να θεωρηθεί ταυτόσημη με την Ουσία Του, που ως απλή, αποκλείει κάθε διαίρεση. Η Θεία Βουλή και Ανεξαρτησία είναι απλή, αιώνια και αμετάβλητη. Στο Θεό δεν υπάρχει διαφοροποίηση επιθυμίας, όπως συμβαίνει στον άνθρωπο, που σημαίνει ότι δεν υπάρχει μάχη για να ξεπεραστεί το οποιοδήποτε εμπόδιο για να επιτύχει εκείνο που θέλει. Η Θέληση του Θεού είναι αιώνια, αγνή και απόλυτη, έχουσα τα θεμέλιά της μέσα στο Θεό και δεν προσδιορίζεται από κάτι που υπάρχει έξω από τον Θεό. Είναι αναλλοίωτη, αμετάβλητη, υπεράνω κάθε αγαθού και πέραν από κάθε έννοια χρόνου.

Όταν η Αγία Γραφή μιλά για την οργή, ή την αγάπη, ή τη χαρά, ή τη λύπη του Θεού κ.τ.λ., θα πρέπει να κατανοήσουμε αυτούς τους όρους ως ανθρωπομορφιστικές εκφράσεις που εξυπηρετούν μόνον τη δική μας

²⁸⁰ Ματθ. 7:7-8.

²⁸¹ Εφεσ. 1:11.

²⁸² Ρωμ. 9:18.

²⁸³ Α' Πέτρου 1:17. Πράξεις 10:34.

²⁸⁴ Ιακ. 3:17.

περιορισμένη αντίληψη, επειδή η Θεία Βουλή παραμένει πάντοτε και για όλους τους αιώνες απλή και αγνή πράξη²⁸⁵.

Παρ' όλο που στην απόλυτη και απλή Ουσία του Θεού δεν μπορεί να υπάρχει διαφοροποίηση ή σύνθεση των πράξεων, μπορούμε από ανθρώπινης απόψεως να διακρίνουμε τη Βουλή του Θεού στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. **Τη φυσική ή αναγκαία Ελευθέρα Βουλή του Θεού.** Η Βουλή του Θεού είναι αχώριστη από την Παγγνωσία Του. Η φυσική ή αναγκαία Ελευθέρα Βουλή του Θεού αναφέρεται από τη μία πλευρά στην απόλυτη αναγκαιότητα της υπάρξεως του Θεού, ενώ από την άλλη, αναφέρεται στην περίπτωση ή πιθανότητα, που, ως γνωστή πριν από κάθε χρόνο από τον Θεό, έχει την βάση της μέσα στη Θεία Ουσία. Η Ελευθέρα Βουλή του Θεού αναφέρεται σε ό,τι Εκείνος δημιούργησε μέσα στη Δημιουργία δια της Παντοδυνάμου Βουλής Του.

2. **Η προηγούμενη και ακόλουθη Βουλή του Θεού.** Σύμφωνα μ' αυτές τις διαφοροποιήσεις, ο Θεός δεν θέλει εκ των προτέρων κανένας άνθρωπος να χαθεί, «*ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον*»²⁸⁶ και να συμμετάσχει στην ουράνιο Του Βασιλεία, διότι δεν μας δημιούργησε για να μας τιμωρήσει, αλλά για να κληρονομήσουμε την Βασιλεία Του, που προπαρασκευάστηκε προ χρόνων αιώνων²⁸⁷, για εκείνους που Τον αγαπούν και για εκείνους που θα συμμετέχουν στην μακαριότητά Του. Όμως, επειδή ο άνθρωπος αμαρτάνει θεληματικά και με την ελευθέρα βούλησή του, ο Θεός αντιμετωπίζει αυτή την ανηθικότητα με δικαιοσύνη και ως Δίκαιος Θεός τιμωρεί εκείνους που παραμένουν αμετανόητοι.

Η 'προηγούμενη Βουλή' του Θεού ονομάζεται «*ευδοκία*» και 'η ακόλουθη Βουλή' του Θεού ονομάζεται «*παραχώρηση*»²⁸⁸. Η 'ανεχόμενη Βουλή' του Θεού διαφοροποιείται στην 'οικονομία' και στην 'παιδαγωγική', που χρησιμοποιούνται για την σωτηρία του ανθρώπου. Ο άνθρωπος που απομακρύνθηκε από τον Θεό και δέχθηκε τους πικρούς καρπούς της αμαρτίας, έμαθε από τα λάθη του,

²⁸⁵ Δαμασκηνού, *Κατήχησις*, I, 11 και 41, Migne, 94, 841 και 969.

²⁸⁶ Ιωάν. 3:17.

²⁸⁷ Ματθ. 25:34.

²⁸⁸ Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. I, σελ. 214.

μετανόησε και επέστρεψε με ταπείνωση στο Θεό, αλλά εκείνος που παραμένει στην αμαρτία θα εγκαταληφθεί από τον Θεό, διότι σκλήρυνε την καρδιά του²⁸⁹.

Ο Προφήτης Ησαΐας εμπνευσμένος από το Πανάγιο Πνεύμα μας διδάσκει λέγοντας: «Λούσασθε και καθαροὶ γίνεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου, παύσασθε ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν, μάθετε καλὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ρύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὄρφανῶ και δικαιώσατε χήραν· και δεῦτε διαλεχθῶμεν, λέγει Κύριος· και ἐὰν ὧσιν αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ, ἐὰν δὲ ὧσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ. Καὶ ἐὰν θέλητε και εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδετα· τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα»²⁹⁰. Ο Θεός ευχαριστεῖται με τις καλές πράξεις του ανθρώπου, αλλά αποστρέφει το Πρόσωπό Του από κάθε πονηρά έργα.

3. **Η απόλυτη και σχετική ή η υπό συνθήκες Βουλή του Θεού.** Η Απόλυτη Βουλή του Θεού σχετίζεται με την ἄλλογη Δημιουργία, την οποία οδηγεί στον τελικό και προκαθορισμένο τέλει προορισμό της. Η Σχετική Βουλή του Θεού σχετίζεται με τα λογικά δημιουργήματα που επιθυμεί να εκπληρώσει τον προορισμό τους, αλλά αυτό εξαρτάται από την 'συνέργεια' (συνεργασία) μεταξύ Θεού και της ελευθέρας θελήσεως των λογικών όντων.

4. **Η Αποτελεσματική και Αδρανής Βουλή του Θεού.** Η Απόλυτη Βουλή του Θεού είναι οπωσδήποτε 'αποτελεσματική', ενώ η 'αδρανής' δεν είναι αποτελεσματική, εφ' όσον η ελευθέρα βουλή του ανθρώπου δεν συνεργάζεται με τον Θεό. Στο Θεό δεν υπάρχει Βουλή που να στερείται δύναμη και αποτελεσματικότητα. Ακόμα και για εκείνους που κατά την φοβερά Ημέρα της Τελικής Κρίσεως θα έχουν καταδικαστεί από τον Θεό και είχαν εγκαταλήψει την Θεία Χάριν, που δόθηκε σ' αυτούς, η Θεία Βουλή θα εκφραστεί ως 'αποτελεσματική Βουλή'. Η Βουλή του Θεού εκφράστηκε σ' αυτούς προ των αιώνων, ώστε να μπορέσουν να σωθούν μέσα στο χρόνο, κληθέντες από την Θεία Αγαθότητα προς σωτηρία. Κατόπιν εκφράστηκε στην πραγματοποίηση του Θείου Σχεδίου της Σωτηρίας, παρ' όλο που εκείνοι αρνήθηκαν να δεχθούν και αντιστάθηκαν στη Θεία Βουλή.

²⁸⁹ Ησ. 6:10.

²⁹⁰ Ησ. 1:16-20.

4. Η Παντοδυναμία του Θεού

Η Παντοδυναμία του Θεού σχετίζεται με τις ιδιότητες της Βουλής και Ελευθερίας του Θεού. Επομένως, η Βουλή Του είναι μία Παντοδύναμη Βουλή. Στη Δημιουργία τρεις Ιδιότητες του Θεού κυριαρχούν: η Θεία Βουλή, η Σοφία του Θεού και η Παντοδυναμία Του²⁹¹. Η Βουλή του Θεού είναι ικανοποιημένη με τα αποτελέσματα· η Σοφία του Θεού καθοδηγεί τα πάντα και η Παντοδυναμία του Θεού τελειοποιεί την Δημιουργία²⁹². Τίποτα δεν είναι αδύνατον για τον Θεό²⁹³. Όσα θέλησε δημιούργησε στον ουρανό και πάνω στη γη. Ως Θεός Μέγας και Δυνατός «πάντα, ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις»²⁹⁴. «ὅτι αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν»²⁹⁵ και «τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν»²⁹⁶. «Εμνήσθην τῶν ἔργων Κυρίου, ὅτι μνησθήσομαι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν θαυμασίων σου καὶ μελετήσω ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου καὶ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασί σου ἀδολεσχήσω. ὁ Θεός, ἐν τῷ ἀγίῳ ἢ ὁδός σου· τίς Θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια»²⁹⁷.

Ο Θεός είναι Εκείνος που καλεῖ τα μη ὄντα ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξὴ καὶ μόνον δια τοῦ λόγου Του δημιουργεῖ τα πάντα ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία καὶ τα φέρνει στὴν ὑπαρξὴ²⁹⁸. Ἐπὶ πλεόν, ὅπως εὐκόλα εἶναι γιὰ τὸν Θεὸ νὰ δημιουργήσῃ ο,τιδήποτε ἀπὸ τὸ μηδέν, με παρόμοια ευκολία μπορεῖ νὰ

²⁹¹ Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 117-118.

²⁹² Βουλγάρεως, *Θεολογικόν*, σελ. 145.

²⁹³ Λουκ. 1:37. Γεν. 18:14. Πρβλ. Φραγκοπούλου, *Χριστιανική Πίστις*, σελ. 52-54.

²⁹⁴ Ψαλμ. 134(135):6. Πρβλ. Πλάτωνος Μόσχας, *Ορθόδοξος Διδασκαλία*, σελ. 40.

²⁹⁵ Ψαλμ. 32(33):9.

²⁹⁶ Ψαλμ. 32(33):6.

²⁹⁷ Ψαλμ. 76(77):12-15.

²⁹⁸ Ρωμ. 4:17.

επιστρέφει όλα όσα δημιούργησε στην ανυπαρξία. Ο Θεός μπορεί να κάμει πολύ περισσότερα απ' όσα έκαμε διά μέσον των πιστών Του δούλων και μέσα στην Εκκλησία Του²⁹⁹.

Ο άγιος Κλήμης ο Αλεξανδρεύς παρατηρεί ότι ο Θεός δημιούργησε τα πάντα μόνον διά της Βουλής Του³⁰⁰. Ήταν αρκετά για τον Θεό μόνον να θελήσει και τα πάντα ήρθαν στην ύπαρξη. Είναι αδύνατο να πει κανείς ότι ο Θεός μπορεί να κάμει αυτά τα θαυμάσια, αλλά δεν μπορεί να κάμει άλλα. Ο Θεός δημιουργεί, συνέχει και αναδιπλώνει τα πάντα μέσα στην Παντοδυναμία Του. Κινεί, ενεργεί, υποστηρίζει, συντηρεί, φροντίζει και δίδει ζωή, επειδή κρατεί τα πάντα μέσα στα χέρια Του. Γι' αυτό, ονομάζεται «*Παντοκράτωρ*» και «*Παντοδύναμος*».

Παρ' όλο που ο Θεός μπορεί να κάμει ό,τι Τον ευχαριστεί, δεν μπορεί να ενεργήσει πάνω ή να πραγματοποιήσει κάτι που αντιτίθεται στη Θεία Του Φύση και Χαρακτήρα, απλά και μόνον, επειδή είναι αδύνατο να το θελήσει κατ' αυτό τον τρόπον³⁰¹. Ό,τι ο Θεός θέλησε δημιούργησε, αλλά δεν θέλει όλα όσα θα μπορούσε να δημιουργήσει. Ο Θεός θα μπορούσε να δημιουργήσει αναρίθμητους κόσμους όπως τον δικό μας, αλλά δεν θέλησε να πράξει αυτό³⁰². Αυτό δείχνει το μεγαλείο της δυνάμεως του Θεού.

Όταν λέγομε ότι είναι αδύνατον για τον Θεό να σφάλει, δεν αποδίδομε αδυναμία στον Θεό, αλλά διακηρύσσομε την ανέκφραστη Δύναμή Του³⁰³, επειδή ο Θεός δεν μπορεί να κάμει κάτι άλογο ή ανήθικο. Αυτό δεν δείχνει κάποια αδυναμία μέσα στη Θεότητα. Αντίθετα, αποδεικνύει την Παντοδυναμία Του. Μόνον, όταν κάποιος ενεργεί κάτι άλογο ή ανήθικο, αποδεικνύει την ύπαρξη

²⁹⁹ Ιωάν. 14:12-14.

³⁰⁰ Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Προτρεπτικός*, IV, στη **B**, τόμ. 7, σελ. 49.

³⁰¹ Εβρ. 6:18.

³⁰² Καρμήρη, *Τα Δογματικά*, τόμ. II, σελ. 599.

³⁰³ Χρυσοστόμου, *Εις Ιωάννην*, Ομιλία 38, § 4, στον Montfaucon, τόμ. 8, σελ. 255.

αδυναμίας³⁰⁴. Εάν θα λέγαμε ότι ο Θεός θα μπορούσε να αμαρτήσει, τότε δεν μπορεί να είναι Παντοδύναμος³⁰⁵, γιατί, τί είναι Παντοδυναμία παρά το να θέλει ό,τι είναι καλό και να αποθεί ό,τι είναι πονηρό³⁰⁶.

Επειδή η Παντοδυναμία του Θεού φανερώθηκε με αναρίθμητους τρόπους, μπορεί να διαφοροποιηθεί σε 'άμεση' και 'έμμεση', σε 'απόλυτη' και σε 'συνήθη'.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αυτές οι διαφοροποιήσεις είναι μόνον για την δική μας περιορισμένη κατανόηση. Μόνον, όταν η Θεία Παντοδυναμία του Θεού φανερώνεται ως έκχυση Θείας Ενεργείας στη Δημιουργία και στη Διακυβέρνηση του Κόσμου, διαφοροποιείται από την Θεία Ουσία, η οποία παραμένει πάντοτε αγνή Ενέργεια και όχι Δύναμη της Θείας Βουλής, η οποία αλλάζει από δυναμική κατάσταση σε αποτελεσματική και ενεργητική³⁰⁷.

5. Η Αγιότητα του Θεού

Σχετική προς την Παντοδυναμία του Θεού είναι η Αγιότητά Του. Η Αγιότητα του Θεού είναι εκείνη η Ιδιότητα σύμφωνα με την οποία ο Θεός είναι ελεύθερος από κάθε ηθική ατέλεια, αγαπά ό,τι είναι δίκαιο και αγαθό, και αποστρέφεται κάθε τι που είναι πονηρό και κακό³⁰⁸. Κατά συνέπεια η Θεία Του Βουλή πάντοτε διαλέγει το αγαθό, ενώ η Παντοδυναμία Του ενεργεί με κάθε αγιότητα.

Η λέξη «άγιος» χρησιμοποιείται στην Αγία Γραφή απ' αρχής για να δηλώσει εκείνα τα πράγματα που έχουν χωριστεί και αφιερωθεί στον Θεό, και επομένως θεωρούμενα ως 'άγια'. Η Αγιότητα του Θεού δεν είναι μία κατάσταση

³⁰⁴ Ρώση, Σύστημα, σελ. 313.

³⁰⁵ Καρμήρη, *Τα Δογματικά*, τόμ. II, σελ. 599.

³⁰⁶ Αυγουστίνου, *Sermo Ad cate. De Symbolo 2*, migne, P.L., 40, 627.

³⁰⁷ Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. I, σελ. 217.

³⁰⁸ Πλάτωνος, *Ορθόδοξος Διδασκαλία*, σελ. 39-40. Φραγκοπούλου, *Χριστιανική Πίστις*, σελ. 56-57. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 123-124.

στην οποία ο Θεός έχει καθαριστεί απ' όλο το ηθικό κακό ή ότι κατόρθωσε να αποκτήσει κάθε αρετή προοδευτικά. Αντίθετα, αποδίδομε στον Θεό την απόλυτη τελειότητα όλων των αρετών. Για τους ανθρώπους, η αγιότητα είναι δώρο από τον Θεό και μία κατάσταση σύμφωνα με την οποία έχουν καθαριστεί από την αμαρτία και την ακαθαρσία τους. Για τον Θεό όμως, είναι από την απεριόριστη και τέλεια Φύση και Ύπαρξή Του ο Μόνος Άγιος. Είναι απόλυτα και αληθινά Άγιος από την Φύση Του, η Πηγή κάθε αγιότητας και από τον Οποίον όλοι αγιάζονται. Αντίθετα, ο άνθρωπος δεν είναι άγιος από την φύση του, παρά μόνον αγιάζεται από την μετοχή του στη Χάριν του Θεού, καλλιεργώντας τις αρετές, αγωνιζόμενος εναντίον της αμαρτίας και αδιαλήπτως προσευχόμενος³⁰⁹.

Είναι αδύνατον για τον Θεό να αμαρτήσει και δεν υπάρχει κανένα ίχνος σφάλματος σ' Αυτόν³¹⁰, «*ὁ γὰρ Θεὸς ἀπειραστὸς ἐστὶ κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα*»³¹¹. Τιμωρεί το κακό, όπως φανερώνεται από την Πτώση του ανθρώπου, την καταστροφή των Σοδόμων και Γομόρων, και τις άμεσες συνέπειες όλων εκείνων που παραμένουν χωρίς μετάνοια. Κατά συνέπεια, περιγράφομε τον Θεό σαν «*πῦρ καταναλίσκον*»³¹² σε σχέση με τους αμαρτωλούς, και σε σχέση με τους πιστούς ως «*φῶς ἐστὶ καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία*»³¹³.

Δοξαζόμενος από τα Χερουβείμ και τα Σεραφείμ με τον Τρισάγιο Ύμνο, «*ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβαώθ*»³¹⁴, ο Θεός παραγγέλλει τους ανθρώπους να γίνουν 'άγιοι', όπως ο ίδιος είναι Άγιος³¹⁵, προσφέροντάς τους τον Άγιο Νόμο, ενδυναμώνοντάς τους με τη Θεία Χάριν Του, για να γίνουν άγιοι άνθρωποι,

³⁰⁹ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις. Μυσταγωγία Δ*, κεφ. XIII, § 7, Migne, P.G., 33, 1124.

³¹⁰ Τατιανού, στη **B**, τόμ. 4, σελ. 249.

³¹¹ Ιακ. 1:13.

³¹² Εβρ. 12:29.

³¹³ Α' Ιωάν. 1:5.

³¹⁴ Ησ. 6:3.

³¹⁵ Λευϊτ. 11:44.

«γένος ἐκλεκτόν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς»³¹⁶.

Ἡ Θεία Αγιότητα εἶναι ἡ τέλεια συμφωνία με τὸν ἠθικὸ νόμο, που στὴν πραγματικότητα εἶναι ἡ Βουλή τοῦ Θεοῦ, ὁ Ὁποῖος εἶναι ὁ Ὑπέρτατος Νόμος καὶ ὁ Απόλυτος Ἅγιος. Κατὰ συνέπεια, ὁ Νόμος Του εἶναι Ἅγιος καὶ σε πλήρη συμφωνία με τὸν Νομοδότη.

Στὴν Αγία Γραφή βρίσκουμε τὸν Θεὸ να σκληραίνει τὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων³¹⁷, να στέλλει πονηρὰ πνεύματα³¹⁸ καὶ να κρύβει τὴν ἀλήθεια «ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν»³¹⁹. Σκληραίνει τὶς καρδιές, για να μὴν ἐπιστρέψουν σε μετάνοια καὶ θεραπευτοῦν. *«Καὶ εἶπε· πορεύθητι καὶ εἶπὸν τῷ λαῷ τούτῳ· ἀκοῆ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε καὶ βλέποντες βλέπετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμωσαν μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσομαι αὐτούς»³²⁰.* Ὅμως ὅλες αὐτές οἱ ἐνέργειες πρέπει να θεωρηθοῦν ὡς συγκαταβάσεις τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ σέβεται τὴν ἐλευθέρα βούληση τῶν ἀνθρώπων³²¹. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀνθρωπότητα ἐπιμένει θεληματικὰ να παραμένει στὴν ἀμαρτία, ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει να ἀντιμετωπίζουν τὶς συνέπειες τῶν πονηρῶν πράξεων τους καὶ τους ἐγκαταλείπει.

Ὁ ἅγιος Απόστολος Παῦλος διακηρύσσει τὴν Δύναμη τοῦ Θεοῦ πάνω στὸν ἄνθρωπο καὶ χρησιμοποιοῖ τὸ παράδειγμα τῆς δυνάμεως τοῦ κεραμέα πάνω στὸν

³¹⁶ Α' Πέτρου 2:9.

³¹⁷ Ἐξ. 4:21.

³¹⁸ Ἰώβ 1:12. Γ' Βασιλειῶν 22:21-23. Β' Θεσσ. 2:11.

³¹⁹ Ματθ. 11:25.

³²⁰ Ἠσ. 6:9-10.

³²¹ Δαμασκηνού, *Ὀμιλία εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν τοῦ Κυρίου*, Migne, 94, 1192.

πηλό από το οποίο φτιάχνει «ὁ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν»³²². «Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκευὴ ἐλέους, ~ ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν»³²³. Ἀλλά, ὅταν ἀκόμα ὁ Απόστολος χρησιμοποιεῖ τὴν φράση «σκευὴ ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν»³²⁴, πρέπει νὰ καταλάβουμε τὸν σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ καθένας ἀπὸ ἐμᾶς ἔχει δημιουργηθεῖ³²⁵. Τὸ νὰ φανούμεε χρήσιμοι ἢ ὄχι, νὰ γίνουμε σκευὸς τιμῆς ἢ ἀτιμίας, ἐξαρτάται αποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν ἐλευθέρᾳ βούλησιν κάθε ἀτόμου, ὅπως ὁ ἅγιος Απόστολος Παῦλος μᾶς διδάσκει λέγοντας, «ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκευὴ χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα, καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότη, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον»³²⁶.

Οἱ ταλαιπωρίες, δοκιμασίες καὶ οἱ τιμωρίες ποὺ ἐπιφέρει ὁ Θεὸς πάνω στους ἀνθρώπους πρέπει νὰ κατανοηθοῦν ὡς ‘παιδαγωγικά μέσα’ ποὺ ἀποβλέπουν στὴ διόρθωσιν τῶν ἀμαρτωλῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπομακρύνθηκαν ἀπ’ Αὐτόν. Σε ὀρισμένες περιπτώσεις χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ φανερώσουν τὴν Δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀρετὴν τῶν δικαίων, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἰώβ καὶ τοῦ νέου ποὺ γεννήθηκε τυφλός³²⁷.

6. Το Δίκαιο του Θεοῦ

Ἡ Θεία Ἰδιότητα τῆς Δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν Ἀγιότητά Του. Μπορεῖ κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὴν δικαιοσύνην, ἀλλὰ

³²² Ρωμ. 9:21.

³²³ Ρωμ. 9:22-23.

³²⁴ Ρωμ. 9:22.

³²⁵ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, *Ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ αἴτιος τοῦ κακοῦ*, Ὁμιλία 9, Migne, P.G., 31, 340.

³²⁶ Β΄ Τιμ. 2:20-21.

³²⁷ Ἰώβ 1:8, 12. Ἰωάν. 9:3.

αποστρέφεται κάθε είδος πονηρίας και αμαρτίας³²⁸. Είναι ο Θεός που κρίνει τα έργα όλων των ανθρώπων με δικαιοσύνη και χωρίς προσωποληψία³²⁹. Ως ο Μόνος Αληθής Δίκαιος κρίνει τα πάντα σύμφωνα με την δικαιοσύνη που επικρατεί στον κόσμο³³⁰. Γι' αυτό, η Αγία Γραφή διακηρύσσει τον Θεό ως τον Θεό της Δικαιοσύνης και Δυνάμεως³³¹, ο Οποίος αγαπά δικαιοσύνη³³² και, ως Δίκαιος σ' όλους τους τρόπους Του³³³, θα κρίνει όλα τα έθνη και όλη τη γη με δικαιοσύνη³³⁴.

Έχοντας θέσει Νόμο μέσα στον Κόσμο, για να κρατηθεί η ηθική τάξη, ο Θεός έκαμε γνωστή τη Δικαιοσύνη Του, επειδή δεν έβαλε βαρειά φορτία πάνω στον άνθρωπο που δεν μπορεί να σηκώσει, ούτε απαίτησε απ' αυτόν το ακατόρθωτο. Αντίθετα, απαιτεί υπακοή σ' αυτό τον Νόμο, διότι είναι εύκολος και ο ζυγός του ελαφρής³³⁵. Γι' αυτό, ο Προφήτης Δαβίδ διακηρύσσει: «*Ο νόμος του Κυρίου άμωμος, έπιστρέφων ψυχάς· ή μαρτυρία Κυρίου πιστή, σοφίζουσα νήπια. τὰ δικαιώματα Κυρίου εύθέα, εύφραίνοντα καρδίαν· ή έντολή Κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα όφθαλμούς· ό φόβος Κυρίου άγνός, διαμένων εις αίωνα αίώνος· τὰ κρίματα Κυρίου άληθινά, δεδικαιωμένα επί τò αυτό, έπιθυμητά ύπέρ χρυσίον και λίθον τίμιον πολύν και γλυκύτερα ύπέρ μέλι και κηρίον*»³³⁶.

³²⁸ Ψαλμ. 10(11):7, 5. Πρβλ. Φραγκοπούλου, *Χριστιανική Πίστις*, σελ. 57-58. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 124-125.

³²⁹ Α' Πέτρου 1:17.

³³⁰ Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Προτρεπτικός*, VI, στη **B**, τόμ. 7, σελ. 52-53.

³³¹ Ψαλμ. 7:11.

³³² Ψαλμ. 11(12):7.

³³³ Ψαλμ. 145(146):17.

³³⁴ Ψαλμ. 67(68):4• 96(97):10, 13• 9(10):8.

³³⁵ Ματθ. 11:30.

³³⁶ Ψαλμ. 18(19):8-11.

Ο Θεός ως ο Νομοδότης είναι επίσης και ο Δίκαιος Κριτής. Ο Θεός θα κρίνει τον κόσμο διά του Υιού Του στον Οποίον «ἔδωκεν καὶ κρίσιν ποιεῖν»³³⁷. Θα κρίνει τους ζώντες και τους νεκρούς κατ' εκείνη την Ημέρα που ο Θεός Πατέρας έθεσε κάτω από τη δική Του Εξουσία³³⁸ και, όταν ο Υιός έρθει μ' όλη τη δόξα Του, τότε θα καθίσει πάνω στον Θρόνο της Δόξας Του και όλα τα έθνη θα συγκεντρωθούν μπροστά Του και θα τους διαχωρίσει, και όσοι έπραξαν καλά έργα θα λάβουν «ζωήν αιώνιον», αλλά όσοι έπραξαν κακά «αιώνιον κόλασιν»³³⁹.

Όταν στην Αγία Γραφή διαβάζουμε για «οργή», «θυμός» ή «μίσος» του Θεού, πρέπει να έχουμε υπ' όψη ότι ο Θεός είναι ο Μόνος Απόλυτος Άγιος και τέτοιες εκφράσεις είναι ξένες προς Αυτόν. Όμως, αυτές δείχνουν ότι ο Θεός δεν έχει σχέση με το κακό και την αμαρτία, αλλά ότι αποστρέφεται το πονηρό και αποξενώνεται απ' εκείνους που διαπράττουν το κακό και την αμαρτία. Χωρίς αυτή την δικαία οργή, ο Θεός θα έπαυε να είναι ο Μόνος Απόλυτος Τέλειος και εμείς δεν θα μπορούσαμε να αναφερόμαστε σ' Αυτόν ως την Ουσία κάθε αγιότητας ή ως την Ουσία της Αγάπης.

Αγάπη που δεν αντιδρά με οργή εναντίον εκείνου, που ατίμασε εκείνον που αγαπά, αλλά παραμένει αδιάφορη, δεν είναι αληθινή αγάπη. Τί θα γινόταν στο Ιερό Ευαγγέλιο, εάν ο Υιός και Λόγος του Θεού δεν γινόταν άνθρωπος για να ελευθέρωσε το γένος των ανθρώπων από «τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης»³⁴⁰;

Στην Παλαιά Διαθήκη η Θεία Δικαιοσύνη του Θεού αποκαλύφθηκε εναντίον εκείνων που διέπραξαν κακό κατά την επίγεια ζωή τους, ενώ, σύμφωνα με την Καινή Διαθήκη, θα φανερωθεί μετά τον θάνατο κατά την Τελική Κρίση. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η Δικαιοσύνη του Θεού διαφέρει απ' εκείνη των ανθρώπων και ότι η Κρίση Του δεν είναι ανθρώπινη, αλλά Θεία. Στην Κρίση Του

³³⁷ Ιωάν. 5:27.

³³⁸ Πράξεις 1:7.

³³⁹ Ματθ. 25:31-46. Ρωμ. 2:5-16. Ρωμ. 3:21-26. Β' Τιμ. 4:8. Β' Κορινθ. 5:10.

³⁴⁰ Α' Θεσσ. 1:10.

ο Θεός είναι Πανταγνώστης και Πάνσοφος, επειδή δεν βλέπει τα έργα των ανθρώπων όπως θα έβλεπε ένα πρόσωπο, αλλ' ως ο Παντοδύναμος Θεός. Γι' αυτό τον λόγο, οι Κρίσεις και οι Τρόποι του Θεού θα παραμένουν πάντοτε «ανεξερεύνητοι»³⁴¹.

Ο άγιος Απόστολος Παύλος, σχετικά με την καταδίκη των ασεβών, μας διδάσκει ότι οι αματωλοί και αμετανόητοι συγκεντρώνουν για τον εαυτόν τους «*ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ ἔργα αὐτοῦ, τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον, τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, θυμὸς καὶ ὀργή· θλιῖψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ Ἑλλήνος· δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι*»³⁴². Αυτό προκαλείται, επειδή η αμαρτία δημιουργεί μόνιμη κατάσταση στην καρδιά του αμετανοήτου, που με τη σειρά της κάμνει την αμαρτία αιώνια. Παρομοίως, στους δικαίους που έζησαν με κάθε δικαιοσύνη και αρετή, αγωνιζόμενοι εναντίον της αμαρτίας και κάθε είδος πονηρών επιθυμιών, δημιουργείται ανάλογη κατάσταση στην καρδιά και ψυχή τους που κληρονομούν την Βασιλεία του Θεού. Κατά συνέπεια, η τιμωρία ή η ανταμοιβή κατά την Ημέρα της Κρίσεως θα είναι συνεχής, αμετάβλητη και αιώνια, γιατί «*δίκαιος Κύριος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ καὶ ὅσιος ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ*»³⁴³. «*Ναί, Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ἀληθινὰ καὶ δίκαια αἱ κρίσεις σου*»³⁴⁴.

³⁴¹ Ρωμ. 11:33.

³⁴² Ρωμ. 2:5-10.

³⁴³ Ψαλμ. 144(145):17.

³⁴⁴ Αποκ. 16:7.

7. Η Αγάπη και η Αγαθοσύνη του Θεού

Ποίος μπορεί να μιλήσει για την Αγάπη του Θεού και ποίος μπορεί να βρει λέξεις κατάλληλες για να περιγράψει το μεγαλείο της Αγαθοσύνης και των Οικτιρμών Του³⁴⁵;

Η Αγάπη του Θεού θεωρείται η Ιδιότητα που ενώνει όλες τις υπόλοιπες. Όλες οι Θείες Ιδιότητες μπορούν να θεωρηθούν Ιδιότητες της Αγάπης του Θεού. Η Παντοδυναμία Του θεωρείται ως η Παντοδυναμία της Αγάπης. Η Παγγνωσία και η Πανσοφία είναι Γνώση, Σοφία της Αρετής και Ελέους που οδηγούν όλους τους ανθρώπους στον τελικό τους προορισμό· και για τα λογικά πλάσματα αυτός ο τελικός σκοπός είναι να κληρονομήσουν την Ουράνια Μακαριότητα. Η Δικαιοσύνη του Θεού είναι Δικαιοσύνη Αγάπης που επιθυμεί την επιστροφή στον δρόμο της χαράς και ειρήνης όλων εκείνων που πλανήθηκαν. Η Πανταχού Παρουσία Του ενώνει και κυβερνά τα πάντα με Αγάπη και Αγαθοσύνη. Η αιώνια Μακαριότητα χαρίζει αιώνια μακαριότητα σ' εκείνους που θέλουν να κληρονομήσουν την Βασιλεία Του. Μ' άλλες λέξεις, ο Θεός είναι το Υπέρτατο Αγαθό που δεν περιορίζει την Αγάπη Του στον Εαυτόν Του, αλλά την διασκορπά από το δικό Του πλούτο και μακάρια Ζωή σ' όλη τη Δημιουργία.

Η Αγάπη του Θεού μπορεί να συγκριθεί προς τη βροχή και το φως του ηλίου. Όπως η βροχή πέφτει και ο ήλιος λάμπει πάνω σ' όλη τη γη χωρίς να διακρίνει ποίος είναι καλός και ποίος κακός, με παρόμοιο τρόπο η Αγάπη του Θεού επιδεικνύεται προς όλη τη Δημιουργία³⁴⁶. Ο άγιος Απόστολος και Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος, διακήρυξε περισσότερο από κάθε άλλο Απόστολο ότι «*ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ*»³⁴⁷.

³⁴⁵ Πρβλ. Φραγκοπούλου, *Χριστιανική Πίστις*, σελ. 58-59. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 125-126. Βρυννίου, *Παραλειπόμενα*, κεφ. II, τόμ. III, σελ. 74.

³⁴⁶ Ματθ. 5:45. Διονυσίου, *Περί θείων ονομάτων*, κεφ. IV, 1, Migne, P.G., 3, 694.

³⁴⁷ Α' Ιωάν. 4:16.

Όταν μιλάμε για τον Θεό ως Αγάπη ή το Υπέρτατο Αγαθό, πρέπει να καταλάβουμε ότι ο Θεός είναι Αγαθός μ' ένα μοναδικό και απόλυτο τρόπο, που μόνον σ' Αυτόν μπορεί να αναφερθεί. Είναι ο πρώτος και μόνος Αγαθός³⁴⁸, που είναι Αγαθός από τη Φύση Του³⁴⁹. Επίσης, με τη χρήση των όρων «αγαθοσύνη», «καλωσύνη», «φιλευσπλαγχνία» και γενικά μιλώντας για «αγάπη», όταν αναφερόμαστε στο Θεό, δεν πρέπει να τους κατανοούμε ως συναισθήματα, αλλά ως γνήσιες Θείες Ενέργειες του Θεού.

Η Αγάπη του Θεού εκφράζεται πρώτιστα προς τον Εαυτόν Του – τα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος: ο Πατήρ, ο Υιός και το Άγιον Πνεύμα – ως το Κέντρο και η Πηγή της αιώνιας Τελειότητας και Ηθικής Ωραιότητας. Γι' αυτό τον λόγο, ο Μονογενής Υιός του Θεού είναι το αντίκειμενο της Αγάπης του Θεού Πατέρα, ακόμα «πρὸ καταβολῆς κόσμου»³⁵⁰. Ο Θεός Πατέρας αγαπά τον Υιό, διότι ο Υιός έχει γεννηθεί – όχι δημιουργηθεί – από τον Πατέρα προ πάντων των αιώνων, είναι της ίδιας Ουσίας (ομοούσιος) και ίσος προς τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα.

Η Αγάπη του Θεού εκφράζεται προς την Δημιουργία ανάλογα: στη μεν Δημιουργία ως καλωσύνη και προς δε τα πλάσματα ως συντήρηση και προμήθεια όλων των αναγκαίων αγαθών³⁵¹. Ο Θεός δείχνει προς τα λογικά πλάσματα ιδιαίτερα τον πλούτο και την αφθονία της Αγαθοσύνης Του. Δεν αμελεί τους αβοηθήτους και τους ταπεινούς, αλλά ως στοργικός Πατέρας δείχνει «κρῖμα τοῖς ἀδικοῦμένοις, διδόντα τροφήν τοῖς πεινῶσι»³⁵² και ικανοποιεί την επιθυμία κάθε ζώντα οργανισμού³⁵³. Ο Θεός δεν αδιαφορεί για τους αμαρτωλούς, ούτε

³⁴⁸ Ματθ. 19:17.

³⁴⁹ Γρηγορίου Νύσσης, *Περί της του Μωϋσέως ζωής*, Migne, P.G., 44, 301. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Προς Ρωμαίους*, Migne, P.G., 124, 353.

³⁵⁰ Ιωάν. 17:24, 26• 15:10. Ματθ. 3:17. Μάρκ. 1:11. Λουκ. 3:22.

³⁵¹ Ψαλμ. 104(105):21, 27-30. Ματθ. 5:25-34.

³⁵² Ψαλμ. 145:7.

³⁵³ Ψαλμ. 144:16.

εγκαταλείπει εκείνους που έπεσαν. Αλλά είναι Ελεήμων προς αυτούς και τους σηκώνει αποκαλύπτοντας το μεγάλο Έλεος και την Μακροθυμία Του. Σ' εκείνους που αποδεικνύουν ότι είναι αγνώμονες, δεν επιφέρει πάνω τους αμέσως την Θεία Οργή, αλλά τους προσφέρει την Ανοχή και Μακροθυμία Του για να τους οδηγήσει σε μετάνοια³⁵⁴, επειδή επιθυμεί «πάντας ανθρώπους θέλει σωθῆναι και εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν»³⁵⁵.

Πρώτος ο Θεός μας αγάπησε³⁵⁶ και γι' αυτήν ακριβώς την αιτία «τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν»³⁵⁷. «Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον. Οὐ γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνη τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ»³⁵⁸. «Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἰλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν»³⁵⁹. Η Αγάπη του Θεοῦ «ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. Ἐτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε ... συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε»³⁶⁰.

³⁵⁴ Ρωμ. 2:4.

³⁵⁵ Α' Τιμ. 2:4.

³⁵⁶ Α' Ιωάν. 4:19.

³⁵⁷ Ρωμ. 8:32.

³⁵⁸ Ιωάν. 3:16-17.

³⁵⁹ Α' Ιωάν. 4:9-10.

³⁶⁰ Ρωμ. 5:5-6, 8.

Το Έλεος του Θεού έχει ξεπεράσει αυτούς τους ουρανούς³⁶¹ και «*πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων*»³⁶² με τέτοιο τρόπο, ὥστε ὅλη ἡ γη να ἔχει πληρωθεῖ με τὸ Ἐλεός Του.

Αλήθεια, δεν μπορεί να υπάρξει πατέρας, μητέρα, αδελφός, αδελφή, συγγενής ἢ φίλος που να μας αγαπά τόσο πολύ, ὅσο ο Θεός που μας δημιούργησε. Ἡ Ἀγάπη του Θεού εἶναι ἡ ἀπόδειξη ὅτι για να εξασφαλίσουμε συγχώρηση, παρ' ὅλο που αμαρτήσαμε, μας δίδει τα μέσα για να εξομολογηθούμε και να μετανοήσουμε, ὥστε να εξασφαλίσουμε τὴν συγχώρηση τῶν αναριθμητῶν αμαρτιῶν μας³⁶³. Ὁ Θεός οὐδέποτε μας εγκατέλειψε, ἐνῶ εμεῖς πολλές φορές Τον ἔχομε εγκαταλείψει.

Ἡ Ἀγάπη και ἡ Ἀγαθοσύνη του Θεού εἶναι πέραν ἀπὸ κάθε μέτρο ὡς ἀπειρα και ανεξερεύνητα στην ἀνθρώπινη διάνοια. Πρέπει να προσέξει κανεὶς να μὴ θέσει τὴν Ἀγάπη του Θεού σε ἀντίθεση πρὸς τὴν Δικαιοσύνη Του. Οἱ ἄνθρωποι καλοῦνται να συγχωρέσουν ἀπὸ τα βάθη τῆς καρδιάς τους συνανθρώπους τους³⁶⁴, ἀλλὰ με τὸν Θεό τὸ Ἐλεος και ἡ Δικαιοσύνη Του ἐνώνονται μαζί σε μία τέλεια ἀρμονία. Αὐτὴ ἡ τέλεια ἐνωση φανερώνεται καθαρὰ στη Θυσία που προσφέρθηκε ἀπὸ τὸν Χριστό, τὸν Υἱό του Θεού, πάνω στο Σταυρό. Ἡ Θεία Ἀγάπη του Θεού παρέδωσε τὸν Μονογενή Υἱό στο θάνατο για τὴ Σωτηρία ὅλων τῶν ἀνθρώπων και ταυτόχρονα, διὰ μέσον τῆς τέλειας υπακοῆς του Χριστοῦ³⁶⁵, ἡ Θεία Δικαιοσύνη και ἡ Ἀγιότητα του Θεού ικανοποιήθηκαν, μετὰ ἀπὸ τὴν προσβολή που δέχθηκε ὁ Ἅγιος Θεός ἀπὸ τὸν

³⁶¹ Ψαλμ. 108(109):4.

³⁶² Ιακ. 1:17.

³⁶³ Ματθ. 16:19• 18:18. Ιωάν. 20:23.

³⁶⁴ Ματθ. 6:12• 18:33, 35.

³⁶⁵ Φιλ. 2:8.

Αδάμ στον κήπο της Εδέμ, όταν οι πρωτόπλαστοι παράκουσαν την Θεϊαν Εντολή και απέδωσαν την αιτία της δικής τους πτώσεως σ' Αυτόν τον Δημιουργό τους³⁶⁶.

8. Η Φιλαλήθεια και η Πιστότητα του Θεού

Άλλη Ιδιότητα του Θεού είναι εκείνη της Φιλαληθείας και της Πιστότητας³⁶⁷. Σύμφωνα με τον άγιο Ιωάννη τον Απόστολο και Ευαγγελιστή, ο Θεός «*αληθής εστιν*» και οι λόγοι Του «*ἀλήθειά ἐστι*»³⁶⁸.

Στην Παλαιά Διαθήκη ο Θεός κηρύσσεται ως ο Θεός της Αληθείας που ζητά την αλήθεια, του Οποίου οι τρόποι είναι γεμάτοι από έλεος και φιλαλήθεια, και οι λόγοι Του αγνοί³⁶⁹. «*Οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεὸς διαρτηθῆναι, οὐδ' ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἀπειληθῆναι· αὐτὸς εἶπας, οὐχὶ ποιήσει; λαλήσει, καὶ οὐχὶ ἐμμενεῖ*»³⁷⁰; Στην Καινή Διαθήκη ο Θεός είναι «*ἀψευδῆς*»³⁷¹, και «*πιστὸς μένει· ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται*»³⁷². Οι Θείες Υποσχέσεις, όπως και οι απειλές παραμένουν, επειδή ο Θεός είναι Πιστός και δεν θα παραβίαζε ποτέ τους λόγους Του.

Εφ' όσον η Δύναμη του Θεού είναι απεριόριστη, η Καλωσύνη Του άπειρη και η Παγγνωσία Του ανεξερεύνητη, γνωρίζει όλα που υποσχέθηκε, και δεν έχει μόνον τη Θέληση, αλλά και τη Δύναμη να τις εκπληρώσει στον κατάλληλο καιρό. Οι υποσχέσεις είναι υποσχέσεις της Θείας Καλωσύνης και Σοφίας, οι υποσχέσεις

³⁶⁶ Γεν. 3:13.

³⁶⁷ Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 123.

³⁶⁸ Ιωάν. 3:33• 17:17. Αποκ. 3:7. Πρβλ. Φραγκοπούλου, *Χριστιανική Πίστις*, σελ. 59-60.

³⁶⁹ Ψαλμ. 33(34):4-5• 25(26):10• 12(13):6. Εβρ. 6:18.

³⁷⁰ Αριθμ. 23:19.

³⁷¹ Τίτ. 1:2.

³⁷² Β' Τιμ. 2:13.

από Εκείνον που το «ναι»³⁷³ και το «αμήν»³⁷⁴ έχουν την βεβαιότητα και είναι αμετακίνητα.

Ο Θεός είναι πιστός στους λόγους Του και είναι αδύνατο γι' Αυτόν να πει ψέμα, όχι μόνον διότι έδωσε την Εντολή «ού ψευδομαρτυρήσεις κατά τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ»³⁷⁵, αλλά επειδή ο ίδιος είναι ο Μόνος Άγιος και Δίκαιος. Τίποτε δεν είναι αδύνατον για τον Θεό παρά του ότι δεν μπορεί να πει ψέμα. Οι λόγοι Του είναι αγνοί και ελεύθεροι από κάθε ψέμα, καθαρότεροι από κάθε χρυσό και αργύριο. Γι' αυτό, ο Κύριος μας διαβεβαιώνει λέγοντας ότι «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι»³⁷⁶.

Στην Αγία Γραφή βλέπομε τον Θεό να χρησιμοποιεί «πνεύματα πλάνης» για να παραπλανήσει τους ψευδοπροφήτες του Αχαάβ, βασιλέα του Ισραήλ³⁷⁷, και κατά καιρούς στέλλει πνεύμα «απάτης» σ' εκείνους που παραμένουν στο ψεύδος και την πλάνη. Όμως, αυτές οι περιπτώσεις αναφέρονται στη μερική Κρίση του Θεού εναντίον των ανθρώπων εκείνων που αρνούνται την Αλήθεια και την Αρετή με αποτέλεσμα να εγκαταληφθούν από τον Θεό με σκοπό να φανερωθούν τα σφάλματά τους και να δεχθούν τις τιμωρίες τους με κάθε δικαιοσύνη³⁷⁸.

³⁷³ Αποκ. 14:13. Β' Κορινθ. 1:19.

³⁷⁴ Β' Κορινθ. 1:20. Αποκ. 1:7• 3:14• 22:20.

³⁷⁵ Ήξ. 20:16. Ματθ. 5:37.

³⁷⁶ Ματθ. 24:35.

³⁷⁷ Γ' Βασιλειών 22:20-23.

³⁷⁸ Θεοδωρήτου Κύρου, *Εις Β' Θεσσαλονικείς*, Migne, P.G., 82, 668. Θεοδώρου Μοψουεστίας, *Εις Α' Τιμόθεον*, Migne, P.G., 66, 936.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΤΡΙΑΔΙΚΟΥ ΘΕΟΥ

1. Ο Μονοθεϊσμός στην Παλαιά Διαθήκη

Η υψίστη αλήθεια που αφορά την Αγία Τριάδα ως τον Ένα Θεό φανερώθηκε ειδικά στην Καινή Διαθήκη. Αναμφισβήτητα στην Παλαιά Διαθήκη ο Αληθής Θεός αποκάλυψε τον Εαυτόν Του και δια μέσον του Μωϋσέως κηρύχθηκε ο αυστηρός Μονοθεϊσμός ως το πρώτο άρθρο της Θείας Αποκαλύψεως. *«Εγώ είμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῶ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς· ἐγὼ γάρ είμι Κύριος ὁ Θεός σου»³⁷⁹. « Ἄκουε, Ἰσραήλ· Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν Κύριος εἷς ἐστι»³⁸⁰. Οι Εβραῖοι, ὁμως, αποδείχθηκαν παρήκοοι στο Θέλημα του Θεού και λάτρευσαν σε πολλές περιστάσεις ψευδεῖς θεούς και εἰδωλα³⁸¹. Επειδὴ η πονηρία και ανωριμότητα εμπόδιζε τον εκλεκτό λαό του Θεού από του να δεχθεῖ την Αποκάλυψη του Μυστηρίου της Αγίας Τριάδος, ήταν φυσικό να παραμείνει μία αόριστη πραγματικότητα μέχρις ὅτου η Θεία Πρόνοια παρασκεύασε τον δρόμο για τον άνθρωπο να δεχθεῖ την πληρότητα της Θείας Αποκαλύψεως.*

Στην Παλαιά Διαθήκη ἔχομε την περίοδο προπαρασκευής, σύμφωνα με την οποία το ἔργο της Θείας Πρόνοιας οδηγούσε τα γεγονότα για τη θεμελίωση του Μυστηρίου της Θείας Αποκαλύψεως. Αυτά τα γεγονότα ήταν διφορούμενα και ακατανόητα ὄχι μόνον στο λαό, αλλά ακόμα στους αγίους Προφῆτες και εἴαν δεν είχαν διευκρινιστεῖ από την Καινή Διαθήκη, θα παρέμειναν σκοτεινά.

³⁷⁹ Ἐξ. 20:2-5.

³⁸⁰ Δευτ. 6:4.

³⁸¹ Κριταί 2:16-19.

Στα παλαιότερα Βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης ο όρος «*Άγγελος Θεού*» χρησιμοποιείται για να δηλώσει Εκείνον που μιλά όχι μόνον εκ μέρους του Θεού, αλλά ως Θεός ο ίδιος. Γι' αυτό, ο Φίλων Τον είδε ως τον Λόγο του Θεού. Πολλοί εκκλησιαστικοί Συγγραφείς, ειδικά ο Θεοδώρητος Κύρου, κατανόησαν τον όρο «*Άγγελος Θεού*» ως αναφερόμενο στο δεύτερο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος³⁸². Σύγχρονοι θεολόγοι δέχθηκαν τη θεωρία ότι η χρήση του όρου «*Άγγελος Θεού*» ήταν για να αντικαταστήσει το όνομα Γιαχβέ σε ένδειξη σεβασμού, έχοντας εμφανιστεί άμεσα στους Πατριάρχες (Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ) και στον Μωϋσή. Αυτή η θεωρία αναθεωρήθηκε και αυτές οι εμφανίσεις αποδόθηκαν στον ως «*Άγγελος Θεού*» χωρίς να χάσουν την αξία τους ως προς τον τρόπο που αυτός ο «*Άγγελος Θεού*» μιλά με εξουσία Θεού³⁸³.

Στην Παλαιά Διαθήκη βρίσκει κανείς τον Θεό να μιλά σε πληθυντικό αριθμό³⁸⁴ παρά στον ενικό. Η χρήση του πληθυντικού «*ποιήσομεν*» δηλώνει ότι ο Θεός μιλά σ' Άλλους οι Οποίοι είναι ίσοι στην Εξουσία μ' Αυτόν³⁸⁵. Ο Θεός δεν μιλά στον Εαυτόν Του σαν ένα Πρόσωπο, διότι αυτό θα σήμαινε τρέλα· ούτε μιλά στους Αγγέλους, διότι οι Άγγελοι δεν μπορούν να δημιουργήσουν και ο Θεός δεν είναι υποχρεωμένος να δώσει λογαριασμό των ενεργειών Του στα δημιουργήματά Του. Οι Άγγελοι δεν είναι ίσοι με τον Θεόν, αλλά στέκονται με φόβο και τρόμο ενώπιον Του, δοξολογώντας ακατάπαυστα για όλα τα θαυμάσια που επιτέλεσε.

³⁸² Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 229.

³⁸³ Lagrange, "L' ange", σελ. 221-222.

³⁸⁴ Γεν. 1:26• 2:18• 3:23• 11:7.

³⁸⁵ Βασιλείου του Μεγάλου, *Εις Εξαήμερον*, κεφ. VIII, Migne, P.G., 29, 205. *Βαρνάβα*, V, 5, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 167. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, στη **B**, τόμ. 2, σελ. 230, 232 και τόμ. 5, σελ. 34. Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις*, X, § 7, Migne, P.G., 33, 668. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Ελλήνων*, § 44, Migne, P.G., 25, 93. Γρηγορίου Νύσσης, *Εις Γένεσιν 1:26*, Ομιλία 1, Migne, P.G., 44, 260. Ειρηναίου, *Πανάριον*, IV, Migne, P.G., 7, 1032. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Περί Αγίας Τριάδος*, Ομιλία 1, Migne, P.G., 75, 25. Χρυσοστόμου, *Εις Γένεσιν*, Ομιλία 8, Migne, P.G., 53, 71.

Η χρήση της λέξεως «Άγιος» τρεις φορές στον Ησαΐα³⁸⁶ και η εμφάνιση των τριών Αγγέλων στη Μαμβρή στους οποίους ο Αβρααάμ απευθύνθηκε ως σ' ένα Πρόσωπο³⁸⁷, θεωρηθήκανε ενδείξεις των τριών Υποστάσεων της Μίας Θεότητας. Ακόμα, στο βιβλίο των Παροιμιών, η Σοφία εμφανίζεται να έχει δική της προσωπικότητα με αυτοσυνειδησία, ενέργεια, υπάρχουσα από την αρχή με τον Θεό, αντικατροπτίζοντας το Φως της Θείας Γνώσεως και συμμετέχοντας στα έργα της Δημιουργίας. Όλα αυτά θεωρηθήκανε ως αναφορές στο δεύτερο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος. Ο συγγραφέας του βιβλίου των Παροιμιών είναι ένας αυστηρός μονοθεϊστής που δεν κάμνει συγκαταβάσεις ή δέχεται την συνύπαρξη δευτέρου προσώπου στη Θεότητα. Σύμφωνα μ' αυτόν υπάρχει μόνον Ένας Θεός.

Γενικά, η σημασία των πιο πάνω χωρίων, που δίδουν ενδείξεις για τα τρία Πρόσωπα του Θεού, είναι ξένα όχι μόνον στους Ισραηλίτες που έζησαν προ Χριστού, αλλά ακόμα στους Συγγραφείς των ιερών Βιβλίων. Αυτό όμως δεν αντιπαραθέτει την γνώμη του αγίου Αυγουστίνου ότι η Παλαιά Διαθήκη ερμηνεύεται και διευκρινίζεται από την Καινή Διαθήκη. Αυτό είναι κατανοητό, όταν θυμηθούμε ότι οι Εβραίοι, επηρεασμένοι από τα γειτονικά προς αυτούς έθνη, ήσαν πάντοτε έτοιμοι να στραφούν στη λατρεία των ειδώλων και στον πολυθεϊσμό. Επομένως, για να προστατευτούν από μία τέτοια πτώση, ο Θεός διασφάλισε, ώστε το Μυστήριο της Αγίας Τριάδος παραμείνει κρυμένο απ' αυτούς, και μ' αυτό τον τρόπο απότρεψε την εισαγωγή διαφορών στοιχείων στη Φύση των Υποστάσεων και που στη συνέχεια θα οδηγούσε στην ειδωλολατρία. Ακόμα, ήταν για τους διδάξει από την αρχή για την Μοναρχία της Θεότητας και σιγά - σιγά να προχωρήσουν στο Δόγμα των τριών Υποστάσεων³⁸⁸.

³⁸⁶ Ησ. 6:3. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Περί της ενσαρκώσεως*, Migne, P.G., 26, 1000. Του ιδίου, *Εις το «πάντα παρεδόθησαν εις εμέ»*, Migne, P.G., 25, 220. Του ιδίου, *Κατά Αρειανών*, Ομιλία II, Migne, P.G., 26, 312.

³⁸⁷ Γεν. 18:1-4.

³⁸⁸ Ισιδώρου Πηλουσιώτου, *Βιβλίο II, Επιστολή 143*, Migne, P.G., 78, 589.

Γι' αυτό τον λόγο, οι προφητείες που αφορούσαν τον Μεσσία, όπως «Εμμανουήλ» ο Οποίος θα γεννιόταν από «την Παρθένον»³⁸⁹, ο «Χριστός» του Θεού³⁹⁰, επάνω στον Οποίο το Άγιο Πνεύμα θα αναπαυόταν, του Οποίου το Όνομα θα κληθεί «Μεγάλης Βουλής Άγγελος», «Άρχων Ειρήνης»³⁹¹, «Κυρίου του Θεού»³⁹², «Υιός ανθρώπου, ο Οποίος έρχεται επί των νεφελών του ουρανού»³⁹³, και τόσες άλλες, δεν έχουν κατανοηθεί, από τους συγχρόνους Εβραίους που, δυστυχώς, δεν έχουν αποδεχτεί τον ερχομό του αληθινού Μεσσία, του Κυρίου και Σωτήρα μας Ιησού Χριστού, του Υιού του Θεού, σύμφωνα με την Θεότητά Του, και του Υιού του Βασιλέα Δαβίδ, σύμφωνα με την ανθρωπότητά Του, τον Οποίο και απάνθρωπα εσταύρωσαν.

Γενικά, οι όροι «Σοφία», «Λόγος», «Πνεύμα», «Υιός Θεού» και «Χριστός Κυρίου», δεν θεωρούνται ότι έχουν την ίδια σημασία στην Παλιά Διαθήκη, όπως στην Καινή Διαθήκη, αλλά κάθε όρος εξετάζεται χωριστά. Εκείνο που μπορούμε να πούμε με αναφορά τις Διδασκαλίες της Παλαιάς Διαθήκης, είναι ότι την περίοδο των αρχαίων Συγγραφέων, ο κόσμος προπαρασκευάζετο για την πίστη στην Αγία Τριάδα, αλλά δεν αποκαλύφθηκε στους Ισραηλίτες, που γνώριζαν και διδάχθηκαν τον Μονοθεϊσμό ως τρόπο λατρείας του Ενός Αληθινού και Προσωπικού Θεού.

2. Η Διδασκαλία της Αγίας Γραφής ότι η Αγία Τριάδα είναι ο Ένας Θεός

Οι θεμελιώδεις βάσεις της Διδασκαλίας για την Αγία Τριάδα βρίσκονται στην Καινή Διαθήκη, όπου, ταυτόχρονα διακηρύσσεται η μοναδικότητα και η ενότητα της Μιάς Θεότητας.

³⁸⁹ Ησ. 7:14.

³⁹⁰ Ψαλμ. 2:2.

³⁹¹ Ησ. 9:6.

³⁹² Ψαλμ. 110:3.

³⁹³ Δανιήλ 7:13.

Η Μητέρα του Θεού, η Αειπάρθενος και Θεοτόκος Μαρία, πληροφορήθηκε από τον Αρχάγγελο Γαβριήλ ότι *«Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ»*³⁹⁴. Όταν ο Χριστός βαπτίζοταν, η Αγία Τριάδα φανερώθηκε: το Άγιο Πνεύμα κατέβηκε με τη μορφή σαν περιστέρι, ο Πατέρας μαρτυρούσε ότι Εκείνος που βαπτίζοταν ήταν ο Υιός Του ο αγαπητός³⁹⁵. Ακόμα, όταν ο Χριστός πήρε μαζί Του τους τρεις Μαθητές, τον Πέτρο, τον Ιάκωβο και τον Ιωάννη, και ανέβηκαν στο Θαβώριο όρος, μεταμορφώθηκε μπροστά τους. Την ίδια στιγμή το Άγιο Πνεύμα με τη μορφή φωτεινού συννέφου τους επισκίασε και ο Θεός Πατέρας τους διαβεβαίωσε λέγοντας ότι *«οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε»*³⁹⁶.

Στην αρχιερατική προσευχή Του, πριν παραδοθεί στους Εβραίους, ο Κύριος διαφοροποιεί τον Εαυτόν Του από το Άγιο Πνεύμα αποκαλώντας Τον *«ἄλλον Παράκλητον»*³⁹⁷, *«ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατέρα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται»*³⁹⁸. Αυτό το Άγιο Πνεύμα, που εκπορεύεται μόνον από τον Πατέρα, θα μαρτυρήσει για τον Υιό, θα τους υπενθυμίσει όλα και θα τους καθοδηγήσει σ' όλη την Αλήθεια³⁹⁹. Όταν ο Χριστός ονόμασε το Άγιο Πνεύμα *«ἄλλον Παράκλητον»*, προσδιόρισε με την λέξη *«ἄλλον»* την διαφορά της Υποστάσεως του τρίτου Προσώπου από τα άλλα δύο Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, ενώ, με το να χρησιμοποιήσει την λέξη

³⁹⁴ Λουκ. 1:35.

³⁹⁵ Ματθ. 3:16-17. Μάρκ. 1:9-11. Λουκ. 3:22. Ψαλμ. 2:7. Ησ. 42:1. Β' Πέτρου 1:17. Ιωάν. 1:33.

³⁹⁶ Ματθ. 17:1-8. Μάρκ. 9:2-8. Λουκ. 9:28-36.

³⁹⁷ Ιωάν. 14:16-17.

³⁹⁸ Ιωάν. 14:26• 16:26.

³⁹⁹ Ιωάν. 14:26• 15:26.

«Παράκλητον», προσδιόρισε την σχέση Του στη Θεία Ουσία σύμφωνα με την οποία το Άγιο Πνεύμα τελεί ό,τι και ο Υιός⁴⁰⁰.

Η τελευταία Εντολή του Χριστού που δόθηκε στους αγίους Αποστόλους ήταν: «*Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος*»⁴⁰¹. Με το να τους προτρέψει να βαπτίζουν τους ανθρώπους **ΟΧΙ «στα ονόματα»**, αλλά **«εἰς τὸ ὄνομα»** προσδιόρισε την μονάδα και το αδιαίρετο της Μίας Φύσεως ή Ουσίας της Αγίας Τριάδος. Ταυτόχρονα, όμως διακήρυξε την Τριάδα των Υποστάσεων ή Προσώπων στη Μία Θεότητα⁴⁰².

Ο άγιος Απόστολος Παύλος, κλείνοντας την Β΄ προς Κορινθίους Επιστολή του προσεύχεται λέγοντας: «*Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν*»⁴⁰³. Διακηρύσσει μ' αυτόν τον τρόπον το Δόγμα της Αγίας Τριάδος. Ο Παύλος θέτει τα Ονόματα της Αγίας Τριάδος σε διαφορεική τάξη και όχι σύμφωνα με εκείνη που ο Χριστός χρησιμοποίησε στο Ματθαίο 28:19-20, δηλώνοντας ότι **η τάξη των Ονομάτων δεν σημαίνει διαφορά της Φύσεως ή Δυνάμεως ή Αρχής των Προσώπων της Αγίας Τριάδος, αλλά διακηρύσσει την ισότητα των Υποστάσεων ή Προσώπων της Μίας Θεότητας**⁴⁰⁴. Και πάλιν, σ' άλλες περιπτώσεις αναφέρεται στη Χάρι που εκπηγάζει από τον Κύριο, ή από το Άγιο Πνεύμα, ή από τον Πατέρα, και μ' αυτό τον τρόπο αποδεικνύει ότι δεν Τους θέτει σύμφωνα με

⁴⁰⁰ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς Ἰωάννην*, βιβλίο ΙΧ, Ομιλία 1, Migne, P.G., 74, 257. Χρυσοστόμου, *Εἰς Ἰωάννην*, Ομιλία 75, § 1, στον Montfaucon, τόμ. 8, σελ. 502.

⁴⁰¹ Ματθ. 28:19-20.

⁴⁰² Αμβροσίου, *De Spiritus Sanctus*, I, κεφ. 3, § 40, migne, P.L., 16, 742. Αυγουστίνου, migne, P.L., 35, 1429.

⁴⁰³ Β΄ Κορινθ. 13:14. Φιλ. 2:1.

⁴⁰⁴ Θεοδωρήτου Κύρου, *Εἰσαγωγή*, Migne, P.G., 82, 457.

κάποιο βαθμό, διότι η Φύση και η Ουσία της Αγίας Τριάδος είναι κοινή και για τα τρία Πρόσωπα.

3. Η Διδασκαλία της Ορθόδοξου Εκκλησίας σχετικά με την Αγ. Τριάδα

Η Αλήθεια της Θείας Αποκαλύψεως που αφορά την Αγία Τριάδα διακηρύχθηκε από την Ορθόδοξο Εκκλησία από την αρχή⁴⁰⁵. Εφ' όσον βασική προϋπόθεση για να γίνει κανείς μέλος της Ορθόδοξου Εκκλησίας έπρεπε να βαπτιστεί στο Όνομα των τριών Προσώπων: του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Η Ορθόδοξος Εκκλησία ενσωμάτωσε την χρήση των Ονομάτων των τριών Προσώπων του Θεού μέσα στη λατρεία και το έκαμε ουσιαστικό μέρος της Ομολογίας Πίστεως, που αντιτίθεται σε όποια πλάνη, ψευδή δόγμα και αίρεση.

Η *Διδαχή* αναφέρει ότι όποιος ήθελε, έπρεπε να βαπτιστεί ... *στο όνομα του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος ... μέσα σε τρεχούμενο νερό*⁴⁰⁶.

Ο άγιος Ιουστίνος, ο φιλόσοφος και μάρτυς, αναφέρει αυτού του είδους τύπου βαπτίσματος με επιπρόσθετο Σύμβολο Βαπτίσματος διακηρύσσοντας πίστη στην Αγία Τριάδα. Επί πλέον, μας πληροφορεί ότι κατά την Ευχαριστία ο ιερέας ... *δίδει δόξα στον Πατέρα των πάντων μέσον του ονόματος του Υιού και του Αγίου Πνεύματος*⁴⁰⁷.

Αυτές οι Τριαδικές Δοξολογίες έγιναν πιο συχνές στη ζωή της Ορθόδοξου Εκκλησίας, όπως ενσωματώθηκαν μέσα στην Αιγυπτιακή Τάξη, που είναι ταυτόσημη με την Αποστολική Παράδοση του αγίου Ιππολύτου. Όριζε ότι με κάθε ευλογία θα πρέπει να λέμε: *Δόξα σε Σένα, Πατέρα και Υιέ μαζί με το Άγιο*

⁴⁰⁵ Ρωμανίδου, *Δογματική*, τόμ. 1, σελ. 173-175.

⁴⁰⁶ *Διδαχή*, 7, 3, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 153.

⁴⁰⁷ Ιουστίνου, *Α' Απολογητικός*, § 6, § 13, § 61, § 65, στη **B**, τόμ. 3, σελ. 164, 167, 194 και 197.

*Πνεύμα μέσα στην αγία Εκκλησία, τώρα και πάντοτε και στους αιώνες των αιώνων*⁴⁰⁸.

Στην ακολουθία του Βαπτίσματος εκείνος που βαπτίζοταν ερωτάτο από τον Πρεσβύτερο: *Πιστεύεις στο Θεό Πατέρα τον Παντοκράτορα;* Και απαντώντας ότι πίστευε, πραγματοποιείτο η πρώτη βύθιση μέσα στο αγιασμένο νερό. Τότε επακολουθούσε άλλη ερώτηση: *Πιστεύεις στον Ιησού Χριστό τον Υιό του Θεού;* και με το να απαντήσει ότι πιστεύει, επακολουθούσε η δεύτερη βύθιση. Μία τρίτη ερώτηση απευθυνόταν στον κατηχούμενο από τον Πρεσβύτερο: *Πιστεύεις στο Άγιο Πνεύμα και στην Αγία Εκκλησία και στην Ανάσταση της σάρκας;* και ανταποκρινόμενος στην ερώτηση θετικά, η τρίτη βύθιση ελάμβανε χώρα⁴⁰⁹.

Παράλληλα στη λατρεία, η πίστη στην Αγία Τριάδα ήταν κοινή ανάμεσα στους Αποστολικούς Πατέρες και αρχαίους εκκλησιαστικούς Συγγραφείς, παρ' όλο που ορισμένα θέματα που αφορούσαν την ισότητα των τριών Προσώπων και η σχέση του ενός προς τα άλλα δεν είχαν διασαφιστεί.

Ο άγιος Κλήμης Ρώμης στην επιστολή του προς την Εκκλησία της Κορίνθου αναφέρεται στον Πατέρα ως τον *Δημιουργό*, τον Υιό ως τον *Σωτήρα*, ενώ για το Άγιο Πνεύμα ως Εκείνον που ενέπνευσε τους αγίους Αποστόλους, ... *αγιαζοντας τις ψυχές και καθοδηγώντας την Εκκλησία*⁴¹⁰.

Ο άγιος Ιγνάτιος Αντιοχείας ο Θεοφόρος χρησιμοποιεί τον τριαδικό τύπο και ονομάζει τους Χριστιανούς ... *λίθους ναού, προπαρασκευασμένους για την οικοδομή του Θεού Πατέρα, οικοδομηθέντες στο ύψος από τον γερανό του Ιησού Χριστού, που είναι ο Σταυρός, χρησιμοποιώντας ως σχοινί το Άγιο Πνεύμα, η πίστη*

⁴⁰⁸ Connoly, "On the text", τόμ. XXV, σελ. 176-177.

⁴⁰⁹ Ένθ' ανωτέρω, σελ.102.

⁴¹⁰ Κλήμεντος Ρώμης, *Α΄ Κορινθίους*, 58 § 2, 42 § 3, 46 § 6, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 61, 51, 54.

σας είναι εκείνη που σας σηκώνει, και η αγάπη είναι ο τρόπος που σας οδηγεί στο Θεό⁴¹¹.

Στην *Επιστολή Βαρνάβα* αναφέρεται ότι ο Θεός Πατέρας είπε στον Υιό ... στη θεμελίωση του κόσμου: *‘Ποιήσωμεν άνθρωπον κατ’ εικόνα και καθ’ ομοίωσιν υμετέραν*⁴¹².

Ο Αθηναγόρας, ελέγχοντας τις ψευδείς κατηγορίες των αθέων εναντίον των Χριστιανών, εκφράζει την απορία του με το να ερωτά: Πώς είναι δυνατόν εκείνοι που πιστεύουν σε ... *Θεό τον Πατέρα και Θεό τον Υιό και Θεό το άγιο Πνεύμα δείχνοντας την ενωτική δύναμη (ενότητα Ουσίας) και την τάξη της διαιρέσεως (διαφοροποίηση των Υποστάσεων)* ... να κατηγορούνται για αθεϊσμό⁴¹³;

Ο Τερτυλιανός ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε με επιτυχία τον όρο: *Τρία Πρόσωπα, μία Ουσία* (“*tres Personae una Substantia*”) και αναφέρθηκε στην Τριάδα της Μίας Θεότητας (“*Trinitas unius divinitatis Pater et Filius et Spiritus Sanctus*”)⁴¹⁴.

Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος της Νικαίας (325), διακήρυξε ότι ο Υιός είναι ... *ο Μονογενής Υιός του Θεού που γεννήθηκε από τον Πατέρα πριν απ’ όλους τους κόσμους, είναι ... Φως από το Φως, Θεός αληθινός από Θεό αληθινό, γεννηθέντα όχι δημιουργηθέντα, έχοντας μία Ουσία με τον Πατέρα δια του Οποίου όλα δημιουργήθηκαν.*

Η Β΄ Οικουμενική Σύνοδος της Κωνσταντινουπόλεως (381), διακήρυξε ότι το Άγιο Πνεύμα είναι ... *ο Κύριος και ο Χορηγός της Ζωής, που εκπορεύεται από τον Πατέρα, που μαζί με τον Πατέρα και τον Υιό προσκυνείται και δοξάζεται, που μίλησε διά μέσον των Προφητών.*

⁴¹¹ Ιγνατίου, *Εις Εφεσίους*, 9• *Προς Μαγνησίους*, 13• στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 89, 96.

⁴¹² *Βαρνάβα*, 5 § 5, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 167. Πρβλ. Γεν. 1:26.

⁴¹³ Αθηναγόρας, στη **B**, τόμ. 4, σελ. 288.

⁴¹⁴ Τερτυλιανού, *Adversus Praxeam*, II• *De Judic.* 21, migne, *P.L.*, 2, 180 και 1080.

4. Διασαφίσεις και τελικοί Τριαδικοί όροι

Οι άγιοι Πατέρες της Ορθοδόξου Εκκλησίας διασάφισαν τους όρους που αναφέρονται στο Δόγμα για την Αγία Τριάδα. Στη Δύση ο Τερτυλιανός εισήγαγε τους όρους “*Natura*” (“*Φύση*”), “*Substantia*” (“*Ουσία*”) και αργότερα τον όρο “*Essentia*” (“*Ουσία*”), που αναφέροντο στην κοινή Θεία Ουσία της Αγίας Τριάδος. Αυτοί οι όροι αντιπροσώπευαν τους όρους που χρησιμοποιούνται στην Ανατολή: «*Φύση*» και «*Ουσία*».

Ο άγιος Αμβρόσιος δεν διαιρεί τον Χριστό, όταν διακρίνει την ουσία της σάρκας απ’ εκείνη της Θεότητας, αλλά διακηρύσσει ένα Χριστό που είναι με τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα⁴¹⁵.

Πολλοί λίγοι εκκλησιαστικοί Συγγραφείς χρησιμοποίησαν τους όρους «*Φύση*» και «*Ουσία*» για να ορίσουν τα Θεία Πρόσωπα για τα οποία αργότερα χρησιμοποιήθηκε ο όρος «*Υπόσταση*». Ακόμα, άλλοι Πατέρες χρησιμοποίησαν τους όρους «*Ουσία*» και «*Υπόσταση*» ως συνώνυμα.

Ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας, γράφοντας προς τους Επισκόπους της Αφρικής τόνισε ότι ... *η Υποστάση είναι η Ουσία και τίποτε άλλο, δηλαδή το ίδιο το ΩΝ ... διότι, η Υπόσταση και η Ουσία είναι η ύπαρξη*⁴¹⁶.

Όταν ο όρος «*υπόσταση*» χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει τον όρο «*πρόσωπο*», οι Πατέρες της Δύσεως δίστασαν να τον δεχθούν διότι, σύμφωνα μ’ αυτούς, αυτός ο όρος ήταν ισοδύναμος με τον όρο “*Substantia*” που χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει την ίδια σημασία όπως ο όρος «*ουσία*». Για να διευκρινιστεί αυτή η διαφορά, μία Σύνοδος έλαβε χώρα στην Μεγάλη Πόλιν της Αλεξανδρείας (Αίγυπτος) και οι αποφάσεις της στάλθηκαν στην Αντιόχεια⁴¹⁷. Τελικά, ο όρος «*υπόσταση*» («*ουσία*») διακρίθηκε από τους όρους «*φύση*» και «*ουσία*». Η φύση και η Θεότητα του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου

⁴¹⁵ Τερτυλιανού, *De en carnatione*, c. VII § 77, migne, P.L., 16, 873.

⁴¹⁶ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Επιστολή προς τους επισκόπους της Αιγύπτου*, Migne, P.G., 26, 1036.

⁴¹⁷ Ένθ’ ανωτέρω, *Τόμος προς τους Αντιοχειανούς*, Migne, P.G., 26, 801.

Πνεύματος είναι Μία, αλλά ταυτόχρονα η ταυτότητα της μίας Φύσεως διακρίνεται σε τρεις τέλειες «Υποστάσεις» και έτσι ο Ένας Θεός αναγνωρίζεται⁴¹⁸.

Επειδή ο όρος «πρόσωπο» χρησιμοποιήθηκε από τον αιρεσιάρχη Σαβέλλιο για να εκφράσει τους τρόπους της φανερώσεως του Θεού, πολλοί Πατέρες είχαν τις αμφιβολίες τους. Αλλά, όταν ο άγιος Γρηγόριος ο Ναζιανζινός προτιμά τον όρο «υπόσταση», δεν αρνείται τον όρο «πρόσωπο», εφ' όσον οι τρεις «Υποστάσεις» δεν εισάγουν τρεις «Ουσίες». Ακόμα, εκείνοι που μιλούν για τρία Πρόσωπα αναγνωρίζουν ότι η διαίρεση δεν αναφέρεται στη Φύση του Θεού, αλλά στις Υποστατικές Του Ιδιότητες⁴¹⁹.

Ο Μέγας Βασίλειος πίστευε ότι δεν αρκεί να μετρά κανείς τα διάφορα Πρόσωπα, αλλά να ομολογεί κάθε Πρόσωπο ως μία αληθινή Υπόσταση⁴²⁰.

Ο όρος «μοούσιος»⁴²¹ έγινε αποδεκτός μετά από πολλές συζητήσεις. Ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας παρότρυνε εκείνους που αποδέχτηκαν τις αποφάσεις της Νικαίας, αλλά αμφέβαλαν για τον όρο «μοούσιος», να μην ενεργούν με εχθρότητα εναντίον εκείνων που τον αποδέχθηκαν, ... *διότι είναι της αυτής γνώμης και ο δισταγμός τους αφορά μόνον το όνομα ...*, επειδή ομολογούν ότι ... *η Υπόσταση του Υιού είναι από την ίδια Ουσία εκείνης του Πατέρα και ότι δεν είναι δημιούργημα, αλλά γνήσιο γέννημα από την Φύση του Πατέρα, υπάρχων πριν από κάθε χρόνο μαζί με τον Πατέρα*⁴²².

Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος (325) καταδίκασε τον όρο “ομοιούσιος” που χρησιμοποιήθηκε από τον αιρεσιάρχη Άρειο, ο οποίος διακήρυξε ότι ο Υιός δεν είναι ούτε ίσος προς τον Πατέρα, ούτε τέλειος Θεός, αλλά ήταν δημιούργημα και

⁴¹⁸ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή 2*, Migne, P.G., 32, 773 και 776. Ισιδώρου Πηλουσιώτου, *Βιβλίο III, Επιστολή 112*, Migne, P.G., 78, 817.

⁴¹⁹ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 42*, κεφ. 16, Migne, P.G., 36, 477.

⁴²⁰ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή 210*, Migne, P.G., 32, 776.

⁴²¹ Lossky, *Theology*, σελ. 40.

⁴²² Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Σύνοδοι*, Migne, P.G., 26, 765.

κάτι παρόμοιο προς τον Θεό, «ομοιούσιος». Η Αγία Σύνοδος, υιοθέτησε τον όρο “ομοούσιος”, και διακήρυξε ότι ο Υιός είναι της αυτής Ουσίας με τον Πατέρα και ότι δεν δημιουργήθηκε. Ο Λόγος του Θεού είναι η απαραχάρακτη εικόνα του Θεού Πατέρα, ο ίδιος και ταυτόσημος σ’ όλα μ’ Αυτόν, αμετάβλητος και αδιαίρετος, υπάρχων προ όλων των χρόνων μ’ Αυτόν «ὅς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»⁴²³.

Η Αγία Σύνοδος επίσης διακήρυξε ότι ο Λόγος και Υιός του Θεού είναι διαφορετικός απ’ όλη τη Δημιουργία, όχι μόνον στο ότι είναι από την ίδια Ουσία με τον Πατέρα, αλλά, επειδή παραμένει αχώριστος από την Ουσία του Πατέρα με τέτοιο τρόπο που είναι Ένας με τον Πατέρα⁴²⁴. Ο Υιός είναι η εικόνα του Πατέρα⁴²⁵ και πάντοτε υπάρχει μέσα στον Πατέρα και ο Πατέρας μέσα στον Υιό⁴²⁶, όπως η λάμψη στην σχέση της με το φως⁴²⁷.

Ο Μέγας Βασίλειος μας διδάσκει ότι ο όρος «από μία Ουσία» δηλώνει ό,τι ο όρος είναι «ταυτόσημος»⁴²⁸.

Τελικά, οι όροι «αγέννητος» και «αγέννητος» έγιναν σαφείς. Ο Αρειανισμός, συγχίζοντας την σημασία του όρου «αγέννητος», όχι μόνον το προσδιόριζε στον Πατέρα για να αποδείξει ότι είναι ο Μόνος που είναι «αγέννητος»· ενώ, σχετικά με τον Υιό, διακήρυττε ότι επειδή ήταν «γεννητός», θα πρέπει να περιγραφεί ως «γεννητός».

Ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας τόνισε ότι, ... *εάν εκείνο που δεν έχει δημιουργηθεί, αλλά υπάρχει πάντοτε ονομάζεται «αγέννητος», τότε ο Υιός θα πρέπει*

⁴²³ Εβρ. 1:3. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Περί Διονυσίου Επισκόπου Αλεξανδρείας*, Migne, P.G., 25, 505.

⁴²⁴ Ιωάν. 17:11.

⁴²⁵ Β΄ Κορινθ. 4:4. Κολ. 1:15.

⁴²⁶ Ιωάν. 14:10• 17:21.

⁴²⁷ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Σύνοδοι*, Migne, P.G., 25, 425.

⁴²⁸ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή 9*, Migne, P.G., 32, 272.

να ονομάζεται «αγέννητος». Αλλά, εάν διά του όρου «αγέννητος» επιθυμούν να εκφράσουν «το υπάρχον», αλλά που δεν είναι γενητό από κάποιον, ούτε έχει πατέρα, τότε θα πρέπει να γνωρίζουν ότι υπάρχει ένας και μόνος, ο Πατέρας. Αλλά, επειδή ο Πατέρας είναι «αγέννητος», αυτό δεν αποδεικνύει ότι ο Υιός είναι «γενητός», επειδή ο Λόγος είναι της αυτής Ουσίας με τον Πατέρα. Επομένως, εάν ο Θεός είναι «αγέννητος», τότε και η Εικόνα Του είναι. Και όπως ο Πατέρας είναι αιώνιος, αϊδιος, παντοκράτωρ, φως, βασιλέας, παντοδύναμος, Θεός, Κύριος και Δημιουργός, τότε ταυτόσημα σ' αυτά πρέπει να είναι και η Εικόνα Του, ώστε εκείνος που θα βλέπει τον Υιό έχει πραγματικά δει τον Πατέρα⁴²⁹. Αλλιώς, εάν όπως οι Αρειανοί διακηρύττουν ότι είναι «γενητός», τότε ο Υιός δεν είναι από τον Αϊδιον, τότε δεν είναι στα αλήθεια η Εικόνα του Πατέρα και θα ήταν αδύνατον για τον Δημιουργό των όλων να βλέπει τον Εαυτόν Του μέσα σ' ένα δημιούργημα. Διότι, ό,τι είναι ο Πατέρας, η Εικόνα Του θα πρέπει να είναι⁴³⁰. Επομένως, ο Υιός είναι «εκ του Πατέρα γεννηθέντα προ πάντων των αιώνων», αλλά είναι «αγέννητος», επειδή δεν έχει δημιουργηθεί.

5. Τριάδα σε Μονάδα και Μονάδα σε Τριάδα

Σύμφωνα με τα πιο πάνω, Μία και Αδιαίρετη είναι η Ουσία ή Φύση της Θεότητας και Ένας Θεός είναι η Τριάδα. Θεωρείται βλασφημία το να διαιρεί κανείς την Θεότητα σε πολλές Φύσεις. Στη Μία Θεότητα υπάρχουν τρεις Υποστάσεις ή Πρόσωπα, αλλά είναι Ένας Θεός και τα τρία Πρόσωπα γιατί έχουν την ίδια Φύση και ταυτότητα. Κάθε Πρόσωπο είναι το πλήρωμα της Θεότητας του Πατέρα και ο Υιός είναι αληθινός Θεός, όπως είναι και το Άγιο Πνεύμα. Ό,τι αναφέρεται στη Θεότητα του Πατέρα αναφέρεται στον Υιό και στο Άγιο Πνεύμα, χωρίς να αποκαλούνται «Πατέρα»⁴³¹. Σύμφωνα με τις ιδιότητες του απείρου, ανεξερευνήτου και αδημιουργήτου είναι το ίδιο, διότι στη Θεία Φύση δεν υπάρχει

⁴²⁹ Ιωάν. 14:9.

⁴³⁰ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών*, I, §§ 20-21 και 31, Migne, P.G., 26, 53 και 76.

⁴³¹ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών*, III § 4, Migne, P.G., 26, 328 και 332.

διαφορά μεταξύ του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Είναι μία και αδιαίρετη Κοινωνία.

Σε καμιά περίπτωση μπορεί να υπάρχει σχίσμα ή διαίρεση μέσα στη Θεία Ουσία. Ούτε μπορούμε να φανταστούμε ότι ο Υιός μπορεί να υπάρχει χωρίς τον Πατέρα, ούτε το Άγιο Πνεύμα μπορεί να χωριστεί από τον Υιό. Μέσα στα τρία Πρόσωπα υφίσταται μία ακατάληπτη κοινωνία μέσα στην οποία η διαφορά των Υποστάσεων ούτε διαιρεί την ενότητα της Φύσεως, ούτε συγχέει τα προσωπικά χαρακτηριστικά ή τις Υποστατικές Ιδιότητες κάθε Προσώπου⁴³². Υπάρχει Μία Θεότητα, επειδή Μία είναι η Ουσία των τριών Προσώπων.

Στην Αγία Τριάδα δεν υπάρχει κατώτερος Θεός, ούτε το ένα Πρόσωπο υπήρχε πριν από τα άλλα. Τα Πρόσωπα δεν διαιρούνται με θέληση ή με βία. Στις τρεις Υποστάσεις η Θέληση, η Δύναμη και η Ενέργεια είναι Μία. Ο Πατέρας δεν κάμνει τίποτε από μόνος Του και ούτε ο Υιός πράττει κάτι χωρίς το Άγιο Πνεύμα. Όλη η Θεία Ενέργεια που καθοδηγεί την Δημιουργία έρχεται από τον Πατέρα, υλοποιείται διά του Υιού και τελειοποιείται από το Άγιο Πνεύμα⁴³³.

Ο Πατέρας έχει την Ύπαρξή Του και δεν έχει ανάγκη από τίποτα. Είναι η Αιτία και η Πηγή της Θεότητας του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, ως η μοναδική Πηγή της Μιάς Θεότητας. Ο Υιός είναι επίσης τέλειος Θεός ως ο Λόγος του Θεού και γεννηθείς από τον Πατέρα προ πάντων των αιώνων. Το Άγιο Πνεύμα είναι επίσης τέλειος Θεός, υπάρχον όχι ως μέρος του Πατέρα ή του Υιού. Ο Υιός είναι ενωμένος αχώριστα με τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα, όπως ακριβώς το Άγιο Πνεύμα είναι ενωμένο αχώριστα με τον Υιό και τον Πατέρα.

Οι τρεις Υποστάσεις ή Πρόσωπα δεν διαιρούν την Μία Θεία Ουσία του Θεού, επομένως ο Θεός είναι Ένας και όχι τρεις Θεοί. Εμείς οι Ορθόδοξοι πιστεύουμε ότι από την Φύση του Θεού προέρχεται ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα,

⁴³² Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή* 38, Migne, P.G., 32, 332. Συμεώνος, *Ευρισκόμενα*, Ομιλία LXII, σελ. 323-326.

⁴³³ Γρηγορίου Νύσσης, *Ότι ουκ εισι τρεις θεοί*, Migne, P.G., 45, 125. Δαμασκηνού, *Περί των δύο θελήσεων εν Χριστώ*, Migne, P.G., 95, 136. Του ιδίου, *Εκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, VIII, Migne, P.G., 94, 825.

όπως από την φωτιά προέρχεται το φως και η θερμότητα. Όπως η φωτιά εκπέμπει φως και θερμότητα, έτσι, πριν από την εκ του μηδενός Δημιουργία των πάντων, ο Λόγος του Θεού και το Άγιο Πνεύμα συνυπήρχαν με τον Θεό Πατέρα προ πάντων των αιώνων. Επομένως, Ένας είναι ο Θεός, ο Οποίος δοξάζεται σε Τριάδα και η Θεότητά Του είναι η Πηγή και Ρίζα της Θεότητας του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Ο Θεός είναι Ένας στη Φύση και Ουσία, αλλά τρεις στις Υποστάσεις: Πατέρας, Υιός και Άγιο Πνεύμα· και ό,τι είναι ο Πατέρας στη Φύση παρόμοιοι είναι ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα⁴³⁴. Ο Θεός είναι Μονάδα σε Τριάδα, και ταυτόχρονα Τριάδα σε Μονάδα⁴³⁵.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΟ ΤΡΙΑΔΙΚΟ ΔΟΓΜΑ

1. Θεός ο Πατέρας

Η Πατρότητα του Θεού δεν αγνοείται στην Παλαιά Διαθήκη⁴³⁶. Ανεφέρεται ως ο Πατέρας του λαού του Ισραήλ⁴³⁷, ο Οποίος τους δημιούργησε και φροντίζει γι' αυτούς, όπως ένας πατέρας δείχνει αγάπη και στοργή σ' όλους εκείνους που Τον σέβονται. Οι Ισραηλίτες απηύθυναν τις προσευχές τους σ' Αυτόν και «καθώς οίκτειρει πατήρ υιούς, ᾠκτείρησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν»⁴³⁸. Ο Θεός ἔδειχνε πάντοτε το ἔλεος και τη στοργή Του σ' εκείνους που υπόφεραν και είχαν ανάγκη προστασίας. Φανερόνεται ως ο Πατέρας «τῶν

⁴³⁴ Καρμήρη, *Τα Δογματικά*, τόμ. Ι, σελ. 365. Του ιδίου, *Τα Δογματικά*, τόμ. ΙΙ σελ. 500, 595-596.

⁴³⁵ Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 58-60.

⁴³⁶ Ἐνθ' ανωτέρω, σελ. 130-132.

⁴³⁷ Δευτ. 32:6. Μαλ. 2:10. Ησ. 63:16• 64:8.

⁴³⁸ Ψαλμ. 102(103):13.

ὄρφανῶν» και Κριτής «τῶν χηρῶν»⁴³⁹ και τους επιτρέπει να υπομένουν δοκιμασίες, επειδή εκείνους που «ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται»⁴⁴⁰.

Στην Καινή Διαθήκη ο Θεός Πατέρας αποκαλύπτει τον Εαυτόν Του μέσα από καινούργιο φως. Αποκαλύπτεται ως Πατέρας, όχι μόνον γιατί δημιούργησε όλα στον κόσμο, συντηρώντας και προστατεύοντας τους ανυπηράσπιστους και εκείνους που έχουν ανάγκη, αλλά κυρίως μέσα σε μία ηθική άποψη ως ο Πατέρας των πάντων, χωρίς να διαφοροποιεί μεταξύ Ιουδαίους και τα άλλα έθνη. Όλοι όσοι συστηματικά αντιτάσσονται σ' αυτή την αλήθεια χαρακτηρίζονται από τον ίδιο τον Χριστό ως παιδιά «τοῦ Διαβόλου», γιατί «τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς» τους πράττουν⁴⁴¹, όχι γιατί ο Σατανάς είναι η αιτία της δημιουργίας τους, αλλά επειδή αυτός έγινε αίτιος να γίνουν αυτοί πονηροί και διαπράττουν πονηρά, όπως ψέματα και φόνους, που είναι συγκεκριμένες κακίες του Διαβόλου⁴⁴². Όλοι εκείνοι που, μέσον της μετανοίας, επιστρέφουν στο Θεό γίνονται παιδιά Του, όπως Εκείνος γίνεται ξανά ο Πατέρας τους⁴⁴³. Δεν υπάρχει μεγαλύτερη χαρά στον Ουρανό από του να μετανοεί ένας αμαρτωλός⁴⁴⁴ και εκείνοι που είναι ειρηνοποιοί γίνονται μιμηταί του Θείου μέσον των αρετών. Γι' αυτό τον λόγο, θα ονομαστούν «τέκνα Θεοῦ»⁴⁴⁵ ειδικά εκείνοι που μέσον της πίστεως και υπακοής στο Χριστό έχουν αναγεννηθεί διά του Αγίου Πνεύματος. Αυτοί πράγματι γίνονται παιδιά του

⁴³⁹ Ψαλμ. 67(68):5.

⁴⁴⁰ Παροιμιαί Σολομώντος 3:12.

⁴⁴¹ Ιωάν. 8:44. Α' Ιωάν. 3:8, 10.

⁴⁴² Αμμωνίου, *Αποσπάσματα εις Ιωάννην*, Migne, P.G., 85, 1452. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Εις Ιωάννην*, Migne, P.G., 124, 29.

⁴⁴³ Λουκ. 15:11-32.

⁴⁴⁴ Λουκ. 15:7, 10. 5:32. Ματθ. 9:13• 12:7. Μάρκ. 2:17.

⁴⁴⁵ Ιωάν. 1:12. Ματθ. 5:9. Γρηγορίου Νύσσης, *Ομιλία 7 εις τους Μακαρισμούς*, Migne, P.G., 44, 1289. Ζιγαβηνού, *Εις Ψαλμόν*, Migne, P.G., 129, 225.

Θεού⁴⁴⁶ στις καρδιές των οποίων το Πνεύμα του Υιού αναφωνεί «*Αββά ο Πατήρ*»⁴⁴⁷ και οι οποίοι «*οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν*»⁴⁴⁸.

Απ' όλα αυτά τα παιδιά, που είναι πλάσματα και δημιουργήματα, κανένα δεν έχει την ίδια φύση με τον Θεό Πατέρα, ούτε είναι κανείς υιός Θεού από την φύση του. Ο Μονογενής Υιός και Λόγος του Θεού είναι ο μόνος ο Οποίος είναι από την ίδια την Ουσία με εκείνη του Πατέρα⁴⁴⁹. Είναι ο Υιός του Θεού, επειδή από την Φύση Του έχει κοινωνία με τον Πατέρα⁴⁵⁰ και, επειδή από την Φύση ο Υιός έχει ό,τι ο Πατέρας έχει⁴⁵¹, όποιος βλέπει τον Υιό, βλέπει και τον Πατέρα⁴⁵².

Ο Πατέρας έχει μία μοναδική και αγνή μεταφυσική σχέση με τον Μονογενή Του Υιό, ο Οποίος είναι από την Φύση Του, από την ίδια Ουσία όπως ο Πατέρας. Όλοι όσοι μέσον της πίστεως αναγεννώνται, δεν μπορούν να επιτύχουν την Φύση του Θεού και ούτε μπορούν να γίνουν όπως ο Μονογενής Υιός, παρά μόνον διά μέσον μίμηση και της Θείας Χάριτος. Διότι, εκείνο που ο Υιός είναι από την Φύση, οι άνθρωποι γίνονται με την υιοθεσία και την φιλανθρωπία του Θεού⁴⁵³.

Παρ' όλο που ο Χριστός παρότρυνε τους Μαθητές Του να προσεύχονται στο Θεό ως Πατέρα τους, η δική Του σχέση με τον Πατέρα είναι διαφορετική απ'

⁴⁴⁶ Α' Ιωάν. 5:18. Α' Πέτρου 1:23.

⁴⁴⁷ Γαλ. 4:6. Ρωμ. 8:17.

⁴⁴⁸ Ιωάν. 1:13.

⁴⁴⁹ Ζιγαβηνού, *Εις Ψαλμόν*, Migne, P.G., 129, 1124. Γρηγορίου Νύσσης, *Θεολογικός Δ' περί του Υιού*, Ομιλία 30, § 20, Migne, P.G., 36, 128.

⁴⁵⁰ Ιωάν. 14:10-11• 10:38• 5:19-2.

⁴⁵¹ Βασιλείου του Μεγάλου, *Ομιλία 15 περί πίστεως*, § 2, Migne, P.G., 31, 468.

⁴⁵² Ιωάν. 14:9.

⁴⁵³ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εις Ιωάννην*, κεφ. IX, Migne, P.G., 73, 153.

εκείνη των Μαθητών. Αναφερόμενος στην σχέση Του προς τον Πατέρα, ο Χριστός χρησιμοποιεί την έκφραση «*Πατέρα μου*»⁴⁵⁴, ενώ, όταν αναφερόταν στην σχέση των Μαθητών και όλου του κόσμου χρησιμοποιούσε την έκφραση «*Πατέρα υμών*»,⁴⁵⁵ αποκαλύπτοντας μ' αυτό τον τρόπο ότι είναι ο Μονογενής Υιός του Πατέρα από την Φύση Του και της αυτής Ουσίας, ενώ οι Μαθητές Του και όλοι όσοι θα πιστέψουν δι' αυτών, είναι παιδιά του Θεού από υιοθεσία και Χάριν. Αυτό φαίνεται πολύ καθαρά μετά από την ένδοξο Ανάσταση, όταν ο Χριστός εμφανίστηκε στην αγία Μαρία την Μαγδαληνή και της είπε, «*πορεύου δὲ πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἶπὲ αὐτοῖς· ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν*»⁴⁵⁶.

Ο ἅγιος Απόστολος Παῦλος τονίζει λέγοντας, «*εἷς Θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα*»⁴⁵⁷ και «*ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται*»⁴⁵⁸. Είναι πράγματι Πατέρας, επειδή δεν δέχθηκε αυτόν τον τίτλο από κανένα άλλο, αλλά Αυτός το χάρισε στους άλλους. Αυτός υπάρχει πάντοτε ως Πατέρας και είναι από την Φύση Του Πατέρας. Δεν έγινε Πατέρας μετά την γέννηση του Υιού, όπως αυτό συμβαίνει με το ανθρώπινο γένος, αλλά υπάρχει αυτό ακριβώς που είναι προ όλων των αιώνων.

Οι ἅγιοι Πατέρες της Ορθοδόξου μας Εκκλησίας αναφέρονται στο πρώτο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος ως Πατέρα, διότι είναι ο Πατέρας όλων, η Αρχή και η Αιτία όλων των πραγμάτων, η Πηγή της Ζωής από τον Οποῖον ο Υιός γεννάται προ πάντων των αιώνων. Γι' αυτό τον λόγο, ο Πατέρας είναι η φυσική Αιτία και

⁴⁵⁴ Ματθ. 7:21• 10:32• 11:25-27• 15:13• 16:17, 27• 18:10• 18:19, 35• 20:23• 24:36• 25:34• 26:29, 39, 42, 53. Μάρκ. 8:38. Λουκ. 2:49• 10:21-22• 22:29, 42• 23:34, 46• 24:49. Ιωάν. 2:16• 5:17• 6:31• 8:19, 28, 54• 10:17-18, 25,29, 32, 37• 12:26• 14:2, 7, 12, 20-21,23• 15:1, 8, 10, 15, 24, 20:17.

⁴⁵⁵ Ματθ. 5:16, 45, 48• 6:1, 4, 6, 8, 14-15, 18, 26, 32• 7:11• 10:20, 29• 13:43• 18:14• 23:9. Μάρκ. 11:25-26. Λουκ. 6:36• 11:13• 12:30, 32. Ιωάν. 8:42.

⁴⁵⁶ Ιωάν. 20:17.

⁴⁵⁷ Α΄ Κορινθ. 8:6.

⁴⁵⁸ Εφεσ. 3:15.

η Αρχή του Υιού, επειδή Μία είναι η Αρχή και όχι δύο αρχές στη Θεότητα. Γι' αυτό, η Κεφαλή του Υιού είναι ο Πατέρας⁴⁵⁹. Ο Θεός Πατέρας είναι ο Μόνος ο Οποίος είναι χωρίς αρχή και αγέννητος, που έχει αυτή την μοναδική Υποστατική ιδιότητα και που δεν μπορεί να την συμεριστεί με κανένα άλλο από τα δύο Πρόσωπα. Ονομάζεται Αυτοθεός και Αληθινός Θεός, ο πρώτος και για όλους Θεός Πατέρας. Η Ουσία του Θεού ποτέ δεν υπήρξε ατελής, διότι, εάν θα λέγαμε ότι υπήρχε χρόνος όπου ήταν ατελής, τότε θα αποδίδαμε ατέλεια σ' Αυτόν με το να λέγουμε ότι άλλαξε από του να μην είναι Πατέρας στο να είναι Πατέρας⁴⁶⁰.

Ο Θεός Πατέρας κατανοείται ως να είναι πάντοτε Πατέρας, διότι απ' Αυτόν ο Υιός γεννάται προ πάντων των αιώνων και πάντοτε υπάρχει μαζί Του. Επομένως, το πρώτο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος είναι Πατέρας στο δεύτερο Πρόσωπο, ο Οποίος γεννάται από τον Πατέρα πριν από κάθε χρόνο, συνυπάρχει μαζί Του που είναι η Αρχή και η Πηγή της Θεότητας και από τον Οποίον το τρίτο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος, το Άγιο Πνεύμα, εκπορεύεται⁴⁶¹.

Η αιώνια Πατρότητα του πρώτου Προσώπου της Αγίας Τριάδος, παρ' όλο που είναι ακατανόητη, όταν σχετίζεται στις δύο βασικές Ιδιότητες της Αγάπης και της Μακαριότητας, τότε και μόνον τότε μπορεί να κατανοηθεί από την περιορισμένη λογική μας. Η Αγάπη του Θεού αναζητά κάποιον να αγαπά. Σχετικά με την άπειρη Αγάπη του Θεού, το αντικείμενο της Αγάπης Του πρέπει να είναι εξ ίσου άπειρο. Το δεύτερο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος πληρεί το άπειρο ωκεανό της Θείας Αγάπης και αποδεικνύει ότι η Θεότητα είναι Αυτάρκης και Μακαρία. Ο Υιός είναι η Ζώσα και Τέλεια Εικόνα του Θεού, μέσα από την οποία ο Πατέρας ευχαριστείται να βλέπει την δική Του Εικόνα.

⁴⁵⁹ Lossky, *Theology*, σελ. 46-47.

⁴⁶⁰ Ωριγένους, στη *B*, τόμ. 11, σελ. 289• τόμ.10, σελ. 96. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ενωμίον*, I, Migne, P.G., 45, 369. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών*, I, 14, Migne, P.G. 26, 41. Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις*, Migne, P.G., 33, 700. Δαμασκηνού, *Εκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, βιβλίο I, VIII., Migne, P.G., 94, 812.

⁴⁶¹ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εις Αββακούμ*, κεφ. III, Migne, P.G., 71, 897.

Η Δημιουργία δεν πραγματοποιήθηκε μόνον έξω από την Ουσία του Θεού, αλλά έλαβε χώρα μέσα σε συγκεκριμένο χρόνο, όπως ο ίδιος ο χρόνος είναι μέρος της Δημιουργίας και δεν υπήρχε πριν από τη Δημιουργία. Επειδή η αμαρτία εισήλθε μέσα στον κόσμο, αποδείχθηκε ότι η Δημιουργία ήταν ούτε τέλεια, ούτε άπειρη και αιώνια, ώστε να πληρεί τις συνθήκες της Άπειρης Θείας Αγάπης. Παρ' όλο που στην Αγία Γραφή διαβάζουμε ότι «οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον»⁴⁶², σχετικά με τον Υιό, δεν γράφει ότι ο Θεός αγάπησε τον Υιό, αλλά ότι «ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν»⁴⁶³ επισημαίνοντας μ' αυτό τον τρόπο ότι η Αγάπη του Πατέρα είναι συνεχής, αιώνια και απόλυτη. Η χρήση της λέξεως «Πατέρα» επισημαίνει την στενή σχέση των δύο Προσώπων της Αγίας Τριάδος⁴⁶⁴.

2. Θεός ο Υιός

Μέσα στη Θεία Ουσία ο Υιός διακρίνεται από τον Πατέρα ως ξεχωριστή Υπόσταση ή Πρόσωπο⁴⁶⁵. Παρ' όλο που ο Υιός παραμένει αδιαίρετος και αχώριστος από τον Πατέρα, είναι ένα μαζί Του με τέτοιο τρόπο που είναι αδύνατον οι δύο να υπάρχουν χωριστά ο ένας από τον άλλον, το να είναι δύο ξεχωριστοί θεοί. Ο Υιός διαφοροποιείται από τους «υιούς του Θεού» ως ο Μονογενής Υιός, ο Οποῖος γεννᾶται χωρίς αρχή από την Ουσία του Θεού Πατέρα και δεν δημιουργείται, όπως όλα τα άλλα δημιουργήματα. Ο Υιός δεν είναι «υιός» με την σημασία του όρου που χρησιμοποιείται στην Παλαιά Διαθήκη σχετικά με τον λαό του Ισραήλ, που ονομάζετο από τον Θεό «υιός πρωτότοκός μου Ισραήλ»⁴⁶⁶. Ούτε συγκρίνεται με τους Αγγέλους, ή τον Αδάμ, ή τους

⁴⁶² Ιωάν. 3:16.

⁴⁶³ Ιωάν. 3:35

⁴⁶⁴ Ωριγένους, στη **B**, τόμ. 12, σελ. 366.

⁴⁶⁵ Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 132-135.

⁴⁶⁶ Ξ. 4:22.

ειρηνοποιούς στην Καινή Διαθήκη, οι οποίοι, με το να μιμούνται την Αγαθότητα και Καλωσύνη του Θεού Πατέρα, καλούνται «υιοί Θεού»⁴⁶⁷.

Ο Υιός είναι από την ίδια Ουσία και γεννάται από τον Πατέρα πριν από κάθε χρόνο και χωρίς αρχή, όπως ο ίδιος τονίζει: «*Ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοὶ ἐστι*»⁴⁶⁸ και ότι «*πρὶν Ἀβραάμ γενέσθαι ἐγὼ εἰμι*»⁴⁶⁹. Χρησιμοποιώντας το ρήμα «γενέσθαι» ο Χριστός δήλωνε ότι ο Αβραάμ ήταν θνητός και είχε δημιουργηθεί σε χρόνο, αλλά για τον Εαυτόν Του χρησιμοποιεί τον όρο «ἐγὼ εἰμι», για να δηλώσει την συνεχή Ὑπαρξή Του και ότι είναι ελεύθερος από κάθε έννοια χρόνου⁴⁷⁰.

Ο Υιός δεν έλαβε την ύπαρξη Του μέσα σε χρόνο, όπως όλη η υπόλοιπη Δημιουργία που έχει περιορισμένη φύση. Γεννήθηκε πριν από κάθε χρόνο από τον Πατέρα και έχει την ίδια Φύση και Ουσία μ' Αυτόν, ως ο Μονογενής της Ουσίας του Πατέρα. Επομένως, ο Υιός ως Ἄπειρος και Ἴσος με την Φύση του Πατέρα, τολμά να διακηρύξει: «*Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ, οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ᾧ ἐὰν βούληται ὁ υἱὸς ἀποκαλύψαι*»⁴⁷¹. Αυτή η μαρτυρία αποκαλύπτει την ισότητα του Υιού προς τον Πατέρα Του, επειδή, εάν έχουν ίση γνώση ο ένας για τον άλλον, πρέπει να είναι ίσοι σ' όλα⁴⁷². Τα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος γνωρίζουν εξ ίσου τα βάθη του άλλου, επειδή είναι ίσοι στη γνώση και είναι της αυτής Ουσίας. Γι' αυτό τον λόγο, «*οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μὴ τι βλέπη τὸν πατέρα ποιῶντα· ᾧ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Ὁ γὰρ πατήρ φιλεῖ τὸν υἱὸν καὶ*

⁴⁶⁷ Ματθ. 5:9. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Περὶ Αγίας Τριάδος*, Ομιλία 12, Migne, 75, 205.

⁴⁶⁸ Ιωάν. 14:10.

⁴⁶⁹ Ιωάν. 8:58.

⁴⁷⁰ Ζιγαβηνού, *Εἰς Ιωάννην*, Migne, P.G., 129, 1305. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς Β' Κορινθίους*, Migne, P.G., 73, 937. Χρυσοστόμου, *Ομιλία* 55, § 2, στον Montfaucon, τόμ. 8, σελ. 371.

⁴⁷¹ Ματθ. 11:27. Λουκ. 10:22.

⁴⁷² Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς Λουκάν*, Migne, P.G., 72, 672-673. Ζιγαβηνού, *Εἰς Ματθαίον*, Migne, P.G., 129, 361.

πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα»⁴⁷³, μη διαφέροντα στη Δύναμη ἢ Ενέργεια, ἀλλά, «ὥσπερ γὰρ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ»⁴⁷⁴.

Ἡ ἀνωτέρα υπόσχεση γιὰ τὴν χορήγησιν τῆς Ζωῆς ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ εἶναι βασιμμένη στὴν ἰσότητα τῆς Εξουσίας καὶ στὴν κοινὴ Φύση, καὶ δόθηκε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ στοὺς ἀγίους Ἀποστόλους Του λίγο πρὶν ἀπὸ τὰ Ἅγια Πάθη καὶ Σταύρωσίν Του, σύμφωνα με τὴν ὁποία «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατέρα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ»⁴⁷⁵ καὶ «ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα»⁴⁷⁶. Κατὰ συνέπεια, μετὰ ἀπὸ τὴν ἐνδοξο Ἀνάστασιν, ὅταν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος Θωμᾶς εἶδε τὸν Ἀναστάντα Κύριον, ἀναφώνησε: «Ὁ Κύριος μου καὶ ὁ Θεὸς μου»⁴⁷⁷ καὶ ὁ Χριστὸς ἀνταποκρίθηκε λέγοντας, «ὅτι ἐώρακάς με, πεπίστευκας· μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες»⁴⁷⁸.

Οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι καὶ Μαθητὲς διακήρυξαν τὸν Υἱὸν ὡς Θεὸν, ἴσο πρὸς τὸν Πατέρα. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἀπόστολος καὶ Ευαγγελιστὴς μας διδάσκει σχετικὰ με τὴν Ενσάρκωσιν τοῦ Λόγου ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος»⁴⁷⁹, δεικνύοντας ὅτι πάντοτε υπῆρχε καὶ δὲν υπῆρχε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἦταν. Ὅπου καὶ ἀν στρέψουμε τὶς σκέψεις μας, δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε κάποιον χρόνο ἢ περίοδο ἢ αἰῶνα ὅπου ὁ Υἱὸς δὲν ἦταν, διότι πάντοτε «**Εἶναι**». «Ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν», δὲν κρυβόταν μέσα στὸν Θεόν.

⁴⁷³ Ἰωάν. 5:19-20.

⁴⁷⁴ Ἰωάν. 5:21.

⁴⁷⁵ Ἰωάν. 15:26. Χρυσοστόμου, *Ομιλία 77*, § 3, στὸν Montfaucon, τόμ. 8, σελ. 519. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ομιλία X*, κεφ. 2, Migne, P.G., 74, 420.

⁴⁷⁶ Ἰωάν. 5:23.

⁴⁷⁷ Ἰωάν. 20:28.

⁴⁷⁸ Ἰωάν. 20:29.

⁴⁷⁹ Ἰωάν. 1:1.

Ήταν με τον Θεό. Με το να προσθέσει το «καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος», ο Ευαγγελιστής μας βεβαιώνει ότι ο Υἱὸς και Λόγος ἦταν πάντοτε Θεὸς ἔχοντας την δική Του Υπόσταση, προερχόμενος ἀπὸ την ἰδίαν Ουσία και Φύση, ὅπως του Πατέρα.⁴⁸⁰

Ο ἅγιος Ἀπόστολος Παῦλος μιλά για τον Υἱό ως να εἶναι πάντοτε «ἐν μορφῇ Θεοῦ»⁴⁸¹ και ως ταυτόσημη ζῶσα «εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου»⁴⁸². Αυτὸς φέρει τα χαρακτηριστικά του Πατέρα, που δεν εἶναι νεκρά, ἀλλὰ υπάρχουν μέσα στην Ουσία του Θεοῦ διατηρώντας την ταυτόσημη Εἰκόνα. Γι' αὐτὸ τον λόγο, δεν δίστασε να ενσαρκωθεί και, ἀναλαμβάνοντας την ἀνθρώπινη μας φύση, «ὄς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, και σχήματι εὐρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ»⁴⁸³. Ο Υἱὸς συναναστράφηκε ἀνάμεσά μας⁴⁸⁴, ἐπειδὴ δεν εἶχε κανένα φόβο να χάσει ἐκεῖνο που «Εἶναι», γιατί «Εἶναι» ἀπὸ την Φύση Του Θεὸς ἴσος προς τον Πατέρα. Γενόμενος ἀνθρώπος, δεν ἔχασε την Θεότητά Του, οὔτε οι δύο Φύσεις, Θεία και ἀνθρώπινη, συγχίστηκαν ἢ ἀναμείχθηκαν. Κατ' ἀκολουθία, παραμένει ο μοναδικὸς Θεάνθρωπος. Γι' αὐτὸ, ο ἅγιος Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφερόμενος στη Θυσία του Υἱοῦ γράφει: «Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ»⁴⁸⁵.

Στην προς Εβραίους Ἐπιστολή διακηρύσσεται ὅτι ο Ἐνσαρκωθεὶς Υἱὸς, «ὄς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης και χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα

⁴⁸⁰ Ζιγαβηνοῦ, *Ἀνώνυμος μετὰφρασις των δύο Ὠδῶν της Θεοτόκου και Ζαχαρίου εν Λουκά*, Migne, P.G., 129, 1109 και 1112. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατὰ Ἀρείου και Σαβελλίου*, Migne, P.G., 45, 1296. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Ὁμιλία I*, κεφ. III, Migne 73, 40. Θεοδωρήτου Κύρου, *Ὁμιλία V*, κεφ. II, *Περὶ Υἱοῦ*, Migne, P.G., 83, 452.

⁴⁸¹ Φιλ. 2:6.

⁴⁸² Κολ. 1:15.

⁴⁸³ Φιλ. 2:6-8.

⁴⁸⁴ Ἰωάν. 1:14.

⁴⁸⁵ Β' Κορινθ. 5:19.

*τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἑαυτοῦ καθαρισμόν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς*⁴⁸⁶, εἶναι Φως εκ Φωτός, ἀχώριστος ἀπὸ τον Πατέρα και σχετίζεται προς Αὐτόν, ὅπως η λάμψη του φωτός εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τον ἥλιο. Η σχέση μεταξύ του Πατέρα και του Υἱοῦ εἶναι ὅμοια με ἐκείνη της λάμψεως προς τον ἥλιο και συνυπάρχει ἀπὸ τη φύση με τη δική της ταυτότητα. Ο Υἱός ἀναφέρεται ως ο «*χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως*» του Πατέρα, ἐπειδὴ εἶναι ο ἴδιος κατὰ πάντα μ' Εκείνον: Θεός, Κύριος, Παντοδύναμος, Δημιουργός, Παντοκράτωρ και ὅ,τι χαρακτηρίζει τον Πατέρα⁴⁸⁷.

Σύμφωνα μ' αὐτή την πίστη σχετικά με τον Υἱό ως ἴσος προς τον Πατέρα και ως τέλειος Θεός, ο ἅγιος Ευαγγελιστής Ιωάννης δίδαξε ὅτι «*πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἐν ᾧ γέγονεν*»⁴⁸⁸. Χρησιμοποιώντας την πρόθεση «*διά*» ο Ιωάννης δήλωσε ὅχι κάποια υπηρεσία, ἀλλὰ συνεργασία, «*ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε*»⁴⁸⁹, ἐνῶ ο ἴδιος δεν δημιουργήθηκε, ἀλλὰ υπήρχε πρὶν ἀπ' ὅλα, συνυπήρχε προ πάντων των αἰῶνων μαζί με τον Πατέρα και το Ἅγιο Πνεῦμα. Η προς Εβραίους Επιστολή ὁμολογεί τον Υἱό να εἶναι ο Κύριος που δημιούργησε και φέρει «*τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ*»⁴⁹⁰. Γι' αὐτό διακηρύσσεται, «*ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος*»⁴⁹¹.

⁴⁸⁶ Εβρ. 1:3.

⁴⁸⁷ Δαμασκηνού, *Εἰς Εβραίους*, IX, Migne, P.G., 95, 932. Γρηγορίου Νύσσης, *Περὶ πίστεως*, Migne, P.G., 45, 140. Αθανασίου Αλεξανδρείας, Migne, P.G., 25, 568. Θεοδωρήτου Κύρου, *Περὶ Υἱοῦ*, Ομιλία V, κεφ. II, Migne, P.G., 83, 452.

⁴⁸⁸ Ιωάν. 1:3.

⁴⁸⁹ Κολ. 1:16-17.

⁴⁹⁰ Εβρ. 1:3• 10-12.

⁴⁹¹ Εβρ. 1:8.

Σ' όλη την Καινή Διαθήκη βρίσκει κανείς πολλά χωρία στα οποία ο Λόγος του Θεού, ο Κύριος και Σωτήρας μας Ιησούς Χριστός, καλείται Θεός. Στο Βιβλίο των Πράξεων, η Εκκλησία καλείται *«έκκλησία τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ, ἦν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος»*⁴⁹². Οπωσδήποτε εδώ φανερώνεται η Θεότητα του Ιησού Χριστού, ο Οποῖος ως άνθρωπος χύνει το Αἷμα Του πάνω στο Σταυρό για τη σωτηρία της ανθρωπότητας, αλλά, επειδή η ανθρώπινή Του φύση ήταν υποστατικά ενωμένη με την Θεία Φύση, το Αἷμα Του δεν ήταν κοινό ανθρώπινο αἷμα, αλλά εκείνο του Θεανθρώπου. Ο άγιος Απόστολος Παῦλος, γράφοντας στον Τίτο σχετικά με την Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου, αναφέρεται στην *«μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»*⁴⁹³, διακηρύσσοντας τον Χριστό ως τον Τέλειο και Μεγάλο Θεό⁴⁹⁴. Πώς είναι δυνατόν, λοιπόν, να ισχυριστεί κανείς ότι ο Υἱός είναι κατώτερος από τον Πατέρα⁴⁹⁵; Στην προς Ρωμαίους Επιστολή ο Κύριος διακηρύσσεται να είναι *«ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας»*⁴⁹⁶.

Ο Θεοδώρητος Κύρου, ερμηνεύοντας το ανώτερο χωρίο, τόνισε ότι ο άγιος Απόστολος Παῦλος αναφερόμενος στην καταγωγή του Χριστού από τους Ιουδαίους *«κατὰ τὴν σάρκα»*, διακήρυξε ότι είναι ο Αιώνιος Θεός, φανερώνοντας τις δύο Φύσεις του Χριστού, Θεία και ανθρώπινη, που ήταν ενωμένες στη μία Υπόσταση⁴⁹⁷. Ο άγιος Απόστολος Παῦλος ομιλώντας για την ανθρώπινη φύση του Χριστού δήλωσε, *«ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς»*⁴⁹⁸ και ότι *«Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ»*⁴⁹⁹. Ο

⁴⁹² Πράξεις 20:28.

⁴⁹³ Τίτ. 2:13.

⁴⁹⁴ Οικουμενίου, *Εἰς Τίτ.*, XII, Migne, P.G., 119, 256.

⁴⁹⁵ Χρυσοστόμου, *Ομιλία 5 § 2*, στον Montfaucon, τόμ. 11, σελ. 824.

⁴⁹⁶ Ρωμ. 9:5.

⁴⁹⁷ Θεοδώρητου Κύρου, *Προς Ρωμαίους*, Migne, P.G., 82, 152.

⁴⁹⁸ Κολ. 2:9.

⁴⁹⁹ Β' Κορινθ. 5:19.

άγιος Ιωάννης ο Απόστολος και Ευαγγελιστής, διακήρυξε τον Χριστό ότι «οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος»⁵⁰⁰ και, ὅπως ἡ ψυχὴ κατοικεῖ μέσα στο σῶμα, ἔτσι «καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατέρα, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας»⁵⁰¹.

Στην Καινὴ Διαθήκη βρίσκουμε μερικὰ χωρία⁵⁰² στα οποία ὁ Υἱὸς φαίνεται να εἶναι κατώτερος σε σχέση με τὸν Πατέρα Του, ἀλλ' αὐτὰ τα χωρία ἀναφέρονται μόνον στην ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ ἐπειδὴ ἔλαβε σάρκα και τὴν ομοιότητα τοῦ δούλου. Μέσον τῆς ἀκρας ταπεινώσεώς Του τράβηξε τὴν προσοχὴ τοῦ Πατέρα να ἐπιβλέψει με ἔλεος πάνω σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους και διὰ τῆς Θουσίας Του πάνω στον Σταυρό, εμεῖς γινήκαμε ἀδελφοί Του, ἐπειδὴ συμμετείχε στη δική μας σάρκα και αἷμα⁵⁰³.

Αὐτὰ τα χωρία εἶναι τα ἀκόλουθα:

1. Στον Ιωάννη 14:28 ὁ Χριστὸς λέγει: «ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστι». Ἡ δήλωση αὐτὴ ἀναφέρεται στην ἀνθρώπινη φύση τοῦ Κυρίου, ἐπειδὴ εἶναι πράγματι κατώτερη σε σχέση με τὴν Θεία Φύση.

2. Στον Ιωάννη 5:19 ὁ Χριστὸς λέγει: «'Αμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν, ἐὰν μὴ τι βλέπη τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ». Αὐτὸ το χωρίο δεν φανερῶνει ἐξάρτηση τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα σαν κατώτερος πρὸς Αὐτόν, ἀλλὰ φανερῶνει τὴν ἀπόλυτη ἰσότητα και ἀρμονία που επικρατεῖ στη Θεία Τους Βουλή και Ενέργεια, ἔχοντας Μία Θέληση, Μία Εξουσία και Μία και τὴν αὐτὴν ἰση Δύναμη. Ὅταν ὁ Κύριος λέγει ὅτι «οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν», φανερῶνει ὅτι εἶναι ἴσος πρὸς τὸν Πατέρα και ὅτι και οἱ δύο ἔχουν τὴν ἴδια Βουλή για ὅλα τα πράγματα. Ἐπομένως, φαίνεται ὅτι ὁ Πατέρας και ὁ Υἱὸς

⁵⁰⁰ Α' Ιωάν. 5:20.

⁵⁰¹ Ιωάν. 1:14. Οικουμενίου, *Εἰς Κολοσσαεῖς*, VII, Migne, P.G., 119, 33. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, *Βιβλίον IV, Ἐπιστολὴ 166*, Migne, P.G., 78, 1256.

⁵⁰² Ιωάν. 5:19• 14:28• 17:3

⁵⁰³ Εβρ. 2:14-15, 17.

έχουν ένα Νουν και μία Βουλή για όλα τα πράγματα και, κατά συνέπεια, ο Πατέρας και ο Υιός ενεργούν ως Ένας, εφ' όσον ο Υιός ό,τι «βλέπη τὸν Πατέρα ποιῶντα ..., ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ». Ακόμα, η Ουσία του Πατέρα και του Υιού είναι Μία. Οι Ενέργειες και η Ουσία είναι Μία, διότι Μία Ουσία, Μία Δύναμη και Μία Ενέργεια μπορεί να υπάρχει στη Θεότητα του Πατέρα και του Υιού⁵⁰⁴. Ο άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος λέγει ότι ... ο Κύριος δεν έκαμε κάτι χωρὶς τον Πατέρα, είτε μόνος Του ή δια μέσον των Αποστόλων (διότι ήταν ενωμένος μ' Εκείνον)⁵⁰⁵.

3. Στον Ιωάννη 17:3 ο Χριστός λέγει: «Αὕτη δέ ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν». Αυτό το χωρίο δεν αφαιρεί την ισότητα της Θεότητας του Υιού, επειδή η έκφραση «τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν» λέγεται σε αντιδιαστολή προς τους ψευδεῖς θεούς. Το γεγονός ότι για να κληρονομήσει κανείς την «αιώνιον ζωήν» πρέπει να «γνωρίζουν» όχι μόνον τον Πατέρα, αλλά εξ ίσου και τον Υιό, τον Οποῖον έστειλε στον κόσμο, φανερώνει την ισότητα των δύο Προσώπων της Αγίας Τριάδος⁵⁰⁶.

4. Όταν ο Χριστός αναφέρετο στον Εαυτόν Του ως τον «Υιόν του ανθρώπου»⁵⁰⁷ είναι φανερόν ότι τόνιζε την ανθρώπινή Του φύση. Γι' αυτό, δεν είναι παράλογο, εάν ο Πατέρας εμφανίζεται να παραδίδει «τὴν κρίσιν πᾶσαν τῷ υἱῷ» διότι «υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί»⁵⁰⁸, ή «ὥσπερ γὰρ ὁ πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ,

⁵⁰⁴ Χρυσοστόμου, Ομιλία 38 § 4, στον Montfaucon, τόμ. 8, σελ. 256. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς Ἰωάννην*, Ομιλία II, κεφ. VI, Migne, P.G., 73, 349. Μεγάλου Βασιλείου, *Κατὰ Ἐννομίον*, Ομιλία IV, Migne, P.G., 29, 676. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Εἰς Ἰωάννην*, Migne, P.G., 123, 1268.

⁵⁰⁵ Ιγνατίου, *Προς Μαγνησίους*, 7, 1, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 95.

⁵⁰⁶ Βασιλείου του Μεγάλου, *Κατὰ Ἐννομίον*, Ομιλία IV, Migne, P.G., 29, 705. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατὰ Ἀρειανόν*, Ομιλία II, Migne, P.G., 26, 337.

⁵⁰⁷ Ματθ. 8:20• 9:6• 11:19• 12:8, 32,40• 13:37, 41, 55• 16:13, 27, 28• 17:9, 12, 22• 18:11• 19:28• 20:18, 28• 24:27, 30, 37, 39, 44• 25:13, 31• 26:2, 24, 45, 64• 27. Μάρκ. 2:10, 28• 8:31, 38• 9:9, 12, 31• 10:33, 45,• 13:26, 34• 14:21, 41, 62. Λουκ. 5:24• 6:5, 22• 7:34• 9:22, 26, 44, 56, 58• 11:30• 12:8, 10, 40• 15:17,22, 24, 26, 30• 18:8, 31• 19:10• 21:27, 36• 22:22, 48, 69. Ιωάν. 1:51• 3:13, 14• 5:27• 6:27, 53, 62• 8:28• 12:23, 34• 13:31.

⁵⁰⁸ Ιωάν. 5:22, 27.

οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ»⁵⁰⁹. ἢ Του δίδεται ἡ «ἐξουσία πάσης σαρκός, ἵνα πᾶν ὃ δέδωκας αὐτῷ δώσῃ αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον»⁵¹⁰. ἢ Του δίδεται «πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς»⁵¹¹ να κρίνει τους ζώντες και τους νεκρούς. Ακόμα, ο ὅρος «γενόμενος» που χρησιμοποιεῖ ο ἅγιος Απόστολος Παῦλος αναφέρεται στην μέσα στο χρόνο Ενσάρκωση του Υιού⁵¹².

5. Τελικά, ὅταν ο ἅγιος Απόστολος Παῦλος καλεῖ τον Χριστό «πρωτότοκον πάσης κτίσεως»⁵¹³, διακήρυττει την ἀλήθεια ὅτι ο Κύριος δεν δημιουργήθηκε, ἀλλὰ γεννήθηκε ἀπὸ τον Πατέρα, ἐπειδὴ δεν εἶπε «τον πρώτον δημιουργηθέντα», ἀλλὰ «τον πρωτότοκον», ὄχι γιατί ο Κόσμος σχετίζεται μ' Αὐτόν, ἀλλὰ, ἐπειδὴ γεννήθηκε πρὶν ἀπ' ὅλη τη Δημιουργία⁵¹⁴.

Ἡ Ορθόδοξος Ἐκκλησία δέχθηκε την Αλήθεια ὅτι ο Χριστός εἶναι Θεός ἴσος πρὸς τον Πατέρα ἀπὸ τους ἁγίους Αποστόλους και οἱ Αποστολικές τους Διδασκαλίες διατηρήθηκαν μέσα στις διδασκαλίες των Αποστολικῶν Πατέρων και των ἐπομένων γενεῶν που ἐπακολούθησαν.

Στη Β' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή του ἁγίου Κλήμεντος Ρώμης διαβάζομε: *Ἀδελφοί, οφείλομε να σκεπτόμαστε για τον Ἰησοῦ Χριστό, ὅπως κάμομε για τον Θεό*⁵¹⁵.

Ο ἅγιος Ἰγνατίος ο Θεοφόρος λέγει ὅτι ο Χριστός εἶναι ο Υἱός του Θεοῦ ... *που εἶναι ο Λόγος Του που ἦρθε σιωπηλά*⁵¹⁶ ... και ... *που πρὶν ἀπ' ὅλους τους*

⁵⁰⁹ Ἰωάν. 5:26.

⁵¹⁰ Ἰωάν. 17:2.

⁵¹¹ Ματθ. 28:18.

⁵¹² Ρωμ. 1:3. Γαλ. 4:4. Εβρ. 1:5.

⁵¹³ Κολ. 1:15.

⁵¹⁴ Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐκθεσις πίστεως*, Migne, P.G., 25, 205. Χρυσοστόμου, *Ομιλία 3 § 2*, στον Montfaucon, τόμ. 11, σελ. 398. Θεοδωρήτου Κύρου, *Εἰς Κολασσαεῖς*, κεφ. VII, Migne, P.G., 82, 597.

⁵¹⁵ Κλήμεντος Ρώμης, *Β' Κορινθίους*, 1, 1, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 68.

⁵¹⁶ Ἰγνατίου, *Πρὸς Μαγνησίους*, 8, 2, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 95.

αιώνες ήταν μαζί με τον Πατέρα και εμφανίστηκε τον τελευταίον καιρό⁵¹⁷. Γράφοντας στους Ρωμαίους, τους συμβουλεύει να μη επέμβουν και εμποδίσουν το μαρτύριό του, αλλά τους παρακαλεί να τον αφήσουν ... να γίνει μιμητής του Θεού του⁵¹⁸. Στον άγιο Πολύκαρπο Σμύρνης έγραψε: *Κατανόησε τους καιρούς. Περίμενε ξαφνικά Εκείνον που είναι πάνω από τον χρόνο· τον αιώνιο, τον αόρατο, που προς χάριν μας έγινε ορατός, τον απερίγραπτο, τον απαθή, που προς χάριν μας υπόφερε, που προς χάριν μας υπόμεινε με κάθε τρόπο*⁵¹⁹.

Ο άγιος Ιουστίνος, ο φιλόσοφος και μάρτυς, τόνισε ότι ... ο Υιός του Θεού είναι ο μόνος που να καλείται κυρίως Υιός, διότι ο Λόγος πριν από τη Δημιουργία υπήρχε και γεννήθηκε⁵²⁰. και μέσα στο χρόνο έγινε άνθρωπος, ... που ακόμα το όνομα Ιησούς φανερώνει ότι είναι άνθρωπος και Σωτήρας, ο Οποίος είναι ο πρωτότοκος του Θεού και Θεός⁵²¹.

Ο άγιος Ειρηναίος Λουγδούνων διακήρυξε ότι ο τρόπος της γεννήσεως του Υιού είναι «απερίγραπτος». Διακήρυξε τον Υιό να είναι Θεός και Λόγος με τέτοιο τρόπο που κανένας άλλος δεν μπορεί να ονομαστεί, υπάρχει μέσα στον Πατέρα και έχει μαζί Του τον Πατέρα και πάντοτε συνυπάρχει με τον Πατέρα⁵²².

Παράλληλα με τα πιο πάνω, ο Γερτυλιανός ομολογεί τον Χριστό ως Θεό και Κύριο των πάντων. Είναι Θεός από Θεόν, όπως το φως εκπηγάξει από το φως, έτσι είναι και ο Υιός που γεννήθηκε από την Ουσία του Πατέρα. Τον καλεί

⁵¹⁷ Ένθ' ανωτέρω, *Προς Μαγνησίους*, 6, 1, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 94-95.

⁵¹⁸ Ένθ' ανωτέρω, *Προς Ρωμαίους*, 6, 3, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 104.

⁵¹⁹ Ένθ' ανωτέρω, *Προς Πολύκαρπον*, 3, 2, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 116.

⁵²⁰ Ιουστίνου, *Β' Απολογητικός*, 6, 4, στη **B**, τόμ. 3, σελ. 203.

⁵²¹ Ένθ' ανωτέρω, *Α' Απολογητικός*, 23, 2 και 63, στη **B**, τόμ. 3, σελ. 173 και 196.

⁵²² Ειρηναίου, *Πανάριον*, βιβλίο II, κεφ. 25, § 3• κεφ. 28, § 6 και κεφ. 30, § 9• βιβλίο III, κεφ. 6, § 2, Migne, *P.G.*, 7, 799, 809, 860 και 822. Του ίδιου, στον Χατζηεφραιμίδη, σελ. 164, 170-171, 178-179, 197.

... ο σταυρωθείς Θεός, διά του Οποίου εμείς σωθήκαμε διά του Αίματος του Θεού⁵²³.

Ο άγιος Κλήμης ο Αλεξανδρεύς δίδαξε ότι ο Λόγος είναι ο Μόνος Θεός και άνθρωπος, ο Οποίος ως Δημιουργός έδωσε ζωή στην αρχή και μετά από τον σχηματισμό έγινε ο Διδάσκαλός μας, που μας δίδαξε πώς πρέπει να ζούμε, προσφέροντας σε μας αιώνια Ζωή. Είναι ο Παντοκράτωρ και ο Λόγος, που συγχώρησε τις αμαρτίες μας ως Θεός και που μας οδηγεί ως άνθρωπος να γίνουμε αναμάρτητοι⁵²⁴.

Η Α΄ Οικουμενική Σύνοδος, που έλαβε χώρα στη Νίκαια το 325, ερεύνησε την Αγία Γραφή και τη ζώσα Αποστολική Παράδοση της Εκκλησίας πριν διακηρύξει τον Ιησού Χριστό ως ... *τον Υιό του Θεού, τον Μονογενή του Πατέρα που υπήρχε πριν απ' όλους τους κόσμους, είναι Φως από Φως, Θεός αληθινός από Θεό αληθινό, ο Οποίος γεννήθηκε και δεν δημιουργήθηκε, ο Οποίος είναι ομοούσιος με τον Πατέρα, διά του Οποίου όλα τα πράγματα έγιναν*⁵²⁵.

3. Θεός το Άγιο Πνεύμα

Στο Βιβλίο της Γενέσεως γράφεται «και πνεῦμα Θεοῦ ἐπέφερετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος»⁵²⁶ που κάλυπτε την αόρατη και ασχημάτιστη γη και «τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν»⁵²⁷. Είναι φανερόν ότι δεν αναφέρεται σε δυνατόν αέρα, αλλά σε μία Δύναμη που εκπηγάζει άμεσα από τον Θεό. Αυτό το Πνεύμα του Θεού

⁵²³ Τερτυλιανού, *Adversus Judaeos*, 7, migne, P.L., 2, 651. Του ιδίου, *Adversus Praxeam*, 4, migne, P.L., 2, 182. Του ιδίου, *Adversus Marcionem*, II, migne, P.L., 2, 345. Του ιδίου, *Adversus Uxor*, II, 3, migne, P.L., 1, 1405.

⁵²⁴ Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Προτρεπτικός*, I, 7• *Παιδαγωγός*, I, 3• III, 1, στη **B**, τόμ. 7, σελ. 20, 21, 83, 190 και 207.

⁵²⁵ Σύμβολο Νικαίας. Πρβλ. Μητσοπούλου, *Θέματα*, σελ. 135-137.

⁵²⁶ Γεν. 1:2.

⁵²⁷ Ψαλμ. 32(33):6.

εμφανίζεται στη σχέση με και ζει ανάμεσα στους ανθρώπους, αλλά δεν αναπαύεται μ' αυτούς, επειδή είναι σάρκες. Γι' αυτό, ο Θεός είπε: «*Οὐ μὴ καταμείνη τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις εἰς τὸν αἰῶνα διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας*»⁵²⁸. Αυτό το Πνεῦμα πληρεῖ και εμπνέει τους ενάρητους ανθρώπους, ὅπως τον Ιωσήφ που εἶχε «*πνεῦμα Θεοῦ*»⁵²⁹. Ο Βεσελεήλ ο γιός «*τοῦ Οὐρείου τὸν Ὁρ, ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα*», δέχθηκε «*πνεῦμα θεῖον σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ἐπιστήμης ἐν παντὶ ἔργῳ διανοεῖσθαι καὶ ἀρχιτεκτονῆσαι, ἐργάζεσθαι τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον καὶ τὸν χαλκὸν καὶ τὴν ὑάκινθον καὶ τὴν πορφύραν καὶ τὸ κόκκινον τὸ νηστὸν καὶ τὰ λιθουργικὰ καὶ εἰς τὰ ἔργα τὰ τεκτονικὰ τῶν ξύλων, ἐργάζεσθαι κατὰ πάντα τὰ ἔργα*»⁵³⁰. Ο Ιησοῦς του Ναυῆ δέχθηκε την επίθεση των χειρῶν του Μωϋσῆ και «*ἐνεπλήσθη πνεύματος συνέσεως*»⁵³¹. Επίσης, επάνω στους εβδομήκοντα πρεσβυτέρους «*κατέβη Κύριος ἐν νεφέλῃ ... καὶ παρέλατο ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἐπ' αὐτῷ καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοὺς ἐβδομήκοντα ἄνδρας ... ὡς δὲ ἐπανεπαύσατο πνεῦμα ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐπροφήτευσαν*». Στην περίπτωση αυτή ο Μωϋσῆς τόνισε ὅτι, ὅταν θα δώσει ο Κύριος «*τὸ πνεῦμα αὐτοῦ*» πάνω στο λαό Του, θα προφητεύσουν⁵³². Το «*πνεῦμα Κυρίου ἐνεδυνάμωσε τὸν Γεδεών*»⁵³³, ὅπως και τον Σαμψών⁵³⁴, και τους ἔδωσε δύναμη για να τελέσουν μεγάλα και θαυμαστά πράγματα. Ο Σαμουήλ δέχθηκε «*πνεῦμα Θεοῦ, καὶ προεφήτευσεν*» και «*μετέστρεψεν αὐτῷ ὁ Θεὸς καρδίαν ἄλλην ... καὶ προεφήτευσεν ἐν μέσῳ*»⁵³⁵ των Προφητῶν που τον συνάντησαν στο ὄρος. Το ἴδιο «*πνεῦμα Θεοῦ*» μίλησε μέσον

⁵²⁸ Γεν. 6:4.

⁵²⁹ Γεν. 41:38.

⁵³⁰ Εξ. 31:3.

⁵³¹ Δευτ. 34:9.

⁵³² Αριθμ. 11:25-30.

⁵³³ Κριταί 6:34.

⁵³⁴ Κριταί 14:6.

⁵³⁵ Γ' Βασιλειῶν 10:9-10.

του Βασιλέα Δαβίδ και τον ενέπνευσε να τραγουδήσει τραγούδια στον Ισραήλ⁵³⁶. Ο Προφήτης αναζήτησε αυτό το γενναίο δωρο και «Άγιον Πνεύμα» για να συγχωρέσει τις αμαρτίες του και να μην απομακρυνθεί απ' αυτόν⁵³⁷.

Στο Βιβλίο του Προφήτη Ησαΐα, «τὸ πνεῦμα Κυρίου» εμφανίζεται να εμπνέει και να δίδει λόγια που δεν εκλείπουν⁵³⁸. «Τὸ πνεῦμα Κυρίου» ήρθε πάνω στον Ιεζεκιήλ και του μίλησε⁵³⁹ και στέκεται στο μέσον του λαού του Ισραήλ⁵⁴⁰. Ο Θεός δίδει το Πνεύμα και τις ευλογίες Του στα παιδιά του Ισραήλ⁵⁴¹. Επάνω στο Μεσσία ειδικά «ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ»⁵⁴² και έχοντας αυτό το Πνεύμα του Θεού πάνω Του, θα δώσει στο λαό Του⁵⁴³ «πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ»⁵⁴⁴ για να επιβλέψουν προς τον Κύριο «καὶ ἔσται, πᾶς, ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται»⁵⁴⁵.

Όμως, πουθενά στην Παλαιά Διαθήκη εμφανίζεται το Άγιο Πνεύμα ως ξεχωριστό Πρόσωπο. Αντίθετα, είναι πάντοτε αχώριστο από τον Κύριο και ουδέποτε ενεργεί από μόνον Του. Είναι αληθές ότι στην Παλαιά Διαθήκη ο όρος «πνεύμα» έχει πολλές σημασίες.

⁵³⁶ Β' Βασιλειών 23:2.

⁵³⁷ Ψαλμ. 50(51).

⁵³⁸ Ησ. 59:21.

⁵³⁹ Ιεζ. 2:2• 3:14• 11:5.

⁵⁴⁰ Αγγ. 2:6.

⁵⁴¹ Ησ. 44:3.

⁵⁴² Ησ. 11:2-3

⁵⁴³ Ιωήλ 2:28-30.

⁵⁴⁴ Ζαχ. 12:10.

⁵⁴⁵ Ιωήλ 2:32.

Ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων παρατήρησε ότι ... *πολλά είναι τα πνεύματα. Η ψυχή μας καλείται πνεύμα, ο άνεμος επίσης ονομάζεται πνεύμα, η ακάθαρτη πράξη καλείται πνεύμα.* Η χρήση του όρου «πνεύμα»⁵⁴⁶ διαφέρει από τον όρο «Πνεύμα Κυρίου» που δεικνύει την παρουσία του Θεού ή Υπερφυσικής Δυνάμεως διά της οποίας *χαρίσματα* δίδονται. Οι Διδασκαλίες της Παλαιάς Διαθήκης που αφορούν το «Πνεύμα» προοδευτικά γίνονται πιο καθαρές.

Οι Διδασκαλίες της Καινής Διαθήκης που αφορούν το Πνεύμα φαίνονται να ακολουθούν την ίδια μέθοδο. Το Πνεύμα παρουσιάζεται στην αρχή να είναι μία Αρχή Θείας Δυνάμεως, που δεν μπορεί να προσδιοριστεί καθαρά ως πρόσωπο, αλλά πάντοτε αναφέρεται ως «*το Άγιο Πνεύμα*»⁵⁴⁷ που δίδει υπερφυσικά δώρα, όπως στην περίπτωση του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου και Βαπτιστή⁵⁴⁸, της αγίας Ελισάβετ⁵⁴⁹, του αγίου Ζαχαρία⁵⁵⁰ και του αγίου Συμεών⁵⁵¹. όλοι πληρώθηκαν από «*το Άγιο Πνεύμα*» και ακόμα το πιο σημαντικό πρόσωπο, η Υπεραγία, Δέσποινα, Αειπάρθεος και Θεοτόκος Μαρία την ώρα του Ευαγγελισμού, όταν ο Αρχάγγελος Γαβριήλ της ανακοίνωσε ότι «*Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ*»⁵⁵². Το Άγιο Πνεύμα κατέβηκε πάνω στον Ιησού Χριστό «*ὡσεὶ περιστερὰν*» την ώρα της Βαπτίσεώς Του από τον άγιο Ιωάννη τον Βαπτιστή μέσα στον Ιορδάνη ποταμό⁵⁵³. Το Άγιο Πνεύμα οδήγησε τον Ιησού Χριστό μέσα στην έρημο για να δοκιμαστεί από τον Διάβολο⁵⁵⁴ και εμφανίστηκε

⁵⁴⁶ Ψαλμ. 48:8• 104:4• 146:4• 149:8. Ζαχ. 12:1. Ησ. 7:2.

⁵⁴⁷ Τσάκωνα, *Η περί Παράκλητον*, σελ. 201-207.

⁵⁴⁸ Λουκ. 1:15.

⁵⁴⁹ Λουκ. 1:41.

⁵⁵⁰ Λουκ. 1:67.

⁵⁵¹ Λουκ. 2:26.

⁵⁵² Ματθ. 3:11. Λουκ. 3:16.

⁵⁵³ Ματθ. 3:16. Μάρκ. 1:10. Λουκ. 3:22.

σαν «νεφέλη φωτεινή» στο όρος Θαβώρ, όταν ο Κύριος μεταμορφώθηκε ενώπιον των αγίων Αποστόλων Πέτρου, Ιακώβου και Ιωάννου⁵⁵⁵. Στο τέταρτο Ευαγγέλιο η Δωρεά του Θεού συγκρίνεται με το «ὕδωρ ζῶν»⁵⁵⁶, που αναφέρεται στο Άγιο Πνεύμα, το Οποίο «ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν»⁵⁵⁷ και το Οποίο θα εκπήγαζε σαν αστήρευτοι «ποταμοί ἐκ τῆς κοιλίας» τους ως «ὕδατος ζῶντος»⁵⁵⁸. Στα ανώτερα χωρία το Άγιο Πνεύμα αναφέρεται ως προσωπικός παράγων και υποστατική πηγή Θείας Ζωής και υπερφυσικῶν χαρισμάτων⁵⁵⁹.

Ο Κύριος και Σωτήρας μας Ιησούς Χριστός, ο Υἱός του Θεού, μαρτυρεῖ ότι το Άγιο Πνεύμα είναι ξεχωριστό Πρόσωπο της Θεότητας και προειδοποιεῖ: «Πᾶς ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· τῷ δὲ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται»⁵⁶⁰. Ο Χριστός βεβαίωσε εκείνους που θα πιστέψουν στο Όνομά Του και που θα οδηγηθούν μπροστά στις κοσμικές εξουσίες για να δικαστούν προς χάριν Του ότι δεν πρέπει να ανησυχούν, «πῶς ἢ τί ἀπολογήσησθε ἢ τί εἶπητε· τὸ γὰρ Ἅγιον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἃ δεῖ εἰπεῖν»⁵⁶¹. Ο Χριστός διαφοροποίησε τον Εαυτόν Του από τον άλλον «Παράκλητον», «τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὃ πέμψει ὁ πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα και ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἃ εἶπον ὑμῖν»⁵⁶². Αυτό το Άγιο

⁵⁵⁴ Ματθ. 4:1. Μάρκ. 1:12. Λουκ. 4:1.

⁵⁵⁵ Ματθ. 17:1-9. Μάρκ. 9:2-10. Λουκ. 9:28-36.

⁵⁵⁶ Ιωάν. 4:10• 7:38. Αμμωνίου, *Αποσπάσματα εις Ιωάννην*, Migne, P.G., 85, 1421.

⁵⁵⁷ Ιωάν. 7:39.

⁵⁵⁸ Ιωάν. 7:38. Χρυσοστόμου, *Ομιλία 51*, § 1, στον Montfaucon, τόμ. 8, σελ. 345.

⁵⁵⁹ Τσάκωνα, *Η περί Παράκλητου*, σελ. 258-261.

⁵⁶⁰ Λουκ. 12:10. Ματθ. 12:31-32. Μάρκ. 3:28-29.

⁵⁶¹ Λουκ. 12:11-12• 21:12. Ματθ. 10:19-20. Μάρκ. 13:11.

⁵⁶² Ιωάν. 14:26.

Πνεύμα μαρτυρεί για τον Υιό⁵⁶³ και καθοδηγεί τους Μαθητές «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν»⁵⁶⁴.

Ἡ βλασφημία ἐναντίον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν θεωρεῖται ὡς βλασφημία ἐναντίον κάποιας ἀπρόσωπης Θείας Δυνάμεως, ἀλλὰ ἐναντίον ἐνός Προσώπου καὶ Ὑποστατικῆς Ὑπάρξεως. Αὐτό διευκρινίστηκε, ὅταν ὁ Χριστός μας διαβεβαίωσε λέγοντας, «τὸ γὰρ Ἅγιον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἃ δεῖ εἰπεῖν»⁵⁶⁵, ... ὡς να ἐπρόκειτο για κάποιο διδάσκαλο που κατοικεῖ μέσα μας⁵⁶⁶. Το να βλασφημήσει κανεὶς ἐναντίον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἀσυγχώρητο, ἐνῶ βλασφημία ἐναντίον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου συγχωρεῖται· αὐτό υποδεικνύει ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀνωτέρας στάθμης, ὅταν συγκρίνεται με τὸν Υἱό που μιλά ἐκείνη τὴ στιγμὴ ὡς ἄνθρωπος.

Σύμφωνα με τὸ τέταρτο Εὐαγγέλιο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀναμφισβήτητα μαρτυρεῖται ὡς Πρόσωπο, διότι, ὅταν ὁ Κύριος διαβεβαίωσε τοὺς ἀγίους Ἀποστόλους Του ὅτι θα τοὺς στείλλει «ἄλλον Βοηθόν», τὸν «Παράκλητον»⁵⁶⁷, ὑπέδειξε μ' αὐτὰ τὰ λόγια τὴν σχέση τοὺς ὡς πρὸς τὴν Οὐσία. Αὐτός ὁ ἄλλος «Βοηθός» θα διδάξει, θα υπενθυμήσει⁵⁶⁸, θα δώσει τὴν μαρτυρία Του γιὰ τὸν Υἱό⁵⁶⁹ καὶ θα καθοδηγήσει τοὺς Μαθητές «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν»⁵⁷⁰. Ὡς Διδάσκαλος, Καθοδηγητὴς καὶ Μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ, εἶναι προφανές, ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἔχει τὴ δική Του Προσωπικὴ Ὑπόσταση. Ὅμως στέλνεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό μέσα στὸν κόσμον γιὰ νὰ «ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας

⁵⁶³ Ἰωάν. 15:26.

⁵⁶⁴ Ἰωάν. 16:13.

⁵⁶⁵ Λουκ. 12:12.

⁵⁶⁶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Εἰς Λουκάν*, Migne, P.G., 72, 732.

⁵⁶⁷ Τσάκωνα, *Ἡ περὶ Παράκλητου*, σελ.184-191.

⁵⁶⁸ Ἰωάν. 14:26.

⁵⁶⁹ Ἰωάν. 15:26.

⁵⁷⁰ Ἰωάν. 16:13.

καὶ περὶ δικαιοσύνης καὶ περὶ Κρίσεως»⁵⁷¹. Το χαρακτηριστικό αυτών των χωρίων με αναφορά το Άγιο Πνεύμα είναι ότι ο Χριστός μιλά σε αρσενικό γένος, ενώ σ' όλα τα άλλα χωρία απαυθύνεται (για το Άγιο Πνεύμα) σε ουδέτερο γένος. Προσθέτοντας σ' όλα τα αναφερόμενα, ο Χριστός διακήρυξε ότι το Άγιο Πνεύμα «εκπορεύεται εκ του Πατέρα»⁵⁷² και γι' αυτό το Άγιο Πνεύμα δεν είναι δημιουργήμα του Θεού, αλλά είναι από την ίδια την Ουσία του Πατέρα. Η εκπόρευση είναι ο φυσικός τρόπος υπάρξεως του Αγίου Πνεύματος και η Υποστατική – Προσωπική Του Ιδιότητα⁵⁷³.

Ο άγιος Απόστολος Παύλος μαρτυρεί ότι το Άγιο Πνεύμα είναι Πρόσωπο και εξαίρει την ισότητά Του μέσα στη Θεότητα, ειδικότερα:

α) Η Α' προς Κορινθίους Επιστολή μας βεβαιώνει ότι το Άγιο Πνεύμα «πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»⁵⁷⁴. Η χρήση του ρήματος «ἐρευνᾷ» δείχνει την Υπόσταση του Πνεύματος ως ξεχωριστό Πρόσωπο, το Οποίο έχει πλήρη και επακριβή γνώση όχι μόνον του Θεού, αλλά για την Ουσία του Θεού. Το ίδιο ρήμα χρησιμοποιείται ακόμα για τη γνώση του Θεού, ο Οποίος «ερευνά τις καρδιές των ανθρώπων». Όπως ο Υιός γνωρίζει τον Πατέρα και ο Πατέρας γνωρίζει τον Υιό και απ' αυτό η ισότητα των δύο Προσώπων της Αγίας Τριάδος φανερώνεται, με παρόμοιο τρόπο, όταν λέμε ότι το Πνεύμα «ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ», φανερώνει την ισότητα του τρίτου Προσώπου προς τα άλλα δύο, διότι ποίος άλλος μπορεί να ερευνήσει «τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ» παρά μόνον εάν είναι ο ίδιος Θεός;

Πράγματι, όταν ο άγιος Απόστολος Παύλος ερωτά: «Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ»,

⁵⁷¹ Ιωάν. 16:8.

⁵⁷² Ιωάν. 15:26.

⁵⁷³ Θεοδώρου Μοψουεστίας, *Αποσπάσματα εις Ιωάννην*, Migne, P.G., 66, 780. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Εις Ιωάννην*, Migne, P.G., 124, 205. Θεοδωρήτου Κύρου, *Περί Αγίου Πνεύματος*, Ομιλία V, κεφ. III, Migne, P.G., 83, 456.

⁵⁷⁴ Α' Κορινθ. 2:10.

συμπεραίνει, «οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»⁵⁷⁵. Ὅπως το πνεῦμα του ανθρώπου είναι αχώριστο από την ανθρωπότητα και ουσία του, με παρόμοιο τρόπο το Πνεῦμα του Θεού είναι αχώριστο από την Θεότητα και Θεία Ουσία. Μ' αυτό τον τρόπο, διακηρύσσεται η ενότητα της Ουσίας, το αδιαχώριστο και το αδιαίρετο του Αγίου Πνεύματος από τον Πατέρα και τον Υιό.

Ο Μέγας Βασίλειος δίδαξε, ... *δεν υπάρχει μεγαλύτερη απόδειξη της σχέσεως μεταξύ του Αγίου Πνεύματος προς τον Πατέρα και τον Υιό από του ότι κάθε Πρόσωπο έχει μέσα Του το Άγιο Πνεύμα*⁵⁷⁶.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι, όταν ο άγιος Ιωάννης αναφέρεται στον άνθρωπο λέγει, «τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ», αλλά, όταν αναφέρεται στο Πνεῦμα του Θεού αποφεύγει να γράψει «ἐν αὐτῷ», διότι το Άγιο Πνεῦμα είναι ξεχωριστό Πρόσωπο και παρ' ὅλο που είναι αχώριστο και αδιαίρετο από τον Θεό Πατέρα, δεν υπάρχει «ἐν αὐτῷ» του Πατέρα, ὅπως η ψυχή του ανθρώπου υπάρχει «ἐν αὐτῷ». Η ψυχή του ανθρώπου είναι συμπληρωματική για τον ὅλο άνθρωπο, αλλά, ὅσο αναφορά το Άγιο Πνεῦμα, δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι ο Θεός Πατέρας και το Άγιο Πνεῦμα είναι δύο ξεχωριστά και τέλεια Πρόσωπα. Επομένως, το Άγιο Πνεῦμα δεν είναι κάτι το συμπληρωματικό της ὅλης Θεότητας, αλλά Θεός τέλειος.

Εφ' ὅσον το Άγιο Πνεῦμα υπάρχει μέσα στη Θεότητα ως ξεχωριστό Πρόσωπο, μαρτυρεῖται ὅτι ἔχει τη δική Του Βουλή. Μοιράζει τα διάφορα δώρα και χαρίσματα «*διαίρουσιν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται*»⁵⁷⁷. Το γεγονός ὅτι το Άγιο Πνεῦμα μοιράζει τα διάφορα δώρα «*καθὼς βούλεται*» δείχνει ὅτι εἶναι Κύριος και ὄχι υπηρέτης. Το Άγιο Πνεῦμα δεν εἶναι απλά μία δύναμη της Θεότητας, αλλά ἕνα Πρόσωπο ἔχοντας τη δική Του Βουλή και ενεργώντας ὅπως θέλει. Γι' αὐτό, στην Αποστολική Σύνοδο το Άγιο Πνεῦμα εμφανίζεται να αποφασίζει μαζί με

⁵⁷⁵ Α' Κορινθ. 2:11.

⁵⁷⁶ Βασιλείου του Μεγάλου, *Περί Αγίου Πνεύματος*, κεφ. 16, 40, Migne, P.G., 32, 144.

⁵⁷⁷ Α' Κορινθ. 12:11.

τους αγίους Αποστόλους σε θέματα που αφορούν την Εκκλησία και σ' άλλες περιπτώσεις να λυπάται εξ αιτίας των αμαρτιών μας⁵⁷⁸.

β) Οι πιστοί αποκαλούνται «*ναοί του Θεού*» και «*ναοί του Αγίου Πνεύματος*», επειδή το Άγιο Πνεύμα κατοικεί μέσα τους⁵⁷⁹. Όμως, σ' αυτά τα δύο χωρία το Άγιο Πνεύμα διακηρύσσεται ως Θεός και φανερώνουν την ισότητά Του προς τα άλλα δύο Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος⁵⁸⁰.

γ) Το ψέμα που ο Ανανίας και η γυναίκα του είπαν στον άγιο Απόστολο Πέτρο χαρακτηρίστηκε ως ψέμα προς το Άγιο Πνεύμα, που δεν είναι ψέμα προς ανθρώπους, αλλά προς τον Θεό⁵⁸¹. Αυτό αποδεικνύει την ισότητα του Αγίου Πνεύματος προς τον Θεό, γιατί, όποιες αμαρτίες στρέφονται εναντίον του Αγίου Πνεύματος στρέφονται εναντίον του ιδίου του Θεού⁵⁸².

δ) Στο Άγιο Πνεύμα αποδίδονται Θείες Ιδιότητες, Εξουσίες και Ενέργειες. Οδηγεί «*εις πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν*»⁵⁸³. Ερευνά τα βάθη του Θεού⁵⁸⁴, που υποδεικνύει Παγγνωσία. Μοιράζει δωρεές και χαρίσματα, όπως Βούλεται⁵⁸⁵, που υποδεικνύει Θεία Εξουσία. Εξ αιτίας των ενεργειών Του, οι ουρανοί στερεώθηκαν⁵⁸⁶ και αναγεννά τα πάντα⁵⁸⁷. Ακόμα η Αγία Γραφή αποκαλείται

⁵⁷⁸ Πράξεις 15:28. Εφεσ. 4:30.

⁵⁷⁹ Α' Κορινθ. 3:16• 6:19.

⁵⁸⁰ Θεοδωρήτου Κύρου, *Εις Α' Κορινθίους*, II, Migne, P.G., 82, 252 και 269. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Εις Α' Κορινθίους*, II, Migne, P.G., 124, 605.

⁵⁸¹ Πράξεις 5:3-4.

⁵⁸² Βασιλείου του Μεγάλου, *Περί Αγίου Πνεύματος*, κεφ. 6, 37, Migne, P.G., 32, 133.

⁵⁸³ Ιωάν. 16:13. Πρβλ. Τσάκωνα, *Η περί Παράκλητου*, σελ. 191-200.

⁵⁸⁴ Α' Κορινθ. 2:10.

⁵⁸⁵ Α' Κορινθ. 12:11.

⁵⁸⁶ Ψαλμ. 33(34):6.

⁵⁸⁷ Τίτ. 3:5.

«Θεόπνευστη», επειδή «ὕπὸ Πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι»⁵⁸⁸ και είναι Αυτό που μίλησε μέσον των αγίων Προφητών. Γι' αυτό, η βλασφημία εναντίον του Αγίου Πνεύματος θεωρείται ασυγχώρητη⁵⁸⁹. Σ' όλες τις αναφερόμενες πιο πάνω ενέργειες το Άγιο Πνεύμα εμφανίζεται αχώριστο από την Θεότητα και ενεργεί αρμονικά μαζί με τα άλλα δύο Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, όπως φανερώνεται στην Α' Κορινθίους. «Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσί, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς ἐστι Θεός, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἐκάστῳ δὲ δίδεται ἢ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ πίστεως ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ δὲ διακρίσεις πνευμάτων, ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν, ἄλλῳ δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται»⁵⁹⁰.

ε) Ὅσον αναφορά την τάξη με την οποία το Άγιο Πνεύμα τοποθετεῖται, πρέπει να σημειώσουμε ότι παρ' ὅλο που είναι τρίτο, βρίσκομε χωρία μέσα στην Αγία Γραφή στα οποία τοποθετεῖται δεύτερο ἢ ἀκόμα πρώτο σε σχέση με τα άλλα δύο Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος. Στο τέλος της Β' προς Κορινθίους Επιστολῆς το Άγιο Πνεύμα τοποθετεῖται τρίτο στη σειρά⁵⁹¹, ἐνὼ στην Α' προς Κορινθίους Επιστολή τοποθετεῖται πρώτο⁵⁹². Μ' αὐτό ο ἅγιος Ἀπόστολος Παῦλος ἔδειξε ὅτι **η τάξη των Ονομάτων δεν ἔχει ἰδιαίτερη σημασία στη Θεότητα, ἐκτός ἀπὸ τοῦ ὅτι φανερώνουν την ἰσότητα των τριῶν Προσώπων, του Πατέρα και του Υἱοῦ και του Αγίου Πνεύματος, διότι εἶναι ὁ Ἕνας Ἀληθινὸς Θεός**⁵⁹³.

⁵⁸⁸ Β' Πέτρου 1:21.

⁵⁸⁹ Λουκ. 12:10. Ματθ. 12:31-32. Μάρκ. 3:28-29.

⁵⁹⁰ Α' Κορινθ. 12:4-11.

⁵⁹¹ Β' Κορινθ. 13:14.

⁵⁹² Α' Κορινθ. 12:4.

⁵⁹³ Γρηγορίου Νύσσης, *Ομιλία* 34, κεφ. 15, Migne, P.G., 36, 253.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία δέχθηκε τις Διδασκαλίες που αφορούσαν το Άγιο Πνεύμα και πάντοτε τις διατήρησε μέχρις ότου διευκρινίστηκαν εντελώς από την Β΄ Οικουμενική Σύνοδο, που έλαβε χώρα στην Κωνσταντινούπολη το 381. Αυτή η Αγία Σύνοδος αντιμετώπισε την αίρεση του Μακεδονίου και όλων εκείνων που αρνιόντουσαν την Θεότητα του Αγίου Πνεύματος⁵⁹⁴.

Σύμφωνα με τους Αποστολικούς Πατέρες, ο άγιος Κλήμης Ρώμης έγραψε στην Α΄ Επιστολή του προς Κορινθίους: *Διότι, όπως ο Θεός ζει, και όπως ο Κύριος Ιησούς Χριστός ζει, και το Άγιο Πνεύμα ζει*⁵⁹⁵. Αυτή η φράση, όταν συγκριθεί με εκείνη της Παλαιάς Διαθήκης, «ο Κύριος ζει», δείχνει ότι ο άγιος Κλήμης τοποθέτησε σε ίσο επίπεδο τα τρία Πρόσωπα και έτσι διακήρυξε: *Μήπως δεν έχουμε ένα Θεό και ένα Χριστό και ένα Πνεύμα της Χάριτος που εκχύθηκε πάνω μας; Και μήπως δεν είναι ένα κάλεσμα στο Χριστό*⁵⁹⁶;

Ο άγιος Ιγνάτιος ο Θεοφόρος, αναφέρεται στην Αγία Τριάδα γενικά μέσα στις επιστολές του⁵⁹⁷.

Ο άγιος Πολύκαρπος Σμύρνης, κατά το μαρτύριό του, ενώ έκλεινε την τελική προσευχή πριν από την αναχώρησή του απ' αυτό τον κόσμο, αναφέρθηκε στην Αγία Τριάδα με τα εξής λόγια: *Ο Κύριος Ιησούς Χριστός μπορεί να με συγκαταριθμήσει με τους εκλεκτούς Του στην Ουράνιο Βασιλεία· στον Οποίον ας είναι η δόξα μαζί με τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα πάντοτε. Αμήν*⁵⁹⁸.

⁵⁹⁴ Meyendorff, *Legacy*, σελ. 153-165.

⁵⁹⁵ Κλήμεντος Ρώμης, *Α΄ Κορινθίους*, 58, 2, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 61.

⁵⁹⁶ Ένθ' ανωτέρω, *Α΄ Κορινθίους*, 46, 6, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 54.

⁵⁹⁷ Ιγνατίου Αντιοχείας, *Εις Εφεσίους*, 9, 1• 18, 2. Του ιδίου, *Προς Μαγνησίους*, 13, 1. Του ιδίου, *Εις Φιλαδελφείς*, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 89, 92, 96, 106.

⁵⁹⁸ *Μαρτύριον Πολυκάρπου*, 22, 3, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 144.

Η Διδαχή σχετικά με το Βάπτισμα παροτρύνει τους πιστούς να βαπτίζονται σε τρεχούμενο νερό ... στο Όνομα του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος⁵⁹⁹.

Ο *Ποιμήν του Ερμά* επίσης αναφέρεται στα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος⁶⁰⁰.

Ο Αθηναγόρας ονομάζει το Άγιο Πνεύμα «*απόρροια*» του Θεού⁶⁰¹, συσχετίζοντας το Άγιο Πνεύμα και τον Πατέρα μ' εκείνο του φωτός και της φωτιάς ή της ακτινοβολίας προς τον ήλιο.

Ο άγιος Ιουστίνος, ο φιλόσοφος και μάρτυς, βρίσκει τα ανώτερα παραδείγματα ατελή για να περιγράψουν την Αγία Τριάδα⁶⁰². Ονομάζει το Άγιο Πνεύμα «*Προφητικόν Πνεύμα*» και το απαριθμεί τρίτο στην τάξη⁶⁰³.

Ο άγιος Ειρηναίος Λουγδούνων καλεί το Πνεύμα «*ατελείωτο*», υπάρχον μαζί με τον Πατέρα πριν από την δημιουργία του κόσμου. Το ταυτίζει με την Σοφία που εκπορεύεται από τον Θεό, σύμφωνα με το Βιβλίο των Παροιμιών⁶⁰⁴. Αλλού γράφει, ... *η εικόνα του Θεού, που είναι ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα, ο Λόγος και η Σοφία, στον Οποίον όλοι οι Άγγελοι υποτάσσονται*. Στη σχέση προς την Εκκλησία, το Άγιο Πνεύμα είναι η Αλήθεια, η Χάρις, η αρχή της ενώσεως με τον Θεό, η ανάμειξη της αιώνιας Ζωής, ενωμένο με την Εκκλησία και χαρίζοντας μέσον των Ιερών Μυστηρίων τα μέσα προς σωτηρίαν⁶⁰⁵.

⁵⁹⁹ *Διδαχή*, 7,1 και 3, στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 153.

⁶⁰⁰ *Ποιμήν του Ερμά*, 5, 33, 2-3. Παραβολή 5, 58, 2• 59, 2-6. Παραβολή 9, 78, 1-2• 101, 4• 102, 1-2• στον Lightfoot, *Apostolic Fathers*, σελ. 220, 244-245, 245-246, 262, 281.

⁶⁰¹ Αθηναγόρα, στη **B**, τόμ.3, σελ. 288 και 300.

⁶⁰² Ιουστίνου, *Α' Απολογητικός*, στη **B**, τόμ.3, σελ. 327.

⁶⁰³ Ένθ' ανωτέρω, *Α' Απολογητικός*, 6,2 και 13, 3, στη **B**, τόμ. 3, 164 και 167.

⁶⁰⁴ Παροιμία Σολομώντος 8:22.

⁶⁰⁵ Ειρηναίου, *Πανάριον*, βιβλίο III, κεφ. XVII, Migne, *P.G.*, 7, 931, 993 και 966.

Ο Τερτυλιανός εξέφρασε περισσότερο τη διδασκαλία που αφορά το Πρόσωπο του Αγίου Πνεύματος και την θέση Του μέσα στην Αγία Τριάδα. Διέκρινε τα τρία Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος καταπολεμώντας την αίρεση του Σαβελλίου και διακηρύττοντας ότι ... *θα πρέπει να πιστεύουμε στον Πατέρα και στον Υιό και στο Άγιο Πνεύμα*⁶⁰⁶.

Όσον αναφορά το Άγιο Πνεύμα ως Πρόσωπο, υποστηρίχθηκε από τον Ωριγένη τόσο καθαρά, ώστε ο Μέγας Βασίλειος χαρακτήρισε τις διδασκαλίες του ως ... *υγιέστατες*⁶⁰⁷. Δίδαξε επίσης ότι ... *όπου βλέπεις τον Υιό και τον Πατέρα, εκεί είναι πάντοτε το Άγιο Πνεύμα έχον την ίδια Ουσία από την Φύση Του, την αγαθότητα, την ευθύτητα, την αγιότητα, τη ζωή ... και απ' όλες τις Θείες Ιδιότητες τίποτε δεν προστίθεται στο Άγιο Πνεύμα. Όλες είναι αδιαχώριστες, όπως η φωτιά από την θερμότητα και η λάμψη από το φως, οι ιδιότητες της Αγιότητας, του Χορηγού της Ζωής, της Αγαθοσύνης και της Ευθύτητας είναι εξ ίσου οι ίδιες. Το Πνεύμα είναι Θεός, όπως ο Πατέρας είναι ένας Θεός και ο Υιός είναι ένας Θεός, παρομοίως και το Άγιο Πνεύμα είναι ένας Θεός. Κατά συνέπεια, το Άγιο Πνεύμα ως Θεός, είναι η Πηγή του αγιασμού, που πληρεί τους Αγγέλους και Αρχαγγέλους, αγιάζει τις Δυνάμεις, δίδει ζωή στο Σύμπαν και είναι Πανταχού Παρόν, αλλά δεν περιέχεται από κανένα. Κατοικεί σ' όλους μέσα από τη Χάριν Του και είναι πάντοτε με τον Θεό, αχώριστα από την Ουσία Του*⁶⁰⁸.

Ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας τόνισε ότι είναι «*δυσφημησικό*», «*παραφροσύνη*» και «*μανία*» το να λέγει κανείς ότι το Άγιο Πνεύμα έχει δημιουργηθεί⁶⁰⁹.

Σύμφωνα με τον άγιο Κύριλλο Ιεροσολύμων, το Άγιο Πνεύμα είναι ζωντανό και πάντοτε παρόν με τον Πατέρα και τον Υιό⁶¹⁰.

⁶⁰⁶ Τερτυλιανού, *Adversus Praxeam*, κεφ. 2, Migne, P.L., 2, 180.

⁶⁰⁷ Μεγάλου Βασιλείου, *Περί Αγίου Πνεύματος*, XXIX, 73, Migne, P.G., 32, 204.

⁶⁰⁸ Μεγάλου Βασιλείου, *Περί πίστεως*, Migne, P.G., 31, 468.

⁶⁰⁹ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Επιστολή προς Σεραπίωνα*, Migne, P.G., 26, 569, 581, 584-586, 600.

Πάνω απ' όλους τους Πατέρες της Ορθοδόξου Εκκλησίας, ο άγιος Γρηγόριος Ναζιανζινός μίλησε βαθυστόχαστα για το Άγιο Πνεύμα και για τα άλλα δύο Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος και δικαίως έλαβε τον τίτλο του Θεολόγου. Ενσωματώνοντας μέσα σε μία παράγραφο τα ονόματα και τις ενέργειες του Αγίου Πνεύματος που περιγράφονται στην Αγία Γραφή, σημειώνει τα ακόλουθα: *Ο Χριστός γεννάται, προτρέχει, βαπτίζεται, μαρτυρείται, δοκιμάζεται, αίρεται· θαυματουργεί, είναι εκεί⁶¹¹· αναλαμβάνεται, αντικαθίσταται. Τί μπορεί να μη κάμει ως Θεός; ... Το Πνεύμα καλείται Πνεύμα Κυρίου, Πνεύμα Χριστού, Νους Κυρίου· Αυτός είναι Κύριος, το Πνεύμα της υιοθεσίας, της αλήθειας, της ελευθερίας⁶¹². Το Πνεύμα της Σοφίας, της κατανοήσεως, της θελήσεως, της δυνάμεως, της γνώσεως, της ευσεβείας, του φόβου Θεού· ... Αγαθό, ευθές, κυβερνόν, από την φύση αγιάζων, αλλά όχι αγιαζόμενο· αριθμών αλλά μη συναριθμούμενο· μετέχον αλλά μη μετεχόμενο· πληρόν, αλλά μη πληρούμενο· δοξαζόμενο, δάκτυλο Θεού⁶¹³, φωτιά ως Θεός, της ίδιας Ουσίας· το Πνεύμα το δημιουργικό, που αναγεννά δια του Βαπτίσματος, διά της Αναστάσεως· το Πνεύμα που γνωρίζει όλα, που διδάσκει, που αναπνέει όποτε επιθυμεί, που οδηγεί, που μιλά, που στέλλει, που διαιρεί, που αποκαλύπτει, που φωτίζει, που δίδει ζωή· είναι αυτοφώς και Ζωή, Ποιητής ναών, που θεοποιεί, που τελειεί· που επίσης καταβαίνει με την μορφή πυρίνων γλωσσών, διαιρεί χαρίσματα, κάμνει Αποστόλους, Προφήτες, Ευαγγελιστές, Ποιμένες και Διδασκάλους, νοητό, καθαρό, δυνατό, άσπιλο, αυτόβουλο, αμετάβλητο, παντοδύναμο, παντεπόπη⁶¹⁴.*

⁶¹⁰ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις*, XVII, § 5, Migne, P.G., 33, 973.

⁶¹¹ Λουκ. 1:35• 2:7• 3:23• 4:18. Ματθ. 12:28. Πράξεις 2:4.

⁶¹² Α΄ Κορινθ. 2:11. Ρωμ. 3:9• 8:15. Β΄ Κορινθ. 3:17, 18. Σοφ. Σολ. 1:78. Θρήν. 4:20. Ιωάν. 14:17• 15:26• 16:13.

⁶¹³ Ησ. 11:2. Σοφ. Σολ. 1:7-10. Ψαλμ. 143(144):10• 50(51):10, 12. Ρωμ. 8:14. Εφεσ. 1:13-14. Ματθ. 28:19. Λουκ. 11:20.

⁶¹⁴ Πράξεις 2:3• 10:19• 13:2, 4• 16:6, 7. Ιωάν. 3:5, 8. Α΄ Κορινθ. 2:10-12. Ψαλμ. 143(144):10. Σοφ. Σολ. 7:22. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία* 31, § 29 και 41α, κεφ. 9, Migne, P.G., 36, 165-168 και 441.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΝ

1. Γενικές παρατηρήσεις

Οι όροι «γέννηση», «εκπόρευση» και «προβολή» φανερώνουν γενικά ότι ένα δημιουργήμα γεννάται ή εκπορεύεται από κάποιο άλλο, που είναι η αιτία του. Αυτή η αιτία μπορεί να είναι είτε εσωτερική, είτε εξωτερική. Στη δεύτερη περίπτωση, στην εξωτερική, η γέννηση ή εκπόρευση κινείται εξωτερικά και διακρίνεται δυνατά από το αίτιο (πατέρα και γιό, δένδρο και φρούτα). Στην πρώτη περίπτωση το αποτελέσμα είναι εσωτερικό και δεν διαιρείται από το αίτιο (νους και σκέψη, θέληση και ενέργεια).

Στη Θεότητα βρίσκουμε δύο τύπους προβολής, τη γέννηση και την εκπόρευση. Η εξωτερική προβολή αντικατροπτίζεται στη δημιουργία του κόσμου και όλων των πραγμάτων του κόσμου. Η εσωτερική προβολή αναφέρεται στον Υιό, που γεννάται από τον Πατέρα, και το Άγιο Πνεύμα, που εκπορεύεται μόνον από τον Πατέρα. Αυτές οι εσωτερικές προβολές υπάρχουν αιώνια μέσα στην Ουσία της Θεότητας.

Οι εσωτερικές προβολές (γέννηση και εκπόρευση) μέσα στο Θεό διαφέρουν από εκείνες τις εσωτερικές προβολές που λαμβάνουν χώρα μέσα στα λογικά πλάσματα, επειδή έχουν το χαρακτηριστικό να είναι προσωρινά, αδύναμα και απατηλά (π.χ. οι σκέψεις μας, η ικανότητα μας να μιλάμε, οι εσωτερικές θελήσεις και αποφάσεις). Στο Θεό οι Προβολείς έχουν τις δικές Τους Υποστάσεις και παρ' όλο που παραμένουν αδιαίρετα και αχώριστα από την Πηγή Τους, διατηρούν τις δικές Του Υποστατικές Ιδιότητες, ο Υιός γεννηθείς από τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα εκπορευόμενο μόνον από τον Πατέρα.

Σύμφωνα με τα πιο πάνω, τα δύο Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος, ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα, έχουν ως Πηγή Τους τον Πατέρα, που ονομάζεται «Ρίζα και

Πηγή» του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Επειδή τα δύο Πρόσωπα εκπηγάζουν από τον Πατέρα, ο ένας με γέννηση και ο άλλος με εκπόρευση, μένουν αχώριστα απ' Αυτόν και επομένως εκείνο που τιμάμε είναι η Μοναρχία της Θεότητας⁶¹⁵. Η διαφορά μεταξύ των δύο Προσώπων είναι καθαρή και παραμένει αμειγής, ενώ το κοινόν της Ουσίας μέσα στα τρία Πρόσωπα διατηρεί την Μονάδα της Θεότητας (Μοναρχία) και την προβολή του Υιού και του Αγίου Πνεύματος από Μία Πηγή. Αυτή η Μοναρχία δεν πρέπει να κατανοηθεί ότι ο Πατέρας είναι ο Κυρίαρχος της Θεότητας, ενώ τα άλλα δύο Πρόσωπα είναι απεριόριστα υποτεταγμένα σ' Αυτόν. Αντίθετα, θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι η Μοναρχία αναφέρεται στον Ένα Πατέρα. Παρ' όλο που διαφέρουν το ένα από το άλλο, τα Πρόσωπα της Αγίας Τριάδος δεν διαιρούνται στην Ουσία Τους, αλλά παραμένουν ενωμένα και αδιαίρετα ως ο Ένας Θεός. Αυτή η διαφορά και ενότητα της Αγίας Τριάδος είναι αδύνατο να κατανοηθεί από τη δική μας φύση⁶¹⁶.

Είναι ολοφάνερο ότι η Ισότητα των τριών Προσώπων μέσα στην Τριάδα και η κοινή Ουσία Τους είναι αποτέλεσμα του ότι έχουν τις ίδιες Θείες Ιδιότητες που αποδίδονται στη Θεότητα. Έτσι, οι τρεις Υποστάσεις ή Πρόσωπα διαφοροποιούνται και οι Προσωπικές ή Υποστατικές τους Ιδιότητες αποδίδονται στον καθένα απ' Αυτούς και όχι σ' όλη την Τριάδα. Αυτές οι Προσωπικές ή Υποστατικές Ιδιότητες δεν μοιράζονται, αλλά παραμένουν τα δικά Τους προσωπικά και ειδικά χαρακτηριστικά⁶¹⁷.

Οι Προσωπικές Ιδιότητες δεν δείχνουν διαφορά της Ουσίας ή Βαθμού, αλλά **τρόπους υπάρξεως** και τη διαφορά στη σχέση Τους ο ένας προς τον άλλο.

⁶¹⁵ Βασιλείου του Μεγάλου, *Κατά Σαβελλίου, και Αρείου, και Ανομοίων*, Ομιλία 24, Migne, P.G., 31, 609. Δαμασκηνού, *Εκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, VIII, Migne, P.G., 94, 809.

⁶¹⁶ Γρηγορίου Θεολόγου, *Θεολογικός III, Περί Υιού*, Ομιλία XXIX, κεφ. II, Migne, P.G., 36, 76.

⁶¹⁷ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή 38*, Migne, P.G., 32, 329. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 39*, Migne, P.G., 36, 348.

Το να είναι Υιός δεν σημαίνει ότι ο Υιός στερείται σε κάτι. Ούτε η εκπόρευση προϋποθέτει έλλειψη από κάτι, διότι ο Θεός είναι Αυτάρκης και Τέλειος⁶¹⁸.

2. Η Προσωπική Ιδιότητα του Πατέρα και η υιότητα του Υιού

Η προσωπική Ιδιότητα του πρώτου Προσώπου της Αγίας Τριάδος είναι ότι είναι «Πατέρας». Στον Πατέρα, οι άγιοι Πατέρες της Ορθοδόξου Εκκλησίας αποδίδουν τους όρους: «αγέννητος», «αίτιος» και, στη σχέση με το Άγιο Πνεύμα, «προβολέας»⁶¹⁹. Το ρήμα «γεννώ» χρησιμοποιείται αποκλειστικά σε αναφορά της σχέσεως του Πατέρα προς τον Υιό, ενώ το ρήμα «εκπορεύω», «προβάλλω» και «λάμπω» χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος από τον Πατέρα και την αποστολή Του μέσα στον κόσμο⁶²⁰.

Όσον αναφορά την σχέση μεταξύ του Πατέρα και του Υιού, δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε ότι η Πατρότητα και η Υιότητα δεν δόθηκαν από εμάς στην Μακαρία Τριάδα. Αντίθετα μάλιστα, μας γνωστοποιήθηκαν από τον Πατέρα, όπως μας διδάσκει ο άγιος Απόστολος Παύλος λέγοντας: «*Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται*»⁶²¹. Σε καμιά περίπτωση δεν θα πρέπει να συγκρίνουμε την σχέση μεταξύ του Πατέρα και του Υιού κάτω από ανθρώπινες

⁶¹⁸ Δαμασκηνού, *Ἐκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, IX, Migne, P.G., 94, 816-817 και 837. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 31*, Migne, P.G., 36, 141-144. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ἐννομίον*, II, Migne, P.G., 45, 473.

⁶¹⁹ Ιουστίνου, *Α΄ Απολογητικός*, 49, 5• Του ιδίου, *Β΄ Απολογητικός*, 6, 1, στη **B**, τόμ. 3, σελ. 187 και 203. Γρηγορίου Νύσσης, *Ὅτι οὐκ εἰσὶ τρεῖς θεοί*, και *Κατά Ἐννομίον*, I, Migne, P.G., 45, 133, 336 και 369. Δαμασκηνού, *Ἐκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, IX, Migne, P.G., 94, 809, 817 και 821. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 29* και *Ομιλία 31*, Migne, P.G., 36, 76 και 140.

⁶²⁰ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Προς Σεραπίων, Ἐπιστολή 38*, 4, Migne, P.G., 26, 580. Του ιδίου, *Περί πίστεως*, Migne, P.G., 32, 329 και 31, 468. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 29* και *Ομιλία 31*, Migne, P.G., 35, 1077 και 1224. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ἐννομίον*, I, Migne, P.G., 45, 369.

⁶²¹ Εφεσ. 3:15.

συνθήκες⁶²². Ο Θεός δεν είναι όπως ο άνθρωπος, ούτε είναι δυνατόν να Τον κατανοήσουμε σαν να είναι αρσενικού ή θηλυκού γένους, επειδή αποκαλείται ως «Πατέρας». Ούτε το Άγιο Πνεύμα πρέπει να ληφθεί ότι είναι ουδετέρου γένους. Ο άνθρωπος δεν μπορεί πάντοτε να αποκαλείται «πατέρας» με τον ίδιο τρόπον όπως το πρώτο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος, επειδή οι άνθρωποι, υπήρξαν πρώτα γιοί και στον κατάλληλο χρόνο και περιστάσεις έγιναν πατέρες. Όμως, όσον αναφορά την Αγία Τριάδα, ο Πατέρας υπάρχει πάντοτε ως Πατέρας και ο Υιός υπάρχει πάντοτε ως Υιός πριν από κάθε χρόνο και ουδέποτε υπήρξε περίοδος χρόνου όπου ο Πατέρας δεν ήταν Πατέρας, ούτε ο Υιός ήρθε στην ύπαρξη μέσα σε χρόνο, αλλά υπήρχε πάντοτε μαζί με τον Πατέρα χωρίς αρχή⁶²³.

Όταν μιλάμε για τη ζωή των ανθρώπων, αναφερόμαστε στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Αυτοί οι όροι δεν αποδίδονται στο Θεό. Ούτε μπορεί ο άνθρωπος να παράγει άλλον άνθρωπο χωρίς να έχει έρθει σε σχέση με γυναίκα. Ο Θεός, ο Οποίος είναι το απόλυτο Πνεύμα, δεν έχει ανάγκη από τέτοια πράγματα για να φέρει τον Μονογενή Του Υιό, ο Οποίος γεννάται από τον Πατέρα «απαθώς» πριν απ' όλους τους αιώνες⁶²⁴.

Η ανθρωπότητα παράγει παιδιά που αποτελούνται από τους γόνους των δύο γονέων και που, με τον χρόνο, θα παράγουν τους δικούς τους απογόνους. Με τον Θεό, τα πράγματα δεν είναι τα ίδια, διότι η φύση του Θεού είναι αδιαίρετη, όπως είναι ο Πατέρας που γεννά τον Υιό. Ούτε ο Πατέρας προήλθε από άλλον Πατέρα, όπως συμβαίνει με τους ανθρώπους. Ο Θεός ως “αμερής” γεννά τον Υιό ως Πατέρας χωρίς καμιά εξωτερική επίδραση. Ο Θεός ως απλός στη φύση Του, είναι ο Πατέρας του μόνου Υιού, τον Οποίον γεννά χωρίς να διαιρείται, από τον

⁶²² Δαμασκηνού, *Έκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, IX, Migne, P.G., 94, 820. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία* 31, Migne, P.G., 36, 140.

⁶²³ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Προς Σεραπίων*, I, Migne, P.G., 26, 569.

⁶²⁴ Ένθ' ανωτέρω, *Κατά Αρειανών*, I, Migne, P.G., 26, 41 και 69. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ευνομίου*, I, Migne, P.G., 45, 444-445. Δαμασκηνού, *Έκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, IX, Migne, P.G., 94, 816.

Οποίον ο Υιός δεν είναι τμήμα του Πατέρα, αλλά ο τέλειος και η πλήρη εικόνα και απαύγασμα του Πατέρα⁶²⁵.

Η «χωρίς πάθος» γέννηση του Υιού από τον Πατέρα εκφράζεται με μεγαλύτερη ακρίβεια με τον όρο «Λόγος». Όπως ο λόγος γεννάται από τον νουν χωρίς πάθος, με παρόμοιο τρόπο το δεύτερο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος, ο Λόγος του Θεού, γεννάται από τον Πατέρα «απαθώς». Παρόμοια, με τον όρο «Λόγος» διακηρύττεται όχι μόνον το «απαθώς», αλλά ακόμα και «το αἶδιο» του Λόγου. Ο Λόγος του Θεού δεν έχει δημιουργηθεί, ούτε είναι μέρος ή αποτέλεσμα πάθους. Παρ' όλο που ο λόγος των ανθρώπων δεν είναι τμήμα τους ούτε προέρχεται από κάποιο πάθος, αλλά, όπως δεν μπορούμε να μιλάμε για νουν χωρίς λόγο, με παρόμοιο τρόπο δεν μπορούμε να μιλάμε για τον Θεό Πατέρα χωρίς τον Υιό Του. Εφ' όσον, ο Υιός σχετίζεται προς τον Πατέρα, όπως σχετίζεται ο λόγος προς τον νουν, σε καμιά περίπτωση είναι δυνατόν ο αἶδιος και τέλειος Νους να στερείται από τον Λόγο Του. Όπου είναι ο Πατέρας, εκεί είναι ο Υιός, και ο Χριστός είναι ο Λόγος και η Σοφία του Θεού Πατέρα⁶²⁶.

Το συναἶδιο του Λόγου με τον Πατέρα και το αδιαχώριστο του Λόγου από τον Πατέρα φανερώνονται με τους όρους «απαύγασμα» («λαμπρότητα»). Ο Θεός είναι το αιώνιο Φως που δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος. Με παρόμοιο τρόπο ο Υιός «ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»⁶²⁷ είναι επίσης συναἶδιος και συνυπάρχων με το αἶδιο Φως, τον Πατέρα. Όπως ένας δεν μπορεί να δει το φως χωρίς την πηγή του, έτσι δεν υπήρχε χρόνος όπου ο Υιός δεν υπήρχε. Ο όρος «απαύγασμα» επίσης δείχνει το αδιαχώριστο από και το πλησίον προς τον Πατέρα.

⁶²⁵ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Σύνοδοι*, Migne, P.G., 25, 436. Του ιδίου, *Προς Σεραπίων*, Migne, P.G., 26, 569.

⁶²⁶ Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Εἰς Ἰωάννην*, Migne, P.G., 123, 1137. Χρυσοστόμου, *Ομιλία 2 § 4*, στον Montfaucon, τόμ. 8, σελ. 141. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Ἑλλήνων*, Migne, P.G., 25, 69. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 30*, Migne, P.G., 36, 129. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Περί Διονυσίου Αλεξανδρείας*, § 15, Migne, P.G., 25, 502.

⁶²⁷ Εβρ. 1:3.

Ο άγιος Αθανάσιος Αλεξανδρείας λέγει: *Ποίος δεν μπορεί να δει ότι εκείνο το «απαύγασμα» είναι αδιαχώριστο από το Φως και συνυπάρχει από την Φύση Του μαζί Του και ότι δεν εμφανίστηκε μετά*⁶²⁸.

Το αδιαίρετο της Ουσίας, η γέννηση χωρίς αρχή και η ισότητα του Υιού τονίζονται με τις βιβλικές εκφράσεις «ὡν ἀπαύγασμα» του Πατέρα και «*χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*». Η έκφραση «ὡν ἀπαύγασμα» φανερώνει ότι ο Υιός είναι όμοιος με τον Πατέρα, έχων τα ακριβή χαρακτηριστικά, όπως Εκείνος. Ο Υιός δεν είναι άψυχη εικόνα, ούτε είναι χειροποίητος, ούτε έργο τέχνης, αλλά η ζωντανή εικόνα και μέσα στην Ουσία ο «ὡν ἀπαύγασμα» του Πατέρα⁶²⁹. Επίσης, η έκφραση «*χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ*» φανερώνει την ταυτόσημη εικόνα του Υιού προς τον Πατέρα και ότι ο Υιός είναι μέσα στον Πατέρα και όχι τμήμα Του. Όπως ο Πατέρας είναι ξεχωριστή Υπόσταση και δεν έχει καμιά ανάγκη από ο,τιδήποτε, έτσι είναι και ο Υιός, που δεν διαφέρει σε ο,τιδήποτε από τον Πατέρα⁶³⁰.

Η γέννηση του Υιού είναι πέραν από οποιαδήποτε λογική σύλληψη και είναι ασύγκριτη με τις γεννήσεις των ανθρώπων. Το ασύγκριτο δημιουργεί τις μόνιμες, αμετάβλητες, αμετάδοτες και ακοινώτητες Προσωπικές Ιδιότητες της Πατρότητας και της Υιότητας, τα αποτελέσματα των οποίων είναι ότι ο Πατέρας και ο Υιός πάντοτε παραμένουν Πατέρας και Υιός. Και ο Υιός ουδέποτε γίνεται Πατέρας, ούτε ο Πατέρας ήταν ποτέ Υιός. Επί πλέον, η γέννηση του Υιού είναι ασύγκριτη προς τις γεννήσεις των ανθρώπων, διότι είναι «*χωρίς πάθος*» («*απαθές*»), «*χωρίς να μερίζεται*» («*άτμητο*») και «*αχώριστο*». Ο Πατέρας δεν μεταδίδει μέρος της Ουσίας Του στον Υιό, αλλά γεννά τον Υιό χωρίς χρόνο και

⁶²⁸ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Επιστολή προς τους Επισκόπους της Αιγύπτου και Λιβύης*, Migne, P.G., 25, 568.

⁶²⁹ Χρυσοστόμου, Ομιλία 3 § 1, στον Montfaucon, τόμ. 11, σελ. 395. Θεοδωρήτου Κύρου, *Εις Κολασσαείς*, VII, Migne, P.G., 82, 597. Βασιλείου του Μεγάλου, *Κατά Σαβελλίου και Αρείου*, Migne, P.G., 31, 608. Ωριγένους, *Κατά Κέλσου*, στη **B**, τόμ. 10, σελ. 112.

⁶³⁰ Εβρ. 1:3. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ευνομίου*, II, Migne, P.G., 45, 485. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Εις Εβραίους*, XIV, Migne, P.G., 125, 192.

πριν από κάθε αιωνιότητα. Ο Υιός είναι ταυτόσημος σ' όλα με τον Πατέρα και συνυπάρχει πάντοτε μαζί Του χωρίς να διαιρείται, γιατί είναι αχώριστος από τον Πατέρα.

Η γέννηση από τη φύση και τη θέληση, σύμφωνα με τους ανθρώπινους παράγοντες, δεν μπορούν να αποδοθούν στο Θεό. Με τους ανθρώπους, εξαρτάται από τη θέληση του ανδρός, εάν θα θελήσει να ενωθεί με μία γυναίκα για την αναπαραγωγή απογόνων. Όμως, όσον αναφορά την υπερφυσική και αιώνια γέννηση του Υιού, ο άγιος Αθανάσιος διδάσκει ότι ο Υιός δεν γεννήθηκε ... *με θέληση, με σκοπό να μη γίνει όπως εκείνοι που δημιουργήθηκαν*⁶³¹. Διότι, τα δημιουργήματα δεν υπάρχουν πριν από τον χρόνο, αλλά δημιουργήθηκαν από την ανυπαρξία και ήρθαν στην ύπαρξη με τη Θέληση του Δημιουργού. Αναφερόμενος στον Λόγο, ο Θεός Πατέρας γεννά τον Υιό όχι από θέληση, αλλά από Φύση. Ο Υιός γεννήθηκε από τον Πατέρα από τη Φύση και όχι από θέληση, παρ' όλο που αυτό δεν σημαίνει ότι ο Πατέρας δεν θέλησε τον Υιό. Αντίθετα, ο Πατέρας θέλει τον Υιό, όπως ο Υιός διακηρύττει λέγοντας «*ὁ πατήρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν*»⁶³².

Δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε το δίλημμα: *Εάν ο Πατέρας δεν ήθελε να γεννήσει τον Υιό, τότε, ο Πατέρας αναγκάστηκε να το κάμνει. Και πάλιν, εάν γέννησε τον Υιό με θέληση, τότε, επειδή ο Υιός είναι αποτέλεσμα θελήσεως, είναι όμοιος με τ' άλλα δημιουργήματα*⁶³³. Κατά συνέπεια, όπως ο Πατέρας είναι από την Φύση Του Θεός, θα πρέπει να δεχθούμε ότι η γέννηση του Υιού είναι από τη Θεία Ουσία και από τη Φύση χωρίς αρχή και αιώνια, ενώ ο Κόσμος είναι το αποτέλεσμα της *Θελήσεως του Θεού και δεν είναι συναΐδιος με τον Θεό*⁶³⁴.

⁶³¹ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών*, III, Migne, P.G., 26, 452.

⁶³² Ιωάν. 3:35.

⁶³³ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών*, III, Migne, P.G., 26, 461. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία* 29, Migne, P.G., 36, 76.

⁶³⁴ Δαμασκηνού, *Κατήχησις*, Migne, P.G., 94, 813.

Η έκφραση «ἀπαύγασμα» που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει τον Υιό, δείχνει ότι είναι γεννητός από τον Πατέρα από την Φύση Του⁶³⁵. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι, εάν η θέληση και οι μέθοδοι του Θεού είναι ανεξερεύνητοι, πολύ περισσότερο ανεξερεύνητη είναι η εσωτερική Ζωή της Θεότητας για την ανθρώπινη σκέψη. Είναι αρκετό για τον άνθρωπο να γνωρίζει ότι ο Υιός είναι γεννητός, αλλά η εξήγηση αυτού του Μυστηρίου είναι αδύνατο να γίνει γνωστό ακόμα και από τα Αγγελικά Τάγματα. Όταν κάποιος ερωτά: *Πώς γεννήθηκε ο Υιός;* Η μόνη λογική απάντηση είναι: *Μόνον ο Πατέρας και ο Μονογενής Του Υιός γνωρίζουν· διότι ένα πυκνό σύννεφο καλύπτει αυτό το ζήτημα και διαφεύγει την περιορισμένη μας αντίληψη*⁶³⁶. Ο άγιος Απόστολος Παύλος μας διδάσκει λέγοντας: «*Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην*»⁶³⁷. Ο άγιος Ιωάννης ο Απόστολος και Ευαγγελιστής μας διδάσκει λέγοντας: «*Ἀγαπητοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὐ̅πω ἐφανερῶθη τί ἐσόμεθα· οἶδαμεν δὲ ὅτι ἐάν φανερωθῆ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὁψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστι*»⁶³⁸.

3. Η εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος

Η Υποστατική Ιδιότητα του τρίτου Προσώπου της Αγίας Τριάδος είναι ότι εκπορεύεται μόνον από τον Πατέρα. Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός μας διδάσκει λέγοντας ότι ... *αυτός είναι άλλος τρόπος υπάρξεως, που είναι ανεξερεύνητος και άγνωστος, όπως εκείνος της γεννήσεως του Υιού*⁶³⁹. Η εκπόρευση είναι ένα απλησίαστο Μυστήριο για την περιορισμένη διάνοια του ανθρώπου. Εφ' όσον αγνοούμε τόσα πράγματα, υποκλινόμε με ταπείνωση τις κεφαλές μας μπροστά στο Μυστήριο της πίστεως και χωρίς ντροπή αναγνωρίζομε

⁶³⁵ Εβρ. 1:3. Οικουμενίου, *Εις Εβραίους*, Migne, P.G., 119, 281.

⁶³⁶ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 29*, Migne, P.G., 36, 84.

⁶³⁷ Α' Κορινθ. 13:12.

⁶³⁸ Α' Ιωάν. 3:2.

⁶³⁹ Δαμασκηνού, *Κατήχησις*, Migne, P.G., 94, 816.

την άγνοιά μας όσον αναφορά τον τρόπο υπάρξεως του Αγίου Πνεύματος. Όπως είμαστε ανήμποροι να καταλάβουμε ότι ο Πατέρας είναι αγέννητος, ούτε μπορούμε να περιγράψουμε τη γέννηση του Υιού, με παρόμοιο τρόπο με αναφορά την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος, δεν μπορούμε να ερευνήσουμε τα Μυστήρια του Θεού⁶⁴⁰.

Η εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος⁶⁴¹ συνέβηκε προ χρόνων αιωνίων και χωρίς αρχή μέσα στην εσωτερική Ζωή της Θεότητας, όπως η γέννηση του Υιού. Αυτή η εκπόρευση δεν πρέπει ποτέ να κατανοηθεί σαν μία αποστολή, αλλά ως η Φυσική Ύπαρξη του Αγίου Πνεύματος⁶⁴² και, όπως ο Υιός γεννάται από τον Πατέρα μ' ένα μυστηριώδες τρόπο, με παρόμοιο τρόπο και το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται μ' ένα μυστηριώδες τρόπο μόνον από τον Πατέρα.

Εφ' όσον το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται μόνον από τον Πατέρα, δεν έχει δημιουργηθεί και επειδή δεν γεννάται, δεν μπορεί να είναι «Υιός». Το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται μόνον από τον Πατέρα όχι από γέννηση, αλλά από εκπόρευση και δεν μπορεί να γίνει «Πατέρας», διότι είναι ο ίδιος Θεός. Ούτε μπορεί να γίνει «Υιός», επειδή «εκπορεύεται» από τον Πατέρα και δεν «γεννάται». Η Υποστατική Ιδιότητα κάθε Προσώπου της Αγίας Τριάδος παραμένει «ακίνητη».

Η εκπόρευση πρέπει να διαφοροποιηθεί από τη γέννηση και δεν πρέπει να συγχιστεί ή ταυτιστεί μ' αυτήν, ειδημή, το Πνεύμα στη Θεότητα θα είναι σαν ένας «αδελφός»⁶⁴³. Μ' άλλα λόγια, εάν το Πνεύμα είχε γεννηθεί από τον Πατέρα, τότε θα είχαμε «δύο αδέρφια» (Υιό και Άγιο Πνεύμα), πράγμα εξ ολοκλήρου άτοπο.

⁶⁴⁰ Βασιλείου του Μεγάλου, *Ομιλία 24, Κατά Σαβελλίου*, Migne, P.G., 31, 613. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 31*, Migne, P.G., 36, 141.

⁶⁴¹ Θεοφάνους, *Ιστορία περί της διαφοράς της εκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος*, στον Βρυέννιο, *Παραλειπόμενα*, τόμ. III, σελ. 181-279. Τσάκωνα, *Παράκλητος*, σελ. 208-213.

⁶⁴² Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, *Εις Ιωάννην 15:26-27*, Migne, P.G., 124, 205.

⁶⁴³ Βασιλείου του Μεγάλου, *Ομιλία 24, Κατά Σαβελλίου*, Migne, P.G., 31, 616. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 31*, Migne, P.G., 36, 144 και 348. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Προς Σεραπίων*, Migne, P.G., 26, 569.

Ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος δίδαξε ότι κάμνεις «δίδυμους» αδελφούς ή ... τον ένα ως μεγαλύτερο και τον δεύτερο νεώτερο. Εάν έχουμε παραπλανηθεί και πούμε ότι ... το Πνεύμα ήρθε από τον Υιό, τότε θα ήταν εγγονός στον Πατέρα. Πρέπει να θεωρηθεί 'τρέλλα' το να λέγει κανείς ότι ο Υιός έχει αδελφό! Διότι το Άγιο Πνεύμα ουδέποτε ονομάστηκε από τις Αγίες Γραφές «Υιός», ώστε να μην έχει κατανοηθεί ως αδελφός προς το δεύτερο Πρόσωπο της Τριάδος· αλλά και πάλιν, ούτε ονομάζεται υιός του Υιού, ώστε ο Πατέρας να αποκαλεστεί παππούς· αλλά ο Υιός του Θεού είναι Υιός και το Πνεύμα του Πατέρα ονομάζεται Πνεύμα⁶⁴⁴.

Ο Ευγένιος Βουλγάρεως δίδαξε λέγοντας: Ο όρος «στέλνω» δεν είναι ταυτόσημος με τον όρο «εκπορεύω», αλλά έχουν μεγάλη διαφορά. Η «εκπόρευση» είναι χωρίς αρχή και εκφράζει τον τρόπο υπάρξεως του Πνεύματος ως Υπόσταση· το «στέλνω» τα Χαρίσματα και τις Δωρεές Του γίνονται μέσα σε χρόνο και χαρίζονται σ' εκείνους που είναι άξιοι της Χάριτός Του. Η εκπόρευση από τον Πατέρα φανερώνεται στις Θείες Γραφές, ενώ η χορήγηση των Δωρεών έρχεται από τον Πατέρα και από τον Υιό και από το Άγιο Πνεύμα. Αυτή η «εκπόρευση» είναι η φυσική ύπαρξη, ενώ το «στέλνω» πραγματοποιείται μέσα στον χρόνο, όπως ο Υιός επίσης στέλλει το Πνεύμα· και το Πνεύμα στέλλει τον Υιό, όπως αναφέρει ο Λουκάς στο 4:18-19. Στην τρίτη απάντησή του, ο Ευγένιος, λέγει: Κανένας από τους Συγγραφείς της Εκκλησίας μας είπε ότι το Πνεύμα εκπορεύεται από τον Υιό ή έχει την Ύπαρξή Του από τον Υιό ή είναι ο προβολέας του Υιού ή ο Υιός είναι ο αίτιος του Αγίου Πνεύματος. Όλοι διακήρυσαν ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται, προϋπάρχει, εμπνέει, αποστέλλεται, μοιράζει και χορηγεί⁶⁴⁵.

4. Η έκφραση ότι το Αγ. Πνεύμα εκπορεύεται «εκ του Πατέρα δι' Υιού»

Είναι χαρακτηριστικό των Ορθοδόξων Ελλήνων Πατέρων να χρησιμοποιούν το ρήμα «εκπορεύομαι» ή την λέξη «εκπόρευση» ελεύθερα και πολύ συχνά αναφερόμενοι στον Πατέρα, αλλά δεν βρίσκονται, ούτε και μία φορά,

⁶⁴⁴ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 31*, Migne, P.G., 36, 140. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Προς Σεραπίων*, Migne, P.G., 26, 569.

⁶⁴⁵ Βουλγάρεως, *Θεολογικόν*, σελ. 281. Καρμήρη, *Τα Δογματικά*, τόμ. II σελ. 435, 482, 506 και 707.

να αναφέρονται στον Υιό ως Αρχή από τον Οποίον το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται με το να δηλώσουν «και από τον Υιό».

Ειδική προσοχή χρειάζεται να δοθεί στην έκφραση ότι το Άγιο Πνεύμα «εκπορεύεται εκ του Πατέρα διά του Υιού», που υιοθετήθηκε από πολλούς αγίους Πατέρες. Σύμφωνα μ' αυτήν, η αίρεση του Ρωμαιοκαθολικισμού ή των Λατίνων υποστήριξε ότι η έκφραση «διά του Υιού» είναι ταυτόσημη με την έκφραση «και εκ του Υιού». Υποστηρίζουν αυτό επειδή μέσα στην Αγία Γραφή οι προθέσεις «εκ» και «διά» χρησιμοποιούνται χωρίς διαφοροποίηση για να εκφράσουν το Πρώτο Αίτιο. Η πρόθεση «εκ» εκφράζει την Πρώτη Αιτία όλης της Δημιουργίας, τον Πατέρα από τον Οποίον όλα προήλθαν και η πρόθεση «διά» αναφέρεται στον Υιό ως την Αιτία διά του Οποίου όλα τα πράγματα έγιναν. Ο Υιός δεν είναι υπηρέτης, κατώτερος σε σχέση με τον Πατέρα, αλλά ίσος απ' όλες τις απόψεις.

Η έκφραση ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται «εκ του Πατέρα διά του Υιού» σημαίνει ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται μόνον από μίαν Πηγή και όχι από δύο ξεχωριστές Πηγές. Εκπορεύεται από τον Πατέρα, ο Οποίος είναι η πρώτη και κυρία Πηγή της Θεότητας και στέλνεται μέσα στον κόσμο από τον Υιό.

Ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός τόνισε ότι ... το Άγιο Πνεύμα είναι η Δύναμη του Θεού, που εκπορεύεται από τον Πατέρα διά του Υιού. Και συμπεραίνει, ... το Άγιο Πνεύμα είναι το Πνεύμα του Υιού, όχι γιατί εκπορεύεται από τον Υιό, αλλά γιατί εκπορεύεται από τον Πατέρα διά του Υιού. Διότι ο Πατέρας είναι η μία Πηγή. Διευκρινίζοντας τις διδασκαλίες του, παρουσίασε το Άγιο Πνεύμα ως εκπορευόμενο από τον Πατέρα και μεταφερόμενο και αποδεχόμενο απ' όλη τη Δημιουργία. Τελικά διακήρυξε: Το Άγιο Πνεύμα διακηρύττομε ότι εκπορεύεται από τον Πατέρα και ονομάζεται το Πνεύμα του Πατέρα· αλλά δεν διακηρύττομε ότι το Πνεύμα εκπορεύεται από τον Υιό. Ονομάζεται το Πνεύμα του Υιού και φανερώνεται και γίνεται δεχτό διά του Υιού⁶⁴⁶.

⁶⁴⁶ Δαμασκηνού, *Εκθσεις. Περί Αγίας Τριάδος*, VIII• Migne, P.G., 94, 821, 833. Του ιδίου, *Περί του χώρου του Θεού και ότι μόνον το θείον είναι απερίγραπτον*, XIII, Migne, P.G., 94, 849. Του ιδίου, *Επιστολή περί του Τρισαγίου Ύμνου*, Migne, P.G., 95, 60. Του ιδίου, *Ομιλία εις το Μέγα Σάββατον*, Migne, P.G., 96, 605.

Μερικές διδασκαλίες του αγίου Κυρίλλου Αλεξανδρείας παρερμηνεύτηκαν από την αίρεση του Ρωμαιοκαθολικισμού και χρησιμοποιήθηκαν για την υπεράσπιση των αιρετικών θέσεών τους. Όταν όμως κανείς εξετάσει προσεκτικά αυτές τις διδασκαλίες, θα καταλάβει ότι ο άγιος Κύριλλος δεν αποδέχεται την εκπόρευση «και διά του Υιού», αλλά διακηρύττει ότι το Άγιο Πνεύμα είναι από τη μία Ουσία⁶⁴⁷. Δήλωσε ότι το Άγιο Πνεύμα είναι στην αλήθεια από τη φύση από τον Θεό, αδιαίρετος στην Ουσία Του, παραμένοντας πάντοτε μέσα στο Θεό και δίδεται στους αγίους μέσον του Χριστού. Αλλού δήλωσε ότι το Άγιο Πνεύμα δεν είναι ξένο προς τον Χριστό, αλλά εκχύνεται απ' Αυτόν, όπως εκπορεύεται από τον Πατέρα⁶⁴⁸. Αυτή η έκχυση και αποστολή του Αγίου Πνεύματος μέσα στον κόσμο λαμβάνουν χώρα μέσα στον χρόνο.

Ο άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων μας διδάσκει ότι ... ο Πατέρας δίδει τον Υιό και ο Υιός δίδει το Άγιο Πνεύμα. Αυτές οι εκφράσεις αναφέρονται στην μέσα σε χρόνο ενέργεια της Αγίας Τριάδος. Το γεγονός ότι ο Πατέρας δίδει στον Υιό τα πάντα δικαιολογείται επειδή ο Κύριος λέγει: «Πάντα μοι παρεδόθη υπό του Πατέρα μου»⁶⁴⁹, ενώ το δεύτερο μέρος «και ο Υιός δίδει το Άγιο Πνεύμα» δικαιολογείται επειδή, «ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὀδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ λαλήσει, καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάζει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἐστι· διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν»⁶⁵⁰. Τελικά, συμπεραίνει: Ο Πατέρας διά του Υιού με το Άγιο Πνεύμα δίδει τα πάντα⁶⁵¹.

⁶⁴⁷ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εἰς Ἰωάννην*, βιβλίος X, XI, Migne, P.G., 74, 444, 449. Του ιδίου, *Περί Αγίας Τριάδος, Διάλογος VI*, Migne, P.G., 75, 1009D.

⁶⁴⁸ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, Migne, P.G., 74, 261 και 281. Του ιδίου, *Θησαυρός*, Migne, P.G., 75, 585A. Του ιδίου, *Εἰς Βασιλέαν Θεοδοσίον*, Migne, P.G., 76, 1188. Του ιδίου, *Επιστολή XVII*, Migne, P.G., 77, 117•

⁶⁴⁹ Ματθ. 11:27.

⁶⁵⁰ Ιωάν. 16:13-15.

⁶⁵¹ Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις 16*, § 23, Migne, P.G., 33, 952A.

Η τάξη των τριών Προσώπων της Αγίας Τριάδος, σύμφωνα με την οποία ο Υιός είναι δεύτερος μετά από τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα τρίτο, ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης διδάσκει τα ακόλουθα: *Λέγομε ότι το Άγιο Πνεύμα είναι τρίτο στην τάξη μετά τον Πατέρα και τον Υιό, τρίτο στην τάξη σύμφωνα προς την Παράδοση, αλλά είναι αχώριστο σ' όλα τα άλλα πράγματα, στη φύση και στην τιμή και στη Θεότητα και στη δόξα και στο μεγαλείο και στην εξουσία πάνω σ' όλα τα πράγματα και στην ευσεβή πίστη*⁶⁵². Εξ αιτίας της αδιαίρετης σχέσεως και την τάξη των Θείων Προσώπων, εκείνος που αποδέχεται τον Υιό, δεν περιφρονεί το Πνεύμα του Υιού· και εκείνος που ομολόγησε πίστη στη Θεότητα του Πνεύματος, συμπεριέλαβε τον Χριστό. Διότι το Πνεύμα είναι Πνεύμα Χριστού και από τον Θεό. Το Άγιο Πνεύμα είναι ενωμένο με τον Υιό, όπως ο Υιός είναι ενωμένος με τον Πατέρα· και διά του ενός Υιού το ένα Πνεύμα ενώνεται με τον Πατέρα και δι' Αυτού ολοκληρώνει την ένδοξο και μακαρία Τριάδα.

Χωρίς την φώτιση του Αγίου Πνεύματος είναι αδύνατο να γνωρίσει κανείς είτε τον Υιό ή τον Πατέρα. Γνωρίζοντας τον Υιό και έχοντας ενωθεί μαζί Του, δεχόμαστε την γνώση του Αγίου Πνεύματος. Κατά συνέπεια, το Άγιο Πνεύμα έχει τον Πατέρα ως την Αιτία της υπάρξεώς Του από τον Οποίον εκπορεύεται. Αυτή η Προσωπική Ιδιότητα είναι το χαρακτηριστικό της Υποστάσεως του Πνεύματος. Ο τρόπος για να γνωρίσουμε τον Ένα Θεό είναι: από το ένα Άγιο Πνεύμα, διά του ενός Υιού, στον ένα Πατέρα. Δεν υπάρχει ανάγκη για τον Υιό να μεσιτεύσει όσον αναφορά την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος, επειδή ως ο Λόγος του Θεού είναι γεννηθείς από τον Πατέρα πριν απ' όλους τους αιώνες, με παρόμοιο τρόπο το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται μόνον από την Ουσία του Πατέρα.

Ο άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας χρησιμοποίησε το παράδειγμα του βραχίονα, χεριού και δακτύλων για να εκφράσει την πιο πάνω αλήθεια. *Όπως ο βραχίονας είναι με φυσικό τρόπο ενωμένος μ' όλο το σώμα, υλοποιεί ό,τι ο νους σκεφτεί διά μέσον των δακτύλων· με παρόμοιο τρόπο ο Λόγος του Θεού που είναι*

⁶⁵² Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Μακεδονιανών*, Migne, P.G., 45, 1317.

από τη φύση από τον Πατέρα και μέσα στον Πατέρα, και το Άγιο Πνεύμα που από τη φύση εκπορεύεται από τον Πατέρα και διά του Υιού αγιάζει όλα τα πράγματα⁶⁵³.

Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης χρησιμοποίησε το παράδειγμα του Αδάμ, της Εύας και του υιού των. Ο Θεός έπλασε τον Αδάμ χωρίς αιτία και γέννηση. Ενώ ο υιός του Αδάμ γεννήθηκε απ' αυτόν, η Εύα δεν γεννήθηκε αλλά εκπορεύθηκε από την ουσία του Αδάμ. Εδώ έχουμε την εικόνα της Αγίας και Ομοουσίου Τριάδος: Ο Αδάμ, που είναι χωρίς αιτία και χωρίς γέννηση, εκπροσωπεί την εικόνα του Πατέρα που δεν γεννάται· ο υιός του Αδάμ, που γεννάται, εκπροσωπεί τον Υιό και Λόγο του Θεού που γεννάται, και η Εύα, που εκπορεύεται από την πλευρά του Αδάμ, φανερώνει την Υπόσταση του Αγίου Πνεύματος⁶⁵⁴. Η Εύα εκπορεύεται από τον Αδάμ χωρίς τη μεσιτεία του υιού των. Με παρόμοιο τρόπο το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται από τον Πατέρα χωρίς τη μεσιτεία του Υιού.

Συμπερασματικά:

α) Εάν το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται από τον Πατέρα, τότε στέλνεται μέσα στον κόσμο διά του Υιού για να τελειοποιήσει το έργο της Σωτηρίας, όπως είναι γραμμένο: «*Όταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατέρα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ*»⁶⁵⁵.

β) Εάν η γέννηση και η εκπόρευση έρχονται από τον αιώνιο Πατέρα, τότε δεν μπορεί να υπάρχει χρόνος μεταξύ γεννήσεως και εκπορεύσεως, παρ' όλο που ο Υιός θεωρείται να είναι πριν από το Άγιο Πνεύμα, σύμφωνα με την γνωστή τάξη, σύμφωνα με την οποία το Άγιο Πνεύμα είναι το τρίτο Πρόσωπο της Αγίας Τριάδος⁶⁵⁶.

⁶⁵³ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Θησαυρός*, Migne, P.G., 75, 576D-577A.

⁶⁵⁴ Γρηγορίου Νύσσης, *Περί του τι είναι το «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν»*, Migne, P.G., 44, 1329C-D.

⁶⁵⁵ Ιωάν.15:26.

⁶⁵⁶ Ανδρούτσου, *Συμβολική*, σελ. 155.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΟΙ ΥΠΟΣΤΑΤΙΚΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΟΥΣΙΑΣ

1. Οι Υποστατικές Ιδιότητες δεν μεταδίδονται και είναι τα χαρακτηριστικά των Προσώπων.

Η σχέση των Υποστατικών Ιδιοτήτων προς την Θείαν Ουσία πρέπει να κατανοηθεί στο ότι, διατηρώντας την διαφοροποίηση των Υποστάσεων δεν πρέπει να διαιρέσουμε την ενότητα της Ουσίας. Αναμφίβολα, παρ' όλο που η ονομασία «*Πατέρας*» δεν είναι ζωτική της Ουσίας, αλλά φανερώνει την σχέση του πρώτου Προσώπου προς τον Υιό, και η ονομασία «*Προβολέας*» φανερώνει την σχέση Του προς το Άγιο Πνεύμα, παρ' όλα ταύτα, οι Υποστατικές Ιδιότητες των Θείων Προσώπων μέσα στην Τριάδα διακρίνονται πολύ καθαρά⁶⁵⁷. Έτσι, η Υποστατική Ιδιότητα του «*αγεννήτου*», που αποδίδεται στον Πατέρα, είναι η προσωπική Του Υποστατική Ιδιότητα και δεν μπορεί να μεταδοθεί στα άλλα δύο Πρόσωπα. Ο Υιός, παρ' όλο που έχει κοινές τις ιδιότητες με τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα και ότι «*δεν ποιήθηκε*» (*δεν δημιουργήθηκε*), παρ' όλο αυτά, η προσωπική Του Υποστατική Ιδιότητα είναι ότι είναι ο «*Υιός*» και ο «*Μονογενής*», που δεν μπορεί να μεταδοθεί ούτε στον Πατέρα, ούτε στο Άγιο Πνεύμα. Τέλος, το Άγιο Πνεύμα, λόγω της κοινής Θείας Φύσεως, έχον όλες τις Θείες Ιδιότητες με τον Πατέρα και τον Υιό, διακρίνεται από τα δύο Πρόσωπα στο ότι η Υποστατική Του Ιδιότητα είναι ότι «*εκπορεύεται*» μόνον από τον Πατέρα και στέλνεται μέσα στον κόσμο από τον Υιό.

Η διαφοροποίηση των Υποστάσεων μέσα στη Θεότητα είναι ένα απόλυτο, αναγκαίο, ουσιαστικό και βασικό Δόγμα του Χριστιανισμού, η άρνηση του οποίου οδηγεί στον Ιουδαϊσμό στη μορφή του Σαβελλιανισμού⁶⁵⁸. Είναι επίσης

⁶⁵⁷ Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ενωμίον*, I και II, Migne, P.G., 45, 404 και 473.

⁶⁵⁸ Στεφανίδου, *Εκκλ. Ιστορία*, σελ. 167, 168, 170, 211, σημ. 3. Danielou, *The first*, τόμ.2, σελ. 150, 214-217.

ουσιαστικό να δεχτεί κανείς την ταυτότητα της Θείας Ουσίας μέσα στις τρεις Υποστάσεις, διότι, όπως εκείνοι που δεν δέχονται τα προσωπικά χαρακτηριστικά των Υποστάσεων πέφτουν στον Ιουδαϊσμό, με παρόμοιο τρόπο, εκείνοι που δεν ομολογούν το κοινό της Ουσίας πέφτουν στον πολυθεϊσμό⁶⁵⁹.

2. Το αδιαίρετο της ταυτότητας της Θείας Ουσίας αποτελεί την ισότητα των Τριών Προσώπων

Μία είναι η φύση των Προσώπων στην Αγία Τριάδα. Διότι, εάν τα Πρόσωπα της Θεότητας είναι τρεις στον αριθμό, δεν διαιρούνται στη Φύση τους. Επομένως, εκείνος που ομολογεί ότι είναι τρία Πρόσωπα στην Θεότητα, δεν τους αποξενώνει, ούτε δέχεται τρεις θεούς· διότι ο Υιός είναι ο ίδιος προς τον Πατέρα, όπως το Άγιο Πνεύμα είναι ταυτόσημο προς την Φύση των δύο άλλων Προσώπων. Ο Υιός διαφέρει από τον Πατέρα στο ότι «γεννάζεται», αλλά είναι ταυτόχρονα Θεός. Διότι, εκείνο που γεννάζεται είναι το ίδιο μ' εκείνον που τον γεννά. Ούτε βλέπομε άλλη θεότητα στον Πατέρα και άλλη στον Υιό, αλλά είναι Μία ως προς την Φύση Τους και έχουν ταυτότητα της Ουσίας⁶⁶⁰. Το ίδιο ισχύει και για το Άγιο Πνεύμα, που διαφοροποιείται από τα άλλα δύο Πρόσωπα, στο ότι «εκπορεύεται από τον Πατέρα», αλλά αριθμείται μέσα στην Τριάδα, που είναι ο Ένας Θεός, είναι αδιαίρετο και από την ίδια Ουσία, ως μία Θεότητα. Θεός είναι ο Πατέρας, Θεός είναι ο Υιός, Θεός είναι το Άγιο Πνεύμα. Μία Φύση στα τρία Πρόσωπα, που είναι πνεύματα, τέλεια, αυτοσυνύπαρχτα, διαιρετά σε αριθμούς, αλλά αδιαίρετα στη Θεότητα, ούτε ο ένας θεωρείται ανώτερος και ο άλλος κατώτερος Θεός⁶⁶¹. «Ο Θεός είναι αδιαίρετος και αμειγής, γιατί, ούτε οι υποστάσεις συγχέονται, λόγω της μίας Φύσεως, ούτε μπορεί η φύση να διαιρεθεί

⁶⁵⁹ Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ενωμίον*, I, Migne, P.G., 45, 336. Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή 210*, Migne, P.G., 32, 772.

⁶⁶⁰ Βασιλείου του Μεγάλου, *Κατά Σαβελλίου*, Migne, P.G., 31, 605. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών*, III, Migne, P.G., 26, 328. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Ομιλία Α' περί της Τριάδος*, Migne, P.G., 75, 697.

⁶⁶¹ Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Προς Σεραπίων*, Migne, P.G., 26, 570. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 31 και Ομιλία 34*, Migne, P.G., 36, 148 και 236.

παρ' όλο που διακρίνεται σε τρία Πρόσωπα· αλλά, ο Θεός ταυτόχρονα ενώνεται και διαιρείται· διαιρείται και παρ' όλο ταύτα παραμένει πάντοτε ενωμένος»⁶⁶².

Όταν μιλάμε για «ταυτότητα της Ουσίας» και «μία Ουσία» των τριών Προσώπων της Θεότητας, δεν πρέπει ποτέ να αναγνωρίσουμε ότι τα τρία Πρόσωπα είναι «μέρη ενός Όντος» ή ότι προήλθαν από «κάποια ανώτερη» Ουσία. Διότι, τότε οδηγούμεθα στην αίρεση της διαιρέσεως της απόλυτης Απλής Ουσίας του Θεού· αλλά, αγνοούμε επίσης την ισότητα των Θείων Προσώπων, και ακόμα περισσότερο διατρέχουμε τον κίνδυνο να παραδεχτούμε ότι είναι τρεις «αδελφοί». Αλλά, η Θεότητα ούτε με τη θέληση, ούτε με τη βία διαιρείται, αλλά παραμένει αδιαίρετη, όπως στο παράδειγμα των τριών ηλίων που έχουν ένα και το αυτό φως.

Η ισότητα των τριών Προσώπων παραμένει άθικτη. Διότι ο Θεός είναι πλήρης και δεν έχει ανάγκη από οποιοδήποτε και το μόνον πράγμα που διαφέρει είναι στη σχέση μεταξύ των τριών Προσώπων. Το πρώτο Πρόσωπο στη σχέση Του προς τα άλλα δύο Πρόσωπα διαφέρει στο ότι είναι «**Πατέρας**» στον Υιό και «**Προβολέας**» στο Άγιο Πνεύμα· το δεύτερο Πρόσωπο εξ αιτίας αυτής της σχέσεως καλείται «**Υιός**»· και το τρίτο Πρόσωπο γνωρίζεται ως Εκείνο που «**εκπορεύεται**» μόνον από τον Πατέρα. Αλλά, αυτά τα ονόματα δεν διακηρύττουν διαφορά στη Φύση, αλλά φανερώνουν μόνον τις προσωπικές Υποστατικές Ιδιότητες⁶⁶³. Του Υιού δεν λείπει κάτι, επειδή δεν είναι Πατέρας. Ούτε λείπει κάτι από τον Πατέρα, επειδή δεν είναι Υιός, ή λείπει κάτι από το Άγιο Πνεύμα, ώστε να το λάβει για να γίνει Υιός. Αλλά το «**αγέννητος**», το «**γεννητός**» και το «**εκπορευτός**» φανερώνουν τον Πατέρα, τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα, για να διατηρούν το αμειγές των τριών Υποστάσεων στην Μία Φύση και Θεότητα⁶⁶⁴.

Εάν στην τάξη της Τριάδος ο Πατέρας εμφανίζεται να αριθμείται ως πρώτος, δεύτερος ο Υιός, τρίτο το Άγιο Πνεύμα, αυτή η τάξη των αριθμών δεν

⁶⁶² Βουλγάρεως, *Θεολογικόν*, σελ. 223.

⁶⁶³ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 31*, Migne, P.G., 36, 141, 148 και 152. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ενωμίου*, II, Migne, P.G., 45, 472.

⁶⁶⁴ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 31*, Migne, P.G., 36, 141-144.

πρέπει να μας παραπλανήσει στο να δεχτούμε ανισότητα ανάμεσα στα Πρόσωπα της Τριάδος. Εμείς διακηρύττουμε τα τρία Πρόσωπα να είναι ο καθένας τέλειος Θεός, διατηρώντας ο καθένας Τους τις προσωπικές Υποστατικές Τους Ιδιότητες⁶⁶⁵. Εάν ο Κύριος και Σωτήρας μας Ιησούς Χριστός, ο Υιός του Θεού, μας έδωσε την εντολή να βαπτίζουμε τα έθνη στο όνομα του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, δεν έδωσε καμιά προσοχή στην απαρίθμηση αριθμών. *Διότι δεν είπε, να βαπτίζουμε στο πρώτο, δεύτερο και τρίτο· ούτε στο ένα και δύο και τρία, αλλά δια των αγίων ονομάτων χάρισε την γνώση της σωτηρίας*⁶⁶⁶.

3. Η ενότητα της Θείας Ουσίας πραγματική και όχι κατά θεωρία

Όσο αναφορά τις τρεις Υποστάσεις στην Θεότητα, δεν πρέπει να τις κατανοήσουμε ωσάν να είναι το αποτέλεσμα μίας ανωτέρας προς αυτές Υπάρξεως, ούτε ότι είναι το αποτέλεσμα της διαιρέσεως της ενωμένης Ουσίας της Θεότητας. Η σχέση των Υποστάσεων προς την Ουσία δεν είναι παρόμοια με εκείνη των επί μέρους ιδεών προς την γενική ιδέα.

Η κοινότητα και μοναδικότητα της Ουσίας είναι πραγματική, λόγω της συνυπάρξεως, της ταυτότητας της Ουσίας, Ενεργείας, συμφωνίας της Θελήσεως και της ταυτότητας της Εξουσίας, Δυνάμεως και Αγαθότητας. Οι Υποστάσεις διακρίνονται η μία από την άλλη μόνον στη θεωρία, αλλά στην πραγματικότητα δεν διαιρούνται, όπως οι άνθρωποι. Αυτό συμβαίνει, επειδή δεν υπάρχει χώρος, ούτε διαφορά στη Θέληση ή Γνώμη ή Ενέργεια ή Δύναμη ή ο,τιδήποτε άλλο, που μπορεί να φέρει πραγματική διαίρεση⁶⁶⁷. Μιλώντας για τους ανθρώπους, μιλάμε για πολλούς, απαριθμώντας τους ξεχωριστά τον ένα από τον άλλον· αλλά όσον αφορά τον Θεό δεν μπορούμε να μιλάμε για τρεις θεούς, αλλά ομολογούμε την Αγία Τριάδα να είναι ο Ένας και μόνος Αληθινός Θεός, Πατήρ, Υιός και Άγιον

⁶⁶⁵ Ένθ' ανωτέρω, *Ομιλία* 40, Migne, P.G., 36, 417.

⁶⁶⁶ Βασιλείου του Μεγάλου, *Περί Αγίου Πνεύματος*, κεφ. XVIII, Migne, P.G., 32, 148-149.

⁶⁶⁷ Δαμασκηνού, *Εκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, VIII, Migne, 94, 828.

Πνεύμα. *Τρία σ' ένα είναι η Θεότητα και ένας σε τρία, αδιαίρετα και αχώριστα. Διότι διαιρείται αχωρίστως και ενώνεται διαιρετώσ*⁶⁶⁸.

Για να κατανοήσουμε αυτή την ενότητα της Θείας Ουσίας, παρ' όλο που διακρίνεται σε τρεις Υποστάσεις, ο Μέγας Βασίλειος χρησιμοποιεί το παράδειγμα του ουράνιου τόξου. *Πράγματι στο ουράνιο τόξο το φως είναι ενωμένο καθ' εαυτό και όμως διαιρείται*⁶⁶⁹. Μ' άλλα λόγια, παρ' όλο που το φως αποτελείται από πολλά χρώματα και διακρίνονται το ένα από το άλλο, κανένας δεν μπορεί να διακρίνει τα μεταξύ τους διαστήματα που τα χωρίζουν. Όλα τα χρώματα θεωρούνται καθαρά· αλλά, πού ενώνονται, κανείς δεν μπορεί να δει, έτσι γίνεται αδύνατον για οποιονδήποτε να βρει επακριβώς πού το ένα χρώμα ξεκινά και πού το άλλο τελειώνει. Όπως στο παραπάνω παράδειγμα μπορεί κανείς να δει την διαφορά των χρωμάτων, αλλά δεν μπορεί να καταλάβει την διαίρεση του ενός από το άλλο, με παρόμοιο τρόπο συμβαίνει μέσα στην Τριαδική Θεότητα. Οι Υποστατικές Ιδιότητες των τριών Προσώπων πρέπει να γίνουν αποδεκτές ως υπάρχουσες ξεχωριστές η μία από την άλλη, αλλά όλες οι υπόλοιπες Θείες Ιδιότητες και η Θεία Ουσία είναι κοινές και ίδιες και για τα τρία Πρόσωπα.

4. Ταυτότητα της Θελήσεως και Ενεργείας της Αγίας Τριάδος

Η ενότητα της Τριαδικής Θεότητας και το αδιαίρετο της ταυτότητας της Θείας Ουσίας φανερώνουν την ενότητα της Θείας Ενεργείας και Θελήσεως, όπως την συνύπαρξη των τριών Υποστάσεων του ενός μέσα στο άλλο. Αναφορικά με την ενότητα της Θείας Ενεργείας παρατηρούμε ότι η Ενέργεια του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος είναι μία και δεν διαφέρει ή ποικίλη σε οτιδήποτε⁶⁷⁰. Αυτή η Ενέργεια ούτε διαιρείται σε πολλές ενέργειες, ούτε το κάθε

⁶⁶⁸ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία* 39, κεφ. 11, Migne, P.G., 36, 345.

⁶⁶⁹ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή* 38, Migne, P.G., 32, 333.

⁶⁷⁰ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή* 189, Migne, P.G., 32, 693.

Πρόσωπο ενεργεί από μόνον Του· αλλά, ό,τι γίνεται, γίνεται από τα τρία Πρόσωπα ταυτόχρονα και όχι σε τρεις διαφορετικές ενέργειες⁶⁷¹.

Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης λέγει ότι ... *μία και η ίδια ενέργεια είναι εκείνη του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, μία δύναμη, μία ισχύς, μία θέληση, μία γνώμη. Ό,τι κάμνει ο Πατέρας, ο Υιός με παρόμοιο τρόπο παρουσιάζει και πράττει· και ό,τι ο Υιός ή το Άγιο Πνεύμα ενεργούν, ο Πατέρας συνεργεί αδιαίρετα· και ούτε ο Υιός ενεργεί κάτι χωρίς το Πνεύμα, ή το Πνεύμα χωρίς τον Υιό και τον Πατέρα*⁶⁷². Και ό,τι ο Πατέρας ενεργεί ή θέλει, ο Υιός και το Πνεύμα με ίσο τρόπο επίσης ενεργούν και θέλουν. Διότι η φυσική ενότητα της Αγίας Τριάδος είναι Μία σ' όλα⁶⁷³.

Ο Θεός Πατέρας γίνεται ο Σωτήρας των όλων μέσον του Υιού που πραγματοποιεί την σωτηρίαν του κόσμου διά της Χάριτος του Αγίου Πνεύματος. Παρ' όλο που ομολογούμε ότι η σωτηρία προήλθε από την Αγία Τριάδα δεν ομολογούμε ότι έχομε τρεις σωτήρες⁶⁷⁴. Εάν βλέπαμε ότι οι ενέργειες του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος ήσαν διαφορετικές, τότε, θα άρμοζε να συμπεράνουμε ότι είναι τρεις διαφορετικές φύσεις που ενεργούν. Για παράδειγμα, η φωτιά δεν μπορεί να παράγει ψύχος, ούτε ο πάγος θερμότητα· αλλά, ανάλογα με την φύση τους, είναι και η ενέργειά τους. Ως προς την Αγία Τριάδα, επειδή έχομε την ίδια Ενέργεια και Θέληση, έχομε μία κίνηση των τριών Υποστάσεων και όχι τρεις ίδιες κινήσεις, Μία Θέληση, Μία Ενέργεια και Μία Εξουσία⁶⁷⁵. Επομένως, έχομε την ταυτότητα της Ενεργείας ενωμένη με την Φύση Τους. Ο Πατέρας και ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα αγιάζουν, χορηγούν ζωή, φωτίζουν κ.τ.λ.⁶⁷⁶

⁶⁷¹ Γρηγορίου Νύσσης, *Ότι ουκ εισι τρεις θεοί*, Migne, P.G., 45, 125.

⁶⁷² Γρηγορίου Νύσσης, Migne, P.G., 44, 1344.

⁶⁷³ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Κατά Νεστορίου, βιβλίο IV*, κεφ. 2, Migne, P.G., 76, 180.

⁶⁷⁴ Γρηγορίου Νύσσης, *Ότι ουκ εισι τρεις θεοί*, Migne, P.G., 45, 129.

⁶⁷⁵ Δαμασκηνού, *Εκθεις. Περί Αγίας Τριάδος*, VIII, Migne, P.G., 94, 828.

⁶⁷⁶ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή 189*, Migne, P.G., 32, 693.

Η «περιχώριση» ή «ενοίκηση» των τριών Θείων Προσώπων το ένα μέσα στο άλλο προϋποθέτει ότι δεν υπάρχει καμιά διαφορά στη Ζωοπάροχο Φύση του Πατέρα και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, αλλά ό,τι λέγεται για την άπειρη τελειότητα του ενός Θείου Προσώπου πρέπει να λεχθεί και για τα άλλα δύο. Λόγω της ταυτότητας της Θείας Φύσεως, τα τρία Πρόσωπα περιχωρούν και ζουν το ένα μέσα στο άλλο και η ενότητα Τους είναι αδιαίρετη χωρίς καμιά μορφή αναμείξεως ή συγχύσεως⁶⁷⁷. Κάθε Πρόσωπο υπάρχει μέσα στα άλλα δύο με τρόπο που δεν διαιρούνται και συνεχώς επικοινωνούν μεταξύ Τους, όπως αυτό συμβαίνει με το παράδειγμα των τριών ηλίων που περιέχονται αχώριστα ο ένας μέσα στον άλλον, αλλά έχουν ένα φως. Είναι αδύνατον να χωρίσει ο Υιός από τον Πατέρα και το Άγιο Πνεύμα, ή το Άγιο Πνεύμα από τον Υιό και τον Πατέρα, ή ο Πατέρας από το Άγιο Πνεύμα και τον Υιό. Τα τρία Πρόσωπα συνυπάρχουν μέσα σε μία αδιαίρετη κοινωνία χωρίς να έχουν κάτι άλλο να παρεμβάλλεται ή να υπάρχει εκτός από την Θεία Φύση. Επίσης, κανένας «μη υποστατικός χώρος» υπάρχει μέσα στη Θεία Ουσία, ώστε να δημιουργεί κενό μέσα και να αφανίζει την συνέχεια της Θείας Κοινωνίας⁶⁷⁸. Κλασικά χωρία από την Καινή Διαθήκη είναι: Ιωάν. 10:30; 14:7, 9-11; 16:15; 17:9-11⁶⁷⁹.

5. Το ακατανόητο του Μυστηρίου με εικόνες

Όσο αναφορά τις προσπάθειες που πολλοί επεχείρησαν για να κάμουν το Μυστήριο της Αγίας Τριάδος πιο κατανοητό με παραδείγματα και εικόνες από την καθημερινή ζωή, δεν θα πρέπει να λησμονούμε εκείνο που ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης είπε: *Είναι αδύνατον με λέξεις να διευκρινήσουμε το ανέκφραστο Μυστήριο, λόγω της απόλυτης ενότητας της Θείας Ουσίας· πώς μπορεί να την δούμε διαιρεμένη και την ίδια στιγμή να κατανοηθεί σε μονάδα; Και πάλιν ότι διαφέρει σε*

⁶⁷⁷ Δαμασκηνού, *Εκθεσις. Περί Αγίας Τριάδος*, VIII, Migne, P.G., 94, 828.

⁶⁷⁸ Βασιλείου του Μεγάλου, *Επιστολή 38*, Migne, P.G., 32, 332.

⁶⁷⁹ Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Εις Ιωάννην*, Ομιλία VII, Ομιλία XI, κεφ. 2 και 7, Migne, P.G., 74, 24D, 452C-D και 509. Αθανασίου Αλεξανδρείας, *Κατά Αρειανών III• Προς Σεραπίων*, Migne, P.G., 26, 328• 565 και 577. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Αρείου και Σαβελλίου*, Migne, P.G., 45, 1293. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 40*, Migne, P.G., 36, 417.

υποστάσεις, αλλά δεν διαιρείται στην Ουσία⁶⁸⁰. Τόνιζε ότι, μετά από πολλές επιχειρήσεις, ήταν αδύνατον να βρει είτε την κατάλληλη εικόνα, είτε το σωστό παράδειγμα για να εκφράσει αυτό το μέγα Μυστήριο· και ούτε το παράδειγμα της πηγής ενός ποταμού και του τρεχούμενου νερού, ούτε εκείνο του ηλίου και του φωτός και της λάμψεως ήταν κατάλληλα⁶⁸¹.

Ο ιερός Αυγουστίνος δεν ικανοποιείται με τις τρεις εκφράσεις: «ύπαρξη», «γνώση» και «αγάπη», και γι' αυτό επεχείρησε να χρησιμοποιήσει το παράδειγμα άλλης τριάδος: «νους», «γνώση» και «αγάπη». Τελικά, χρησιμοποίησε ένα τρίτο παράδειγμα που αποτελείτο από: «μνήμη», «σκέψη» και «θέληση». Αλλά, ακόμη και αυτά τα παραδείγματα ήταν ανίκανα να εκφράσουν και διευκρινίσουν το Θείο Μυστήριο της Αγίας Τριάδος⁶⁸².

Το ίδιο μπορεί να λεχθεί για όλους εκείνους που επιχειρούν να διευκρινίσουν το Μυστήριο της εσωτερικής ζωής της Αγίας Τριάδος σύμφωνα με τα λόγια του αγίου Ιωάννου του Αποστόλου και Ευαγγελιστή ότι, «ο Θεός αγάπη εστίν»⁶⁸³. Σύμφωνα μ' αυτά ο Θεός επεκτείνει τον Εαυτόν Του ως ο Πατέρας που αγαπά τον Υιό που είναι το αγαπόμενο και το Άγιο Πνεύμα που ενώνει τους δύο σε μία κοινή Αγάπη⁶⁸⁴. Όπως αναφέρθηκε η εξήγηση της Αγίας Τριάδος είναι η «εξήγηση του ανεξήγητου από το άγνωστο», εφ' όσον η φύση της Αγάπης του Θεού είναι ακατανόητη στη δική μας κατανόηση και παραμένει ένα απρόσιτο Μυστήριο

⁶⁸⁰ Γρηγορίου Νύσσης, *Κατήχησις*, Migne, P.G., 45, 17.

⁶⁸¹ Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 31*, κεφ. 31 και 32, Migne, P.G., 36, 169.

⁶⁸² Τρεμπέλα, *Δογματική*, τόμ. Ι, σελ. 308. Γενναδίου, στον Καρμίρη, *Τα Δογματικά*, τόμ. Ι, σελ. 365. Ανδρούτσου, *Δογματική*, σελ. 90. Γρηγορίου Νύσσης, *Ότι ουκ εισι τρεις θεοί*• και *Κατά Εννομίου Ι*, Migne, P.G., 45, 121• 396. Γρηγορίου Θεολόγου, *Ομιλία 39*, Migne, P.G., 36, 76.

⁶⁸³ Α' Ιωάν. 4:8.

⁶⁸⁴ Γρηγορίου Παλαμά, *Κεφάλαια φυσικά, θεολογικά, ηθικά και πρακτικά*, Migne, P.G., 150, 1144-1145. Βουλγάρεως, *Θεολογικόν*, σελ. 271. Martensen, *Dogmatique*, σελ. 174. Jugie, *Theologia*, τόμ.ΙΙ, σελ. 253-295.

σ' όλους. Δεν επιτρέπεται σε κανένα να μιλά ή να σκέπτεται για εκείνα τα πράγματα που αφορούν την θεότητα, που δεν αναφέρονται μέσα στις Θείες Γραφές⁶⁸⁵.

Συμπερασματικά, το Μυστήριο της Αγίας Τριάδος παραμένει και θα παραμένει ένα ακατανόητο Μυστήριο για όποια λογική ύπαρξη, είτε αυτή είναι από τα Αγγελικά Τάγματα, είτε από το ανθρώπινο γένος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όπως διαπιστώσαμε από τη θεολογική προσέγγιση μεταξύ της Μασονίας και του Ορθοδόξου Χριστιανισμού, η Μασονία δεν έχει τίποτε το κοινό με την Ορθόδοξη Χριστιανική Πίστη, που παραδόθηκε από τον Πάτριον τον Υιό του Θεού, τον Κύριο και Σωτήρα μας Ιησούν Χριστόν και τους Αγίους Αποστόλους Του. Αλλ' αντιθέτως, η Μασονία αποτελεί μία νέα μορφή ειδολωλατρίας, δημιουργηθείσα από την ανθρώπινη σκέψη τον 18^ο αιώνα.

Ο υπό της Μασονίας ψευδής θεός ουδεμία σχέση έχει με τον Αληθινό Θεό της Χριστιανικής Αποκαλύψεως, που ο Θεός Πατέρας φανέρωσε στον κόσμο διά του ενσαρκωθέντος Υιού, εν Αγίω Πνεύματι.

Ο ψευδής «θεός» της Μασονίας είναι ένας απρόσωπος «θεός», μία αόριστη φυσική δύναμη, μη δυναμένη να σώσει και πολύ περισσότερο να αγιάσει τον άνθρωπο.

Η Μασονία επιδιώκει τον ανθρωποκεντρισμό, την εξύψωση των υλιστικών επιδιώξεων των οπαδών της και την κατάργηση κάθε κοσμικής και θρησκευτικής εξουσίας. Γι' αυτό και δυναμώνει την αναμεταξύ τους απεριόριστη αλληλουποστήριξη. Κάθε Νόμος, θεός ή ανθρώπινος, περιφρονείται.

⁶⁸⁵ Βουλγάρεως, *Θεολογικόν*, σελ. 279 και 318.

Η Μασονία, εν ω υποστηρίζει, ότι δεν είναι θρησκεία, εν τούτοις έχει τελετές και ιεροτελεστίες, π.χ. μνήσεις των μελών της, κηδείες, γάμους, κ.τ.λ.

Η Μασονία κομπάζει ότι είναι «φιλανθρωπική» οργάνωση, αλλά τις αγαθοεργίες της τις περιορίζει μόνον στα υπ' αυτής μέλη. Ακολουθεί την βασική αρχή: **«Η Μασονία βοηθά μόνον Μασόνους».**

Η Μασονία έχει καταδικαστικεί από την Ορθόδοξο Εκκλησία της Ελλάδος, Κύπρου και Ρωσίας. (Από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος στις 22 Οκτωβρίου, 1933. Από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Κύπρου, επί Αρχιεπισκόπου Κύπρου Ιερομάρτυρος Αγίου Κυπριανού, στις 2 Φεβρουαρίου, 1815. Από τον Μητροπολίτη Πατρών Ιερόθεο στις 5 Οκτωβρίου, 1897, και 22 Απριλίου, 1899. Από την Ιερά Σύνοδος της Ρωσίας, επί Μητροπολίτου Αντωνίου (Khrapovitsky), στις 15 Αυγούστου, 1932). Οι προσερχόμενοι, επομένως, στην Μασονία Χριστιανοί, οποιουδήποτε Δόγματος ή Ομολογίας κι αν ανήκουν, αυτομάτως γίνονται απαρνηταί του Ονόματος του Χριστού και αρνήθησκοι της Χριστιανικής Πίστεως, εφ' όσον μέσα στις δαιμονο-κυρίαρχες Στοές τους δεν επιτρέπεται να αναφερθούν ή να επικαλεστούν το όνομα του Ενός και Μόνου Αληθινού Τριαδικού Θεού. Άλλος Θεός δεν υπάρχει και ό,τι ο άνθρωπος κατασκευάζει και παρουσιάζει ως «θεό» είναι στην πραγματικότητα «δαιμόνιο», καθώς μας διάσκει ο Προφητάναξ Δαβίδ στο ιερό βιβλίο των Ψαλμών λέγοντας: **«Τα θεοί των εθνών, δαιμόνια εισί»** (Ψαλμ. 95: 5).

Χριστιανοί και μάλιστα πολιτικοί και κληρικοί που είναι μέλη της δαιμονοκίνητης Μασονίας και δεν απαρνούνται αυτήν, αποδεικνύουν τη ανυπακοή τους προς τις Ευαγγελικές Εντολές και Διδασκαλίες και τις Αρχές του Κράτους. Υποτάσσονται στα ξένα συμφέροντα με το θυσιάζουν την ίδια τους την Πατρίδα προς χάρην της κυριαρχίας του Διεθνούς Σιωνισμού. Ας μη λησμωνούν, ότι ο ίδιος ο Κύριος μας διδάσκει λέγοντας: **«Ου δύνασθε δύο κυρίους δουλεύειν».**

Κληρικός οποιουδήποτε βαθμού, εάν προσέρθει στην δαιμονοκίνητη Μασονία αποδεικνύει την έλλειψη ορθής πίστεως στον Ένα και Μόνον Αληθινόν Τριαδικόν Θεόν. Διότι, μέσα στην Στοά του απαγαρεύεται να μιλήσει, πολύ

περισσότερον να ομολογήσει την Χριστιανική του Πίστη. Οι τοιούτοι κληρικοί, ασχέτως της θέσεως και του βαθμού Ιερωσύνης τους, είτε Πατριάρχες, είτε Αρχιερείς, είτε Αρχιμανδρίται, Πρεσβύτεροι ή Διάκονοι, αποβάλλουν την Αποστολική Διαδοχή τους και η Χάρις του Αγίου Πνεύματος τους εγκαταλείπει. Μένουν μόνον με το σχήμα του κληρικού, αλλά στην πραγματικότητα είναι ως άδεια δοχεία, κούφα, μεμολυσμένοι και τάφοι γεμάτοι από **«δυσοσμίας και πάσης ακαθαρσίας»**.

Ας παρακαλέσουμε τον Σωτήρα μας Χριστό να χαρίσει ειλικρινή μετάνοια σ' όλους τους λαϊούς και κληρικούς, που από ματαιοδοξία και φιλαυτία, προσήλθαν στην αντιχριστιανική οργάνωση της Μασονίας.

Ας μη λησμονούμε, ότι **η μόνη οδός σωτηρίας είναι διά μέσον του κανονικού Σώματος του Χριστού, δηλ. της Ορθοδόξου Εκκλησίας, που είναι ο Φύλαξ και Ερμηνεύς της Θείας Αποκαλύψεως.**

Ας μην λησμονούμε το πιστεύω των Αγίων Πατέρων της Εκκλησίας που διακηρύττουν:

«Εκτός Εκκλησίας, δεν υπάρχει σωτηρία».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αμβρόσιος Γ. Λενής, Μητροπολίτης Καλαβρύτων και Αιγιαλείας. Τεκτονισμός και Φιλική Εταιρεία, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα, 1989
- Χατζηπαναγιώτη - Sangmeister, Έλια. Ο τεκτονισμός στην ελληνική κοινωνία και γραμματεία του 18ου αιώνα : Οι γερμανόφωνες μαρτυρίες εκδ. Περίπλους, 2010
- Λουκάς, Ιωάννης Κ., Ιστορία της ελληνικής μασονίας και ελληνική ιστορία, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1991
- Παναγιωτόπουλος, Β., «Οι τέκτονες και η Φιλική Εταιρεία. Εμμ. Ξάνθος και Παν. Καραγιάννης», Ο Ερανιστής, τομ. 2(1964),σελ. 138-157
- Παπαχαραλάμπους Χ. Γ., «Ο Τεκτονισμός εν Κύπρω από των μέσων του ΙΗ' αιώνας», Κυπριακά Σπουδαί, τομ.ΛΑ' (1967),σελ.83-92
- Domenico V. Ripa Montesano, Vademecum di Loggia, Edizione Gran Loggia Phoenix – Roma Italia 2009 ISBN 978-88-905059-0-4
- Οι Τεκτονικοί Τύποι Μισραϊμ και Μέμφις. Gastone Ventura
- Το Μυστήριο του Θυσιαστικού Τύπου. Gastone Ventura
- Η Ερμητική Παράδοση στον Ελευθεροτεκτονισμό. Sebastiano Caracciolo
- Η Γυναικεία Μύηση στον Τεκτονισμό. Το πρόβλημα των προβλημάτων. Sebastiano Caracciolo.
- Λαμπαδαρίου Παντελεήμονος, Μητροπολίτου Αντινόης, *Η Ορθόδοξος Διδασκαλία. Η Κατήχησις της Μίας, Αγίας, Καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας*, Γιαννιτσά, 2009.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	4
---------------------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ελευθεροτεκτονισμός	7
---------------------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ	9
---------------	---

Α΄. Ιστορία του Παγκόσμιου Ελευθεροτεκτονισμού	10
--	----

Β΄. Ιστορία του Ελευθεροτεκτονισμού στην Ελλάδα	15
---	----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Οργανωτική Δομή	18
-----------------------	----

Κανονικότητα	18
--------------------	----

Τεκτονική Στοά	19
----------------------	----

Παράλληλα Σώματα	21
------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Αρχές και δραστηριότητα	22
-------------------------------	----

Τυπικό, συμβολισμός και ηθική	23
-------------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Βαθμοί του Μασονισμού	25
-----------------------------	----

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Υποχρεώσεις των Μασόνων	27
2. Οροθεσία του Ελευθεροτεκτονισμού	27
3. Αγαθοεργία	28
4. Αλληλεγγύη / Διαδικασία εισόδου στον Ελευθεροτεκτονισμό	28
5. Γενικές απαιτήσεις	30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

1. Τεκτονισμός και θρησκεία	31
2. Κριτική και αντιδράσεις	32
3. Θρησκευτική Κριτική	32
4. Ελευθεροτεκτονισμός και Χριστιανισμός	33
5. Ελευθεροτεκτονισμός και Ισλάμ	34
6. Πολιτικές αντιδράσεις	34
7. Ολοκαύτωμα	36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

1. Γυναίκες και Ελευθεροτεκτονισμός	37
2. Η ιστορία της Μεγάλης Στοάς της Ελλάδος	38

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΥ ΑΛΗΘΙΝΟΥ ΤΡΙΑΔΙΚΟΥ ΘΕΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Η δυνατότητα να γνωρίσει ο άνθρωπος τον Θεό	43
2. Η Γραφή για τη δυνατότητα του ανθρώπου να γνωρίσει τον Θεό	44
3. Η δυνατότητα του ανθρώπου να γνωρίσει τον Θεό σύμφωνα με τους Πατέρες της Εκκλησίας	47
4. Η αληθινή ιδέα για τον Θεό	53
5. Η απόλυτος Μονάς	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

1. Οι ιδιότητες του Θεού	58
2. Τι εννοούμε με τον όρο «Ιδιότητες του Θεού»	59
3. Οι Θείες Ιδιότητες σε σχέση με την απλότητα της Θείας Ουσίας	60
4. Ανθρωπομορφιστικές και ανθρώπινες εκφράσεις	61
5. Πηγές και μέθοδοι διδασκαλίας των Θείων Ιδιοτήτων	62
6. Κατηγορίες και διαιρέσεις των Θείων Ιδιοτήτων	64

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΘΕΙΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

1. Το Άπειρο και Αιώνιο του Θεού	66
2. Το Αυθύπαρκτον του Θεού	67
3. Η Αυτάρκεια του Θεού	68
4. Το Άναρχο και Αιώνιο του Θεού	69
5. Το αμετάβλητο του Θεού	71
6. Η Πανταχού Παρουσία του Θεού	74
7. Το Αόρατο και Ακατάληπτο του Θεού	78
8. Η Μακαριότητα του Θεού	81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Η Θεία Παγγνωσία	82
2. Η Θεία Πανσοφία.	85

3. Το Ανεξάρτητο και Ελεύθερο του Θεού	87
4. Η Παντοδυναμία του Θεού	91
5. Η Αγιότητα του Θεού	93
6. Το Δίκαιο του Θεού	96
7. Η Αγάπη και η Αγαθοσύνη του Θεού	100
8. Η Φιλαλήθεια και η Πιστότητα του Θεού	104

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΤΡΙΑΔΙΚΟΥ ΘΕΟΥ

1. Ο Μονοθεϊσμός στην Παλαιά Διαθήκη	106
2. Η Διδασκαλία της Αγίας Γραφής ότι η Αγία Τριάδα είναι ο Ένας Θεός	109
3. Η Διδασκαλία της Ορθοδόξου Εκκλησίας σχετικά με την Αγία Γραφή	112
4. Διασαφίσεις και τελικοί Τριαδικοί όροι	115
5. Τριάδα σε Μονάδα και Μονάδα σε Τριάδα	118

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΟ ΤΡΙΑΔΙΚΟ ΔΟΓΜΑ

1. Θεός ο Πατέρας	120
2. Θεός ο Υιός	125
3. Θεός το Άγιο Πνεύμα	135

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΥΠΟΣΤΑΣΕΩΝ

1. Γενικές παρατηρήσεις	149
2. Η Προσωπική Ιδιότητα του Πατέρα και η υιότητα του Υιού	151
3. Η εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος	156

4. Η έκφραση ότι το Άγ. Πνεύμα εκπορεύεται «εκ του Πατέρα δι' Υιού»	158
---	-----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΟΙ ΥΠΟΣΤΑΤΙΚΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΟΥΣΙΑΣ

1. Οι Υποστατικές Ιδιότητες δεν μεταδίδονται και είναι τα χαρακτηριστικά των Προσώπων.	163
2. Το αδιαίρετο της ταυτότητας της Θείας Ουσίας αποτελεί την ισότητα των Τριών Προσώπων	164
3. Η ενότητα της Θείας Ουσίας πραγματική και όχι κατά θεωρία.	166
4. Ταυτότητα της Θελήσεως και Ενεργείας της Αγίας Τριάδος	167
5. Το ακατανόητο του Μυστηρίου με εικόνες	169
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	172
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	174
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	175